

**เครือข่ายอู๋สอรนหลาน : การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น
อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่**

***“Ouy Sorn Lan” Network : The Inquiry of Cultural
History in Maewang District, Chiangmai Province.***

มณฑา เขียวสอาด

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2548**

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง *เครือข่ายอุ้ยสอนหลาน : การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่* เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆจาก "อุ้ยใจคำ ตาบุญโญ" ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key person) และแกนนำเครือข่ายอุ้ยสอนหลานอีกหลายคน ที่มาร่วมกันเล่าเรื่องวิถีชีวิต ทรัพยากร เศรษฐกิจ ชุมชน สังคมหมู่บ้าน ความรู้ภูมิปัญญา ศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อต่างๆ ในอำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างเข้มแข็ง การเล่าเรื่องของพ่ออุ้ย แม่อุ้ยทุกคนจะผ่านกระบวนการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล การสนทนากลุ่ม การเสวนาบนเวทีในชุมชนหลายครั้งหลายครา ซึ่งในการแสดงความคิดเห็นของพ่ออุ้ยแม่อุ้ยแต่ละครั้ง ต่างหาพยานหลักฐานมาอ้างอิงข้อมูลให้เห็นเชิงประจักษ์ อยู่เสมอ โดยจะมีทั้งการเห็นพ้องต้องกันและมีการถกเถียงกันอยู่บ่อยครั้ง ในความทรงจำที่ไม่ตรงกัน หรือในเหตุการณ์และประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน รวมถึงประสบการณ์ชีวิตที่ได้ประสบร่วมกันมาในแต่ละช่วงชีวิตของบรรดาพ่ออุ้ยแม่อุ้ย ที่อยู่ในวัยเดียวกันหรือวัยใกล้เคียงกัน โดยผู้วิจัยได้ใช้เวลาและเหตุการณ์ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ ที่มีการบันทึกไว้มาเป็นองค์ประกอบในการสังเคราะห์ จนสามารถตกผลึกเป็นข้อมูลที่ค่อนข้างสมบูรณ์มานำเสนอในรายงานวิจัยฉบับนี้

ตลอดระยะเวลา 1 ปี ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายอุ้ยสอนหลาน เป็นช่วงเวลาที่มิคุณค่ามากในชีวิต เพราะทำให้เกิดความรู้สึกรักและผูกพันกับท้องถิ่นแผ่นดินไทยมากขึ้น เป็นการเปิดโลกทัศน์ในวิถีชีวิตชุมชนชนบท ที่มีแต่ความเชื่ออาทรรของผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไปถึงบ้านพ่ออุ้ยแม่อุ้ย ก็จะไปเตรียมข้าวปลาอาหาร ขนม ผลไม้ในบ้าน มาเลี้ยงดูอยู่แทบทุกครั้ง เป็นบรรยากาศที่น่าประทับใจและอบอุ่นมากที่อุ้ยมองทุกคนเป็นลูกเป็นหลานหมด เหนือสิ่งอื่นใดที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ที่เปี่ยมล้นไปด้วยคุณค่าคือ องค์ความรู้ภูมิปัญญา และคุณงามความดีที่เกิดขึ้นที่ชุมชนมะนัง รวมทั้งได้พบความสุขของพ่ออุ้ยแม่อุ้ยที่ได้รวมตัวกัน ถักทอสายสัมพันธ์ภายในชุมชนให้แน่นหนา เพื่อเป็นเกราะป้องกันภัยจากกระแสความเจริญให้กับลูกหลาน และเป็นชุมพลังในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เป็นการสร้างพลังทางสังคมและชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นให้แพร่กระจายไปทั่วประเทศ

มณฑา เขียวสอาด

เมษายน 2549

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง เครือข่ายอุ้ยสอนหลาน : การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จลงได้โดยการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

งานวิจัยนี้คงจะสำเร็จเป็นรูปเล่มได้ยากยิ่งหากขาดผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ อุ้ยใจคำ ตาปัญญา และเครือข่ายอุ้ยสอนหลานทุกคน ที่ได้พร้อมใจกันมาบอกเล่าเรื่องราวและของดีของชุมชนแม่วาง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในโอกาสนี้ และที่สำคัญคือความช่วยเหลือจากคุณอโนทัย อินเขียวสาย นักวิชาการวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็นทั้งผู้ประสานงานและผู้ช่วยวิจัย รวมทั้งกลุ่มเยาวชนที่เป็นอาสาสมัครมาเป็นผู้ช่วยวิจัยไปสัมภาษณ์บรรดาพ่ออุ้ยแม่อุ้ย แกนนำของเครือข่ายอุ้ยสอนหลานที่บ้าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติทุกคน ขอขอบพระคุณยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบด้วย ศ.ดร. อานันท์ กาญจนพันธ์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, รศ.กาญจนา เจริญศรี จากมหาวิทยาลัยนเรศวร, อาจารย์ชูพิณิจเกษมณี จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, อาจารย์สามารถ ศรีจำนงค์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ผศ.ยิ่งยง เทาประเสริฐ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ดร. วัฒนะ วัฒนาพันธ์ุ นักวิจัยอิสระ, อาจารย์ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ ผู้อำนวยการวิทยาลัยการศึกษาด้านสังคม, อาจารย์พรทีโล เลิศวิชา นักวิจัยอิสระ, รศ.สมโชติ ช่างสกุลจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอาจารย์กุลวดี เจริญศรี ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและส่งเสริมวัฒนธรรมวิถีชุมชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่กรุณาวิพากษ์วิจารณ์ ให้ข้อคิดเสนอแนะแนวทาง พัฒนาประเด็นการวิจัยให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในการรายงานผลความก้าวหน้าของงานวิจัยทั้ง 3 ครั้ง

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง สำหรับความเมตตาของ ศ.ดร. อานันท์ กาญจนพันธ์ ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษางานวิจัยนี้ และได้มอบเอกสารงานวิจัยและแนะนำตำราที่เกี่ยวข้อง ให้ผู้วิจัยได้ศึกษาหาความรู้ และเปิดโลกทัศน์ในการศึกษาวิจัยชุมชนทั้งด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมถึงวิชาสังคมมานุษยวิทยาที่เคยศึกษาเรียนรู้มาแคว้นวิชาโทในมหาวิทยาลัยให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

มณฑา เขียวสอาด

เมษายน 2549

งานวิจัยเรื่อง เครื่องช่ายอุยสอนหลาน : การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น
อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
ผู้วิจัย นางมณฑา เขียวสอาด

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง เครื่องช่ายอุยสอนหลาน : การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยสืบค้นจากเครื่องช่ายอุยสอนหลาน และเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการของเครื่องช่ายอุยสอนหลาน วิธีการวิจัย ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนแม่วางปรากฏว่ามีการตั้งถิ่นฐานบนลุ่มแม่น้ำวางมาประมาณ 500-700 ปี โดยประชากรดั้งเดิมเป็นชาวไทยพื้นเมืองที่อพยพมาหาแหล่งน้ำ แล้วบุกเบิกป่าให้เป็นไร่นาเพื่อทำมาหากิน และมีบางส่วนเป็นชาวไทยใหญ่ ที่อพยพมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเมืองหมอกใหม่ แคว้นเชียงตุง ประเทศพม่า ส่วนชาวกะเหรี่ยงที่บ้านอีค่าง บ้านทุ่งหลวง ซึ่งอยู่ลุ่มน้ำวางตอนบน มีอายุเก่าแก่ประมาณไม่ต่ำกว่า 400 ปี และก่อนหน้าที่ชาวกะเหรี่ยงจะอพยพเข้ามาอยู่นั้นได้มีชุมชนลัวะตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้วแต่เกิดโรคระบาดชาวลัวะจึงทิ้งถิ่นนี้ไป ส่วนชาวม้งที่อพยพเข้ามาในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันชุมชนแม่วางมีชนชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันทั้งสิ้น 7 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวไทยพื้นเมืองชาวไทยใหญ่ ชาวไทยเขิน ชาวไทยลัวะ ชาวไทยม้ง ชาวไทยปกากะญอและชาวไทยจีน “แม่วาง” เริ่มปรากฏหลักฐานขึ้นในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 (ตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 5) ที่มีนโยบายส่ง “เจ้าน้อย” ทั้งหลายออกไป “กินเมือง” ได้ถูกประกาศตั้งเป็นเขตปกครองเรียกว่า “เขตแขวงแม่วาง” ในปีพ.ศ.2477 ได้มีการประกาศยุบเขตแขวงแม่วางให้ไปรวมกับอำเภอบ้านแม เรียกว่า “อำเภอบ้านแม” ต่อมาปีพ.ศ.2482 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอบ้านแม ให้ไปอยู่ที่บ้านสันป่าตอง และเปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอสันป่าตอง” จนกระทั่งเมื่อวันที่ 7 กันยายน 2538 ได้รับการยกฐานะให้เป็นอำเภอแม่วาง ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองเป็น 5 ตำบล 57 หมู่บ้าน แต่เดิมชุมชนแม่วางมีสภาพสังคมที่ดำรงชีพด้วยการเกษตรแบบวิถีธรรมชาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันพึ่งพาอาศัยกัน และการพึ่งพาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ จนเข้ามาสู่ยุคของอุยใจคำ ตาปัญญา กับกลุ่มเครื่องช่ายอุยสอนหลานที่เฝ้ามองดูพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของแม่วางมาถึง 70-80 ปี ด้วยกระแสแห่งความเจริญที่มีการนำเอาแผนพัฒนาต่างๆ เข้าไปในชุมชนในช่วง 40-50 ปีที่ผ่านมา และจากนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลที่ทำให้เกิด “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี” นี้เอง ที่เป็นสะพานเชื่อมโยงให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้าไปในแม่วางอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการถือครองที่ดิน ระบบการ

จัดการน้ำ ระบบการจัดการป่าและระบบคุณค่าในวิถีชีวิตชุมชน การพึ่งพารัฐและกระบวนการผลิตด้วยระบบทุนนิยมนี้ได้สร้างความล่มสลายให้กับชุมชนมากขึ้น ด้วยประสบการณ์ชีวิตในช่วงประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมามีได้หล่อหลอมให้จิตใจคำเป็นทั้งผู้นำ และผู้ตามที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาและต่อสู้กับกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ล้นไหลเข้าสู่แม้วางมาโดยตลอด ในช่วงบั้นปลายชีวิตจิตใจคำได้ยุติบทบาทการทำมาหากินแล้วหันหน้าเข้าวัดปฏิบัติธรรม แต่เนื่องจากภาวะวิกฤตทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้จิตใจคำได้พลิกบทบาทชีวิต เพื่อรับใช้สังคมอีกครั้ง ด้วยพลังใจ พลังกาย พลังความคิด ความรู้สึกและศีลธรรมที่ยึดโยงเครือข่ายให้เกิดความเหนียวแน่น เป็นสายใยทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีต ชักชวนกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่มีความเสียสละ ชื่อสัตย์ สามัคคีและอดทน ร่วมกันตั้ง “เครือข่ายอุ้ยสอนหลาน” ขึ้น และสามารถขยายเครือข่ายออกไปได้อย่างมากมายหลายแห่ง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาของเครือข่ายอุ้ยสอนหลานจะใช้รูปแบบ “ปลูก ปลูก และฝัง” ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงเมื่อมีความพร้อมที่จะเรียน สนใจที่จะเรียนรู้และเรียนรู้อย่างมีความสุข แหล่งเรียนรู้จะมีอยู่ทั่วไปทั้งในครอบครัว ชุมชน วัดและธรรมชาติ รวมทั้งผู้ถ่ายทอดต่างๆ ที่ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา สถานที่ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง ความรู้ที่เรียนมีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เด็ก ๆ สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวตนของอุ้ย ตอบโต้และช่วงชิงดึงเอาเด็กและเยาวชน ให้พ้นจากอบายมุขต่าง ๆ กลับมาหาอุ้ย กลับมาสู่ชุมชน หลังจากที่พวกเขาได้ถูกสังคมเมืองและกระแสโลกาภิวัตน์ ดึงตัวตนพวกเขาออกไปจากวิถีชีวิตของอุ้ยที่เคยมีลูกหลานอยู่รอบข้าง และในขณะเดียวกันตัวตนของอุ้ยได้ถูกเบียดขับให้กลายเป็น “คนขายของ” ของครอบครัวและชุมชนไป ด้วยกระบวนการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาเป็นสื่อ นำให้ลูกหลานเข้ามาหาอีกครึ่งหนึ่ง จึงเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของอุ้ยใจคำกับเครือข่ายอุ้ยสอนหลาน ที่สามารถสร้างวาทกรรม โดยใช้กระบวนการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงอัตลักษณ์และยึดพื้นที่ของตนเองกลับคืนมา พร้อมทั้งได้ทบทวนความรู้ ความทรงจำต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อต่างๆ ในอดีต ให้ได้กลับมาสู่ห้วงสำนึกของเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ เพื่อให้เขาได้รู้จักตัวตนและรากเหง้าที่แท้จริงของตนเองอย่างถ่องแท้สำหรับการใช้ชีวิตที่มั่นคงในอนาคต

Research Title "Ouy Sorn Lan" Network : The Inquiry of Cultural History
in Maewang District, Chiangmai Province.

Author Mrs. Montha Keiwsard

Abstract

This research "Ouy Sorn Lan" Network : The Inquiry of Local Cultural History in Maewang District, Chiangmai Province was to study about History of Local Culture of Maewang Community, Chiangmai Province by inquiring of "Ouy Sorn Lan" Network and to study about learning and developing process of "Ouy Sorn Lan" Network. The research method used participatory qualitative research.

The result of Research :

History of Maewang Cultural Community was located on Maewang River about 500 – 700 years ago. Local people were Thai Local who moved for search water and land for plants. Some of them were Thai Yai who came from Maehongson Province and Mokmai City, Chiangtung, Burmar. The other group were Karen at Ban Huy Ekang and Ban Tunlaung were located on the source of Maewang River. They lived there about 400 years ago. Before The Karen immigrated, there were Lua Community lived there before but they immigrated from epidemic. Mong moved to Maewang about 100 years ago. There were 7 groups of local people in Maewang, Thai local, Tai yai, Thai khoen, Lua, Mong, Karen and Chainess who live in Thailand. Maewang was occurred by the evidence during King Intawitchayanont reign. He was the seventh king of Chiangmai Province who has a policy to send "Chao Noy" to rule and area of a few population and there was a non – strict government there which was called "Maewang Area". Later 1934 it was cancelled by the government. Then it was moved to gather with Ban Mae District and was named "Amphur Ban Mae." In 1939, It was moved to Ban San Pa Tong and changed its name to "Amphor San Pa Tong" . On October 7, 1995 It was separated again and there happened to be Maewang sub – district which had 5 districts and 57 villages. Maewang community was developed and changed by several generations until Ouy Jaikham Tapanyo' period and "Ouy Sorn Lan" Network. Both looked at its development and changes of Maewang for 70 – 80 years and the civilization took several

developing plans to the community in 40 – 50 years. The government policy was performed “Water flows, Bright Electricity and good Transportation.” It was to relay economic fund system into Maewang fast and conveniently and value system in lifestyle of community. Ouy Jaikham, The leader used his experience for develop and fought with economic fund system which came to through Maewang. Ouy Jaikham stopped his performance in working, he went to a temple to make merit and perform Thumma but the crises in the community were occur that arose his mind and thought to turn back to serve his society again by psycho energy, physical energy, mental energy, feelings and morals which were tough. It was thread of culture in the past which focused on royalty, sacrifice, unity and patience to form “Ouy Sorn Lan” Network and spread the network in local and abroad. “Ouy Sorn Lan” Network used process of “Arise, Grow and Establish” in learning process by practicing when they were ready to learn and interested to learn and learn happily. The source of Learning were in family, community, temple and nature though instructors could take learning process all times and places. That were true long life learning. The knowledge that the children learned were the part of their life. Wisdom and knowledge in grandparents retorted with civilization trend in global period to draw a children and teenagers back from bad things to their grandparents, to community after children and teenagers back to live around their grandparents and also the body of himself was driven to become “Khon Chai Khob” of family and community.

So it was the great victory and the most important for Ouy Jaikham and the Network which was able to perform by the new process of culture to show oneself and call for the area of granparents back. Also to review the memories which were reflected lifestyle, wisdom, history, belief, culture, tradition, etc. in the past back to children and teenagers of new generation. They would know themselves and real ancestry of themselves perfectly before they look forward and stepped confidently in the future.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทคัดย่อ	ค
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตในการวิจัย	4
1.4 วิธีการวิจัย	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 แม่ว้าง : จากอดีตสู่ปัจจุบัน	6
2.1 แม่ว้าง : สภาพทั่วไป	6
2.2 ประวัติความเป็นมา : อดีตสู่ปัจจุบัน	6
2.3 ประชากร	8
2.4 ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ	9
2.5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	10
2.6 สภาพเศรษฐกิจและสังคม ของชุมชนแม่ว้าง	15
2.7 ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติ	17
2.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่น : แหล่งเรียนรู้ที่ “แม่ว้าง”	25
บทที่ 3 “แม่ว้าง” กับการเปลี่ยนแปลง	30
3.1 แม่ว้างในวันนี้ : สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป	30
3.2 “แม่ว้าง” : ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น 3 ช่วงวัย	33
3.3 เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลง : ชีวิตวัยเด็กของอุ้ยใจคำ ตาปัญญา (ปีพ.ศ.2472-2490)	35
3.4 แต่งงานสร้างครอบครัว : ชีวิตวัยผู้ใหญ่ (ปีพ.ศ.2490-2530)	40
3.5 สืบสานภูมิปัญญา พาหลานไกลจากอบายมุข : ชีวิตวัยชรา (ปีพ.ศ.2531-ปัจจุบัน)	44

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การสร้างเครือข่ายอัยสสอนหลาน	49
4.1 บทบาทและความสำคัญของ “อัย” : ศูนย์รวมจิตใจในบ้านและชุมชน	49
4.2 เครือข่ายอัยสสอนหลาน : จุดเริ่มต้น	53
4.3 เครือข่ายอัยสสอนหลาน : การรวมพลังเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น	57
4.4 เครือข่ายอัยสสอนหลาน : แกนนำ	61
บทที่ 5 ความคิดและการต่อสู้ของอัยใจคำ	80
5.1 กำเนิด(ความคิด) : การต่อสู้เพื่อยึดพื้นที่แสดงตัวตน	80
5.2 การจัดการความรู้: ปฏิบัติการของอัยใจคำ	83
5.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ : “ปลูก” “ปลุก” และ “ฝัง”	90
5.4 กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอด : เมตตากรุณาที่มีต่อลูกหลาน	91
5.5 คนตรีพื้นบ้านล้านนา : หนึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของอัย	94
บทที่ 6 ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	98
6.1 พัฒนาการเครือข่าย : สายใยที่ร่วมกันดักทอด	98
6.2 การจัดการเครือข่าย : กระบวนการเรียนรู้สู่ความสำเร็จ	103
6.3 ภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิปัญญา : ตัวตนของอัยใจคำ	106
6.4 สืบสานภูมิปัญญา : ความยั่งยืนของเครือข่าย	108
บทที่ 7 บทสรุป	111
7.1 ปณิธานของอัย : ชีวิตนี้เพื่อชุมชนและสังคม	111
7.2 บทสรุป : ตราบลมหายใจยังไม่สิ้น	114
บรรณานุกรม	119
ภาคผนวก	124
ครูภูมิปัญญาเครือข่ายอัยสสอนหลาน	125

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของการวิจัย

นับตั้งแต่ประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึง ปัจจุบัน ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนทางสังคมที่ก่อให้เกิดวิกฤตทางวัฒนธรรมอย่างสำคัญ คือ ผลการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ก่อให้เกิดผลต่างระดับในพื้นที่เมืองและชนบท ส่งผลต่อรูปแบบสังคมประเพณี พุทธเกษตรกรรม ชุมชนมนุษย์ ชุมชนสังคม ชุมชนวัฒนธรรม และชุมชนชาติ ถูกลดทอนลงจนเสียสมดุล หลายพื้นที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่นและรัฐชาติ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2542 : 94) จากแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยที่ผ่านมา ได้เร่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศไทยอย่างรวดเร็ว มีผลทำให้สังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ ระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาความไม่เป็นธรรมของระบบกรรมสิทธิ์และการถือครองทรัพย์สินซึ่งเห็นได้จากการไร้ที่ทำกินและการล้มละลายเพราะมีหนี้สินส่วนตัวของชาวนา ปัญหาการเอาผิดเอาเปรียบแรงงานผู้หญิงและเด็ก ปัญหาความเสื่อมโทรมของศีลธรรมและจิตใจ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติดและปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อม(อานันท์ กาญจนพันธ์, 2544 : 160) ปัญหาเหล่านี้มีผลมาจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ได้เข้ามาทำลายความแตกต่าง ความหลากหลายของความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผลจากการพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ทำลายฐานล่างของสังคมให้อ่อนแอลงทุกทาง เรียกว่าเป็นวิกฤตทางวัฒนธรรม โดยฐานรากของชาติ คือ ชุมชนและท้องถิ่น ดังนั้นการแก้ไขวิกฤตดังกล่าวจึงอยู่ที่การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และการจะทำให้สังคมทั้งหมดมั่นคงและแข็งแรงได้นั้นต้องมีฐานรากที่แข็งแรงและมั่นคงเช่นกัน โดยเริ่มต้นจากการปรับโครงสร้างทางปัญญา ให้ระบบการศึกษาไทยเรียนรู้และวิจัยด้วยการเอาชุมชนหรือพื้นที่เป็นตัวตั้ง ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ ศักยภาพของชุมชน ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดความรู้ และความเข้าใจในวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นโครงสร้างหลักของวัฒนธรรมชาติ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ได้กำหนดสาระสำคัญในมาตรา 46 ไว้ว่า “บุคคลซึ่งรวมตัวเป็นชุมชนท้องถิ่น มีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟู จารีตประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์ ” ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2542 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการบริหาร และการจัดการวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรมในมาตราที่ 7, 23, 27 และ 57 ที่ว่า

กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รวมทั้งส่งเสริม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาทุกระบบ ต้องเน้นความสำคัญ ทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสม ในเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา และที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ ในมาตราที่ 57 บัญญัติว่า ให้นำหน่วยงานทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา และยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุน การจัดการศึกษา ประกอบกับการแถลงนโยบายของรัฐบาล ได้ให้ความสำคัญกับงานด้านวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยได้กำหนดเป็นนโยบาย ดังนี้

1. ส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษา ได้สืบค้นและศึกษาเรื่องราวของมรดกวัฒนธรรมไทยเพื่อ การอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย
2. พัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุและโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ ของประชาชน
3. ประสานให้ประชาชนและเยาวชนมีบทบาทและกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกับ สถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน
4. สนับสนุนให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เชิดชูและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างสม ศักดิ์ศรีและสร้างสรรค์

จากนโยบายการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน เป็นศูนย์กลาง ของความเจริญทุกด้าน ให้เป็นเมืองศูนย์กลางการส่งสินค้าออก และให้เป็นเมืองท่องเที่ยวที่ดำรง ชนบทรรมนิยมประเพณี สิ่งก่อสร้างแบบเก่าๆ ไว้ ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างยิ่งเพราะความเป็นเมือง เก่าของเมืองเชียงใหม่ นั้น อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมล้านนาและโบราณสถาน โบราณวัตถุอันเก่าแก่ มาร่วมเจ็ดร้อยกว่าปีทำให้เมืองเชียงใหม่มีการปรับเปลี่ยนและการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลที่เกิดจากนักท่องเที่ยวนานาชาติ ที่ได้เข้ามาท่องเที่ยวในเชียงใหม่ ซึ่งนับตั้งแต่ กระแสวัฒนธรรมต่างถิ่น ต่างชาติ และต่างภาษาเริ่มเข้าสู่แผ่นดินล้านนา ความเปลี่ยนแปลงต่างๆก็ไหล พรั่งพรูตามมาเป็นเงาตามตัว กระแสวัฒนธรรมต่างชาติทั้งตะวันตก ตะวันออก ยิ่งถาโถมเข้ามาในร่าง แปลงที่เรียกว่า “ความเจริญ” “การพัฒนา” “เทคโนโลยี” หรืออะไรก็ตามแต่ ได้ส่งผลให้แผ่นดินที่เคย ภาคภูมิใจในความมั่งคั่งด้วยวัฒนธรรมประเพณี ต้องเร่งปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับกระแสโลกที่ดำเนิน ไป แม้วางเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่หนีไม่พ้นกระแสความเจริญต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนเช่นกัน จาก สภาพสังคมชนบทที่ยังชีพด้วยการเกษตร การพึ่งธรรมชาติ ระบบเครือญาติที่อยู่ในกรอบของวัฒนธรรม

ประเพณีและความเชื่อแบบดั้งเดิม ก้าวเข้าสู่สังคมแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบทด้วยกระแสการพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่รัฐบาลใช้ในการพัฒนาประเทศ ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น คือ มีทั้งวัฒนธรรมเก่าใหม่ผสมผสานกันไป การเกษตรกรรมของชุมชน ปรับสู่ธุรกิจการเกษตรและเกิดกลุ่มต่างๆ มากขึ้น วิถีชีวิตลดการพึ่งธรรมชาติก้าวสู่การพึ่งเมือง ด้วยการใช้เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ในการผ่อนแรงและสารเคมีต่างๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มากขึ้น และยุคแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ยิ่งทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมากยิ่งขึ้น คือ ชุมชนชนบทกลายเป็นสังคมเมืองไปโดยปริยาย โดยในภาพรวมมีแต่วัฒนธรรมแปลก ๆ ใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน อาชีพเกษตรกรรมที่มีมาแต่อดีตเริ่มไม่มีคนทำส่วนใหญ่จะออกไปรับจ้าง ทำธุรกิจ หรือประกอบอาชีพอื่นๆ ทำให้การดำเนินชีวิตต้องพึ่งเมืองพึ่งตลาดหมด แต่ด้วยความหวังโยของอุ๊ยใจคำ ตาปัญญา ที่เฝ้ามองดูความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในชุมชนแม้ว่างมาตลอดชั่วชีวิต บางครั้งอุ๊ยก็ลงไปช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยตัวเอง บางครั้งก็จัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อต่อรองและใช้สิทธิที่พึงได้พึงมีในสังคมต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของสมาชิก และการดำรงชีพ แม้กระทั่งเมื่อว่างมือจากภารกิจต่างๆ ในช่วงวัยชราแล้วก็ตาม อุ๊ยก็ต้องเปลี่ยนใจกลับมาทำกิจกรรมเพื่อชุมชนอีกครั้งหนึ่งด้วยการรวมกลุ่มพ่ออุ๊ย แม่อุ๊ยในชุมชนมาร่วมกันจัดการเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อดึงออกมาจากการถูกมอมเมาด้วยอบายมุขต่างๆ เป็นการยึดพื้นที่เพื่อแสดงบทบาทและตัวตนของอุ๊ยในอดีต โดยการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในตัวตนของบรรดาพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยทั้งหลาย มาจัดการเรียนรู้ในชุมชนแม้ว่างอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง รวมทั้งมีการขยายเครือข่ายออกไปอย่างรวดเร็วส่งผลทำให้เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ชนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปอย่างไม่ขาดสาย เกิดการกระตุ้นจิตสำนึกรักบ้านเกิดรักท้องถิ่นและรักชุมชนของตนเองมากขึ้น นำไปสู่ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจในการสืบค้นอดีต ทบทวนความสำเร็จ ความภาคภูมิใจ และความผิดพลาดต่างๆ ของตนเอง ทำให้สามารถกำหนดทิศทาง แนวทางในการพัฒนา และอนาคตของชุมชนตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการศึกษาการสืบค้นประวัติศาสตร์ จะก่อให้เกิดจิตสำนึก และเอกลักษณ์แห่งชนชาติที่เข้มแข็ง อีกทั้งยังเป็นพลังช่วยผลักดันให้ชุมชนเคลื่อนไหวต่อสู้กับการเอารัดเอาเปรียบจากโลกภายนอก ด้วยการรวมกันเคลื่อนไหวเพื่อชีวิตที่ดีกว่า สามารถติดต่อกับโลกภายนอกอย่างเท่าเทียม เลือกรสร แลกเปลี่ยนกันเฉพาะส่วนที่ดีงามและก้าวหน้าของแต่ละฝ่าย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2535 : คำนำ) จากกระบวนการคิดและการจัดการของอุ๊ยใจคำ ที่ช่วยแก้ไขปัญหาวิกฤติต่างๆในชุมชน ด้วยการสร้างวาทกรรมที่ทรงคุณค่าวางรากฐานไว้กับเด็กและเยาวชน จัดกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในตัวตนและในชุมชน ให้ลูกหลานได้ศึกษาเรียนรู้ และซึมซับเข้าไปในจิตวิญญาณของเด็กและเยาวชน ผลงานของอุ๊ยใจคำและเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานถือเป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณค่ายิ่งในสังคม ที่ได้ร่วมกันใช้ภูมิปัญญา ภูมิธรรม และภูมิปัญญาในตัวตน จัดการกับปัญหาในชุมชนและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมควรศึกษาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเชิงพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยสืบค้นจากเครือข่ายผู้สอนหลาน

1.2.2 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการของเครือข่ายผู้สอนหลาน

1.3 ขอบเขตในการวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พื้นที่อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เกิดเครือข่ายผู้สอนหลานโดยการนำของผู้ใจคำ ตาปัญญา ที่ใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายชีวิตอย่างมีคุณค่า ไม่ยอมมั่งคูดาย ให้อบายมุขต่างๆที่มากับกระแสความเจริญได้ดึงเอาเด็กและเยาวชนออกไปจากชุมชน ด้วยกระบวนการใช้ภูมิปัญญา ในการปลูก ปลูก และฝัง ความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเข้าไปในจิตวิญญาณและตัวตนของเด็ก เพื่อสร้างเกราะกำบังป้องกันและติดอาวุธทางปัญญา ให้เขาสามารถนำมาใช้ได้ตลอดเวลา ในทุกสถานการณ์ ด้วยการถอดบทเรียนจากชีวิตในอดีตของผู้ที่ต้องต่อสู้กับวิถีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสความเจริญที่เข้ามาในชุมชนเพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้และสะสมเป็นทุนทางปัญญา ที่จะได้นำไปใช้ในการดำรงชีวิตต่อไปในสังคมในอนาคตที่จะยิ่งมีกระแสการเปลี่ยนแปลงพัฒนาที่รวดเร็วยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ และผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะเครือข่ายผู้สอนหลานโดยผ่านผู้ใจคำ ตาปัญญา แกนนำผู้ก่อตั้งเครือข่าย

1.4 วิธีการวิจัย

การศึกษานี้จะมีคำถามหลักที่สำคัญคือ เครือข่ายผู้สอนหลานเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีพัฒนาการเป็นไปอย่างไร มีปัจจัยอะไรส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายผู้สอนหลาน มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างในการดำเนินงานเครือข่ายผู้สอนหลาน และประเด็นที่สำคัญอีกข้อคือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอแม่วางในช่วงชีวิตของผู้ใจคำและเครือข่ายผู้สอนหลานมีความเป็นมาอย่างไร โดยวิธีการศึกษาจะใช้ประกอบกันหลายวิธี เริ่มต้นด้วยการพูดคุยกับผู้ใจคำ ตาปัญญา ขออนุญาตทำการศึกษาประวัติชีวิตและผลงาน รวบรวมเอกสารที่มีอยู่เบื้องต้น จัดทำเค้าโครงร่างการทำงาน ศึกษาเอกสาร งานวิจัย บทความ บทโทรทัศน์ แผ่นพับ ต่างๆ จากนั้นจัดประชุมเครือข่ายนักวิจัยรุ่นเยาว์ในชุมชน กำหนดให้เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในเครือข่ายผู้สอนหลาน จำนวน 9 คน ด้วยเครื่องมือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลของนักวิจัยรุ่นเยาว์แล้วให้ไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมในกรณีที่มีข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ตามที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการทั้งผู้ให้ข้อมูลหลัก และผู้ที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มกับเครือข่ายผู้สอนหลาน และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้ใจคำและเครือข่ายได้ไป

จัดกิจกรรมตามเวทีต่างๆ และผู้วิจัยได้จัดเวที "อู๋ยเล่าขาน ลูกหลานเล่าเรื่อง" วิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ต่างๆ นำผลการศึกษาทั้งหมดมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชื่อมโยงกับเอกสารหลักฐานที่ปรากฏ สรุปเรียบเรียงแล้วอ้างอิงตามหลักวิชาการและทฤษฎีที่สอดคล้องและสนับสนุน จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

1.5 ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 5 เมษายน 2548 ถึงวันที่ 5 เมษายน 2549

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ผลการวิจัย ได้ทราบถึงข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

1.6.2 ผลการวิจัย ทำให้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาการของกลุ่มเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน ที่เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1.6.3 ผลการวิจัยเป็นข้อมูลนำไปพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

1.6.4 ผลการวิจัยเป็นข้อมูลในการจัดการความรู้ในสังคม และการสร้างองค์ความรู้ภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่น

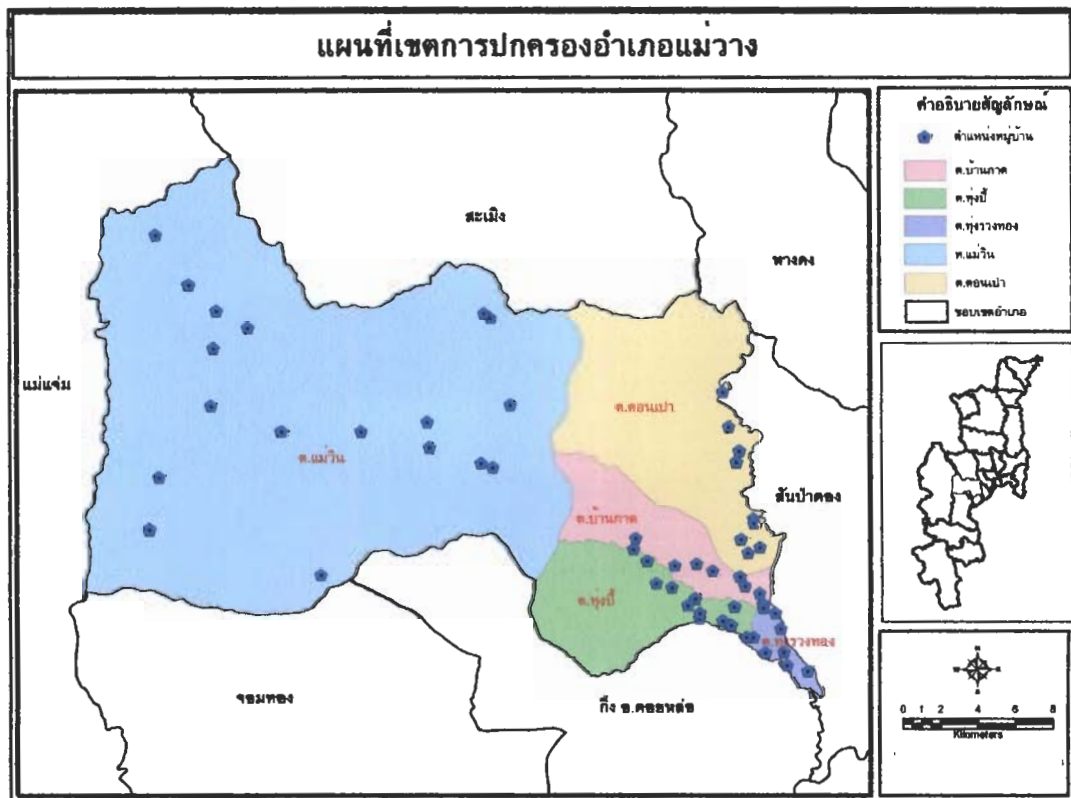
บทที่ 2

แม่วาง : จากอดีตสู่ปัจจุบัน

2.1 “แม่วาง” : สภาพทั่วไป

“แม่วาง” เป็นชื่ออำเภอหนึ่งในจำนวน 24 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ ที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถเดินทางโดยทางรถยนต์ โดยใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 (ถนนเชียงใหม่-ฮอด) ผ่านอำเภอหางดง ผ่านที่ว่าการอำเภอสันป่าตอง และแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1013 สามแยกเขื่อนธนาคารกสิกรไทยจำกัด สาขาสันป่าตอง โดยมีรถยนต์โดยสารประจำทาง จากประตูเชียงใหม่บริการทุกวัน ระยะทางจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ ถึงอำเภอแม่วาง ประมาณ 37 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 602,218 ตารางกิโลเมตร หรือ 409,375 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ราบ 44,453 ไร่ เป็นภูเขาสูง 364,410 ไร่ เป็นพื้นน้ำ 512 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสะเมิง อำเภอแม่แจ่มและอำเภอหางดง
- ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอจอมทองและกิ่งอำเภอดอยหล่อ
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสันป่าตองและอำเภอหางดง
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่แจ่มและอำเภอจอมทอง

2.2 ประวัติความเป็นมา : อดีตสู่ปัจจุบัน

“แม่วาง” เริ่มปรากฏหลักฐานขึ้นในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 7 (ตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 5) ที่มีนโยบายส่ง “เจ้าน้อย” ทั้งหลายออกไป “กินเมือง” ในพื้นที่ที่มี ประชากรอยู่น้อยและมีการปกครองแบบหลวมๆ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรทิไล เลิศวิชา, 2537 : 40) แม่วางได้ถูกประกาศตั้งเป็นเขตปกครองเรียกว่า “เขตแขวงแม่วาง” ซึ่งเทียบได้กับอำเภอในปัจจุบัน มี หลวงฤทธิบุญโญยุศ เป็นผู้ปกครองเขตแขวงแม่วางในขณะนั้น ต่อมาปี พ.ศ. 2477 ทางราชการได้ ประกาศยุบเขตแขวงแม่วาง (ด้วยเหตุผลใดไม่ปรากฏ) ให้ไปรวมกับอำเภอบ้านแม เรียกว่า “อำเภอบ้านแม” ตั้งอยู่หมู่ที่ 13 (บ้านเปียง) ตำบลบ้านแมในปัจจุบัน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2482 ทางราชการได้ ย้ายที่ว่าการอำเภอบ้านแม ให้ไปอยู่ที่บ้านสันป่าตอง หมู่ที่ 10 ตำบลยู่หวา (ปัจจุบัน) และให้เปลี่ยนชื่อ เป็น “อำเภอสันป่าตอง” หลังจากนั้นกระทรวงมหาดไทย ได้พิจารณาเห็นว่าท้องที่อำเภอสันป่าตอง มี อาณาเขตกว้างขวาง บางตำบล บางหมู่บ้าน อยู่ห่างไกลไม่สะดวกแก่การปกครอง จึงได้แบ่งท้องที่ อำเภอสันป่าตองเสียใหม่ โดยให้แยกและตั้งเป็น “กิ่งอำเภอแม่วาง” ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ตามประกาศ กระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 19 มกราคม 2533 ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2533 เป็นต้นมา จนกระทั่งเมื่อวันที่ 7 กันยายน 2538 กิ่งอำเภอแม่วาง ได้ผ่านเกณฑ์การประเมินอำเภอ จึงได้รับแต่งตั้ง ให้เป็น “อำเภอแม่วาง” อย่างสมบูรณ์ ปัจจุบันมีเขตปกครองแบ่งเป็น 5 ตำบล 57 หมู่บ้าน คือ

2.2.1. ตำบลบ้านกาด มี 9 หมู่บ้าน คือ บ้านใหม่ปางเดิม บ้านหัวฝาย บ้านกิวแลป่าเป่า บ้านมะกายยอน บ้านกาด บ้านน้ำตัน บ้านริมวาง บ้านอัมพาราม และบ้านปง

2.2.2. ตำบลทุ่งปี มี 12 หมู่บ้าน คือ บ้านปางซี้เหล็ก บ้านหนองเย็น บ้านพันตน บ้าน กลางดง บ้านท่าคำป่า, ทุ่งปี บ้านนาทราย บ้านแพะประทาน บ้านป่าคาใต้ บ้านริมวาง บ้านแสนคำ บ้านทุ่งป่าคา และบ้านหนองป่าคา

2.2.3. ตำบลทุ่งรวงทอง มี 7 หมู่บ้าน คือ บ้านกลาง บ้านแสนคันธา บ้านไร่หลวง บ้านกุลาโยมือ บ้านสารภี บ้านเตาไห และบ้านดงแม่อาว

2.2.4. ตำบลแมวิน มี 19 หมู่บ้านคือ บ้านห้วยอีค่าง บ้านทุ่งหลวง บ้านขุนปวย บ้านหนองเต่า บ้านแม่สะป๊อก บ้านแม่มุด บ้านห้วยหยวก บ้านห้วยข้าวลืบ บ้านสบวิน บ้านห้วยตอง บ้านห้วยโป่ง บ้าน ขุนวาง บ้านม่อนยะ บ้านห้วยยาว บ้านใหม่วังผาปูน บ้านหนองมณฑา บ้านป่ากล้วย บ้านห้วยเย็น (บ้านขุนเตียน) และบ้านประตู่เมือง

2.2.5. ตำบลดอนเป่า มี 10 หมู่บ้าน คือ บ้านทุ่งศาลา บ้านเหล่าป่าฝาง บ้านสันโป่ง บ้านดอนเป่า บ้านป่าดิว บ้านห้วยเนียม บ้านใหม่สวรรค์ บ้านริมชาน บ้านสันปูเลย และบ้านห้วยแก้ว โดยมีการปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ดังนี้

- 1.) เทศบาล จำนวน 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลบ้านกาด
- 2.) องค์การบริหารส่วนตำบล มี 5 แห่ง คือ

- 2.1) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกาด
- 2.2) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปี่
- 2.3) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งรวงทอง
- 2.4) องค์การบริหารส่วนตำบลแม่วิน
- 2.5) องค์การบริหารส่วนตำบลคอนเปา

2.3 ประชากร อำเภอแม่วางมีประชากรทั้งสิ้น 30,871 คน จำแนกเป็นชายจำนวน 15,367 คน และหญิง จำนวน 15,304 คน (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2548) ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ 29.811 ตารางกิโลเมตร จำแนกในเขตเทศบาลเท่ากับ 998.695 ตารางกิโลเมตร และนอกเขตเทศบาลเท่ากับ 40,614 ตารางกิโลเมตร ประชากรดั้งเดิมของอำเภอแม่วางเป็นชาวไทยพื้นเมืองที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในแม่วาง ด้วยการอพยพมาหาแหล่งน้ำ แล้วบุกเบิกป่าให้เป็นไร่มาเพื่อทำมาหากิน โดยมีส่วนเป็นชาวไทยใหญ่ ที่อพยพมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเมืองหมอกใหม่ แคว้นเชียงตุง ประเทศพม่า ซึ่งคนไทยกลุ่มนี้ได้มาตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำวางตอนล่างประมาณ 500-700 ปี ส่วนชาวกะเหรี่ยงอยู่ที่บ้านอีค่าง บ้านทุ่งหลวง ตั้งอยู่ที่ลุ่มน้ำวางตอนบน มีอายุเก่าแก่ประมาณไม่ต่ำกว่า 400 ปี และก่อนหน้าที่ชาวกะเหรี่ยงจะอพยพเข้ามาอยู่นั้นได้มีชุมชนลัวะตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน แต่เกิดโรคระบาดชาวลัวะจึงทิ้งถิ่นนี้ไป ส่วนชาวม้งที่อพยพเข้ามาในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันชุมชนแม่วาง มีชนชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันทั้งหมด 7 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวไทยพื้นเมือง, ชาวไทยใหญ่, ชาวไทยเขิน, ชาวไทยลัวะ, ชาวไทยม้ง, ชาวไทยปกากะญอ และชาวไทยจีน แม่วางจึงเป็นแหล่งทางวัฒนธรรมที่มีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ มีการอนุรักษ์สืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษตนเองสู่ลูกหลานอย่างต่อเนื่อง

นานาชาติพันธุ์ที่แม่วาง

2.4 ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

2.4.1 ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปร้อยละ 80 เป็นภูเขาสูง มีป่าไม้ ทั้งป่าดิบเขา ป่าดิบเขาผสมสน ป่าสน และป่าสนผสมเต็งรัง มีพื้นที่ราบเชิงเขา และที่ราบลาดเอียงจากตะวันตกไปทางทิศตะวันออก ความสูงของพื้นที่ที่สูงที่สุด 2,043 เมตร รองจากดอยอินทนนท์ ซึ่งสูง 2,565 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่ป่าสงวน 392,300 ไร่ และมีการใช้ประโยชน์พื้นที่อำเภอแม่วาง 3 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมด

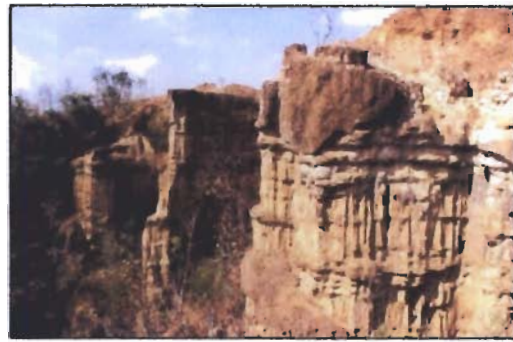
2.4.2 ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นมรสุม มี 3 ฤดู คือ

- 1.) ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคม ถึงเดือน พฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 40 C พื้นที่ราบอากาศจะร้อนจัด พื้นที่สูงในตำบลแม่วินอากาศจะเย็นสบาย
- 2.) ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน -เดือนกันยายน อุณหภูมิเฉลี่ย 23 C มีฝนตกชุก
- 3.) ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึงเดือน กุมภาพันธ์ อุณหภูมิเฉลี่ย 10 C จะมีอากาศเย็นและหนาวจัดในพื้นที่สูง

สภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่แม่วาง

2.5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.5.1 ทรัพยากรดิน ลักษณะของดินจะเป็นดินร่วนค่อนข้างเหนียวปนทราย มีอยู่ในเขตตำบลบ้านกาดและตำบลทุ่งปี่ ส่วนดินเหนียวปนทราย มีอยู่ในเขตตำบลทุ่งปี่บางส่วน นอกนั้นอยู่ในเขตตำบลทุ่งรวงทอง และตำบลแม่วินที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่บนดอยจะเป็นดินผสม โดยชุมชนแม่วางจะมีลักษณะการถือครองที่ดินในชุมชน ดังนี้

1.) ถือครองโดยการจับจองและแผ้วถางพื้นที่ทำกินของบรรพบุรุษ ตั้งแต่ในอดีตและโอนถ่ายทอดเป็นมรดกมาถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน จนกระทั่งรัฐบาลออกโฉนดให้เป็นเจ้าของที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมายในเวลาต่อมา

2.) ถือครองโดยการซื้อต่อมาจากเจ้าของเดิม โดยเฉพาะจาก เจ้าพงษ์อินทร์ ผู้สืบเชื้อสายเจ้าแห่งนครเชียงใหม่ ซึ่งในอดีตได้ถือครองที่ดินในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวางเป็นจำนวนมาก โดยการใช้ช่างมาทำการเหยียบพื้นที่และถือครองเป็นของตน

3.) ถือครองโดยการซื้อต่อจากเจ้าของเดิมที่เป็นชาวบ้านด้วยกันเอง ทั้งในและนอกชุมชน บางส่วนเป็นการซื้อต่อมาตั้งแต่ในอดีต และเพิ่งเข้ามาซื้อในปัจจุบัน

4.) ถือครองโดยการได้รับการจัดสรรให้ตาม โครงการ ในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อประมาณปีพ.ศ.2506 โดยได้คนละประมาณ 10 ไร่ ลักษณะของการถือครองสิทธิสามารถนำที่ดินไปขายต่อได้ ซึ่งในปัจจุบันพบว่าบางส่วนในเขตโครงการพระราชดำริ ชาวบ้านได้ทำการขายสิทธิ์การถือครองให้แก่ผู้อื่นไปแล้ว เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเงินทุนเพียงพอในการเพาะปลูกจึงไม่รู้ว่าเอาที่ดินไปใช้ประโยชน์อะไร

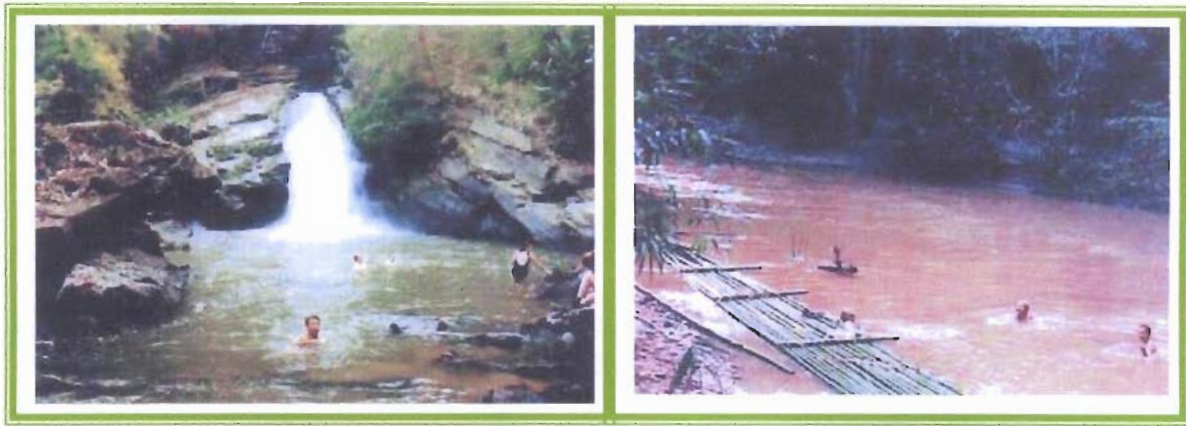
2.5.2 ทรัพยากรน้ำ ลักษณะทรัพยากรน้ำในชุมชนแม่วาง มีทั้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรน้ำในคลอง หนอง บึงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และจากแม่น้ำและลำห้วยตามธรรมชาติหลายสายเช่น แม่น้ำวาง แม่น้ำขาน แม่น้ำป้วย แม่วางซ้าย-ขวา แม่น้ำบือก แม่เตียน แม่วิน และแม่มุด โดยมีแม่น้ำสำคัญเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตในชุมชน คือ

1.) แม่น้ำวาง มีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาขุนวาง ตำบลแม่วิน ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของดอยอินทนนท์ ดอยโป่งสมิต ดอยม่อนยะ ดอยขุนวินและดอยผาตั้ง เป็นแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านเขตอำเภอแม่วาง โดยไหลไปบรรจบกับน้ำแม่ขานที่สบขาว ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่วาง ก่อนที่จะไหลลงสู่ม่าน้ำปิงที่บ้านท่ามะโอ กิ่งอำเภอคอยหล่อ มีความยาวประมาณ 73 กิโลเมตร จากสภาพภูมิศาสตร์ที่มีลำน้ำวางไหลผ่านทำให้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน เป็นอย่างมากจึงมีการแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำวางออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.1) ลุ่มน้ำวางตอนบน เป็นพื้นที่ที่อยู่ในระดับสูงจากระดับน้ำทะเล 700-1500 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขา ป่าดิบเขาผสมสนเป็นพื้นที่ต้นน้ำสายเล็ก ๆ หลายสาย คือ แม่น้ำป้วย แม่น้ำซำ-ขวา แม่น้ำสะปือก แม่เตียน แม่วิน และแม่มูด โดยตลอดลำน้ำสายเล็กสายน้อยที่เรียงรายเหล่านี้มีการไหลเป็นสาขาแบบพัด แล้วไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำวาง ที่บ้านแม่สะปือกและบ้านสบวิน พื้นที่ลุ่มน้ำวางตอนบน คือ ตำบลแม่วิน มีชุมชนตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทั่วไปถึง 46 ชุมชน ครอบคลุม 19 หมู่บ้าน เดิมทีพื้นที่นี้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลัวะ แต่ได้เกิดโรคระบาด ชาวลัวะจึงอพยพออกไป หลังจากนั้นมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับคนเมือง ส่วนชาวม้งที่เข้าได้ประมาณ 100 ปีที่ผ่านมาโดยได้อพยพมาจากอำเภอจอมทอง พื้นที่เหล่านี้เป็นที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บนยอดดอยประมาณ 3 หมู่บ้าน ที่ทำมาหากินด้วยการปลูกกะหล่ำปลี แครอท ผักกาดหอม ผลไม้และดอกไม้เมืองหนาว เช่น พลัม พลับ ท้อ สาลี่ เบญจมาศ แกลดิโอลัส ฯลฯ การปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภคและข้าวโพดเพื่อการเลี้ยงสัตว์ด้วย ถัดลงมาจะเป็นชุมชนกะเหรี่ยงสะกอ (กะเหรี่ยงขาว หรือปกากะญอ) ที่อาศัยอยู่ตามลำห้วย หุบเขาและพื้นราบ จำนวน 13 หมู่บ้าน จะทำนาทำไร่หมุนเวียนและปลูกพืชเศรษฐกิจที่หลากหลาย ส่วนคนเมืองจะอยู่ในพื้นที่ 5 หมู่บ้านคือ บ้านสบวิน บ้านวังผาปูน บ้านห้วยโป่ง บ้านแม่มูด และบ้านแม่สะปือก จะประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ปลูกพืชเศรษฐกิจ บางส่วนทำการค้ารับจ้าง และธุรกิจท่องเที่ยวการล่องแพ ที่ช่างขมป่าเป็นต้น

1.2) ลุ่มน้ำวางตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่อยู่ในระดับสูงจากระดับน้ำทะเล 300-700 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสน ป่าสนผสมเต็งรังและที่ราบลุ่ม มีเป็นที่ดอนบางส่วน เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนคนไทยพื้นราบ 6 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ คนเมือง (ไตยวน) จีน (ไตจีน) ไทยใหญ่(เงี้ยว) ลัวะ เม็ง และคนจีน ชุมชนในพื้นที่ส่วนใหญ่จะทำการเกษตรเพาะปลูกพืชได้ 2-3 ครั้งต่อปี มีการทำนาปรัง นาปี หอมหัวใหญ่ มันฝรั่ง ข้าวโพด ถั่วเหลือง และลำไย เป็นต้น

2.) แม่น้ำขาน มีต้นน้ำอยู่ในเขตเทือกเขาสูงอำเภอสะเมิง มีความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร ไหลเป็นแนวกันระหว่างตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง กับตำบลคอนเปา อำเภอแม่วาง ไหลไปบรรจบกับลำน้ำวางที่บ้านสบขาน ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง

ส่วนทรัพยากรน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ทรัพยากรน้ำรูปแบบของ อ่างเก็บน้ำและเหมืองฝายที่สำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำห้วยมะนาว เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่หมู่ 7 บ้านใหม่สวรรค์ ตำบลคอนเปา อำเภอแม่วาง ห่างจากชุมชนประมาณ 10 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีฝายต่างๆ อีกหลายแห่ง เช่นฝายห้วยผึ้ง ฝายขุนคง เป็นต้น เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมักตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ราบระหว่างภูเขา ที่มีแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ไหลผ่าน ทรัพยากรน้ำ จึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญในระดับต้น ๆ ของชุมชน และวิถีชีวิตในอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องทำกันตลอดทั้งปี ต้องอาศัยน้ำเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับชุมชนแม่วางที่มีสภาพทางกายภาพของชุมชนตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบ และติดกับบริเวณเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกของชุมชน โดยจากสภาพพื้นที่ที่สูงต่ำลดหลั่นกันไปตั้งแต่ในเขตตำบลขุนวิน ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ภูเขาเกือบทั้งหมด(ลุ่มน้ำวางตอนบน) และเขตตำบลบ้านกาด ที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มเชิงเขา สภาพภูมิประเทศแบบนี้ถือได้ว่าเป็น ลักษณะที่เหมาะสมกับการจัดการน้ำระบบเหมืองฝายมากที่สุด โดยระบบเหมืองฝายนี้ จัดว่าเป็นระบบหนึ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชนส่วนใหญ่ทางภาคเหนือ ที่เป็นวิธีการคิดและจัดการแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีมาแต่อดีต การจัดสรรทรัพยากรน้ำระบบเหมืองฝาย คือ การชลประทานราษฎร หรือการชลประทานระบบเหมืองฝายนั่นเอง และในวิถีชุมชนนั้นระบบเหมืองฝายมิได้เป็นเพียงเพื่อการจัดการการใช้ประโยชน์จากน้ำเท่านั้น แต่ยังเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบคุณค่าอย่างหนึ่งของชุมชน คือ ทำให้เกิดความร่วมมือในการช่วยดูแลรักษาทรัพยากรน้ำโดยผ่านระบบคุณค่าของฝายและทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของผู้ใช้ประโยชน์จากลำเหมือง โดยผ่านระบบพิธีกรรมการไหว้ฝายร่วมกันในชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวล้านนาไทยมาตั้งแต่ 700 ปีกว่าจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ปัจจุบันด้วยสภาพป่าต้นน้ำที่ถูกทำลายและการลักลอบใช้น้ำอย่างขาดจิตสำนึกเพียงแคเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่ทันสมัยทำให้ทรัพยากรน้ำไม่เพียงพอและลดจำนวนลงมาก เกือบทุก ๆ ชุมชนที่อาศัยลำน้ำแม่วาง และลำน้ำสาขาต่าง ๆ กำลังประสบปัญหาร่วมกันอยู่ โดยระบบการจัดการสรรทรัพยากรน้ำของระบบเหมืองฝายนี้ เป็นระบบที่ชาวบ้านเคยทำมาแล้วตั้งแต่ในอดีต ผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในการดูแลการใช้น้ำของสมาชิก ส่วนใหญ่คือ

ผู้ใหญ่บ้าน (เป็นตามตำแหน่ง) แต่ต่อมาได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกผู้นำ ที่จะเข้าไปจัดการบริหารทรัพยากรน้ำด้วยตนเอง การจัดสรรหรือดำเนินการของประธานต้องเป็นไปตามข้อกำหนดของกลุ่มที่มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ที่ร่างขึ้นโดยอาศัยกฎหมายเรื่องการจัดสรรน้ำของกรมชลประทานเป็นแม่แบบ ในข้อกำหนดจะพูดถึง กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ บทลงโทษ หน้าที่ ต่าง ๆ ของประธาน คณะกรรมการรวมถึงสมาชิกผู้ใช้ประโยชน์จากน้ำทุกคน การดำเนินการเพื่อจัดสรร หรือแบ่งปันน้ำให้สมาชิกแต่ละชุมชนใช้จะต้องอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีประธานเหมืองฝายทำหน้าที่จัดสรรน้ำให้ทั่วถึงยุติธรรม ตรวจสอบดูแลเหมืองและประตูน้ำในหมู่บ้านไม่ให้ชำรุดเสียหาย นัดหมายชาวบ้านให้มาช่วยกันทำซ่อมแซมเหมืองฝายแก้ปัญหาและตัดสินใจเมื่อเกิดกรณีพิพาทเรื่องน้ำในหมู่บ้าน ทำรายชื่อผู้ร่วมใช้น้ำ และสมาชิกของระบบเหมืองฝาย ส่วนคณะกรรมการที่เข้ามาช่วยในการดูแลจัดการจะได้จากตัวแทนของแต่ละชุมชนเลือกขึ้น เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และวางแผนร่วมกับประธาน โดยกระบวนการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากรน้ำ ระบบเหมืองฝาย มีดังนี้

1.) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนโดยผ่านตัวแทน จากการแบ่งกลุ่มสมาชิกผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำข้างต้นจะแบ่งกลุ่มตามชุมชนต่าง ๆ ที่ลำน้ำไหลผ่านในแต่ละชุมชนจะมีการคัดเลือกตัวแทนชุมชนเข้าไปเป็นคณะกรรมการในการจัดสรรน้ำ และตัวแทนที่ชาวบ้านเลือกขึ้นนั้นยังทำหน้าที่ดูแลควบคุมการใช้น้ำของสมาชิก ดำเนินการให้สมาชิกปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม เช่น การดูแลในเรื่องการขุดลอกเหมือง ทำหน้าที่ในการประสานข้อมูลข่าวสารระหว่างกลุ่มสมาชิกในชุมชนกับประธาน ในกรณีที่มีปัญหาของกลุ่มสมาชิกในชุมชน หรือการชำรุดของฝาย หรืออาคารกั้นน้ำ จะต้องแจ้งให้ประธานทราบ

2.) การแบ่งหมวดรับผิดชอบ หลังจากแบ่งกลุ่มตามชุมชนแล้ว ภายในชุมชนจะมีการแบ่งกลุ่มออกเป็นย่อย ๆ เรียกว่า “หมวดผู้ใช้น้ำ” เพื่อเป็นการแบ่งเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของน้ำเหมืองให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาเหมืองฝาย โดยแบ่งตามเขตพื้นที่ติดต่อของสมาชิกผู้ใช้น้ำ โดยในแต่ละหมวด มีหัวหน้าหมวดเป็นผู้คอยดูแลสอดส่องสมาชิกผู้ที่อยู่ในหมวดเดียวกัน ติดตามให้มาร่วมกิจกรรมของสมาชิก สอดส่องผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของกลุ่ม แจ้งรายชื่อสมาชิกในหมวดให้แก่ผู้นำเหมืองในชุมชนทราบ

3.) การแบ่งกลุ่มความรับผิดชอบ โดยแบ่งตามเขตพื้นที่ชุมชน โดยมีหัวหน้ากลุ่มหรือคณะกรรมการที่สมาชิกกลุ่มเลือกเป็นผู้ดูแลจัดการให้กลุ่มดำเนินการตามข้อตกลง และควบคุมให้สมาชิกกลุ่มมาทำการลอกเหมืองฝาย วิธีการจัดสรรและแบ่งปันทรัพยากรน้ำ ก่อนที่จะมีการจัดสรรน้ำให้แก่สมาชิกตามชุมชนต่าง ๆ ในชุมชนแม้ว่าจะต้องมีการระดมความคิด โดยคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกมาจากแต่ละหมู่บ้าน ที่ลำน้ำเหมืองเส้นนั้น ๆ ไหลผ่านมาร่วมประชุมด้วยกัน จากนั้นจะประกาศให้สมาชิกเหมืองฝายเข้าร่วมรับฟังผลการประชุมแนะนำปฏิบัติตาม นอกจากการแบ่ง

การใช้ประโยชน์จากน้ำแล้ว สมาชิกทุกคนจะต้องรับผิดชอบ ในการดูแลรักษาเหมืองฝายร่วมกันตามหมวดที่ได้ทำการแบ่งไว้ โดยจะมีการกำหนดให้มีการขุดลอกคูเหมือง และให้สมาชิกค่อยช่วยกันลาดตระเวนตามลำเหมืองตรวจสอบการใช้น้ำของสมาชิก ที่อาจจะไม่ทำตามข้อกำหนดที่ได้ตกลงกันได้ เนื่องจากอาจจะมีการลักลอบกักเก็บน้ำใช้ของสมาชิก วิธีการจัดสรรหรือแบ่งน้ำจากลำน้ำเหมือง ที่ไหลผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ หลายหมู่บ้านและไหลผ่านหลาย ๆ พื้นที่ในหมู่บ้านจากต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ จะมีการแบ่งปันน้ำกันใช้ โดยเฉพาะในฤดูกาลที่ขาดแคลนน้ำ โดยจะทำการแบ่งน้ำให้ชุมชน ที่อยู่บริเวณปลายน้ำก่อน จากนั้นจะแบ่งน้ำไล่ขึ้นไปเรื่อย ๆ สู่อบริเวณกลางน้ำหรือต้นน้ำ โดยสาเหตุที่ต้องแบ่งน้ำใช้ด้วยวิธีดังกล่าวเพราะในขณะที่น้ำไหลจากต้นน้ำไปสู่ปลายน้ำ ชุมชนที่อยู่บริเวณต้นน้ำอาจยังมีโอกาสที่จะใช้น้ำได้บ้าง แต่ถ้าทำการแบ่งน้ำโดยเริ่มจากต้นน้ำต้องใช้เวลาานกว่าน้ำจะถูกแบ่งไปถึงบริเวณปลายน้ำ เป็นผลทำให้ชุมชนที่อยู่บริเวณปลายน้ำต้องลำบากไม่มีน้ำใช้ทำการเกษตรทำให้พืชผลเสียหายได้ วิธีการแบ่งน้ำจะกำหนดว่าในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งจะใช้น้ำหมู่บ้านละกี่วัน แต่ละหมู่บ้านก็จะมีกำหนดแบ่งเป็นหมวด ๆ เพื่อแบ่งอีกครั้งว่าแต่ละหมวดภายในหมู่บ้านจะใช้หมวดละกี่วัน จากวันที่ได้แบ่งในแต่ละหมู่บ้าน รวมทั้งแต่ละหมวดจะรับผิดชอบในการขุดลอกเหมืองของหมวด และเมื่อถึงเวลาที่หมวดใช้ประโยชน์จากน้ำ หมวดนั้น ๆ จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการลาดตระเวนตรวจสอบการใช้น้ำของหมวดอื่น ๆ หรือหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำด้วยเช่นกัน

2.5.3. ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอแม่วางมีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เขตท้องที่ตำบลบ้านกาดตอนเหนือบางส่วน ตำบลทุ่งปีบางส่วน และตำบลแม่วินทั้งหมดมีสภาพเป็นป่าโปร่งและป่าดิบ โดยในพื้นที่มีพื้นที่ป่าไม้ที่ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง คือ

- 1.) อุทยานแห่งชาติแม่วาง
- 2.) อุทยานแห่งชาติออบขาน
- 3.) อุทยานแห่งชาติอินทนนท์

ชุมชนแม่วางตั้งอยู่ท่ามกลางป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นลักษณะของ ป่าเบญจพรรณ ที่มีไม้ชนิดต่าง ๆ มากมายเช่น ไม้สน ไม้เต็งรัง ไม้ยางนา เป็นต้น ในอดีตนั้นบริเวณที่ตั้งของชุมชนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้เกือบทั้งหมด โดยเฉพาะบริเวณที่ดอนหรือที่เนินเขา จะมีลักษณะเป็นป่าค่อนข้างที่บ ชาวบ้านเรียกว่า ป่าแพะ จะมีความอุดมสมบูรณ์มากเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน และสัตว์ป่า เป็นต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะเข้าไปหาของป่ามากิน และสาเหตุที่ทำให้ป่าไม้ในชุมชนหายไป เนื่องจากพื้นที่ป่าได้ถูกแปรรูปเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย และป่าไม้ถูกแปรรูปเป็นบ้านเรือน ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ความต้องการพื้นที่ดินทำกินเพิ่มขึ้น ปริมาณป่าไม้ของชุมชนลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อประมาณ 30 ปี ผ่านมานี้เองที่จำนวนป่าไม้ของชุมชนถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง ตั้งแต่มีไฟฟ้าเข้ามาสู่ชุมชน พร้อมกับการสร้าง

ถนนหลวงตัดผ่านชุมชน จึงเกิดการทำลายป่าไม้จำนวนมากเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปัจจุบันนี้บริเวณป่าไม้ต่างๆ หรือป่าแพะในอดีตได้กลายเป็นสวนลำไยและบ้านเรือนของชาวบ้านไปจนเกือบหมดสิ้นแล้ว

2.6 สภาพเศรษฐกิจและสังคม ของชุมชนแม่วาง

2.6.1 ด้านเศรษฐกิจ

1.) การประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ในพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 41,011 ไร่ เกษตรกรจะปลูกข้าวเป็นหลักเพื่อบริโภค พื้นที่ลุ่มจะสามารถปลูกข้าวได้ทั้งนาปีและนาปรัง หอมหัวใหญ่เป็นพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกมากที่สุด เนื่องจากเป็นสินค้าส่งออกที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรเป็นจำนวนมาก และยังมีพืชเศรษฐกิจหลักอื่นๆ เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด หอมและกระเทียม พริกใหญ่ ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ กระหล่ำปลี ผักกาดหอม ถั่วลันเตา มันฝรั่ง ลำไย มะม่วง ลิ้นจี่ รวมทั้งพืชผักผลไม้ และดอกไม้เหมือนหนาวที่เกษตรกรปลูกเพื่อจำหน่าย ได้แก่ อะโวคาโด สาลี่ พลับ บัวย พืช แกสโตโอลด์ คาเนชั่น เบญจมาศ ส่วนการปศุสัตว์ สัตว์ที่นิยมเลี้ยงเพื่อจำหน่าย และบริโภค ได้แก่ สุกร ไก่ โค กระบือ นอกจากนี้ยังมี อาชีพรับจ้าง การให้บริการ อาชีพค้าขายและข้าราชการ โดยเฉลี่ยมีรายได้ประมาณ 25,000 บาท ต่อคน ต่อปี มีจำนวนครัวเรือน 7,229 ครัวเรือน ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี 26,671 บาท คนในเทศบาลตำบลบ้านกาศมีรายได้เฉลี่ยสูงสุด คือ 36,808 บาท ส่วนตำบลที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ตำบลแม่วิน จำนวน 19,079 บาท

หอมหัวใหญ่ พืชเศรษฐกิจหลักของแม่วาง

2.) การอุตสาหกรรม ลักษณะของอุตสาหกรรมในชุมชนแม่วางเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม ที่เกิดจากผลิตหอมหัวใหญ่ที่ปลูกกันมากจนไม่มีตลาดรองรับ เพราะมีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และตลาดมีอยู่แค่ในประเทศเท่านั้น จนกระทั่งภาครัฐยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนให้บริษัทเอกชนเข้ามารับซื้อหอมหัวใหญ่เพื่อการส่งออกไปที่ประเทศญี่ปุ่น ได้วัน เวียดนาม และเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเกษตรกรบางส่วนได้พัฒนาตนเองขึ้นโดย ตั้งโรงงานขนาดเล็กรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เช่น หอมหัวใหญ่ ลำไย ข้าวโพด จากชาวบ้านส่งต่อบริษัทที่ทำการส่งออกโดยตรงอีกทอดหนึ่ง โดยทางโรงงานจะเป็นผู้เข้าไปซื้อผลผลิตเหมาเป็นไร่ๆจากชาวบ้าน จากนั้นก็จะให้คนงานของโรงงานเข้า

ไปทำการเก็บเกี่ยว แล้วนำมาคัดเลือกขนาดที่ได้มาตรฐานบรรจุใส่รถคอนเทนเนอร์ ของบริษัทที่จะเข้ามา รับถึงโรงงาน ส่วนผลผลิตที่ไม่ได้ขนาดเหลือจากส่งออกจะถูกส่งไปขายตามตลาดต่างๆภายในประเทศ เช่น ตลาดขายส่งทั่วไป โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์จากหอมหัวใหญ่ หรือห้างสรรพสินค้า เป็นต้น และ ผลผลิตบางส่วนจะนำไปเก็บไว้ในห้องเย็นเพื่อนำไปขายในช่วงที่ผลผลิตหอมออกน้อย ซึ่งบางโรงงานก็จะมีห้องเย็นเป็นของตนเอง หรือไม่ก็ต้องไปเช่าห้องเย็นโรงงานอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีโรงงานคัดเลือกและอบ ลำไยเกิดขึ้นอีกหลายแห่งในชุมชน และอุตสาหกรรมในครัวเรือนเช่น โรงสีข้าว โรงงานผลิตอาหาร เสริม(สำหรับเลี้ยงวัว) 1 แห่ง แหล่งผลิตและจำหน่ายเรือใบจำลอง เกมสไม้มัด แหล่งผลิตและจำหน่าย รมโบราณตั้งอยู่ตำบลดอนเปา แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา น้ำตัน(คนโท)

3.) การเงินและธนาคาร สถาบันการเงิน มีธนาคาร จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ ธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

2.6.2. ด้านการสาธารณสุข สถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด 30/60/90/120 เตียง 1 แห่ง สถานีอนามัย 7 แห่ง สถานบริการสุขภาพเอกชน 1 แห่ง บุคลากรทางการแพทย์ประกอบด้วย แพทย์ 3 คน ทันตแพทย์ 2 คน พยาบาล 31 คน เภสัชกร 2 คน พนักงาน 23 คน และลูกจ้าง 36 คน

2.6.3 ด้านระบบสาธารณูปโภค ปัจจุบันระบบโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนแม่วงมีการขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในระบบหลักที่สำคัญ คือ

1.) ไฟฟ้า การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้บริการการจ่ายไฟฟ้าระบบตั้งเสา และ โขลากลึง ให้กับทุกหมู่บ้าน (58 หมู่บ้าน)

2.) ประปา ประปาส่วนภูมิภาคมีหน่วยบริการ 1 แห่ง ให้บริการด้านประปา ครอบคลุมผู้ใช้น้ำในเขตตำบลบ้านกาด มีผู้ให้บริการ 5,544 ครัวเรือน นอกจากนี้มีประปาหมู่บ้าน จำนวน 47 แห่ง อ่างเก็บน้ำ 3 แห่ง และฝายจำนวน 11 แห่ง -

3.) โทรศัพท์ มีชุมสายโทรศัพท์ 6 แห่ง ให้บริการได้ 6,744 คู่สาย มีผู้ใช้ 6,744 คู่สาย รวมทั้งหมด 6,744 ครัวเรือน

4.) ไปรษณีย์ มีไปรษณีย์จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ ที่ทำการไปรษณีย์ตำบลบ้านกาด

2.6.4 ด้านการศึกษา ในชุมชนแม่วงมีสถานศึกษาในสังกัดต่าง ๆ จำนวน 27 แห่ง จำแนกเป็นระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 24 แห่ง สังกัดการศึกษานอกโรงเรียน 1 แห่ง สังกัด ตชด. 1 แห่ง และสถาบันการศึกษาเอกชน (ระดับอนุบาล) 1 แห่ง มีครูทั้งสิ้น 279 คน นักเรียน 5,559 คน มีสัดส่วนครู-นักเรียน/นักศึกษา เท่ากับ 1: 20 คน ศูนย์การเรียนชุมชนประจำตำบล 6 แห่ง นักเรียน 800 คน มีสัดส่วนครู-นักเรียน/นักศึกษา เท่ากับ 1 : 58 คน ห้องสมุดประชาชน 1 แห่ง บุคลากร 4 คน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 57 แห่ง

2.6.5 ศาสนสถาน มีวัดทั้งสิ้นจำนวน 30 วัด เป็นวัดราษฎร์และสังกัดนิกายมหายาน ทั้งหมด เป็นวัดที่มีวิสุงคามสีมา 15 วัด สำนักสงฆ์ 15 แห่ง วัดร้าง 28 วัด วัดที่ได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานการศึกษาจำนวน 6 วัด มีคริสตจักร 11 แห่ง

2.7 ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติ

2.7.1 ประเพณี ชุมชนแม่วางมีวิถีชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชนเหมือนกับชาวล้านนาทั่วไปโดยในรอบปีจะมีกิจกรรมตามประเพณีสำคัญ ๆ ดังนี้

1.) ประเพณีปีใหม่เมือง (วันสงกรานต์) ปีใหม่เมือง หรือวันสงกรานต์ตรงกับวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี โดยจะมีกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 ซึ่งเรียกว่า "วันสังขารล่อง" ชาวบ้านมีความเชื่อว่าปูล้างขาร ย่าสังขารจะมาที่บ้านในตอนเช้ามืด การไล่สังขารต้องส่งเสียงดัง ๆ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการตะโกน เคาะหรือตีกระป๋อง ภาชนะต่าง ๆ การยิงปืนขึ้นฟ้า จึงเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านนิยมปฏิบัติกัน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในวันนี้ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือน ขำระล้างและทำความสะอาดร่างกาย เป็นการเตรียมตัวให้พร้อมรับสิ่งที่เป็นสิริมงคลในวันปีใหม่ สละสังขารให้ล่องไปกับปีเก่า วันที่ 14 เรียกว่า "วันเนา"หรือ "วันดา" ในวันนี้ชาวบ้านโดยเฉพาะพวกผู้หญิงและแม่ช้อยจะพร้อมใจกันช่วยทำข้าวแตน ข้าวควบ ขนมเทียน แกงยั้งเล อาหารและเตรียมเครื่องใช้สอยที่จำเป็นสำหรับใช้ในวันรุ่งขึ้นคือ วันพญาวัน โดยในวันที่ 14 ตอนบ่าย ๆ จะมีการขนทรายเข้าวัด เรียกว่า "ตานกองเจดีย์ทราย" (ตาน หมายถึง ทาน,การทำทาน) ด้วยความเชื่อที่ว่าแต่ละปี ชาวบ้านไปวัดแล้วได้เดินเอาทรายที่วัดติดกลับมาด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการนำทรายไปถวายเป็นบุญให้วัด เป็นการทำบุญพร้อมทั้งเป็นการสืบชะตาและความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต โดยผู้ที่ขนทรายเข้าวัดจะนิยมตานกองทรายให้มากกว่าอายุปัจจุบันของตน 1 ปี นอกจากนี้ยังต้องละเว้นการกระทำใด ๆ ที่ไม่เป็นสิริมงคล ยกตัวอย่าง เช่น พุดเท็ง พุดนินทาว่าร้าย พุดคำหยาบ เพื่อให้จิตใจผ่องใสพร้อมรับปีใหม่ในวันรุ่งขึ้น เมื่อถึงวันที่ 15 เป็น "วันพญาวัน" ในวันนี้ชาวบ้านจะนำตุ๊กตุงตุ๊กตุง และไม้ค้ำไปถวายวัด โดยมีความเชื่อว่าจะเป็นการค้าจุนพระพุทธรูปศาสนา ได้ผลานิสงส์ในภพหน้า รวมทั้งมีการสรงน้ำพระและรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อเป็นการขอขมาที่ได้ล่วงเกินผู้อาวุโสและ ผู้ที่มีพระคุณในปีที่ผ่านมา เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือ และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตน ด้วยการรับพรจากผู้อาวุโส และพระภิกษุสงฆ์ด้วยชาวบ้านมีความเชื่อว่า จะทำให้ปีใหม่ที่กำลังมาถึงนั้น เป็นปีที่มีแต่ความเจริญ ปราศจากทุกข์และโรคภัยไข้เจ็บ การรดน้ำคำหัวนิยมรดน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวตนเองในวันพญาวัน(วันที่ 15 เมษายน) หรือวันที่ 16 เมษายน เป็นวันปากปี จะนิยมไปรดน้ำคำหัวเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นที่เคารพศรัทธาที่อยู่ต่างวัด มีการบูชาเทียนจากวัด และโยงสายสิญจน์รอบบริเวณบ้าน หลังจากวันปากปี จะเป็นวันปากเดือน และปากวัน ชาวบ้านจะไปรดน้ำคำหัวครูบาอาจารย์ ผู้ที่มีบทบาทหรือบุคคลสำคัญในชุมชน โดยสามารถรดน้ำคำหัวได้ตลอดทั้งเดือนเมษายน

2.) ประเพณีตานไม้ค้ำหรือตานไม้ก้ำสะหรี (การนำไม้ไปค้ำต้นโพธิ์) การตานไม้ค้ำ เป็นประเพณีที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องมาจากประเพณีสงกรานต์โดยชาวบ้านจะนำไม้ค้ำ (ลักษณะคล้าย ไม้ง่าม หรือกิ่งไม้) มาถวายวัดในช่วงเช้าของวันพญาวัน (วันที่ 15 เมษายน) ส่วนใหญ่แล้วไม้ค้ำจะมี ขนาดพอประมาณ แต่ละบุคคลหรือครอบครัวต่างนำไปถวายเอง โดยชาวบ้านจะนำไม้ค้ำไปค้ำต้นโพธิ์ใน วัดที่เป็นศรัทธาอยู่ นอกจากนี้ยังมีการตานหม้อน้ำดอก(แจกันดอกไม้) โดยให้คนที่เกิดตรงกับวันพญาวัน เป็นผู้ถือหม้อน้ำดอกไปถวายด้วยตนเองเพื่อความเป็นสิริมงคล

3.) ประเพณีปอยหลวงเป็นประเพณีซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองการสร้างศาสนสถานเสร็จสมบูรณ์ของพุทธศาสนิกชน โดยชาวบ้านถือว่าวันนี้เป็นวันสำคัญวันหนึ่ง นาน ๆ จะมีสักครั้ง เพราะการสร้างต้องใช้เวลานาน การจัดงานปอยหลวงจะมี "วันดา" เป็นวันที่ชาวบ้านจะมาช่วยกัน จัดเตรียมงานรวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่างๆในการประกอบพิธีในวันรุ่งขึ้น คือ วันตานต้นปอยหลวง หัววัดต่าง ๆ จากหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีการเชื่อมหัววัดกัน ในวันเฉลิมฉลอง จัดได้ว่าเป็นวันที่ชาวบ้านรอคอย เนื่องจากเป็นวันที่มีการแห่ต้นครีวตานหรือต้นปอยหลวงเข้าวัด ทุกบ้านจะมีต้นครีวตานที่ตกแต่งมา อย่างสวยงามด้วยกระดาษสีหลากสี ตัวต้นครีวตานอาจทำจากไม้ไผ่ หนุ่ญาคามีดรวมกันหรือบางบ้านอาจ ใช้ต้นเหล็ก ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ต้นครีวตานอย่างใหญ่โตมีการนำเครื่องเสียงมาร่วมขบวนแห่เพื่อ ความสนุกสนานคนหนุ่มสาว และผู้เฒ่าผู้แก่ต่างร้องรำกัันสนุกสนานโดยการแห่ต้นปอยหลวงนี้ จะจัดใน เวลาเย็นถึงค่ำ ภายในบริเวณวัดจะมีมหรสพ อาทิ ลิเก สวงสนุก ดนตรี ร้านขายของมากมาย งานนี้ไม่ เพียงแต่คนในชุมชนเท่านั้นที่มาชม แต่ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงก็มาร่วมตัว แต่ละบ้านจะเชิญแขกของตน มารับประทานอาหารที่บ้าน และร่วมแห่ครีวตานด้วยกัน

4.) ประเพณีเป็ง หรือ ประเพณีลอยกระทง ในชุมชนจะมีกิจกรรมหลายชนิด อาทิ การลอยกระทง แห่โคม แข่งว่าวไฟ จุดประทีปโคมไฟ และปล่อยโคมลอยเพื่อปล่อยเคราะห์ ชาวบ้าน นิยมจุดผางประทีปรอบ ๆ บ้าน เพราะเชื่อว่าจะนำให้ชีวิตสว่างไสวเหมือนผางประทีป และยังมีการทำ กระทงตกแต่งด้วยดอกไม้ รูป เทียน เพื่อนำไปลอยเป็นการขอขมาแก่พระแม่คงคา ซึ่งภายในกระทงอาจ นำผางประทีปใส่ลงไปด้วย โดยในช่วงเช้าวันก่อนวันขึ้น 15 ค่ำ ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัด จะมีการบูชา ผางประทีปที่วัด และข้าวตอกดอกไม้เพื่อนำไปจุดและบูชาที่บ้านของตน

5.) ประเพณีตานข้าวล้นบาตร ประเพณีตานข้าวล้นบาตร นิยมปฏิบัติเดือน 12 เหนือ (กันยายน) ในอดีตเมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาปลูกข้าว ผลผลิตข้าวที่ได้จะนำไปเก็บไว้ในฉาง ในวันตาน ข้าวล้นบาตร ชาวบ้านจะนำข้าวสารไปใส่บาตรพระที่วัด โดยจะมีบาตรสำหรับใส่ข้าวสาร ถ้าข้าวที่รวมกัน นั้นล้นบาตรแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดี มีกินมีใช้ เพราะสามารถนำมาถวายพระได้ส่วน หนึ่ง ในทางตรงกันข้ามถ้ารวมข้าวสารได้น้อย แสดงว่าผลผลิตของชาวบ้านไม่ค่อยดี มีข้าวน้อย ทาง พระสงฆ์หรือตุ้เจ้า จะแก้ไขปัญหาร่วมกับชาวบ้าน ว่าในชุมชนควรจัดแบ่งข้าวสารกันอย่างไร เช่น คน มีข้าวเหลือมากหน่อย อาจแบ่งให้กับคนที่ไม่มีเหลือเลย หรืออาจเป็นไปในรูปแบบการแลกเปลี่ยน รวมทั้งมี

การพูดคุยว่าใครประสบปัญหาอะไร ถ้าพบว่าบ้านไหนขาดแคลนอาหารและข้าว พระสงฆ์จะไม่ได้บิณฑบาต เพราะเกรงว่าจะเป็นการเบียดเบียนชาวบ้านนั่นเอง ประเพณีตักข้าวล้นบาตรมีคุณค่าในเชิงการระลึกถึงความสัมพันธ์ของคนกับวัด ที่ในอดีตวัดเป็นศูนย์รวมของจิตใจช่วยไกลเกลียดแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้คนรู้จักแบ่งปัน เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจ และวิถีชีวิตที่ดีงามของคนรุ่นก่อน

6.) ประเพณีตานข้าวใหม่ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสี่ (เดือนมกราคม) หลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวในนาแล้ว ข้าวที่ทำการเก็บเกี่ยวได้ครั้งแรก ชาวบ้านจะนำข้าวใหม่มาทำ ข้าวหลาม ขนมต้ม และนำไปถวายพระที่วัดพร้อมกับข้าวสาร ข้าวเปลือก ซึ่งคล้ายกับวันทำบุญทั่วไป มีการฟังเทศน์ฟังธรรมในตอนเช้า การถวายข้าวใหม่นั้นหลังจากถวายพระแล้วชาวบ้านนิยมนำข้าวส่วนหนึ่งไปถวายผู้เฒ่าผู้แก่และพ่อแม่ เพื่อตอบแทนบุญคุณที่ให้ที่นาไว้ทำกิน โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตน และทำให้ผลผลิตดีในปีต่อไป ข้าวสารและข้าวเปลือกที่เหลือจะเก็บไว้กินเองถ้าเหลือจึงนำไปขาย

7.) ประเพณีสืบชะตา เป็นประเพณีการสะเดาะเคราะห์ หรือต่ออายุให้ยืนยาว ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ มี 2 ลักษณะ คือ การสืบชะตาคนและสืบชะตาหลวง การสืบชะตาคน ทำได้ 2 กรณีคือ เพื่อความเป็นสิริมงคล และในกรณีที่บุคคลเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย มีเคราะห์และต้องการทำพิธีสืบชะตา จะนิมนต์พระมาทำพิธีที่บ้าน ส่วนการสืบชะตาหลวง หมายถึง การสืบชะตาหมู่บ้านโดยคนทั้งหมู่บ้าน จะจัดที่หอเจ้าบ้านของหมู่บ้านตนเอง นิยมจัดในวันทำบุญใหญ่ ๆ เช่น งานปอยหลวง งานยกช่อฟ้า ชาวบ้านจะบูชาตุงสืบชะตาจากวัดและนำมาร่วมกันเพื่อทำพิธีสืบชะตา

8.) ประเพณีตานสลากภัต หรือ ตานกัวยสลาก คือ ประเพณีประจำปีที่จัดขึ้นในเดือนเกียง (ตุลาคม) ในวันที่ชาวบ้านจะนำกัวยหรือชะลอมใส่อาหารคาวหวาน บ้านละ 3 อัน มาถวายวัดรวมทั้งต้นสลากภัต บ้านละ 1 ต้น ซึ่งทำจากหญ้าคามมัดรวมกันแล้วตกแต่งด้วยเครื่องใช้ต่าง ๆ และเงินทำบุญ คณะกรรมการวัดจะเป็นผู้รวบรวมรายชื่อผู้ถวายต้นสลากภัตทุกคน นำมารวมกันในบาตรหรือขันเพื่อทำการจับสลากว่าจะไปตกที่พระรูปใด โดยผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าต่อ ๆ กันมาเป็นนิทานว่า นานมาแล้วมีเด็กเลี้ยงควายหลายคนกำลังเอาควายมากินหญ้า เผอิญมีพระหลายรูปเดินมาบิณฑบาต เด็กเลี้ยงควายต่างเอาข้าวของคนมาถวาย แต่ว่าทุกคนต่างต้องการถวายพระที่แก่ที่สุด เพราะเชื่อว่าจะได้กุศลมาก พระรูปนั้นจึงให้เด็กเลี้ยงควายเขียนชื่อของตนลงบนแผ่นไม้แล้วจับสลากว่าใครได้ถวายพระรูปใด เรื่องราวนี้ได้ กลายเป็นตำนานของประเพณีตานสลากที่เล่าสืบต่อกันมา

9.) ประเพณีแบ่งบ้านหรือไหว้ผีเสื้อบ้านหรือไหว้หอเสื้อบ้าน คือ ประเพณีไหว้ผีเสื้อบ้านจะจัดขึ้นทุกปีหลังจากประเพณีปีใหม่เมืองไปแล้วเช่น วันปากปี(16 เมษายน) วันปากเดือน(17 เมษายน) ประเพณีแบ่งบ้าน หรือไหว้ผีเสื้อบ้านที่คอยช่วยปกปักรักษาหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านตกลงกันได้แล้วว่าวันไหนเป็นวันดีโดยการปรึกษาพระสงฆ์ก็จะดำเนินการตามขั้นตอนคือ มีการแจ้งให้ชาวบ้านทราบเพื่อความสะดวกและความพร้อมในการมาร่วมกันเตรียมดาเครื่องพิธีและทำอาหารเลี้ยงแขก สิ่งสำคัญที่

ใช้ในการประกอบพิธีแปลงบ้านคือ “ตะะ” ซึ่งมีลักษณะคล้ายโต๊ะชาสูงประกอบขึ้นโดยการนำกิ่งไม้ขนาดใหญ่ 4 กิ่งมาเป็นส่วนขา และนำหวายมาสานให้มีขนาดกว้างยาวประมาณโต๊ะขนาดเล็ก นำมามัดให้เป็นส่วนบนของตะะ ที่ใช้วางเครื่องพิธีต่าง ๆ รวมทั้งอาวุธ ได้แก่ หอก ดาบ มีด หน้าไม้ อันเป็นเครื่องหมายของการปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน ให้พ้นจากภัยทั้งปวง และจะบันดินเหนียวเป็น ช้าง ม้า วัว ควาย ไก่ เป็ด โดยบันดินเหนียวเป็นสัญลักษณ์แทนลูกของสัตว์ทุกชนิดที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่ละชนิดเพิ่มอีกอย่างละ 11 ตัว ซึ่งมีความหมายเชิงสะท้อนวิถีชีวิตของคนในอดีตที่มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ มีความอุดมสมบูรณ์ (สัญลักษณ์ที่แสดงความอุดมสมบูรณ์ คือ ช้าง ม้า วัว ควาย ไก่ เป็ด ที่บันจากดินเหนียว) และสอดคล้องค่านิยมจากบรรพบุรุษในเรื่องการสืบลูกหลานมากมาย

10.) ประเพณีขึ้นดาวดั่งสี่ (ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่) คือ ประเพณีที่ต้องปฏิบัติทุกครั้งในงานศิริมงคลของคนเมือง เพื่อเป็นการบวงสรวงดาวดั่งสี่ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ จะเชื่อว่าทิศทั้ง 4 จะมีท้าวสถิตย้อยอันได้แก่ ท้าวธตรัฐฐประจําทิศตะวันออก ท้าววิรุณหกประจําทิศใต้ ท้าวรุณปักประจําทิศตะวันตก และท้าวเวสสุวรรณประจําทิศเหนือ (พระอินทร์ประจําด้านบนและพระแม่ธรณีประจําด้านล่าง) การทำพิธีขึ้นดาวดั่งสี่ มักทำตอนเช้ามีด โดยการนำไม้มาทำแทน 4 ทิศปักลงดิน พร้อมด้วย สะตวง 6 สะตวง คือ กระทงสีเหลี่ยมทำจากกาบกล้วย ภายในประกอบไปด้วย หมาก พลุ อาหาร ข้าวสุก แคนหมู พริก เมียง บุหรี่ ดอกไม้ ฐูปเทียน ดอกไม้ เน้นสีเขียวและเหลืองไม่นิยมสีแดง ของทุกอย่างมีจำนวน 4 อัน ตรงมุมสะตวงแต่ละมุมปักจ้อ(ธงเล็ก ๆ) ไว้

11.) ประเพณีกินอ้อผญา (ผญาในภาษาล้านนา หมายถึง ปัญญา) ประเพณีกินอ้อผญา หรืออ้อปัญญาเป็นประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติสืบต่อกันมานาน โดยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ นิยมจัดในวันปีใหม่เมือง งานศิริมงคลต่าง ๆ รวมทั้งจัดขึ้น ก่อนมีการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาจากพ่อครูแม่ครูสู่เยาวชนและผู้สนใจศึกษา ด้วยความเชื่อว่าการกินอ้อผญาจะช่วยให้ความจำดี สถิติปัญญาเฉียบแหลมสามารถเรียนรู้ได้แล้ว รวมทั้งเป็นศิริมงคลแก่ผู้ที่กินอ้อผญานั้น เครื่องพิธีและวัสดุที่ใช้ในพิธีกินอ้อผญา จะเริ่มด้วยการตัดต้นอ้อแล้วนำมาวัดขนาดความยาวให้เท่ากับนิ้วกลางของผู้ที่จะร่วมพิธีกินอ้อผญา ซึ่งแต่ละคนต้องวัดนิ้วของตนเองให้แทนกันไม่ได้ เมื่อวัดแล้วให้ตัดอ้อให้ตามความยาวที่ต้องการ ขั้นตอนพิธีการต่าง ๆ จะมีปูอาจารย์เป็นผู้นำประกอบพิธี สิ่งสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีได้แก่ น้ำผึ้งที่ผ่านการปลุกเสกจากตุ้เจ้าหรือพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาวบ้าน เมื่อปูอาจารย์นำกล่าวคำพิธีแล้วจะแจกน้ำผึ้งให้แก่ผู้ที่เข้าร่วมพิธี เพื่อนำไปเข้าใส่ปล่องอ้อที่ตัดไว้ประมาณ ¼ ปล่อง หลังจากนั้นเมื่อแจกจ่ายครบทุกคนแล้ว ปูอาจารย์จะกล่าวคำให้กินอ้อผญา โดยให้ดื่มน้ำผึ้งจากปล่องอ้อให้หมด แล้วกัดปล่องอ้อให้แตก โยนข้ามหัวตัวเองไปด้านหลัง ขั้นตอนสุดท้ายคือ การร่วมถวายเงินขันครู

2.7.2 ความเชื่อ ชาวบ้านในชุมชนแม่ว่างมีความเชื่อที่ ยึดมั่นมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ รุ่นปู่ย่า ตายายแล้ว ความเชื่อดังกล่าวได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และไสยศาสตร์

1.) ความเชื่อเรื่องผี เป็นความเชื่อของชาวบ้านล้านนาที่มีมานานแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงเชื่อและจัดประเพณีที่เกี่ยวกับการเซ่นไหว้ผีกันอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีมีอยู่ 2 ประเภท คือ ผีดี และผีร้าย ผีดี คือผีที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาคนในครอบครัวและชุมชนให้อยู่ดีมีสุข ช่วยให้ผลผลิตดี คุ้มครองให้พ้นภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นต้น ผีประเภทนี้ได้แก่ ผีประจำตระกูล เรียกว่า “ผีปู่ย่า” นอกจากนี้ยังมี “ผีเจ้าบ้าน” “ผีเสื้อวัด” “ผีฝ่าย” เป็นต้น ซึ่งการจะได้รับการคุ้มครองนั้น ชาวบ้านต้องประพฤติตนให้เหมาะสมตามจารีตที่ชุมชนกำหนด ส่วนผีร้ายนั้น หมายถึงผีที่เป็นวิญญาณเร่ร่อนตามที่ต่าง ๆ ตายแล้วไม่ได้ไปผุดเกิด ซึ่งอาจทำร้ายผู้คนให้เกิดความเจ็บป่วยได้ โดยเฉพาะผู้ที่ไปล่วงเกินโดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ เช่น “ผีกะ” “ผีม้าบ้อง” “ผีคอย” เป็นต้น ทั้งนี้หากมีการล่วงเกินผีทั้ง 2 ประเภทแล้วจะต้องพิธีขอขมาไหว้ผีหรือเลี้ยงผี ตามที่ผีต้องการ ถ้าไม่เซ่นไหว้อาจจะไม่หายเจ็บไข้ หรือเกิดอาเพศกับบุคคลนั้น ๆ หรือครอบครัว ญาติ พี่น้องได้

1.1) ประเภทผีดีหรือผีที่ช่วยปกป้องรักษา

1.1.1) ผีปู่ย่า คือ ผีบรรพบุรุษประจำตระกูลแต่ละตระกูลซึ่งเป็นความเชื่อของคนภาคเหนือ ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าถ่ายทอดโดยการสืบเท้าผี คือ ผู้ที่ทำหน้าที่สืบต่อการทำพิธีไหว้ผีปู่ย่า เป็นตัวแทนของตระกูล ในการติดต่อกับผีบรรพบุรุษ โดยจะสืบทอดทางฝ่ายผู้หญิงเท่านั้น ผู้ชายไม่สามารถเป็นเท้าผีได้ เนื่องจากความเชื่อที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ผีปู่ย่าจะคุ้มครองเฉพาะผู้หญิงเท่านั้น ผีปู่ย่าแต่ละตระกูลมีความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป สิ่งของที่จะเซ่นไหว้ก็แตกต่างกัน ผีปู่ย่าบางตระกูลชอบกินไก่ หมู (ส่วนมากเป็นสองสิ่งนี้) บางตระกูลชอบกินไข่มดแดง ขนมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับการสืบทอดว่าตระกูลนั้น ๆ ว่าไหว้อะไรสืบทอดกันมา ผู้ที่สืบทอดเท้าผีจะต้องเป็นผู้หญิงผู้อาวุโสที่สุดในตระกูลนั้น ๆ เมื่อคนที่ เป็นเท้าผีคนก่อนเสียชีวิต ถ้าบ้านของคนที่เป็นเท้าผีรุ่นต่อมาอยู่อีกหลังหนึ่งสามารถย้ายหอผีปู่ย่ามาตั้งไว้ที่บ้านของเท้าผีคนต่อมาได้ ในกรณีที่ตระกูลไม่มีผู้หญิงสืบทอด ให้เผาหอผีปู่ย่าพร้อมกับคนสุดท้ายที่สืบทอดนั้นเป็นการสิ้นสุดการสืบทอดเท้าผีตระกูลนั้น ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าเป็นความเชื่อที่ว่าตระกูลแต่ละตระกูลจะมีผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษคอยปกป้องคุ้มครอง ชาวบ้านจะใช้คำว่า “เท้าผี” ทั้งนี้ การสืบทอดเท้าผีจะสืบทอดตามฝ่ายแม่หญิง (ผู้หญิง) ถ้าแม่เสียชีวิตลูกสาวเท่านั้นที่มีสิทธิสืบทอดเท้าผี ชายไม่สามารถสืบทอดได้เนื่องจากมีความเชื่อว่ามีผีปู่ย่าจะคุ้มครองผู้หญิง และมักจะบูชาด้วยสวยดอก(กรวยดอกไม้) และน้ำตัน ถ้าเชื่อว่าผีปู่ย่าอยู่บนบ้านจะมีการวางขันโตกบูชาไว้โดยภายในขันโตกจะมีสวยดอกไม้ใส่ข้าวตอกไว้ ซึ่งสวยดอกเหล่านี้เครื่องญาติของเท้าผีจะนำมาไหว้ทุก ๆ ปี ซึ่งจะไม่ทิ้งจนกว่าจะถึงการทำพิธีไหว้ในปีถัดไป พิธีการไหว้ผีปู่ย่าจะจัดขึ้นในเดือน 9 เหนือ (เดือนมิถุนายน) โดยในวันนี้เครื่องญาติที่ขึ้นอยู่ในเท้าผีเดียวกันจะไปไหว้ผีปู่ย่าที่บ้านของเท้าผี แต่ในปัจจุบันถ้าไม่สามารถไปร่วมงานพิธีไหว้ผีปู่ย่าที่บ้านเท้าผีได้ ก็สามารถไหว้เองที่บ้านได้เช่นกัน ในวันไหว้นั้นแต่ละบ้านจะนำไก่ไปคนละตัว เครื่องไหว้ประกอบไปด้วย ข้าวตอก สวยดอก ดอกไม้ ธูปเทียน ขนม ข้าวต้ม เมื่อไหว้เสร็จแล้วจะนำมารับประทานร่วมกัน ในวาระ 3 ปี จะมีการไหว้หัวหมู โดยเครื่องญาติจะนำไปรวมกันและช่วยกันทำอาหารไหว้ผีปู่ย่า

จากการศึกษาเรื่องการสืบแก๊ผีปู่ย่าในชุมชน พบว่า พิธีการไหว้ผีปู่ย่าของแต่ละตระกูลมีความแตกต่างในรายละเอียดย่อย เช่น บางตระกูลมีการแบ่งผีปู่ย่าไปไว้ที่บ้านของลูกหลานที่อยู่ไกล เนื่องจากการเดินทางไปมาไม่สะดวก การทำพิธีแบ่งผีปู่ย่าไว้ที่บ้านคล้ายกับการไหว้ผีปู่ย่าตามปกติ แก๊ผีจะบอกกล่าวผีปู่ย่าให้รับรู้ แล้วเชิญให้สถิตที่หอใหม่ที่บ้านของลูกหลาน เพื่อให้ลูกหลานสะดวกขึ้น หรืออีกกรณีหนึ่งคือการทำลูกหลานมีจำนวนมาก การมารวมตัวกันทำให้สถานที่คับแคบไม่สะดวก ก็สามารถทำการแบ่งผีปู่ย่าไปไว้ที่บ้านลูกหลานที่อยู่ในบริเวณเครือญาติตระกูลเดียวกันก็ได้ แต่ในบางตระกูลก็ไม่มี การแบ่งผีปู่ย่า ลูกหลานต้องไปไหว้ที่บ้านแก๊ผีเท่านั้น ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนแม่วาง ซึ่งแต่ละตระกูลมีพิธีกรรมและความเชื่อที่แตกต่างกันไป ในรายละเอียดปลีกย่อย เนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิกของแต่ละตระกูลแตกต่างกัน บางตระกูลลูกหลานมากหรือต้องย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น จึงต้องมีการแบ่งผีปู่ย่าหรือแยกแก๊ผีไป แต่บางตระกูลลูกหลานอาศัยอยู่ไม่ห่างไกล บ้านแก๊ผีก็มีที่เดียว ลูกหลานทุกคนมาไหว้ร่วมกัน ผีปู่ย่ามีคุณค่าในเชิงการยึดเหนี่ยวไว้ ซึ่งความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวและระบบเครือญาติ โดยทำให้เกิดการปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเหมาะสม แต่ละคนมีบทบาทและสถานะที่แตกต่างกันไป เป็นข้อควรปฏิบัติที่ครอบครัวและญาติมิตรพึงปฏิบัติต่อกัน โดยการดำเนินการผ่านระบบความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าคล้ายลักษณะของกฎหมายครอบครัวนั่นเอง

1.1.2) ผีเสื้อวัด หมายถึง ผีที่คอยปกป้องรักษาบริเวณวัด ชาวล้านนาเชื่อว่าถ้าจะกระทำการใดในบริเวณวัด ต้องบอกกล่าวให้ผีเสื้อวัดรับรู้ก่อน การตั้งศาลของผีเสื้อวัดจะอยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัด ในทุกปีจะต้องมีการไหว้ผีเสื้อวัดโดยจะไหว้ครั้งแรกในวันเข้าพรรษา และต้องไหว้ทุกวันพระในช่วงการเข้าพรรษานั้น ๆ ผู้ที่ทำหน้าที่ไหว้ผีเสื้อวัดคือ ปุสลา ผู้ที่เคยจำพรรษาอยู่วัดมาก่อน ของที่ใช้ไหว้จะเป็นขนม ข้าวต้มต่างๆ จะไม่ไหว้เป็นอาหารคาว ชาวบ้านเชื่อว่า พระที่เป็นผู้สร้างวัดคนแรกเมื่อมรณภาพไปแล้วจะกลายเป็นผีเสื้อวัด ความเชื่อเรื่องผีเสื้อวัดนี้มีคุณค่าต่อจิตใจของชาวบ้านว่าจะได้รับการปกป้อง ค้ำครอง และดูแลให้งานพิธีต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในวัดสำเร็จเรียบร้อยปราศจากอุปสรรคต่าง ๆ และยังเป็นความเชื่อที่กำหนดแนวทางในการปฏิบัติตนให้เหมาะสมของผู้ที่มาวัด ที่ต้องประพฤติปฏิบัติตนในกรอบที่เหมาะสม

1.1.3) ผีเจ้าบ้าน คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาหมู่บ้าน เป็นที่เคารพ และนับถือของชาวบ้าน โดยชาวบ้านจะสร้างเป็นหอเจ้าบ้านให้สถิต 2 หลัง คู่กัน เรียกว่า องค์ชายและองค์ขวา ในแต่ละหมู่บ้านจะมีหอผีเจ้าบ้านของตนเอง การทำพิธีไหว้ผีเจ้าบ้านร่วมกันของชาวบ้าน เป็นการนำเอาระบบความเชื่อมาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านให้ใกล้ชิดกัน ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน(ในผีเจ้าบ้านเดียวกัน) ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านอีกด้วย การไหว้ผีเจ้าบ้านมี 2 กรณี คือ การเลี้ยงผีประจำปี จะมีขึ้นในเดือน 9 เหนือ (มิถุนายน) ผู้ที่เป็นตัวแทนไหว้ผีคือ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ผ่านการถือศีล และการเลี้ยงผีในโอกาสต่าง ๆ เช่น การสร้างบ้านใหม่ การลงไปทำงานต่างถิ่น การขอให้ช่วยเหลือตามความเชื่อ ฯลฯ

1.1.4.) ผีเรือนและผีเจ้าที่ ผีเรือน คือ ผีที่คอยคุ้มครองเรือน หรือบริเวณตัวบ้าน ส่วนผีเจ้าที่คือ ผีที่คุ้มครองบริเวณเนื้อที่บ้าน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับความรู้สึกและจิตใจของผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านเรือนนั้น ว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ทำให้ชาวบ้านมีความอุ่นใจว่าภัยอันตรายจะไม่มากล้ำกราย จะกระทำการใด ก็ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะกระทำการใดคนในบ้านจะต้องไหว้บอกกล่าวผีเรือนและผีเจ้าที่ ก่อน อาทิ กรณีที่มีแขกมาพักที่บ้านจะต้องบอกกล่าวเจ้าที่ผีเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีข้อห้ามที่สำคัญซึ่งอาจทำให้ผีเรือนและผีเจ้าที่โกรธคือ ห้ามแขกที่เป็นสามีภรรยา นอนห้องเดียวกัน และข้อห้ามนี้ชาวบ้านยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน

1.1.5.) ผีฝ่าย เป็นความเชื่อที่ว่าบริเวณฝ่ายจะมีผีต่าง ๆ อาศัยอยู่บริเวณนั้น เพื่อคอยปกป้องรักษาฝ่ายให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ผีฝ่ายเป็นผีเจ้าที่ชนิดหนึ่งที่สถิตอยู่บริเวณฝ่าย การไหว้ผีฝ่ายจึงเป็นการแสดงความเคารพเพื่อให้ผีพอใจและช่วยรักษาให้ฝ่ายมีน้ำอุดมสมบูรณ์เพียงพอ สำหรับการผลิตต่าง ๆ ซึ่งการเช่นไหว้ผีมีเป็นเพียงแต่เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของน้ำตามความเชื่อเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าที่แอบแฝง อันเป็นภูมิปัญญาของผู้เฒ่าผู้แก่ที่คิดจะให้สมาชิกในหมู่บ้านที่ใช้น้ำเหมืองด้วยกันได้มาพบเจอกันพูดคุยกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ในยามที่เกิดปัญหาจะได้ประนีประนอมและมีอะไรจะได้ช่วยเหลือกัน ลดการทะเลาะวิวาท ทั้งยังเป็นการสร้างกำลังใจให้ชาวสวน ชาวไร่ ที่กำลังขาดแคลนน้ำในช่วงนั้น เป็นการรวมใจกันพร้อมเผชิญกับการทำงานในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไป การไหว้ผีฝ่ายจะจัดขึ้นทุกปี ในเดือนเมษายน คณะกรรมการฝ่ายจะเป็นตัวแทนไปทำพิธีไหว้ผีฝ่าย ใครใช้น้ำเหมืองใดให้ไปไหว้ลำนน้ำเหมืองนั้น นอกจากนั้นยังมีการไหว้ผีฝ่ายใหญ่ประจำปี ที่ตัวแทนของผู้ที่ใช้น้ำต้องไปไหว้ที่ต้นน้ำห้วยผาฝั่งอันเป็นปากน้ำที่ไหลมาจากขุนวาง ของไหว้ได้แก่ หัวหมู เนื้อวัว เมื่อไหว้แล้วจะนำมาแบ่งกันกิน

1.2.) ความเชื่อเรื่องผีร้ายหรือวิญญาณเร่ร่อน

1.2.1) ผีกะ (ผีปอบ) เป็นผีร้ายที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่ามันสามารถเข้าสิงผู้คนได้ คนที่ถูกสิงจะมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนไป เสีย ท่าทางดูร้ายแปลกไปจากเดิม ต้องให้หมอผีหรือพระมาขับไล่จึงจะยอมออก ผีกะ ชอบกินของคาวของสด เช่น รกเด็ก เลือดสด ๆ ดังนั้น ในอดีต เมื่อบ้านใดมีหญิงคลอดลูก ชาวบ้านจะต้องช่วยกันป้องกันผีกะและผีม้าบ้อง ไม่ให้มาทำอันตรายแม่และทารก โดยการหา กิ่งไม้และหนามแหลมมาวางกันไว้ใต้ถุนบ้าน

1.2. 2) ผีม้าบ้อง เป็นผีกะที่มีความแก่กล้าทางวิชาอาคม จึงสามารถแปลงร่างเป็นม้าแต่หัวเป็นคน ชอบไปบ้านที่มีหญิงเพิ่งคลอดลูก ชาวบ้านเชื่อว่าบ้านนั้น ๆ จะมีกลิ่นคาวเลือดที่ผีม้าบ้องชอบ มันจะมาชนเสาบ้าน กระแทกจนเกิดเสียงดัง ให้ตกใจกลัว ความเชื่อเรื่อง ผีกะและผีม้าบ้อง เป็นกุศโลบายในเชิงที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญและการดูแลเอาใจใส่ต่อหญิงที่คลอดบุตร เนื่องจากในอดีต การคลอดบุตรเป็นเรื่องที่เสี่ยงต่อการเสียชีวิต ทั้งผู้ที่เป็นแม่และทารกที่เกิด ความกลัวต่อการเสียชีวิต อันเป็นสิ่งที่เหนือการควบคุมของมนุษย์ทำให้เกิดเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งเร้นลับที่จ้องทำลาย

ชีวิตของแม่และทารก มีร้ายต่าง ๆ ที่ชอบกินของสดของคาวจะมาที่บ้านของหญิงคลอดลูก ความเกรงกลัวต่ออำนาจของผีร้าย ทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าสามารถป้องกันผีกะ และผีม้าบ้องได้ พิธีกรรมเหล่านั้น มีผลต่อจิตใจของครอบครัว ญาติพี่น้องรวมทั้งหญิงที่คลอดบุตรเองด้วย เมื่อหญิงคลอดบุตรเกิดความรู้สึกมั่นใจและปลอดภัยดีแล้ว ร่างกายของผู้ที่เพิ่งคลอดบุตรย่อมสามารถฟื้นตัวได้เร็ว เมื่อสุขภาพใจและกายของผู้เป็นแม่ดีก็ทำให้เลี้ยงดูทารกได้ดีตามไปด้วย

1.2.3.) ผีโพง ผีโพงตามความเชื่อของชาวบ้าน ในเวลากลางวันจะเป็นคนปกติ จะไม่ทำร้ายใคร ชอบหากินเวลากลางคืน กินกบ กินเขียด ตามหนองน้ำ มักจะเห็นเป็นดวงไฟสีเขียว แต่ถ้าเมื่อใดที่มีคนไปพบและรู้ว่ามันเป็นผีโพง จำหน้ามันได้ มันจะตามมาหาและยอมทำทุกอย่างเพื่อไม่ให้คน ๆ นั้นบอกคนอื่น แต่ถ้ามันโกรธมันสามารถทำร้ายผู้ที่พบเห็นมันได้เช่นกัน การจะฆ่าผีโพงนั้นทำได้โดยการนำบันไดขึ้นบ้านของคนที่เป็นผีโพงออก ผีจะขึ้นบ้านไม่ได้และตายในที่สุด การนำความเชื่อเรื่องผีโพงเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำระบบความเชื่อเรื่องผีมาเป็นสิ่งกำหนดการกระทำของคนในสังคม คือ เป็นตัวควบคุมความประพฤติของเด็ก ที่แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของบรรพบุรุษ โดยผู้ใหญ่มักหลอกเด็ก ๆ ที่ชอบกลัวผี ให้กลัวผีโพงเพื่อไม่ให้ออกไปเที่ยวเล่นตามหนองน้ำ ในเวลากลางคืนที่ผีโพงชอบไปหากินนั้น เพราะเกรงว่าเด็ก ๆ จะได้รับอันตรายจากการตกน้ำ หรือถูกสัตว์มีพิษกัดต่อยได้ ทั้งนี้ถ้าผู้ใหญ่สอนตรง ๆ เด็กอาจจะไม่เชื่อฟังจึงใช้กุศโลบายนี้

1.2.4. ผีป่าผีคอย (ผีไปกกะลั้ง) เป็นผีที่อยู่ตามป่าตามเขา ชาวบ้านเชื่อว่าผีไปกกะลั้งจะทำให้คนเดินป่าหลงป่าได้ ถ้าคนที่ไม่เดินป่าตะโกนเรียกชื่อกัน ผีไปกกะลั้งจะเรียกชื่อของคนคนนั้นและแกลังหลอกให้หลงทางในป่า โดยการเลียนเสียงให้เหมือนเสียงของเพื่อน ซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ พบว่า ที่จริงแล้วเป็นการถ่ายทอดและสอนของผู้ใหญ่โดยผ่านระบบความเชื่อเรื่องผีป่าผีคอย ว่าถ้ามีการตะโกนเรียกชื่อกัน จะทำให้คนหลงทาง เพื่อไม่ให้ผีโกรธ คนจึงต้องพูดคุยกันเจิบ ๆ เพราะการเข้าป่าของชาวบ้านคือ การไปล่าสัตว์และเก็บของป่า หากส่งเสียงดังจะทำให้สัตว์ป่าต่าง ๆ ตกใจและหนีไปหมด สิ่งนี้เป็นประโยชน์ต่อการล่าสัตว์นั่นเอง

2.) ความเชื่อด้านไสยศาสตร์และโหราศาสตร์

2.1) ความเชื่อเรื่องหมอเมือง หมอเมือง คือ หมอที่ทำหน้าที่รักษาคนไข้ด้วยการใช้ยาสมุนไพร วิชาอาคมและไสยศาสตร์ประกอบในการรักษาคนไข้ ผู้ที่เป็นหมอเมือง ส่วนมากได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการคิดทดลองปฏิบัติภารกิจแตกต่างกันทั้งทางอารมณ์และร่างกาย โดยนำสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติใกล้ตัวมาใช้ในการรักษา เช่น สมุนไพรต่าง ๆ ที่นำมาใช้บำบัดรักษาโรค นั้น จะผ่านการทดลองทดสอบแบบลองผิดลองถูกและมีกระบวนการจดจำและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง โดยชาวบ้านบางส่วนยังคงมีความเชื่อเรื่องหมอเมืองอยู่หากมีคนในบ้านเจ็บไข้ ญาติพี่น้องจะพาผู้ที่เจ็บป่วยนั้นไปหาหมอเมืองที่ชาวบ้านนับถือและเป็นตระกูลที่สืบทอดการเป็น "หมอเมือง"

มานานหลายรุ่น ซึ่งนอกจากรักษาโรคแล้ว หมอเมืองบางคนยังสามารถดูฤกษ์ยามและทำนายโชคชะตาได้ด้วย

2.2.) ความเชื่อเรื่องม้าขี่และตั้งเข้า ม้าขี่ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการติดต่อระหว่างคนกับวิญญาณ โดยผีหรือวิญญาณจะมาสิงในร่างของม้าขี่คนนั้นตามการเชิญของผู้ที่ต้องการติดต่อกับวิญญาณของคนที่ยาไปแล้ว ผู้ที่ต้องการติดต่อกับวิญญาณจะต้องนำเงินใส่พานเป็นค่าขึ้นครู โดยมีการตั้งเข้าหรือบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นคนสื่อสารระหว่างม้าขี่กับชาวบ้าน เป็นผู้บอกกล่าวขั้นตอนพิธีการต่าง ๆ ชาวบ้านที่ไปหาม้าขี่ส่วนมากต้องการถามปัญหาต่าง ๆ หรือบางครั้งในกรณีที่มีคนเจ็บป่วยญาติพี่น้องอาจไปหาม้าขี่ เมื่อถามถึงสาเหตุการเจ็บป่วยนั้น ๆ ซึ่งม้าขี่อาจจะบอกว่าถูกผีทักเอา เนื่องจากไปทำการลบหลู่หรือผิดต่าง ๆ จะต้องทำการไหว้ผีขอมาด้วย ในชุมชนแม้ว่าจะยังมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นม้าขี่ซึ่งเป็นที่รู้จักทั้งในชุมชนและในหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องม้าขี่เป็นความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีบรรพบุรุษ โดยลูกหลานที่มีชีวิตต้องการติดต่อกับผู้ที่ยาไปแล้ว จึงเกิดบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลาง ในการติดต่อกับวิญญาณหรือม้าขี่ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลผู้ที่เป็นเครือญาติหรือบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเชื่อเรื่องม้าขี่อาจไม่เป็นที่ยอมรับมากเท่าในอดีต เนื่องจากคนเราได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้น ความเชื่อเรื่องนี้จึงยังคงมีอิทธิพลในบางครอบครัว หรือขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งทางด้านการขัดเกลาทางสังคมปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

2.3.) ความเชื่อเรื่องผีอำหม้อหนึ่ง ผีอำหม้อหนึ่ง คือ ผีที่ชาวบ้านเชื่อว่าสามารถตอบคำถามหรือแก้ปัญหาลักษณะต่าง ๆ ที่ตนกำลังเผชิญได้ เช่น ในกรณีที่ทำของหายบุคคลผู้นั้นสามารถทำหน้าที่เรียกผีอำหม้อหนึ่งให้มาสิงคนที่ขวัญอ่อน โดยจะมีกระดิ่งใส่ทรายไว้ ด้านบนกระดิ่งมีไหมข้าวซึ่งมีไม้ปิดปากไหมไว้เมื่อมีผู้เข้าร่างคนที่ขวัญอ่อนแล้วจะมีบุคคลที่ทำหน้าที่ถาม เช่น ถามว่าของที่หายไป นาย ก. เป็นคนเอาไปไหม ผีจะตอบโดยการชี้เทียนหรือเคาะไม้

2.4.) ความเชื่อเรื่องการแกว่งข้าว การแกว่งข้าว เป็นการทำนายอย่างหนึ่ง วิธีการคือ นำข้าวเหนียวมา 1 ก้อน ผูกด้วยฝ้ายแล้วนำมาถือไว้เหนือเตาไฟ ทำพิธีเชิญผีแล้วจึงถามสิ่งที่อยากรู้ อยากรู้ โดยผีจะตอบผ่านการแกว่งของข้าวเหนียวที่ผูกฝ้ายไว้

2.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่น : แหล่งเรียนรู้ที่ “แม่วาง”

แม่วางเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มากไปด้วยองค์ความรู้ภูมิปัญญา และความรู้ของ ผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย ในชุมชน ที่ได้สั่งสมและสืบสานให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างคนในชุมชนกับผู้สนใจภายนอกชุมชนอย่างไม่ขาดสาย องค์ความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ นี้ได้แพร่กระจายอยู่ทั่วไปตามลุ่มน้ำวางทั้งตอนบนและลุ่มน้ำวางตอนล่าง มีอยู่มากมาย หลายอย่าง อาทิ เช่น ความรู้ในการจัดการน้ำของกลุ่มเครือข่ายเหมืองฝาย ความรู้ในการจัดการทรัพยากร การจัดการป่าชุมชน

การเกษตร พืชผักพื้นบ้าน ความรู้ในการจัดการสุขภาพ ความรู้เรื่องหมอมือง การใช้สมุนไพร ความรู้เรื่องหัตถกรรม ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี ที่มีมาแต่อดีตได้รับการฟื้นฟูปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทางทรัพยากรธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

2.8.1 ศูนย์ประสานงานเครือข่ายอุยฮอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนแม่วางที่ริเริ่มโดย อุยใจคำ ตาปัญญา ที่อุทิศอาคารโรงสีเก่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาของบรรดาอุยต่างๆ เช่น การจักสาน การทำของเล่นพื้นบ้าน การทอผ้า การทำผางประทีป การตัดตุ๊ก การทำบายศรีและงานใบตองต่าง ๆ การทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง การเล่นดนตรีพื้นเมือง ฯลฯ

2.8.2 แหล่งเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้านและเครื่องดนตรีพื้นเมือง และศูนย์ทอผ้าพื้นเมือง บ้านใหม่ปางเตม ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ปางเตม โดยอุยฮอน และแม่อุยคำมูล ศรีวิชัย และกลุ่มแม่อุยที่รวมตัวกันมาทอผ้าพื้นเมืองเพื่อเสริมรายได้ให้กับตนเอง พร้อมทั้งสาธิตจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กและเยาวชนที่สนใจทั้งในและนอกชุมชนแม่วาง เป็นการถ่ายทอดวิถีชีวิตและภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน

2.8.3 แหล่งเรียนรู้การทำน้ำดันและผางประทีป ตั้งอยู่ที่บ้านน้ำดันหรือบ้านแสนกันทา โดยมีอุยจัน แม่อุยคำ ศรีสุวรรณ และสลาแดง (นายสมทรัพย์ ศรีสุวรรณ) ผู้เป็นลูกที่ได้รื้อฟื้นและสืบสาน

การทำน้ำต้นของบรรพบุรุษ เป็นการรักษาและต่อยอดภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อน ที่มีการผสมผสานวิธีการปั้นแบบโบราณทั้งรูปทรงและลวดลายมีการปรับประยุกต์ใหม่เพิ่มเติมให้สวยงามเพิ่มคุณค่ามากขึ้น

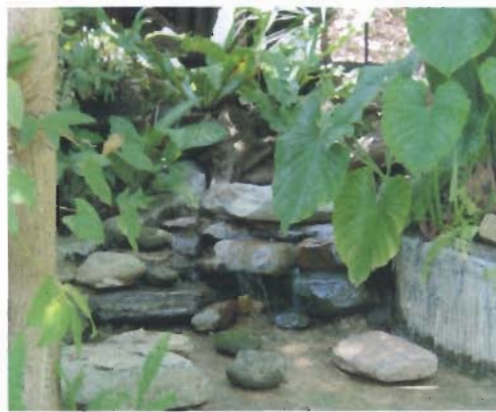
2.8.4 แหล่งเรียนรู้การทำร่วมแบบโบราณ(จ้องแดง) โดยพ่ออุ๊ยปั้น ศรีจันทร์ บ้านดอนเปา ที่ได้ฟื้นฟูการทำร่วมแบบโบราณขึ้นมา จนสามารถทำเป็นอาชีพส่งขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ และยังเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็ก เยาวชน และผู้ที่สนใจด้วย

2.8.5 แหล่งเรียนรู้การตีมีดที่บ้านกลาง โดยพ่ออุ๊ยปี สุวรรณ บ้านกลาง หมู่ 1 ตำบลทุ่งรวงทอง สืบทอดการตีมีดมาจากพ่อหม่อมแม่หม่อมบ้านร้องตีมีดตั้งแต่อายุ 16 ปี พ่ออุ๊ยปี มีความรู้เรื่องตีมีดตีเหล็กแล้ว ยังมีความสามารถประดิษฐ์ตะเกียงเจ้าพายุ กระเป๋าน้ำไม้ไผ่และเป็นสล่าสร้างบ้านด้วย

2.8.6 แหล่งเรียนรู้สวนสมุนไพร บ้านสวนสมุนไพรของพ่ออุ๊ยสมบุญณ์ เสาร์แก้ว แห่งบ้านใหม่สวรรค์ ตำบลคอนเปา ที่ได้บุกเบิกพื้นที่จำนวน 8 ไร่ ในโครงการสหกรณ์ห้วยมะนาว ให้เป็นสวนผสมผสานที่เต็มไปด้วยพืชผักสมุนไพรพื้นบ้าน ที่มากด้วยคุณค่าทางยา ในการบำรุงรักษาสุขภาพ

2.8.7 วัดจำลอง ศูนย์รวมศิลปหัตถกรรมไทยใหญ่ ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านกาด เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนไทยใหญ่เช่น ปอยออกหว่าและปอยส่งล่อง พระครูสุนทรธรรมโชติ เจ้าอาวาส ได้รวบรวมศิลปหัตถกรรมไทยใหญ่ไว้ในศาลามากมาย มีหัตถกรรมศิลปะแบบไทยใหญ่ที่ได้รวบรวมโบราณโบราณไว้เป็นจำนวนมาก

2.8.8 แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการจัดการน้ำการจัดการน้ำด้วยระบบเหมืองฝายเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนแม่วางที่มีเหมืองฝายอยู่ทั้งสิ้น 11 ฝาย มีระบบประสานเชื่อมโยงกันระหว่างเหมืองฝายแต่ละลูกซึ่งไม่ใช่เฉพาะการใช้น้ำสายเดียวร่วมกันเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ร่วมกันรับน้ำจากเหมืองฝายแต่ละลูกด้วย โดยมีการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นแกนกลาง ร่วมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ด้วย

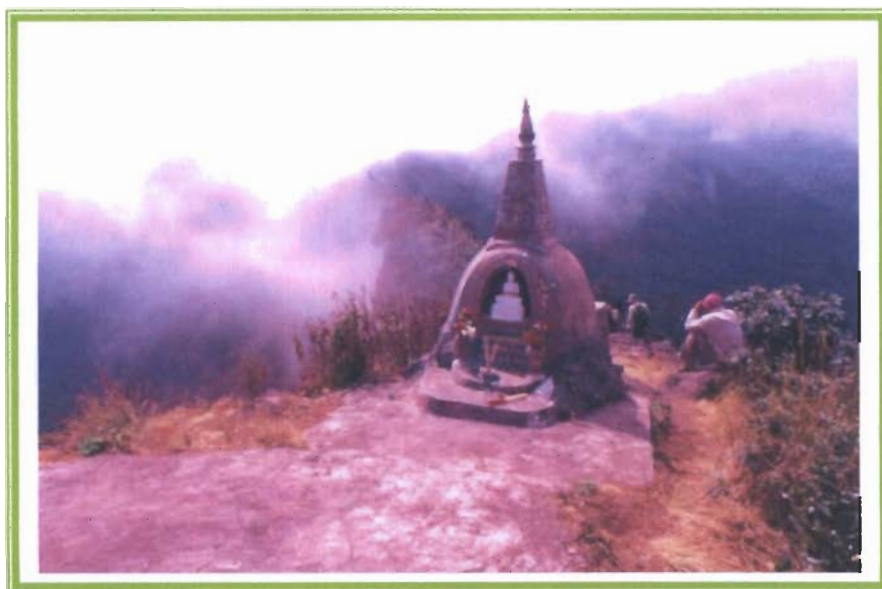
2.8.9 แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาบ้านทุ่งหลวง การจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านทุ่งหลวง เกิดจากแกนนำในชุมชน ออกไปพบปะและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่น ๆ ทำให้ได้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนา เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในหมู่บ้านและคนในลุ่มน้ำ ประกอบกับการจัดหลักสูตรท้องถิ่นครูในโรงเรียน ที่มีเป้าหมายให้ลูกหลานในชุมชน ได้ศึกษาเรียนรู้และถ่ายทอดคนในลุ่มน้ำวางทั้งหมดได้มาศึกษาเรียนรู้ และบุคคลภายนอก หน่วยงาน องค์กรภาครัฐและเอกชน ได้เข้ามาศึกษาและเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนกับป่า

2.8.10 แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาบ้านห้วยอีค่าง ชุมชนบ้านห้วยอีค่างตั้งถิ่นฐานมาประมาณ 400 ปีแล้ว ประชากรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธร่วมกับความเชื่อเรื่องผี แหล่งเรียนรู้บ้านห้วยอีค่าง จะเน้นความรู้ด้านการจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย โดยหมู่บ้านห้วยอีค่างจะมีฝาย

ทั้งหมด 4 ลูก ซึ่งต้องใช้ร่วมกันหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านห้วยข้าวลีบ บ้านห้วยตอง บ้านห้วยเกียง บ้านโป่งลมแรง และบ้านหนองเต่า เป็นต้น

2.8.11 แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาบ้านหนองเต่า เป็นกลุ่มชนปกากะญอที่สันนิษฐานว่ามีการตั้งถิ่นฐานมาประมาณ 270 ปี ที่อพยพมาจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผี แหล่งเรียนรู้บ้านหนองเต่าเน้นความรู้เรื่องภูมิปัญญาการฟื้นฟูธรรมชาติโดยไม่ต้องปลูก จากวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับป่า ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสในการสังเกต ทดลองและเรียนรู้จากของจริงที่เกิดขึ้น จึงเกิดความเข้าใจถึงสภาพความเป็นธรรมชาติที่สามารถฟื้นฟูได้ด้วยตนเอง

2.8.12 ดอยผาแง่มกับพระบรมธาตุขุนวาง ดอยผาแง่ม เป็นดอยแห่งศรัทธาที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมานาน มีตำนานเล่าว่า ในครั้งอดีตกาล พระพุทธเจ้าต่อสู้กับปีศาจมาจนถึงบริเวณผาแง่ม ปีศาจสู้ไม่ได้ก็กระโดดข้ามดอยผาแง่มหนีไป พระพุทธเจ้ากระโดดตามมาสะดุดกับดอยบางส่วน ทำให้ล้มลง เกิดเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ เรียกว่า หนองด้าว(ด้าว หมายถึง ล้ม) หรือ หนองเต่าในปัจจุบัน ส่วนดอยผาแง่มนั้นก็เกิดเป็นช่องแคบติดต่อกันระหว่างภูเขาสองลูก ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ระบุว่า เป็นแนวแยกที่เกิดจากแผ่นดินไหว ในยามว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ผู้เฒ่าผู้แก่จะพากันไปนอนค้างคืนอยู่บนยอดดอยใกล้พระบรมธาตุขุนวาง เป็นกลุ่มครั้งละหลาย ๆ วัน เพื่อเติมพลังชีวิตและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เป็นแหล่งเรียนรู้ที่คนลุ่มน้ำวางเคารพนับถือมาโดยตลอด

พระบรมธาตุขุนวาง ที่ดอยผาแง่ม

บทที่ 3 “แม่วาง” กับการเปลี่ยนแปลง

3.1 แม่วางในวันนี้ : สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ความเจริญก้าวหน้าของนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มนุษย์คิดค้นและพัฒนาขึ้นในยุคโลกไร้พรมแดนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยการติดต่อสื่อสารที่สามารถส่งถึงกันได้ภายในเวลาไม่กี่วินาที ความรวดเร็วของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสาร ภาพถ่าย ภาพข่าว ภาพยนตร์ มิวสิควิดีโอได้ทั่วโลกส่งผลให้มีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมต่างๆ อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีทั้งส่วนดีและส่วนเสียขึ้นอยู่กับการนำมาใช้ จากกระแสการพัฒนาที่เกิดจากวาทกรรมที่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกสร้างขึ้น ทำให้ประเทศไทยตกเป็นหนึ่งในหลายๆ ประเทศที่ถูกยึดเยียดวาทกรรม “ด้อยพัฒนา” จนต้องพยายามดิ้นตัวเองให้ทันจนได้ชื่อว่า ประเทศกำลังพัฒนา ด้วยการปฏิบัติตามกระบวนการของประเทศกำลังพัฒนา จนลืมนึกถึงบริบทของตนเอง ทำให้ล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นที่ชุมชนแม่วางด้วยเช่นกัน แม่วางในวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่พัดผ่านเข้ามาจนไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากการครอบงำทางสังคมจากวัฒนธรรมต่างถิ่น ที่มีอำนาจและอิทธิพลเหนือกว่าได้ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน คือ ดิน ป่า และน้ำ ถูกนำไปจัดการในเชิงธุรกิจทั้งภาครัฐและเอกชนโดยมี “เงิน” เป็นปัจจัยให้กลุ่มผู้มีอำนาจและอิทธิพลของทุนนิยมที่ใช้จ่ายเงินเพื่อผลประโยชน์ของตนเองก่อให้เกิดภาวะวิกฤตแก่สังคม วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนแม่วาง ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสถาบันทางสังคมในชุมชนแม่วาง ที่วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตมีความเข้มข้นผูกพันอยู่กับการทำมาหากิน การประกอบอาชีพและการทำงานด้านเกษตรกรรมที่เคยผลิตเพื่อกินเหลือค่อยขายมาเป็นการผลิตเพื่อขายมากขึ้น มีผลทำให้เวลาตามปฏิทินชีวิตของคนในชุมชนแม่วางมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการทำการเกษตรที่มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันลดลงมีแต่การจ้างเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบันทางเศรษฐกิจที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างรวดเร็วในสังคม เนื่องจากสถาบันทางเศรษฐกิจเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับการผลิตทางด้านเกษตรกรรมของชุมชนแม่วาง ทำให้การดำเนินชีวิตในชุมชนต้องพึ่งพาสถาบันทางเศรษฐกิจมากขึ้นเกือบทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น อาหารการกิน สินค้าอุปโภคบริโภค เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ดังที่ได้กล่าวไว้ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้กลายเป็น “ความจำเป็นทางด้านวัตถุ” เพราะรูปแบบการผลิตของชุมชนได้ปรับเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงพึ่งตนเอง ไม่มีหนี้สินมาเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งระบบเงินตราเป็นเครื่องมือแลกเปลี่ยนแทนสินค้า ดังนั้นจึงทำให้เกิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าเพิ่มมากขึ้นตามความต้องการที่มากขึ้นในชุมชน โดยสังเกตได้จากปัจจุบันชุมชนแม่วางได้มีการสร้างอาคารหรือตึกแถว เพื่อให้คนอื่นเข้ามาเช่าสำหรับดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการผลิต เช่น ร้านค้า ร้านขายปุ๋ย ร้าน

ขายอุปกรณ์และเครื่องมือการเกษตร ลานค้าชุมชน บริษัทรับซื้อและส่งออกหอมหัวใหญ่ สหกรณ์หอมหัวใหญ่อำเภอแม่วาง และกิจการอื่น ๆ ที่เข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนทั้งที่เข้ามาเพื่อรองรับการผลิตหรือเข้ามาเพื่อรองรับการให้บริการ เช่น บริการด้านการซ่อมบำรุงรถยนต์ รถจักรยานยนต์ บริการปั้มน้ำมัน บริการประกันรถยนต์ บริการด้านอะไหล่รถยนต์ ซึ่งล้วนแต่เป็นไปตามกระบวนการของระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกทั้งสิ้น โดยจำนวนหรือปริมาณเงินที่หมุนเวียนเข้ามาในชุมชนผ่านการผลิตและการลงทุนในปัจจุบัน ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชนแม่วางเป็นอย่างมากตั้งแต่ด้านวิถีการดำเนินชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือวัฒนธรรมที่ถูกสืบล้มเลือนไป ดังคำกล่าวของอู๋ย้งฉันที่ว่า

"คนแต่ก่อนไม่ได้เป็นหนี้เป็นสิน ธนาकारเป็นอย่างไรไม่เคยเห็น ไม่เคยเดือดร้อน บ้านเรามีข้าว มีพริก มีเกลือ มีถั่วเน่า เก็บไว้กินได้ตลอด จะกินปลาที่ซังไว้เป็นหม้อ ๆ จะกินผักก็ไปเก็บในสวนในนา มีพื้นที่ปลูกพืชผักทำกินหมด เวลาขนาดนี้ยังอยู่กลางทุ่งกลางนา สตางค์ไม่เคยได้จ่ายเดี๋ยวนี้วันละ 30-50 ได้จ่ายหมดทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าแก๊ส แม้กระทั่งตะไคร้ ใบผักก็ยังต้องซื้อหมด"

สิ่งเหล่านี้เป็นสภาพวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้านในแม่วาง จากสภาพที่เคยกินเคยอยู่อย่างมีความสุขตามอัตภาพ จากสภาพที่ว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ไม่เคยกู้หนี้ยืมสิน ต้องกลายเป็นคนมีหนี้จากระบบธนาकार โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธนาकारเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรที่เข้าไปตั้งที่แม่วางเป็นครั้งแรกตามนโยบายของรัฐบาล ได้เป็นบ่วงคล้องเอาตัวอู๋ย้งฉันใจคำและสมาชิกกลุ่มชาวนาที่พยายามรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาผลผลิตและระบบเศรษฐกิจในชุมชน เข้าไปเป็นเหยื่อรายแรกของธนาकारเพื่อกู้เงินมาตั้งโรงสีกลุ่มชาวนา จากนั้นด้วยการผูกขาดด้านการเกษตรของกลุ่มนายทุน ทำให้เกษตรกรทุกคนต้องได้พึ่งพาธนาकारเพื่อกู้เงินมาซื้อเมล็ดพันธุ์ ซื้อปุ๋ย เครื่องมือทางการเกษตรไปสร้างผลผลิตมาให้หนี้ ในที่สุดก็เข้าสู่วังวนของวงจรอุบาทว์ ถ้าปีไหนผลผลิตราคาดีมีกำไรก็มีเงินไปใช้หนี้ ธนาकारได้ ปีไหนผลผลิตตกต่ำก็จะเพิ่มหนี้สินเข้าไปอีกเกือบเท่าตัวเพราะต้องกินต้องใช้ ในที่สุดกลายเป็นบ่วงที่บีบรัดชีวิตของเกษตรกร ให้เจ็บปวดอยู่ตลอดเวลาจนถึงทุกวันนี้เพราะผลการผลิตแบบทุนนิยมนั่นเอง นอกจากนี้รัฐบาลยังได้จัดระบบการศึกษาในโรงเรียน และจัดระเบียบความรู้ด้วยหลักสูตรการเรียนการสอนสมัยใหม่ที่แทรกแซงการสืบทอดความรู้ของชุมชน และแยกระบบความรู้จากการดำรงชีพของชุมชน (วิทยา นนทน์ภา, 2544 : 1) ที่ได้ดึงเด็กออกจากบ้าน ห่างจากครอบครัว ลืมเลือนภูมิปัญญาดั้งเดิม เริ่มตั้งแต่การตั้งโรงเรียนในยุคแรกที่ต้องการหล่อหลอมให้เป็นคนไทย ไม่ใช่ลาวจนถึงปัจจุบันที่ระบบการศึกษาเน้นการเรียนการสอนด้วยตำราและห้องเรียน จนทำให้ผู้เรียนคิดอะไรไม่เป็น ทำอะไรไม่เป็น ไม่เข้าใจท้องถิ่น ไม่รักท้องถิ่น มีความคิดและวิถีดำเนินชีวิตแบบทุนนิยม ตัวใครตัวมัน แข่งขันกันมากขึ้น นิยมเงินมากขึ้น อยากเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นเงินมากขึ้น การรับจ้างเป็นทาสคนอื่นคือการมีงานทำ มองการมีงานทำหมายถึงสิ่งที่ทำแล้วได้เงินเท่านั้น สิ่งที่พ่อแม่หรือชุมชนร่วมกันทำไม่ใช่งาน ทำให้อยู่ในชุมชนไม่เป็นสุข ต้องหลังไหลเข้าเมือง บริโภคนิยม มีพฤติกรรมเสี่ยงกับอบายมุข มีการ

ใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาต่างๆ ประกอบกับกระแสเรื่องการเรียนของเยาวชน รวมทั้งผู้ประกอบการที่ถูกสื่อและค่านิยมของสังคมเรื่องการศึกษาที่จะต้องเรียนให้เก่งเรียนให้ดีและเรียนให้สูงในสถาบันดี ๆ เพื่ออนาคตที่ดี รวมทั้งครอบครัวของเด็กและเยาวชนเองด้วยที่ไม่ต้องการให้ลูก ๆ ของตนต้องลำบากเหมือนตนเองจึงพยายามผลักดันให้ลูก ต้องเรียนสูง ๆ บางครั้งเป็นที่ตัวเด็กด้วยที่อยากให้พ่อแม่ชายที่นาเพื่อส่งเสียตัวเองไปเรียนปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอกมากขึ้น ทั้งที่บางครั้งอาจไม่มีทุนเพียงพอจนต้องกู้ยืมจากที่อื่น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลผลิตที่เกิดจากการศึกษาในระบบแทบทั้งสิ้นที่มุ่งเน้นให้เด็กเรียนรู้ในสิ่งที่ไกลตัว จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการสื่อสารทำให้ผู้เรียนมิได้เข้าใจสถานการณ์และข้อเท็จจริงในชุมชน ไม่รู้จักรากเหง้าความเป็นมาภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนรู้มาจากสถาบันการศึกษา กลับไปประกอบอาชีพหรือพัฒนาท้องถิ่นของตนได้ เนื่องเพราะการศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วไปนั้นได้ดึงเด็กออกไปตั้งแต่อายุ 6-22 ปี ทำให้เด็กละทิ้งถิ่นฐานไม่อยากรกลับบ้าน ดังที่อุทัยใจคำ บอกไว้ว่า

“ละอ่อนบ่เดียว ถูกสอนจากโรงเรียน ทวี หนังสือพิมพ์ ไปน้ก หยะฮื้อเขาไปตามกระแส ไปแอ่วห้าง เข้าโรงแรม ใจเงินฟุ่มเฟือย ทั้ง ๆ ต่บ้านเฮามีของดีอยู่เปือเลอะ แต่บ่ได้เอามาสั่งสอนและถ่ายทอดฮื้อลูกฮื้อหลาน เมื่อได้เอาไปใจในวันตางหน้า”

นอกจากนี้ค่านิยมของผู้ปกครองหรือตัวเด็กเองที่ต้องการเรียนในสถาบันดี ๆ มีชื่อเสียงในเมืองหรือที่อื่น บางครอบครัวจึงต้องส่งลูกให้ไปเรียนตอนนอกชุมชนหรือเรียนต่อในเมืองเพื่อได้เรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงได้เข้าไปใช้ชีวิตในเมือง ซึ่งการที่เด็กออกไปเรียนข้างนอกก็เหมือนกับเป็นการผลักดันให้เด็กและเยาวชนออกห่างจากครอบครัวและชุมชนมากขึ้น อันเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้เด็กเยาวชนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ขาดการมีปฏิสัมพันธ์และการสังสรรค์ในชุมชนตนเอง และอาจทำให้เกิดความคิดความรู้สึกแบ่งแยกจากสถาบันที่เรียนมาต่างกันต่างกับการเรียนอยู่ในโรงเรียนใกล้เขตชุมชน ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้ดีกว่า อีกประการหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ที่ตัวสถาบันทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนให้เป็นและอยู่ตามจุดต่าง ๆ ในสถาบันนั้น ๆ โดยสภาพปัจจุบันสมาชิกที่เข้ามาแสดงบทบาทหรือหน้าที่ ในสถาบันทางเศรษฐกิจของชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนรุ่นก่อน ๆ หรือรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จนเป็นเหตุให้บางครั้งเมื่อแสดงบทบาทของเกษตรกรที่มีหน้าที่ในการผลิตผลผลิตทางการเกษตรมากเกินไป ก็มักจะล้มบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่มีหน้าที่ในการผลิตสมาชิก อบรมป้อนนิสัยและขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวโดยเจพาะเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ปัญหาดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากสถาบันครอบครัวที่ไม่มีเวลาดูแลเด็ก เพราะต้องออกไปทำงานด้านการเกษตรที่จะต้องใช้เวลามากในการทำงานและดูแล เพื่อให้เกิดผลผลิตงดงามคุ้มค่ากับการลงทุน หรือถ้าเป็นการรับจ้างก็ต้องทำทั้งวันเช่นกัน ประกอบกับอิทธิพลของสถาบันสื่อมวลชนภายนอกที่ครอบครัวไม่สามารถควบคุมได้ เข้ามาทำหน้าที่แทนทำให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้นอีก เช่น ค่านิยมเรื่อง

การแต่งรถ ค่านิยมเรื่องการเดินเที่ยวตามห้าง เข้าโรงหนัง การแต่งกายตามแฟชั่น ค่านิยมเรื่องการชกต่อยกันเป็นต้น นอกจากนี้ระบบการศึกษาในปัจจุบัน ยังเป็นเหตุให้เด็กห่างไกลสถาบันศาสนาที่มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดอบรมธรรมะและจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชน การเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน การเป็นที่ปรึกษาให้แก่ชุมชนในเรื่องต่าง ๆ และการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ฯลฯ แต่ด้วยผลจากการแยกวัดกับโรงเรียนออกจากกัน เป็นเหตุทำให้เด็ก ๆ และเยาวชนห่างไกลจากศาสนาและศีลธรรม ที่เป็นตัวขัดเกลาให้เด็กและเยาวชนของชุมชนให้เป็นคนดีตามหลักคำสอนของศาสนา สังเกตได้จากกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ของชุมชนในงานประเพณีต่าง ๆ จะพบว่าจำนวนเด็กและเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมมีไม่มากส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น ซึ่งเสน่ห์ จามริก (2537) ได้กล่าวระบบการศึกษาในปัจจุบันไว้ว่า การจัดการศึกษาแบบใหม่ด้วยระบบโรงเรียน ทำให้มีการแยกตัวจากการเล่าเรียนแบบแผนโบราณ ที่เป็นประเพณีปฏิบัติกันมาแต่เดิม ที่อาศัยการฝากลูกหลานให้เรียนหนังสือและฝึกอบรมกับพระตามวัดเป็นพื้น และถ้าเรียนความรู้สำหรับการประกอบอาชีพ ก็ฝึกหัดทำงานไปตามพื้นตระกูลของแต่ละคนเป็นเกณฑ์ โดยที่การศึกษาก่อนระบบโรงเรียนของไทยเป็นการผสมผสานกันไปทั้งในโรงเรียน วัด และกระบวนการเรียนรู้ สำหรับการประกอบอาชีพ ระบบการศึกษาศาสนาใหม่กลายเป็นการแยกส่วนออกจากชีวิตและสภาพความเป็นจริงนอกโรงเรียน เป็นการแยกตัวจากวิชาความรู้และกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ ยังมุ่งในการผลิตกำลังคนสนองความต้องการของภาคเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ จึงได้กลายมาเป็นค่านิยมครอบงำที่ประชาชนคนไทยต่างมุ่งอาศัยระบบการศึกษาเป็นบันไดไต่เต้าฐานะทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

3.2 “แม่่วาง” : ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น 3 ช่วงวัย

“มันเปลี่ยนแปลงทุกวันทุกคืน แต่เดิมแม่่วาง มีวัฒนธรรม ศาสนา และประเพณี วิถีชีวิตที่เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน แต่ทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงไป แต่ก่อนถ้ามีการปลูกบ้าน ก็จะมาช่วยกันทุกบ้าน โดยถือขันน้อย จอบ ตะปุมมาจากบ้าน แม่บ้านก็หาขันโตกมาช่วยกันทำอาหารเลี้ยงกัน แต่เดี๋ยวนี้ไม่จ้าง ก็ไม่มีบ้านอยู่ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ก็เปลี่ยนแปลง เช่น งานศพ เดิมชาวบ้านจะเอาข้าวไป 1 ถัง ฟืน 1 ดุ้น หอม 1 มัดไปร่วม ไปสอม ช่วยกันคนละไม้ละมือ เดี่ยวนี้ก็ไปช่วยเหมือนกัน เอาถุงแซว(ถุงพลาสติกที่มีหูหิ้วในตัว) ครอบป้องกันไปเอากับข้าวที่งานมากินที่บ้าน เพราะคนเดี๋ยวนี้มีแต่ความอยากนำ ไม่ประมาณตน ไม่มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีแต่ความอยาก อยากได้ อยากมี อยากเอา อยากเป็น ทำให้การดำเนินชีวิตของเราเสีย วัฒนธรรม จารีตประเพณีเราดั้งเดิมเสียตรงนี้ ไม่มีความรู้จักพอประมาณ

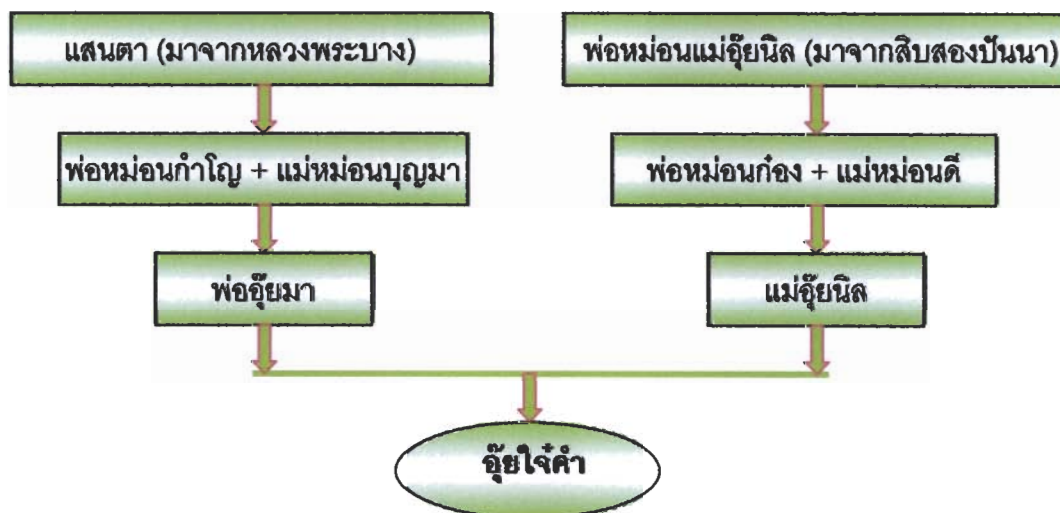
แต่ก่อนคนรุ่นก่อนเค้าจะวิเคราะห์ตัวเองว่า สมควร ไม่สมควร แต่เดี๋ยวนี้ นายสมควรไม่มี เพราะนายสมควรออกไปจากชุมชนนานแล้ว เหลือแต่นายอยาก อยากได้ อยากมี อยากเป็น แล้วไม่ดูว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ซึ่งถ้าไม่ช่วยกันผดุงรักษาไว้ ไม่ช่วยให้เด็กเราได้เรียนรู้ตรงนี้ สังคมก็จะตกอยู่ในความอยากตลอดไป”

คำกล่าวของพระครูสุนทรธรรมโชติ (ทวนทอง ธีปธมโม) เจ้าอาวาสวัดจำลอง ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนแม่วางที่มีมุมมองในฐานะคนในชุมชนแม่วางที่ได้ใช้ชีวิตในแม่วางมาตั้งแต่เกิด และในฐานะผู้ทรงศีลที่บวชเรียนมานานหลายสิบพรรษา เป้ามອງคือการบวชเรียนผ่านทางวัฒนธรรมที่แม่วางด้วยความเป็นห่วง และในที่สุดก็เป็นผู้นำสำคัญผู้หนึ่งที่ลุกมาทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชนแม่วาง นับตั้งแต่การสืบค้นตำรารักษาเผ่าพันธุ์ไทยใหญ่ของตนเองด้วยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ไทยใหญ่ที่วัดจำลอง การตั้งวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง เครือข่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำวางทั้งตอนบนและตอนล่าง เช่นเดียวกับอุทัยใจคำ ได้เฝ้ามองความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นผ่านช่วงวัยต่าง ๆ มาอย่างมีความสุขแต่บางครั้งก็แฝงด้วยความเจ็บปวดที่ได้รับจากการต่อสู้เพื่อสิทธิที่พึงมีในกระแสของเศรษฐกิจทุนนิยมและความเจริญที่ล้นไหลเข้ามาในชุมชน โดยอุทัยได้เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ทยอยกันล้นไหลเข้ามาในแม่วางเรื่อย ๆ ราวกับการไหลของกระแสไฟฟ้า เริ่มตั้งแต่ถนนที่ทำให้คนในชุมชนเดินทางออกไปสู่ชุมชนอื่นๆที่ห่างไกลไปได้ง่ายขึ้น ทำให้โลกของชาวบ้านเปลี่ยนไปและลืมเลือนอดีตซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ชีวิตและประวัติศาสตร์ชุมชนไป โรงเรียนที่ผลักดันให้เด็กออกจากบ้านและชุมชนไปทำให้เกิดการแปลกแยกในชุมชน เด็กละทิ้งชุมชนมากขึ้น ธนาคารที่สร้างพันธนาการทางเศรษฐกิจครอบครัวยุคใหม่และชุมชนให้ดิ้นไม่หลุดจากการเป็นหนี้ ระบบชลประทานของรัฐที่เปลี่ยนแปลงจากฝายไม้ไผ่ ฝายดินเป็นฝายคอนกรีต ไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์ ที่บางครั้งก็เข้ามาอย่างช้า ๆ บางครั้งก็มาอย่างรวดเร็วและรุนแรงแทบจะตั้งตัวไม่ติด แต่อุทัยก็สามารถประคองนาวาชีวิตมาจนถึงปัจจุบันแล้วกลับมาสอนหลานเพื่อให้มีความพร้อมในการรับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และจัดการกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีสติ มีความสุขและสร้างความก้าวหน้าให้กับสังคมและชุมชนต่อไป

“บ้านเฮา บ่าเต๋ยมันเปลี่ยนไปนั้ก เขาต้องปรับตัวฮื้อตันมัน บ่อันเฮาจะเสียลูกหลานไปหมด เพราะความเจริญ ถนนหนทางเฮาเขาออกไปจากบ้านจากชุมชนหมด อุทัยต้องเอาลูกหลานมาไว้ใกล้ ๆ อบรมบ่มเพาะฮื้อเขาเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแปลกใหม่ และปลูกฝังฮื้อเขียนผู้รากเหง้าวิถีชีวิตดั้งเดิมของเขา เพราะเขาบ่ฮื้อว่ามันจะเกิดอะฮยังขึ้นในอนาคตภายหน้า เหมือนสมัยก่อนไมก็บ่ฮื้อว่ามันจะมีสงคราม พอเกิดสงครามก็ตึก หลังสงครามฮยัง ก็ตึก อุทัยได้ฮื้อได้หันมา มันตึกขนาดหนัก เสื้อผ้าเกือบจะบ่มีใส่ ข้าวก็หายาก น้ำม่งน้ำมันก็บ่มี เหมือนบ่าเต๋ยถ้ามันบ่มีน้ำมัน บ่มีไฟฟ้า เขาจะอยู่กันจะได้อุทัยถึงต้องมาฝึกมาสอนฮื้อลูกหลานฮื้อจักใจมือ ใจวัสดุธรรมชาติในการทำมาหากิน เขียนฮื้อการกินอยู่อย่างพอเพียงกับวิถีธรรมชาติแบบเดิมของอุทัย ของหม่อนเฮา เมื่อเอาไว้ต่างหน้า”

คำกล่าวของอุ้ยใจคำ ช่างต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงที่หลังไหลเข้ามาในชุมชนแม่วางที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนแม่วางเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาพ่ออุ้ยแม่อุ้ยทั้งหลายที่เคยเป็นเสาหลักค้ำจุนครอบครัวในการใช้ชีวิตด้านคุณธรรม จริยธรรม ได้ถูกกระแสเหล่านี้เบียดขับให้ต้องถอยร่นไปอยู่มุมใดมุมหนึ่งของบ้าน และอยู่อย่างเงิบเหงาไม่มีโอกาสอบรมสั่งสอนหรือพูดความแก่ เล่าความหลังให้ลูกหลานได้รับรู้ และเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตของอุ้ยที่ยืนยาวมาเกือบร้อยปี ทำให้ความทรงจำในอดีตไม่ว่าจะเป็นประวัติชีวิต หรือประวัติศาสตร์ชุมชนเริ่มลึบเลือนไปตามวัยและสังขารของอุ้ย เพราะสภาพสังคมปัจจุบันที่วิถีชีวิตครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป เด็ก ๆ มีภาระเกี่ยวกับการเรียนหนังสือ ไม่มีเวลาใกล้ชิดกับผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้าน ยิ่งพ่อแม่ทำงานหนักเมื่อกลับมาถึงบ้านก็เหนื่อยและเครียด ไม่ได้ดูแลปู่ย่าตายายในบ้าน ไม่ได้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ และยิ่งหนักไปกว่านั้นพ่อแม่ยังบ่นว่าให้เห็นอยู่บ่อย ๆ ทำให้เด็กไม่เห็นความสำคัญที่ต้องเคารพปู่ย่าตายาย บทบาทของพ่อแม่สมัยใหม่มักจะผลักดันให้เด็กออกห่างจากผู้สูงอายุ แม้ว่าคนส่วนหนึ่งได้คิดว่าได้เลี้ยงดูตามหน้าที่แล้ว แต่ที่จริงแล้ว คือ คนแก่ที่คอยเฝ้าบ้านให้ เมื่อทุกคนกลับมาต่างคนต่างอยู่ต่างทำกิจกรรมของตนเอง ยิ่งสร้าง ความเงิบเหงา อ่างว้าง ว่าเหว่เพิ่มมากขึ้น ในที่สุดก็จะสิ้นหวังและตรอมใจตายนั่นเอง

3.3 เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลง : ชีวิตวัยเด็กของอุ้ยใจคำ ตาบัญญัติ(ปีพ.ศ.2472-2490)

ต้นตระกูลของอุ้ยใจคำ โดยพ่อของพ่อหม่อม (ปู่) คือ แสนตา(คำว่า “แสน” หมายถึง แก่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้าน) เป็นคนหลวงพระบาง ได้ติดตามเจ้ามาย่าที่ดินไว้ที่บ้านแม่ ซึ่งในอดีตการถือครองที่ดินจะเกิดจากชาวบ้านอพยพเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ป่าที่ใกล้แม่น้ำเพื่อทำนา ทำไร่ ส่วนการย่ำที่ของเจ้า เป็นลักษณะการถือครองที่ดินของเจ้าในดินแดนล้านนายุคเจ้าผู้ครองนคร ที่จะชี้ข้างมาจับจองที่ดินในพื้นที่ต่างๆ แล้วให้ข้าทาสบริวารตั้งห้างหรือที่พักเฝ้าที่นั่นไว้เพื่อแสดงสิทธิในการเป็นเจ้าของ ลูกของแสนตา

คือ พ่อหม่อมกำเณรแต่งงานกับแม่หม่อมบุญมาแล้วได้ปลูกบ้านเฝ้าที่ดินให้เจ้า โดยที่ส่วนหนึ่งได้ทำนาทำไร่ ปลูกผักเลี้ยงครอบครัวอยู่ที่ห้างเจ้า ซึ่งเป็นโรงเรียนวัดพันตนในปัจจุบันนี้ จนกระทั่งมาถึงสมัยพ่อฮุยมา ที่ได้แต่งงานอยู่กับแม่ฮุยนิดที่มีพ่อหม่อมมาจากสิบสองปันนา โดยพ่อฮุยมาได้เข้าเป็นทหารที่ค่ายกาวิละ ในช่วงนั้นบิดาของจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นผู้บัญชาการค่าย จะเอาพ่อฮุยมาไปอยู่ที่เมืองบางกอก(กรุงเทพฯ) ด้วย แต่แม่ฮุยนิดไม่ยอมไป จึงต้องลาออกจากการเป็นทหาร มาอยู่ที่บ้านสันตะยอม และได้เป็นกุสุมไม้ของเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ด้วย เมื่อมีครอบครัวด้วยความอยากมีลูก แม่ฮุยนิดจึงได้ไปจำศีลไม่กินเนื้อ กินปลา เป็นเวลาถึง 49 วัน ที่วัดมาน (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ,มาน หมายถึง พม่า) จึงได้ลูกชาย และครุบาทุณณา แห่งวัดดอนเปาได้ตั้งชื่อให้ว่า "ใจคำ" นับแต่ฮุยใจคำได้ถือกำเนิดมาจะเป็นเด็กที่ค่อนข้างจะเลี้ยงยากและไม่สบายบ่อยครั้ง ครุบาทุณณาจึงเรียกชื่อใหม่ว่า "ซี้หมา" เพราะมีความเชื่อว่า ชื่อนี้ผีไม่กิน ไม่ถามหา ที่ฮุยใจคำป่วยบ่อย ๆ เพราะมีผีมารบกวนนั่นเอง ชีวิตวัยเด็กของฮุยใจคำนั้นได้อยู่ร่วมกับพ่อแม่มาตลอดเพราะเป็นลูกคนเดียว ส่วนใหญ่จะอยู่ในบ้านเรียนรู้การดำรงชีพกับพ่อฮุยมาและแม่ฮุยนิด ที่ทำไร่ ทำนาปลูกข้าว ทำสวน ปลูกผัก ในที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ ส่วนที่ราบแห้งแล้งก็จะปลูกฝ้ายเพื่อนำมาทอผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ยามสงบ จีวร ผ้าห่อคัมภีร์พับสา เป็นต้น เมื่อมีเวลาว่างจากไร่ นา พ่อฮุยมาที่มีความรู้ด้านจักสาน การตีเหล็ก ด้านดนตรี ก็จะทำอย่าง สืบทอดให้กับลูก เพราะงานจักสาน งานตีเหล็กเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แม้กระทั่งของเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ พ่อฮุยมาจะมีให้ฮุยใจคำและเพื่อน ๆ ใช้สำหรับตัดฟัน ทำของเล่นต่างๆด้วย โดยจะตัดปลายมีดทุกอันไม่ให้แหลมเพื่อป้องกันอันตราย หลังจากโรงเรียนเล็กก็จะสอนและถ่ายทอดให้ฝึกหัดทำของเล่นเองและหัดเล่นดนตรีด้วย การสอนของพ่อฮุยมาและแม่ฮุยนิดเป็นการอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตการทำมาหากินทุกอย่าง การค้าขาย และทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการดำรงชีพของครอบครัวที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ

โรงเรียนโปตกานูเคราะห์ (ปัจจุบันคือ โรงเรียนบ้านกาดเขมวังส์)

ชีวิตวัยเด็กของอู๋ใจคำ ตาปัญญา เมื่ออายุได้ 6 ปี (ปีพ.ศ.2478) จึงเริ่มต้นการเข้าโรงเรียน โดยการเข้าเรียนในสมัยก่อนจะมีแก่บ้าน(ผู้ใหญ่บ้าน) มาขานชื่อเด็กที่จะครบเกณฑ์เข้าเรียนหนังสือไว้กับพ่อแม่ว่าต้องเกณฑ์เด็กเข้าโรงเรียน ไม่ปล่อยให้เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย หรือเลี้ยงน้องอยู่กับบ้าน ดังนั้น พ่ออู๋ใจมาจึงนำไปเข้าเรียนที่ โรงเรียนโปตกานูเคราะห์ (ปัจจุบันคือ โรงเรียนบ้านกาดเขมวงส์) ซึ่งมีความหมายว่า ชาวไทยใหญ่ให้ความอนุเคราะห์ โดยคำว่า “ไป” มาจากคำว่า ไป หรือ หัวไป หมายถึง ผู้นำ คำว่า “ตะกา” มาจากคำว่า “ตะก้า” หมายถึง ศรัทธาที่เป็นไทยใหญ่ ซึ่งในสมัยปี พ.ศ.2410 ได้มีชาวไทยใหญ่หนีการสู้รบ และการปล้นสะดมแถบเมืองหมอกใหม่ เขตรัฐฉานในพม่า มาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านกาด และขยายตัวเป็นชุมชนการค้าท้องถิ่นขึ้น เพราะในอดีตชาวไทยใหญ่มีชื่อเสียงในด้านการค้าขายเช่นเดียวกับชาวพม่าและชาวฮ่อ เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า คนทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นพ่อค้าดั้งเดิมที่ผูกขาดการค้าในดินแดนล้านนา เดินทางค้าขายข้ามไปมาระหว่างดินแดนล้านนากับพม่า และเมืองตอนล่างของจีนแถบมณฑลยูนนาน โดยใช้ม้าและวัวเป็นพาหนะที่เรียกว่า “พ่อค้าวัวต่างม้าต่าง” ก่อนที่จะมีชาวจีนและชาวอังกฤษเข้ามาแทนในช่วงหลัง และไม่เพียงขึ้นชื่อในการเป็นพ่อค้าเท่านั้น ชาวไทยใหญ่และพม่ายังมีชื่อเสียงในการทำไม้ด้วย ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่อังกฤษได้รับสัมปทานทำไม้ในดินแดนล้านนานั้น ได้ว่าจ้างลูกจ้างชาวไทยใหญ่และพม่าร่วมงานเป็นจำนวนมาก โดยมอบหมายให้เป็นหัวหน้าและคนงานทำไม้ เพราะเชื่อว่ามีความรู้ ความสามารถในการทำไม้ดีกว่าคนกลุ่มอื่น คนไทยใหญ่และคนพม่าจึงได้สร้างวัดของพวกตนไว้หลายแห่งเพื่อประกอบศาสนพิธีและเป็นที่พบปะสังสรรค์ในหมู่พวกเดียวกัน(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว,2539 : 212)

การเรียนที่โรงเรียนโปตกานูเคราะห์นี้ อู๋ใจคำเป็นนักเรียนรุ่นที่ 3 ของโรงเรียน นับตั้งแต่มีการตั้งโรงเรียนเป็นครั้งแรกที่มีผลมาจากการการปฏิรูปการศึกษาในล้านนา ที่เดิมในสมัยโบราณจะเป็นการศึกษาในวัดไม่มีมาตรฐานแน่นอน และจำกัดรับแต่ผู้ชาย โดยจุดหมายหลักคือ การศึกษาหลักพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ พ่อแม่จะส่งลูกชายไปเรียนที่วัดเมื่ออายุได้ประมาณ 10 ขวบ ไปทำหน้าที่ชะโยม(ศิษย์วัด)ก่อน โดยมีตุ๋หนาน(พระสงฆ์ที่บวชเรียนไม่เกิน 5 พรรษา) สอนให้อ่านหนังสือตัวเมือง(อักษรธรรมล้านนา)และฝึกคิดเลข รวมทั้งอักขระวิธีเบื้องต้น พออ่านหนังสือคล่องแล้วและมีอายุพอสมควรก็จะบวชเป็นสามเณร เรียนวิชาขั้นสูงกับตุ๋บาลก่า (พระสงฆ์ที่บวชเรียนเกิน 5 พรรษาขึ้นไป สามารถสอนได้ในระดับสูงเทียบเท่ามัธยมศึกษา : สุรัสวดี อ๋องสกุล ,2542 : 68) เริ่มหัดจารพระธรรมลงในใบลาน หัดท่องคำสวด คำเวทนาน หัดอ่านพระธรรม การเทศนาพระสูตรง่าย ๆ แล้วเรียนอักขระวิธีขั้นสูงขึ้น ในขณะนี้ถ้าสามเณรสึกออกมาเป็นฆราวาสจะเรียกว่า “น้อย” และช่วงนี้จะมีสามเณรสึกออกมามากกว่าที่จะเป็นภิกษุต่อไป แต่ถ้าไม่สึกและจะศึกษาในขั้นต่อไปจะอุปสมบทเป็นตุ๋เจ้า (พระ) ต่อไปก็จะเป็นตุ๋หลวง (พระสงฆ์ที่มีความรู้สูง สามารถสอนพระภิกษุที่มีพรรษาอ่อนกว่าได้ : ถิ่น รัตติกานก อ๋องใน สุรัสวดี อ๋องสกุล ,2542 : 68) ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน หัดเทศน์พระอภิธรรมและธรรมขั้นสูง เช่น มหาชาติกัณฑ์ต่าง ๆ และจะมีการสอนวิชาชีพ

ต่าง ๆ เป็นพิเศษด้วย เช่น แพทย์แผนโบราณ โหราศาสตร์ เวทมนตร์คาถา ช่างก่อสร้าง ซึ่งถ้าหากลาสิกขาบทจะเรียกว่า “หนาน” (ทิด) หมายถึงผู้มีความรู้ดีและจะประกอบอาชีพตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา เช่น โหรทำนายโชคชะตา เรียกว่า หมอหูลว้า หมอรักษาคนไข้ด้วยสมุนไพรและเวทมนตร์คาถาเรียกว่า พ่อเลี้ยง ช่างก่อสร้างเรียกว่า สะหล่า ครูสอนหนังสือคฤหัสถ์เรียกว่า พ่อครู (สุรัสวดี อ๋องสกุล ,2544 : 69) ส่วนเด็กหญิงในสมัยนั้นจะได้รับการศึกษาจากครอบครัว ส่วนมากจะเป็นวิชาการบ้าน การเรือน การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน ต่าง ๆ ตามบรรพบุรุษของตนเอง ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการปฏิรูปการศึกษามีจุดมุ่งหมายอยู่ 2 ประการ คือ เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนข้าราชการในพื้นที่ และเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ คือ มุ่งให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่แบ่งแยกการเป็นลาวเป็นไทย ซึ่งในการเรียนในโรงเรียนของอุ้ยใจคำจะเริ่มเรียนชั้นเตรียม ก เมื่ออายุได้ 6 ปี ชั้นเตรียม ข อายุ 7 ปี และชั้นเตรียม ค เมื่ออายุได้ 8 ปี จนกระทั่งได้เรียนชั้นประถมปีที่ 1 เมื่ออายุได้ 9 ปี ในโรงเรียนจะเริ่มสอนในเวลา 09.00 -15.00 น. โดยใช้นาฬิกาตะวัน คือ ดูตามหลักไม้ที่ปักกลางลาน แล้วดูเงาจากพระอาทิตย์ส่อง ถ้าเงาไม้มาอยู่ตรงกลางไม้ก็เป็นเวลาเที่ยงวัน ก็จะได้พักกินข้าว ซึ่งอาจจะกินข้าวที่ห่อมาจากบ้าน หรือมาซื้อของกินที่แม่ค้าหาบเร่มาขาย มีทั้งขนมจีนด้วยละ 1 สตางค์(เหรียญสตางค์ทองแดงที่ใช้ในสมัยนั้น) แคนหมู จิ้นส้ม หมูทอด ไข่เป็ด ไข่ไก่ ของกินมากมายมีให้เลือกซื้อ การเรียนการสอนในโรงเรียน ครูจะสอนหนังสือไทย และสอนการฝีมือต่าง ๆ เช่น การจักสาน การอัดฝ้าย การปั่นฝ้าย การทำกระบวยตักน้ำ และมีการทำงานการฝีมือส่งครูด้วย

สตางค์ทองแดงและธนบัตรใบละ 1 บาทที่ใช้ในช่วงที่อุ้ยใจคำอายุได้ 5 ขวบ
โดยในธนบัตรพิมพ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2477

แม้ว่าจะได้เรียนในโรงเรียนแล้ว พ่ออุ้ยมายังมองเห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้อีกด้วย การนำอุ้ยใจคำไปฝากเรียนเพิ่มเติมที่วัดสันคະຍອມซึ่งอยู่ใกล้บ้านเพื่อศึกษาทางธรรม อบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดี พร้อมทั้งเรียนตัวเมือง อักษรล้านนาไปด้วย โดยการขอให้พระมาสอนให้และพ่ออุ้ยมาจะถวายข้าว และผลไม้เป็นการตอบแทน ต่อมาเมื่อเกิดสงครามอินโดจีน ไทยรบกับฝรั่งเศส ปีพ.ศ.2482

พ่ออุ๊ยมาและแม่อุ๊ยนิลจึงไม่ให้ไปโรงเรียน เพราะกลัวอันตราย และในช่วงนี้ได้มีการเข้ามาตั้งโรงเรียนขึ้นในชุมชนที่ “บ้านกาด” เพราะมีการส่งเสริมให้ปลูก โดยที่ชาวเขาเผ่าม้งที่อพยพมาอยู่ที่ดอยม่อนยะเริ่มปลูกมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2480 แต่ที่แม่วางจะมีการปลูกมากที่ดอยคาผาแง่ม และจะมีพ่อค้า นำเงินแถบไปแลกซื้อฝิ่นตามจุดต่างๆ ที่มีชาวม้งอาศัยอยู่บนดอย ช่วงนั้นคนในชุมชนบ้านกาด ติดฝิ่นกันเกือบทุกคนครบครัว โดยจะมีชาวไตหรือไทยใหญ่แบกหรือเปื้อะฝิ่นเดินผ่านเข้าออกในชุมชนขึ้นไปบนดอยเป็นประจำ ซึ่งคนในชุมชนที่มีเชื้อสายไทยใหญ่ผู้หนึ่ง ได้กล่าวว่า “เป็นวิถีชีวิตของคนไต ที่จะมีวิถีชีวิตกับฝิ่นและการพนัน” แต่ที่บ้านพ่ออุ๊ยมาจะสั่งห้ามไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับฝิ่นเด็ดขาด ช่วงนี้อุ๊ยใจคำจะไปเรียนบ้างหยุดบ้าง จนกระทั่งจบชั้นประถมปีที่ 4 จึงมาช่วยพ่ออุ๊ยมาและแม่อุ๊ยนิลทำนา ทำไร่ ตีเหล็ก จักสาน ตามความจำเป็นของการใช้ชีวิตประจำวันที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งการฝึกเล่นสะล้อและซึงตามวิถีชีวิตชาวล้านนาที่จะมีการฝึกเล่นเครื่องดนตรีเหล่านี้เป็นหลัก สำหรับเดินเที่ยวเล่นในชุมชนและใช้ในการจับสวดด้วย

จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปีพ.ศ.2482-2488 เป็นช่วงที่การทำมาหากินลำบากมากเพราะต้องคอยระวังกับการทิ้งระเบิดและโดนยิง ชาวบ้านต้องซุกหลุมไว้หลบภัย หลังคาบ้านใครเป็นสังกะสีก็

อนุสรณ์สถานทหารญี่ปุ่น

อนุสรณ์สถานทหารญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่สองนี้ตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียนบ้านกาดวิทยาคม ตำบลดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ สถานที่นี้ในอดีตเมื่อร้อยกว่าปีเป็นบริเวณบ่อน้ำของวัดสันคะยอม ที่ครูบาเจ้าธรรมทิน อดีตสังฆราชมณฑลพายัพ (พ.ศ.2418 – 2456) จำพรรษาอยู่ เมื่อสิ้นบุญครูบาเจ้าแล้ว วัดนี้ไม่มีพระภิกษุสามเณรจำพรรษา จึงมีสภาพเป็นวัดร้างในระหว่างปีพ.ศ.2482-2488เกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้น ทหารญี่ปุ่นได้ขอเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อมุ่งสู่ประเทศพม่าและอินเดีย โดยได้เดินทัพผ่านบริเวณวัดร้างแห่งนี้ เมื่อสงครามยุติทหารญี่ปุ่นได้ยกทัพกลับเส้นทางเดิมนี้ด้วย และมีทหารญี่ปุ่นบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก บ้างก็เสียชีวิตด้วยไข้ป่า จึงได้นำศพฝังลงในบ่อน้ำร้างของวัดสันคะยอมแห่งนี้ จนกระทั่งปีพ.ศ.2535 ได้มีคณะจากประเทศญี่ปุ่นเข้ามาสำรวจเพื่อค้นหาศพทหารญี่ปุ่นที่เสียชีวิต พบว่ามีศพทหารญี่ปุ่นในบ่อน้ำแห่งนี้และบริเวณใกล้เคียงอีกเป็นจำนวนมาก ต่อมาปีพ.ศ. 2536 คณะสงฆ์จากประเทศญี่ปุ่นนำโดยคุณพ่อชิราเบ้ คังจะร่วมกับกงสุลญี่ปุ่นได้ขออนุญาตสร้างอนุสรณ์สถานครอบบ่อน้ำร้างแห่งนี้ไว้ในช่วงที่นายเสรี สุวรรณเพชร เป็นผู้อำนวยการ ได้อนุญาตให้ใช้พื้นที่รอบบริเวณบ่อน้ำจำนวน 3 ไร่เศษ สร้างเป็นอนุสรณ์สถานขึ้น โดยได้มีการสำรวจเพิ่มเติมและนำอัฐิของทหารญี่ปุ่นจากที่ต่างๆ ทั้งในเชียงใหม่ จังหวัดใกล้เคียงและบางส่วนจากประเทศพม่ามารวมกันไว้ ณ ที่แห่งนี้ โดยทุกๆ ปีจะมีชาวญี่ปุ่นเดินทางมาคารวะบรรพชนทหารหาญชาวญี่ปุ่น ณ อนุสรณ์สถานแห่งนี้ด้วย (ข้อมูล...นายเรืองเนตร พลอยแดง)

ต้องเอาทางมะพร้าวมาวางพรางตาไว้ พอเสียงหอนมากก็ต้องรีบดับไฟและหนีลงหลุมหลบภัยที่ขุดไว้ มีผู้ชายส่วนหนึ่งที่คัดเลือกทหารแล้วถูกเกณฑ์ไปสร้างสนามบิน และขุดหลุมพรางตัวพวกข้าศึก ชีวิตช่วงสงครามลำบากมาก เสื้อผ้าแทบจะไม่มีใส่ เพราะไปปลูกฝ้ายไม่ได้ ข้าวยากมากแพง แม้กระทั่งจะขุดดินทำลำนี้อาหารเพื่อเพาะปลูกก็ไม่มีเหล็กต้องใช้ไม้แทนจอบเสียมที่หายากมาก ชาติแคลนน้ำมันก๊าดที่จะใช้ในชีวิตประจำวันต้องใช้หินตีไฟหรือกระบอกตำดินปืนให้เกิดประกายไฟใส่ไม้ซี้ย่า หรือเอาปล้องต้นธูปยัดด้วยนุ่นหรือฝ้ายตรงปลายจ่อไว้เมื่อเกิดประกายไฟก็จะลุกโชนขึ้นและนำไปใช้ได้

หินตีไฟและกระบอกตำดินปืนเพื่อจุดไฟที่ธูปยัดไม้ใช้ในอดีต

สภาพบ้านเมืองในยุคนี้ได้รับความเดือดร้อนเพราะผลกระทบจากสงครามเป็นอย่างมากแล้ว ยังมีผลกระทบที่เกิดจากนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติของ จอมพลป.พิบูลสงคราม ที่ประกาศใช้เมื่อปีพ.ศ. 2485 ให้ราษฎรปฏิบัติ เช่น ไม่ควรนั่งพับเพียบหรือนั่งกับพื้นเพื่อรักษาอนามัย ต้องแต่งกายให้เรียบร้อย ทั้งหญิงชาย ต้องสวมหมวกสวมถุงเท้ารองเท้า ห้ามกินหมาก ห้ามขายหมากขายพลู และห้ามปลูกหมากปลูกพลู ฯลฯ โดยแต่ละจังหวัดจะมีกรรมการคอยตรวจสอบสองด้วย ทำให้ทุกท้องถิ่นได้รับความเดือดร้อนกันถ้วนหน้า โดยเฉพาะผู้ที่ติดหมากต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ เวลาที่มีอาการอยากหมากขึ้นมา และในสวนธูปยัดไม้ ที่เคยเก็บหมากเก็บพลูไปขายเกิดมีต้นหมากต้นพลู ที่พากันแห้งตายอย่างไม่มีสาเหตุ หลังจากที่ทางการสั่งให้ตัดทิ้งให้หมด ธูปบอกว่ายุคนี้เป็น “ยุคกกเครือหมาก ฮาร์ดเคอรี่” เป็นยุคที่รัฐบาลมีนโยบายให้ทำลายต้นหมากต้นพลูให้หมด จนกระทั่งธูปยัดไม้คำอายุประมาณ 15 ปี พ่อธูปมาและแม่ธูปนิลจึงได้ย้ายบ้านจากบ้านสันคะยอมมาอยู่ที่บ้านปง เพื่อทำไร่ทำนา เพราะเป็นแหล่งต้นน้ำที่สมบูรณ์กว่าที่เก่า

3.4 แต่งงานสร้างครอบครัว : ชีวิตวัยผู้ใหญ่ (ปีพ.ศ.2490-2530)

ชีวิตช่วงนี้ของธูปยัดไม้ เป็นช่วงแห่งการเริ่มต้นสร้างครอบครัว เมื่ออายุ 18 ปี ในปีพ.ศ.2490 จึงได้แต่งงานกับแม่ธูปปา จากบ้านกิวแลป่าเป้า โดยธูปยัดไม้ ได้ย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านธูปปา เพราะพ่อแม่

ของอุยิปาเสียหายหมดแล้ว ได้ดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพทำนา ทำไร่และเลี้ยงดูบุตรตามครรลอง ในปีนี้ ชาวกะเหรี่ยงหรือปกากะญอที่อยู่ลุ่มน้ำวางตอนบนเริ่มทำนาขึ้นบันไดและคนเมืองในลุ่มน้ำวางตอนล่างเริ่มปลูกพืชพาณิชย์หลังการทำนาปี ในปีพ.ศ.2493 ต่อมาเมื่ออุยิปาอายุได้ 23 ปี (ปีพ.ศ.2495) ได้รับการเลือกให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเป็นหัวหน้าเหมืองฝายขุนคอง ฝายห้วยผึ้ง ทำหน้าที่แบ่งปันน้ำ ซ่อมแซมเหมืองฝาย ดูแลเหมืองฝาย ประกอบกับสหกรณ์เริ่มเข้ามา มีธนาคารเข้ามาในพื้นที่ การปกครองบ้านเมืองก็ปรับเปลี่ยน จึงมีความคิดที่อยากทำอะไรเป็นของตัวเองตามแนวนโยบายของรัฐ โดยประมาณปีพ.ศ.2497 หอมหัวใหญ่เริ่มเข้ามาที่อำเภอแม่วาง โดยอาจารย์พันธ์เลิศ บุรณะศิลปิน อาจารย์สอนมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นผู้นำเมล็ดหอมหัวใหญ่มาจากราชบุรี มาปลูกที่อำเภอจอมทอง และอำเภอแม่วาง โดยนำมาปลูกในพื้นที่ที่เขาจากอุยใจคำ ประมาณปี พ.ศ.2500 ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้มี " น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี" อุยใจคำจึงริเริ่มปลูกหอมหัวใหญ่เป็นคนแรกในแม่วางโดยร่วมกับคุณณรงค์ จุละปียา เกษตรอำเภอแม่วางในขณะนั้น สำหรับการปลูกหอมหัวใหญ่ช่วงแรก ๆ ต้องนำไปขายเองที่ตลาดในตัวเมือง เชียงใหม่โดยไปนั่งขายเอง ต่อมาได้นำไปขายให้คนจีนที่เป็นผู้ลงทุนให้ชาวนาปลูกพืชพาณิชย์ต่างๆ และจ้างชาวนาปลูกหอมหัวใหญ่ในลุ่มน้ำวางมากขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ คือหาตลาดไม่ได้ ชาวนาจึงได้รวมตัวกันนำไปวางขายที่สนามหลวง กรุงเทพฯ เพื่อตัดปัญหาพ่อค้าคนกลางแต่ก็สู้ไม่ไหวต้องอาศัย นายทุนอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นหน่วยงานของรัฐได้เข้ามามีบทบาทให้ความช่วยเหลือด้วยการเริ่มตั้ง สหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง และสหกรณ์หอมหัวใหญ่แม่วาง การค้าต่างๆ จึงดีขึ้น แต่ก็ยังขาดแคลนทุนทรัพย์อยู่จึงต้องพึ่งพาธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ฯ(ธ.ก.ส.) เมื่อมาถึงทุกวันนี้หอมหัวใหญ่จึงได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของอำเภอแม่วางไป ชีวิตในช่วงนี้อุยใจคำยังใช้ชื่อว่านายซี้มา ตาปัญญา อยู่ จนกระทั่งปีพ.ศ.2501 ได้มีการสำรวจสำมะโนประชากรเป็นปีแรก ได้มีการตรวจสอบชื่อโดยเอาไม้ซะตามาตรวจสอบดูปรากฏว่าเป็นชื่อนายใจคำ ทางกรมจึงเปลี่ยนให้ใช้ชื่อ "นายใจคำ ตาปัญญา" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ไม้ซะตาของอุยใจคำ ที่ครูบากุนนาได้สลักด้วยอักษรล้านนา บอกชื่อและวันเดือนปีเกิดไว้

ในปีพ.ศ.2502 รัฐบาลประกาศใช้กฎหมายห้ามปลูกฝิ่น ถือว่าฝิ่นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ทางหน่วยงานรัฐบาลและองค์กรต่างๆ ได้เข้าไปส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ เพื่อลดการปลูกฝิ่นและการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งเปรียบเสมือนการนำพืชเงินสดเข้าไปทดแทนไร่ฝิ่นของชาวเขา ทำให้เกิดปัญหาและเรื่องราวตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยที่แต่เดิมในชีวิตประจำวันแต่ละวันของชาวบ้านจะเป็นการทำมาหากินจริง ๆ คือ ต้องทำ แล้วจึงจะได้กิน เพราะสมัยนั้นเงินทองหายากมาก การทำงานจะเป็นการเอามือเอาวัน ไม่มีการจ้าง ไม่ว่าจะเป็นการไถนา ดำนา ทำคันทนา ปลูกข้าว เกี่ยวข้าว จะบอกต่อ ๆ กัน ให้มาช่วย เจ้าของนาก็จะเลี้ยงข้าวตอบแทน หรือไปใช้แรงงานตอบในวันหน้า ส่วนพืชผักอื่น ๆ ที่ใช้เป็นอาหารก็จะปลูกแซมในนาข้าวหรือในสวนหลังบ้านที่จะมีพืชผักนานาชนิด เช่น พริก ถั่ว แดงกวาง ผักกาด ต้นหอม ผักชี ผักบุ้ง ฯลฯ ต่อมาในปีพ.ศ.2507 ได้มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาให้คำแนะนำ ส่งเสริมให้ทำการเกษตรแผนใหม่ ทำให้เกษตรกรในแถบลุ่มน้ำวางตอนล่างมีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต เป็นการเริ่มปรับเข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ ด้วยการปลูกข้าวเพื่อการค้า ใช้ข้าวพันธุ์ใหม่คือ ข้าวพันธุ์สันป่าตอง ที่เน้นการให้ผลผลิตสูงและทำนาปีละ 2 หน จึงเกิดการผลิตเพื่อการขายเพิ่มมากขึ้น เพราะแต่เดิมเป็นการปลูกข้าวเหนียวเพื่อเก็บไว้รับประทานตลอดทั้งปี ปรับเปลี่ยนมาเป็นการปลูกข้าวเหนียวไว้รับประทาน และปลูกข้าวเจ้าไว้ขาย มีการทดลองใช้พันธุ์ข้าว ภูเก็ตศาสตร์และสารเคมีในการเพิ่มผลผลิตด้วย ซึ่งในระยะแรก ๆ ก็ได้ราคาดี แต่ช่วงหลังเริ่มมีปัญหาราคาตกต่ำทำให้ขายไม่ได้ราคาเกิดการขาดทุน ข้าวเหนียวที่ปลูกก็ไม่พอกินทำให้เกิดปัญหาขึ้นอีกหลายประการ ในช่วงนี้ได้มีการจัดตั้งกลุ่มชาวนาขึ้น โดยอุ้ยใจคำ ได้ร่วมกับแกนนำชุมชนในกลุ่มน้ำวางตอนล่างอีกหลายคนเช่น นายจม ทาวงศ์(พ่อบั้นถาศี) นายจุ่น จินาผ่อง นายสอน บุญมานนท์ ริเริ่มตั้งกลุ่มชาวนาขึ้น เพื่อต่อรองกับพ่อค้าคนกลางและนายทุนต่าง ๆ รวมทั้งร่วมกันพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ มีการไปศึกษาดูงานด้านการเกษตรที่ประเทศไต้หวันในปีพ.ศ.2510 เมื่อกลับมาได้ทดลองทำนา 2 ครั้งต่อปี คือ นาปีและนาปรัง ช่วงนี้ระบบโครงสร้างเหมืองฝายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นฝายคอนกรีต กรมประชาสงเคราะห์ได้เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจหลายชนิดบนดอยเพื่อลดการปลูกฝิ่นและทำไร่หมุนเวียน มีโครงการหลวงเข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาวทดแทนการปลูกฝิ่นในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน พื้นที่ลุ่มน้ำวางตอนล่างมีการเพาะปลูกพืชหลายชนิดเพื่อการค้า และปลูกซ้ำหลายครั้งในแต่ละปี โดยเกษตรกรจำนวนมากเปลี่ยนจากการทำนาปรังมาปลูกหอมหัวใหญ่ ภายใต้ระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา ซึ่งการเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ ทำให้เกษตรกรต้องการน้ำสูงขึ้น และเกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงแหล่งน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ปลายน้ำมักมีปัญหาขาดแคลนน้ำ และถูกแย่งชิงน้ำจากกลุ่มคนอื่น ๆ เช่น ภาคธุรกิจท่องเที่ยว และแหล่งที่อยู่อาศัย เกิดความขัดแย้งในการเข้าถึงน้ำระหว่างสมาชิกเหมืองฝายทั้ง 11 แห่ง ขึ้น

เมื่ออุ้ยใจคำอายุได้ประมาณ 45 ปี ได้ยุติการทำเกษตรและมาริเริ่มทำกิจการโรงสีรับสีข้าว แต่ไม่มีเงินจึงรวมกลุ่มชาวนา 22 คนรับจ้างตีฝายเป็นเงิน 15,000 บาท เอาเงินไปดาวนโรงสีมา

ติดตั้งจำนวน 10,000 บาท แล้วสร้างอาคารโรงสีตั้งเป็น “โรงสีกลุ่มชาวนา” ขึ้นโดยให้กลุ่มชาวนา 22 คนนำข้าวมาสีได้ฟรี รายได้หักค่าใช้จ่ายประมาณเดือนละ 1,000 บาท นำไปผ่อนส่วนที่เหลืออีก 12,000 บาท แต่ปัญหาตามมาอีกคือ แกลบที่เหลือไม่รู้จะเอาไปทิ้งที่ไหน อู๋ใจจึงคิดต่อไปว่าต้องเลี้ยงหมูไปซื้อหมูมา 22 ตัว ให้สมาชิกกลุ่มนำไปเลี้ยงบ้านละตัวภายใน 3 ปี ถ้ามีลูกให้แบ่งครึ่งปีที่สี่ จึงจะเป็นสิทธิ์ขาดของคนเลี้ยง ทำโรงสีมาได้ 2 ปี สามารถใช้หนี้ได้จนหมด อู๋ใจจึงปล่อยให้สมาชิกทำกันเองโดยอู๋ใจหันกลับไปปลูกหอมหัวใหญ่อีกครั้งหนึ่งในปีพ.ศ.2520 ซึ่งเริ่มมีโครงการหลวงเข้ามาส่งเสริมชาวบ้านปลูกพืชเมืองหนาวทดแทนการปลูกฝิ่นในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน โดยสนับสนุนปัจจัยการผลิตต่างๆ รวมทั้งการตลาดด้วย และในปีพ.ศ.2521 มีการตัดถนนเข้าหมู่บ้านแม่วางตอนบน การปลูกพืชเริ่มมีการใช้ระบบท่อน้ำและสปริงเกอร์ มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยมะนาวในปีพ.ศ.2526 ช่วงนี้เป็นยุคเริ่มต้นการผลิตพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวอย่างแท้จริงมีองค์กรภาครัฐเข้ามาจัดการและกำหนดรูปแบบการผลิตหลักในชุมชน และช่วงนี้กิจการโรงสีของกลุ่มชาวนาเกิดไปไม่รอดมีการขาดทุน จึงมีการประชุมกันว่าต้องขายโรงสีไปในราคาต้นทุนคือ 22,000 บาท แล้วแบ่งเงินกันอีกคนละ 1,000 บาท เป็นอันตกลงกัน อู๋ใจจึงตัดสินใจซื้อโรงสีไว้ แล้วย้ายมาตั้ง ณ อาคารโรงสีปัจจุบัน ที่ได้เปลี่ยนเป็นศูนย์ประสานงานโครงการอู๋ใจสอนหลาน เมื่ออู๋ใจค้าตั้งโรงสีเองแล้วก็รับจ้างสีข้าวและขายข้าวเองด้วย โดยได้ซื้อรถปิคอัพไว้ส่งข้าวส่งแกลบ จนกระทั่งลูกๆ สำเร็จการศึกษามีอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ อู๋ใจก็เลิกทำงานโดยลาออกจากตำแหน่งต่างๆ ในสังคมและปล่อยให้ลูกๆ เป็นผู้ทำนา ทำไร่สืบทอดกิจการต่อไป โดยในปีพ.ศ.2528 ได้มีการเลิกปลูกฝิ่นในเขตลุ่มน้ำวางตอนบนอย่างเด็ดขาด ทำให้เริ่มมีการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในรูปแบบ การล่องแพ การขี่ช้าง และการเดินป่าโดยมีนายทุนท้องถิ่นและนายทุนจากเมืองเชียงใหม่เป็นผู้ประกอบการ ทำให้พื้นที่แม่วางตอนล่างมีการครอบครองที่ดินกระจุกตัวเพราะมีการขายที่นามากขึ้น ดังคำบอกเล่าของอู๋ใจคำที่ว่า “คนมีนาบ่ได้เยี่ยะนา คนบ่มีนาได้เยี่ยะนา” หมายถึงเป็นสภาวะที่เจ้าของนาไม่ได้ทำนา คือไปประกอบอาชีพอื่นหมด แล้วเอาที่นาไปขายหรือให้คนอื่นเช่าทำ หรือจ้างให้คนที่ไม่มีนาทำ เช่นเดียวกับลูกหลานชาวนาที่ไม่สนใจทำนาต่อจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เพราะเป็นงานที่หนักและผลผลิตที่ได้ไม่แน่นอนเท่ากับการไปรับจ้างในตัวเมืองและโรงงานที่มีอัตราค่าจ้างตายตัวได้รับเงินทุกสิ้นเดือน เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตในชุมชนตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป หลังจากวางมือจากการเกษตรแล้วได้มีบริษัทประกันชีวิตมาขอให้อู๋ใจคำเป็นตัวแทนบริษัท อู๋ใจได้ทำอยู่ราวๆ 15 ปี มีผลงานทะเลาะเบาะตลอกจากการได้ลูกค้าที่มาสีข้าวหรือกลุ่มเกษตรกรที่เคยทำงานร่วมกัน ทำให้ได้รับรางวัลไปดูงานทั่วประเทศเกิดการพัฒนาตนเองได้เรียนรู้โลกและสังคมภายนอกอย่างมากมายไม่รู้จักหมดสิ้น จนในที่สุดเมื่ออายุมากและมีเวลาว่างพอ อู๋ใจเริ่มหันกลับมามองงานที่ตัวเองอยากทำและเริ่มเข้าวัดอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ฟังธรรม วันพระเริ่มไปนอนวัด อู๋ใจก็มักจะผลิตสิ่งของ เช่น ของเล่นเด็กพื้นบ้าน เล่นดนตรี และผลิตเครื่องดนตรีชิ้นใช้เองบ้าง โดยที่อู๋ใจได้ซึมซับความรู้พื้นฐานด้านดนตรีมาจากพ่ออู๋ใจมา ที่มักจะผลิตเครื่องดนตรีให้ลูกเล่น จึงได้ฝึกฝน

ให้อุ๊ใจคำ เริ่มเล่นดนตรีด้วยการฝึกให้เล่นสละล้อและซิงก์ก่อน ต่อมาก็หัดเป่าขลุ่ย และพัฒนาการเล่นมาเรื่อยๆ การเล่นดนตรีของอุ๊ใจคำจะเล่นได้ทุกอย่างเช่นกัน ไม่ได้กับเชี่ยวชาญนักแต่ก็สามารถสอนลูกหลานได้ เช่นเดียวกับของเล่นพื้นบ้านต่างๆที่พ่ออุ๊ใจมา มักจะทำให้ลูกเล่นเองเสมอ เพราะพ่ออุ๊ใจมาคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะไม่ทำให้ลูกออกไปเที่ยวนอกบ้าน อุ๊ใจคำบอกว่า ของเล่นเหล่านี้ทำกันมานานตั้งแต่สมัยพ่อหม่อม (ปู่) และตอนที่อุ๊ใจเลี้ยงลูกๆทั้ง 7 คน อุ๊ใจก็ทำของเล่นแบบเดียวกันนี้ให้ลูกเล่น ส่วนเครื่องดนตรีเป็นเครื่องเล่นโน้ตยามพักผ่อนเพื่อบันเทิงใจซึ่งในสมัยก่อนเมื่ออุ๊ใจเล่น ลูก ๆ ก็จะมาหิบบมาฝึกจนเป็นกันเกือบทุกคน โดยเฉพาะ นายนิกุล ตาปัญญา ลูกคนสุดท้ายของอุ๊ใจที่สามารถเล่นดนตรีได้หลายชนิดและเล่นได้ค่อนข้างชำนาญและเมื่อมีเวลารว่างก็จะมาช่วยอุ๊ใจคำ ผู้เป็นพ่อสอนเด็ก ๆ ด้วย

3.5 สิบบานภูมิปัญญา พาหลานไกลจากอบายมุข : ชีวิตวัยชรา (ปีพ.ศ.2531-ปัจจุบัน)

หลังจากที่มีการเลิกปลูกฝิ่นในเขตลุ่มน้ำวางตอนบนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530 และจากการที่รัฐมีนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และนโยบายมุ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้เริ่มมีการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ มากมาย เกิดการขัดแย้งในพื้นที่มากขึ้น ชุมชนลุ่มน้ำวางตอนล่างได้จัดตั้งสหกรณ์ผู้ปลูกหอมหัวใหญ่อำเภอสันป่าตอง เพื่อส่งออกไปประเทศญี่ปุ่น เหล่านี้เป็นจุดที่ทำให้ชุมชนแม่วางประสบปัญหาเกี่ยวกับ พืชผลผลิตต่างๆ มีการรวมตัวกันของชาวบ้านเดินขบวนประท้วงกรณีหอมหัวใหญ่ราคาตกต่ำ และการรวมตัวเพื่อจัดการปัญหาทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย จากการที่มีการใช้ที่ดินนอกเหนือจากการเกษตรเพิ่มมากขึ้นของนายทุนด้วยการสร้างบ้านจัดสรร การสร้างรีสอร์ท การกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร และการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่หลังไหลเข้าสู่ชุมชนแม่วาง ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรอย่างรุนแรงมากขึ้น ทั้งที่ดิน น้ำ และป่าไม้ต่างๆ จนกระทั่งในปีพ.ศ.2541 มีปัญหาการขาดแคลนน้ำมาก ทำให้กลุ่มเหมืองฝาย 11 แห่ง ในลุ่มน้ำวางตอนล่างจัดตั้งเครือข่าย แต่ไม่ได้ดำเนินการต่อ และในปีเดียวกันนี้ เครือข่ายเหมืองฝาย 6 แห่ง ตอนล่างรวมตัวกันเพื่อต่อรองกับ เครือข่ายเหมืองฝาย 5 แห่งตอนบน จนสุดท้ายทำให้ชุมชนลุ่มน้ำวางทั้งตอนล่างและตอนบนมีการรวมตัวกันอีกครั้ง เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระดับลุ่มน้ำด้วยการจัดตั้ง "เครือข่ายองค์กรเหมืองฝายลุ่มน้ำวาง" เพื่อแก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในลุ่มน้ำวางตลอดสายได้สำเร็จในปีพ.ศ.2547 ถึงแม้ว่าชีวิตช่วงนี้อุ๊ใจคำจะวางมือจากงานการเกษตรและภารกิจการก่อสร้างตัวและวางฐานรากในการดำเนินชีวิตให้กับลูก ๆ แล้ว แล้วก็ตาม แต่อุ๊ใจก็ยังให้คำปรึกษาแก่กลุ่มต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาในฐานะผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์มานาน หลังจากได้วางมือจากภารกิจชีวิตเพื่อครอบครัวแล้ว อุ๊ใจคำเริ่มไปนอนวัด ตามประเพณีวิถีชีวิตของบรรดาพ่ออุ๊ใจแม่อุ๊ใจทั้งหลายในชุมชน นอกจากนี้อุ๊ใจยังได้เข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมผู้สูงอายุที่โรงพยาบาลประสาทเชียงใหม่ โรงพยาบาลสวนปรุง และโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ที่ได้มีการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ การดูแล

รักษาสุขภาพจิต สุขภาพกาย การทำกิจกรรมยามว่างด้วยการเล่นดนตรีพื้นเมือง การออกกำลังกายด้วยโยคะ การนวดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น จนเมื่ออายุได้ 60 ปี อึ้งใจคำได้ตั้งปณิธานกับตนเองว่า ชีวิตต่อไปนี้จะไม่ทำเพื่อตนเองแล้วแต่จะทำเพื่อสังคมและชุมชนส่วนรวม อึ้งใจจึงได้ทุ่มเทร่างกายและแรงใจกับกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุอย่างเต็มกำลังความสามารถ มีการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุอำเภอแม่วางขึ้นที่โรงพยาบาลแม่วางด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่วาง ขยายมาตั้งชมรมผู้สูงอายุวัดศิริชัยนิมิตร และขยายไปทั่วทุกหมู่บ้านในชุมชนแม่วาง ทำให้มีสมาชิกเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุถึง 3,000 คน นับเป็นผลงานการสร้างเครือข่ายที่น่าภาคภูมิใจยิ่ง จากการที่อึ้งใจได้ไปนอนวัดปฏิบัติธรรมที่วัดคดอยสัพพัญญูอึ้งใจได้เห็นกิจกรรมที่ทางวัดจัดให้เด็กมาเรียนดนตรีพื้นเมือง การเขียนตัวเมือง อึ้งใจจึงเริ่มหันกลับไปมองเด็กเยาวชนมากขึ้นด้วยการร่วมสอนการจักสาน การเล่นดนตรี และการเขียนตัวเมืองทุกวันอาทิตย์ และในช่วงนี้อึ้งใจได้มีกิจกรรมรับเชิญไปร่วมงานนอกชุมชนเพื่อสอน สาธิต แสดงกิจกรรมการทำของเล่นพื้นเมือง และการประดิษฐ์ของใช้ ด้วยวัสดุธรรมชาติเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งปีพ.ศ.2545 ที่มีการรวมพลังพ่ออึ้งใจแม่อึ้งใจในชุมชนแม่วางจัด“โครงการอึ้งใจสอนหลาน” ในงาน“เข้ากรรม :รวมพลังสืบสานภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง” ที่โรงเรียนบ้านกาดวิทยาคม ซึ่งมีการระดมเอาพ่อครูแม่ครูในอำเภอแม่วางจำนวนถึง 30 คน มาจัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อถ่ายทอด สาธิตองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนแม่วาง เป็นการสร้างกระแสความตื่นตัวเกี่ยวกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น ทั้งในระดับชาวบ้านและหน่วยงานสถานศึกษาต่าง ๆ ที่ได้เห็นถึงคุณประโยชน์ที่เกิดขึ้น ที่สำคัญที่สุด คือ กระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงที่มีแต่การแข่งขันและรุดหน้าไปด้วยเทคโนโลยีอย่างก้าวไม่กลับ ทำให้เยาวชนถูกรอบงำด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ และความรู้ในระบบที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต จนหลงลืมรากเหง้าของภูมิปัญญา สายสัมพันธ์ของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และแผ่นดินเกิดของตน ดังที่อึ้งใจบอกว่า “ ลืมของเก่า ไปมาของใหม่” ทำให้ลูกหลานออกจากชุมชน ย่อมผสมผสานเดี่ยวเผลอลอย มั่วสุมกันตามซุ้มหรือศาลาที่พักตามหมู่บ้าน การตกแต่งและชิงรถมอเตอร์ไซด์ การหนีเรียน การยกพวกชกต่อยกัน เหล่านี้เป็นปัญหาที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้นำมาพูดคุยกันอยู่เสมอ การนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไปถ่ายทอดไปสอนเด็กและเยาวชนจะทำให้เขามีจิตใจอ่อนโยนลง เห็นคุณค่าของตนเอง และเปลี่ยนคุณค่าของอึ้งใจที่เคยถูกมองว่า เป็นเพียงผู้สูงอายุที่เป็นภาระอยู่ในบ้านให้เป็นครูภูมิปัญญา นอกจากนี้ยังทำให้ชุมชนสงบไม่เดือดร้อนรำคาญจากพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กวัยรุ่นที่ซึบซึบชิงรถมอเตอร์ไซด์แผดเสียงดังไปทั่วหมู่บ้าน มักจะจบลงที่การยกพวกตีกันบาดเจ็บกลับมาเป็นภาระของพ่อแม่ พ่ออึ้งใจแม่อึ้งใจที่ต้องคอยดูแลรักษา อึ้งใจเห็นว่าสิ่งดังกล่าวองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษกำลังจะหายไปจากชุมชน เพราะในอดีตก่อนที่ประเทศไทยจะรับรูปแบบการศึกษาของตะวันตกเข้ามา ภูมิปัญญาไทยได้มีบทบาทอย่างสูงในการจัดการศึกษามาตลอด ทั้งเนื้อหาที่สอนก็เป็นภูมิปัญญาไทย กระบวนการเรียนการสอนก็ใช้วิธีการสอนแบบไทยเช่นกัน แต่เมื่อมีระบบโรงเรียนที่สอนความรู้แบบสากลเกิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษาไทยจนเกือบสิ้นเชิง โดยกระบวนการเรียนรู้ของ

ชาวบ้านในอดีตนั้นมีหลายรูปแบบเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิต และรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูก โดยประสบการณ์ลองผิดลองถูกจะสะสมเป็นความรู้ และความเข้าใจของตนเองไว้ แล้วถ่ายทอดให้ลูกหลาน จนนาน ๆ เข้ากลายเป็นจารีต ธรรมเนียม ประเพณี หรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มนั้นๆ ไป จากการศึกษาที่เรียนรู้ด้วยการลงมือทำจริงในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริงนั้น จะเป็นการสะสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป จนกลายเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้นบรรดาพ่ออุ้ยแม่อุ้ยทั้งหลายในชุมชนแม่วางจึงมีความพร้อมใจที่จะร่วมแรง ร่วมใจกันสืบสาน และถ่ายทอดให้กับลูกหลานเพื่อมิให้สูญหายไปกับตัวอุ้ย ด้วยการนำของอุ้ยใจคำ ที่สะพานที่และกำลังทรัพย์ กำลังกาย กำลังใจในการจัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานเครือข่ายอุ้ยสอนหลาน สืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่” ขึ้น เพื่อให้เป็นสถานที่ให้พ่ออุ้ยแม่อุ้ยเครือข่ายอุ้ยสอนหลานมาร่วมกันถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานเด็กและเยาวชนในชุมชนให้ห่างไกลจากอบายมุขต่างๆ เพื่อให้กลับมาเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ หลานที่น่ารักของอุ้ยเหมือนเช่นในอดีต สร้างคุณค่าในชีวิตให้แก่กัน เป็นพลังเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชนแม่วางสืบไปในภายหน้า

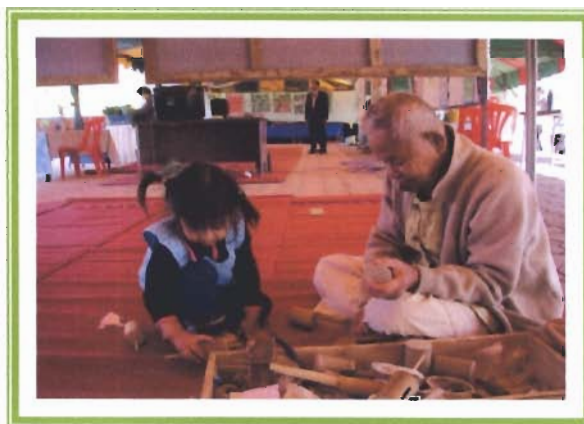
ทุกวันนี้ อุ้ยใจคำ ยังทำกิจกรรมเพื่อเด็กและเยาวชนชุมชนแม่วางและสังคมอย่างไม่หยุดยั้ง ความคิดในการทำงานของอุ้ยแตกแขนงออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จากการสอน การถ่ายทอดภูมิปัญญา การทำของเล่นพื้นบ้าน การทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ขยายไปสู่การสืบค้นภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นความดี ความงามที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมาให้ ไม่ว่าจะเป็น ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ การตีฝาย การสร้างบ้านแปงเมือง การสืบค้นหาภูมิปัญญาจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของแม่วาง หลายสิ่งหลายอย่างที่อุ้ยได้พยายามสืบค้นออกมาจัดการ ทำให้ลูกหลานได้เรียนรู้ ได้ศึกษา ได้สืบสานไว้เป็นสมบัติของชุมชน ด้วยการจัดทำโครงการธรรมสัง្កจร และโครงการวัฒนธรรมสัง្កจร ที่นำเครือข่ายอุ้ยสอนหลานไปเข้าวัด ฟังเทศน์ฟังธรรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพ่ออุ้ยแม่อุ้ยในหมู่บ้านต่างๆ ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้โยงใยกันทั่วทั้งพื้นที่อำเภอแม่วาง

“ไปแต่ละครั้ง ได้ไปเขียนรู้ ไปศึกษา ชีวิตนี้ต้อง ศึกษา ไม่ใช่แค่ เขียนและรู้ อุ้ยว่าคนเราเดี๋ยวนี้ เอาแต่เขียนและรู้ เท่านั้น มันบ่จ้างศึกษา แต่อุ้ยก็คิดว่าเขาต้องศึกษาฮื่อมันแตก อย่างอุ้ยตอนนี้ก็กำลังศึกษาอยู่ ศึกษาไปตลอดชีวิต ศึกษาไปจนกระทั่งตาย”

คำพูดประโยคนี้ของอุ้ยใจคำสะท้อนให้เห็นถึงความคิดที่ลึกถ้ำในการดำรงชีวิต และการมองชีวิตกับการศึกษาของผู้ทรงภูมิปัญญาแห่งชุมชนแม่วาง ได้มองสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาเรียนรู้ของเด็กในปัจจุบัน ว่าแค่เรียนและรู้เท่านั้น ทำให้ไม่สามารถนำวิชาความรู้ที่ได้ เรียนรู้มาจากสถาบันการศึกษานั้น ๆ กลับมาประกอบอาชีพหรือพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้ เนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วไปไม่สอดคล้องกับปัญหาและสภาพชีวิตจริงของชุมชน เป็นวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน ที่เน้นแต่การเรียนแต่ในห้อง ให้ท่องจำ คิดอะไรไม่เป็น ทำ

อะไรไม่เป็น ไม่เข้าใจท้องถิ่น ไม่รักท้องถิ่น ไม่มีงานทำ อยู่ในชุมชนไม่เป็นสุข หลังไหลเข้าเมือง บริโภคฟุ่มเฟือย พฤติกรรมเสี่ยง ฯลฯ ทำให้ผู้เรียนต้องออกไปจากชุมชน ไม่รู้จักรากเหง้าความเป็นมา ของภูมิปัญญาท้องถิ่น มองดูผู้เฒ่าผู้แก่ว่าคร่ำครึ โบราณไม่ทันสมัย เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดวิกฤติทางการศึกษา จนทำให้เกิดคำถามขึ้นมาในชุมชนว่า

“ทำไมเด็กรุ่นหลังเรียนมาสูงแล้วตกงาน ทั้ง ๆ ที่เรียนสูงกว่าอู๊ย แต่พ่ออู๊ย แม่อู๊ย ไม่เคยตกงาน เลยแม้แต่วันเดียว ทำงานกับสวนกับนาทั้งวัน งานมีอยู่ทั่วไปทั้งในบ้าน ในวัด ทำได้ตลอดทั้งวันโดยมีค่าตอบแทนคือ ความภาคภูมิใจที่ลูกหลานได้กินข้าว กินปลา อย่างอึดอ้นสำราญ มีชีวิตที่ดี มีความสุขอย่างพอเพียง”

อู๊ยใจคำ ตาปัญญา ในช่วงบั้นปลายชีวิต

ชุมชนแม่วางได้ผ่านกระบวนการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงมาหลายชั่วอายุคน นับตั้งแต่มีการตั้งชุมชนขึ้นเป็นครั้งแรก จนเข้ามาสู่ยุคของอู๊ยใจคำ ตาปัญญา และกลุ่มเครือข่ายอู๊ยสอนหลานที่เฝ้ามองดูพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของแม่วางมาถึง 70-80 ปี แล้ว อู๊ยได้ผ่านร้อนผ่านหนาวและต้องเข้าสู่กระแสการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพของตนเองและชาวบ้านต่าง ๆ ในฐานะผู้นำและผู้ตามในชุมชนที่ต้องนำพาชาวบ้านไปสู่ความอยู่ดี กินดี และมีความสุข อู๊ยต้องเรียนรู้การปรับตัว ปรับใช้ความรู้ต่างๆ ให้เหมาะสมและอยู่รอดท่ามกลางความผันผวนของระบบการทำการเกษตรแบบพันธะสัญญา ที่อู๊ยเป็นผู้นำหอมหัวใหญ่ ที่กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของแม่วางมาตลอดปลูกในแม่วางเป็นคนแรก อู๊ยได้รับทั้งการต่อว่าที่พาให้ชาวบ้านต้องเป็นหนี้เป็นสินเมื่อผลผลิตขายไม่ได้ และคำชื่นชมที่นำพาวิถีชีวิตชาวนาเข้าสู่กระแสการปลูกพืชแบบพันธะสัญญา และการใช้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นที่พึ่ง ด้วยประสบการณ์ชีวิตในช่วงประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของแม่วางที่ผ่านมา ได้หล่อหลอมให้อู๊ยใจคำเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาและต่อสู้กับกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่หลังไหลเข้ามาสู่แม่วาง ด้วยระบบโครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาลที่ทำให้เกิด “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี” นี้เองที่เป็นสะพานเชื่อมโยงให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เข้าไปในแม่วาง

ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการถือครองที่ดิน ระบบการจัดการน้ำ การจัดการป่า และระบบคุณค่า ในวิถีชีวิตชุมชนขึ้น หลังจากที่อู๋ใจคำได้ยุติบทบาทในการทำมาหากินในช่วงบั้นปลายชีวิต แล้วหันหน้าเข้าวัดตามวิถีปฏิบัติของพ่ออู๋ใจแม่อู๋ใจในอดีต และได้ตั้งปณิธานไว้เมื่อตอนอายุได้ 60 ปีว่า “ชีวิตต่อไปนี้จะทำทุกอย่างเพื่อสังคมและชุมชน จะไม่ทำเพื่อตนเองอีกแล้ว” ประกอบกับภาวะวิกฤตในชุมชนที่เกิดขึ้นจากกลุ่มวัยรุ่นต่างๆ ได้กระตุ้นจิตสำนึกและความคิดของอู๋ใจคำให้หันกลับมาพลิกบทบาทชีวิตเพื่อรับใช้สังคมอีกครั้ง แต่ไม่ใช่การเป็นผู้นำในวิถีชีวิตการเกษตรเช่นในอดีต แต่เป็นผู้นำในวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่อู๋ใจได้นำมาจัดการเรียนรู้ในสังคมและชุมชนอย่างกว้างขวางเพื่อวางรากฐานชีวิตให้แก่เด็ก และเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

ผลผลิตจากคุณงามความดีของ อู๋ใจคำ ตาปัญญา

บทที่ 4

การสร้างเครือข่ายอัยสอนหลาน

4.1 บทบาทและความสำคัญของ "อัย": ศูนย์รวมจิตใจในบ้านและชุมชน

คำว่า "อัย" อ่านตามสำเนียงของชาวเชียงใหม่ จะมีความหมายหมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้สูงอายุ บางแห่งจะมีคำเพิ่มเติมว่า "ป้ออัย" (พ่ออัย) หรือ "อัยป้อจาย" หมายถึง ปู่ ตา หรือผู้สูงอายุ ที่เป็นชาย ส่วนคำว่า "แม่อัย" หรือ "อัยแม่จิง" หมายถึง ย่า ยาย หรือผู้สูงอายุที่เป็นหญิง

อัยใจคำบอกว่่าสังคมล้านนาในอดีตนั้น พ่ออัยและแม่อัยจะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในบ้าน ในครอบครัวและในชุมชน ทุกกิจกรรม ทุกคำสั่งสอน และทุกขั้นตอนของการปฏิบัติในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ล้วนต้องได้รับคำแนะนำหรือความเห็นชอบของอัยแทบทั้งสิ้น ในฐานะที่อัยเป็นผู้อาวุโส ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาตามคติท้องถิ่นที่ได้ยึดถือปฏิบัติมาแต่ในอดีต ที่ได้กำหนดบทบาทของอัยไว้มากมายหลายสถานะ ดังเช่นเมื่อตัวลูกแต่งงานและมีลูก พ่อและแม่ของคู่แต่งงานก็จะเลื่อนฐานะเป็น พ่ออัยและแม่อัย (ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย) โดยตั้งแต่มีการถือกำเนิดของหลานคนแรก พ่ออัยอาจถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนไปบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของตนเองหรือไม่ก็ทำพิธีทางไสยศาสตร์ตามวิธีการโบราณ เพื่อให้หลานน้อยมีชีวิตอยู่อย่างสุขสมบูรณ์ที่สุด ส่วนตัวแม่อัยจะเป็นธุระจัดแจงตระเตรียมเรื่องต่าง ๆ ในการเตรียมตัวคลอด และเมื่อเด็กคลอดออกมาแล้วก็จะให้คำแนะนำในการเลี้ยงและการดูแล เมื่อหลานโตขึ้นพอที่จะช่วยเหลือได้ พ่ออัยและแม่อัยก็ไม่ละเลยที่จะขันอาสาดูแล ไกวเปล หักล่อมให้ด้วยความรักและทะนุถนอม อัยบางคนรักหลานมากจะปกป้องไม่ให้หลานถูกพ่อแม่ดูด่าเมียนตี ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เด็กได้ใจจนหลงไปก็มี โดยทั่วไปผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในวัยที่เป็น "อัย" แล้ว จะค่อย ๆ วางมือจากหน้าที่การงานประจำ หลังจากที่ได้ถ่ายทอดกระบวนการต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำงานและการประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำกินเกี่ยวกับการเกษตรทำไร่นา การจัดการที่ดิน น้ำ และป่าในชุมชนเพื่อการยังชีพ การจัดพิธีกรรม ความเชื่อตามวิถีจารีตประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ที่ผ่านระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติ และชุมชน รวมทั้งสืบทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในช่วงวัยที่เปลี่ยนผ่านของอัยสู่ลูกหลานแล้ว หลังจากนั้นตัวอัยเองก็จะหันมาเลี้ยงหลานพักผ่อนอยู่กับบ้าน หรือทำงานอดิเรกที่ชอบต่อไป โดยพ่ออัยอาจปลูกต้นไม้ ไม้ประดับ พืชสมุนไพร หรือพืชผักสวนครัว บางคนชอบประดิษฐ์สิ่งของ เช่นเอากะลามะพร้าวมาขัดมันทำเป็นกระบายตักน้ำหรือกระຈ่าสำหรับทำคั่ว หรือทำของเล่นให้แก่หลาน หรือไม่ก็ตัดไม้ไผ่มาทำเครื่องจักสาน ถ้าฝีมือดีก็จะฝากลูกหลานไปขาย บางคนก็จะทำไม้กวาดทางมะพร้าวแจกไปตามบ้านลูกหลานเพื่อนบ้านใกล้เคียง ด้านแม่อัยก็จะมั่งงานอดิเรกที่ตนเองชอบ บางคนชอบปลูกผักสวนครัว คุตดิน คายหญ้าตามบริเวณบ้าน บางคนชอบทำงานเกี่ยวกับการถนอมอาหาร เช่น ทำของหมักดอง ทำมะขามนึ่ง คือเก็บมะขามสุกมาแกะฝักควักเม็ดออกแล้วปั่นเป็นก้อนกลม ๆ นำไปนึ่ง เพื่อเก็บใส่ในโถงหรือโถไว้สำหรับใส่แกงผักกาดจ้อ

หรือทำมะขามเปียกน้ำอ้อยกินกับข้าวได้ บ้างก็ทำปลาร้า ปลาจ่อม น้ำปูตามแต่จะชอบ ซึ่งบางอย่างก็ต้องพึ่งพาลูกหลานคอยให้ความช่วยเหลือบ้าง บางคนนำต้นหมากผู้มาส์บหรือตำเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตากแห้งเพื่อใช้เป็นชื่อยโรยบนยาสูบในขณะที่มวนบุหรี่ด้วยกิ่งช้อย หรือนำใบกล้วยมารัดเรียบแล้วตัดเป็นใบตองมวนบุหรี่ คนแก่ชาวล้านนาสมัยก่อนมักติดบุหรี่โดยติดมาจากพ่อแม่ซึ่งไม่มีใครว่า บุหรี่ก็มักจะมวนเองผู้ชายจะสูบบุหรี่ยาจกมวนเล็ก ๆ ซึ่งจะมวนใส่กลักไว้หลายมวนเพื่อพอสูบได้ ทั้งวัน ส่วนผู้หญิงและผู้ชายในเวลาว่างก็มักจะสูบบุหรี่มวนโดยัดด้วยไส้ช้อย ด้วยเหตุผลที่ว่าไม่ต้องเสียเวลามวนหลายครั้งและพกพาไปได้สะดวก โดยหนีบไว้ที่มวยผมหรือจอนหู เมื่อต้องการสูบก็นหยิบมาสูบ เมื่อจำเป็นก็ดับแล้วเก็บไว้ที่เดิมคนวัยพ่ออุ้ยแม่อุ้ย แม้จะเริ่มเข้าสู่วัยชราก็ไม่ทำตัวให้ไร้ค่าหรือเป็นภาระให้แก่ลูกหลานจะเข้าไปมีบทบาทช่วยเหลือเมื่อถูกขอร้องหรือเมื่อลูกหลานต้องการ แต่ถ้าเห็นว่าลูกหลานยังไม่ต้องการตนก็จะปลีกตัวไปใช้ชีวิตเงียบๆ ในมุมที่ถือว่าเป็นมุมส่วนตัวโดยพ่ออุ้ยแม่อุ้ยมักจะหามุมใดมุมหนึ่งของบ้าน อาจเป็นบนเรือนหรือใต้ถุนบ้าน หลังบ้าน หรือไม่ก็สร้างเพิงเล็ก ๆ เป็นที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ตนถนัด หากไม่ได้ทำอะไรก็เอนหลังพักผ่อนให้หลานตัวเล็กๆ เหยียบหรือนวดเท้า หรือใช้เป็นที่สังสรรค์ของคนวัยเดียวกันที่ชอบไปมาหาสู่พูดคุยกันในเรื่องต่างๆ ในมุมนี้จึงมี น้ำตัน(คนโทน้ำ) แอ็บหมาก(กล่องใส่หมาก) ชันเหมี้ยง(ที่ใส่ใบเหมี้ยง) และกล่องหรือกลักใส่ยาจกไว้พร้อมสรรพสำหรับตนเองและไว้รับแขกที่คุ้นเคย ส่วนเรื่องอาหารการกินของพ่ออุ้ยแม่อุ้ย บางคนชอบเข้าครัวปรุงอาหารเองด้วยเหตุที่ลูกหลานอาจทำให้ไม่ถูกปาก หรือบางทีตนเองชอบที่จะทำอยู่แล้ว เวลารับประทานอาหารบางคนก็ร่วมวงกับลูกหลาน แต่บางคนชอบสันโดษหรือชอบรับประทานอาหารที่ไม่เหมือนคนอื่นก็จะจัดสำรับไว้กินเองหรือไม่ลูกหลานก็จัดสำรับไว้ให้กินต่างหาก บางครั้งก็อาจกินร่วมกันเฉพาะหลานน้อยคนโปรดซึ่งอุ้ยจะเป็นคนป้อนข้าวป้อนน้ำให้ จนเมื่อหลานคนนั้นเติบโตก็จะเปลี่ยนหน้าที่เป็นคนดูแลปรนนิบัติรับใช้พ่ออุ้ยหรือแม่อุ้ย ซึ่งหลานที่เข้ามาคลุกคลีใกล้ชิดย่อมเป็นที่สนิทสนมหาของพ่ออุ้ยแม่อุ้ย จนบางคนเป็นโรคติดหลานไปก็มี ในระหว่างวัยที่ถือว่าเป็นวัยพักผ่อนนี้ พ่ออุ้ยแม่อุ้ย จะหันเข้าหาศาสนาอันเป็นที่พึ่งพิงทางใจ อีกทั้งยังถือเป็นจารีตประเพณีประจำถิ่นล้านนาที่คนเฒ่าคนแก่ต้องเข้าวัดเพื่อฟังธรรม หากความสงบทั้งกายและใจ โดยพ่ออุ้ยแม่อุ้ย จะเข้าวัดในวันอุโบสถหรือที่เรียกว่า "วันศีล" ไปทำบุญตักบาตรโดยนำพานดอกไม้ธูปเทียน และสำรับกับข้าว 1 ชุด ไปวัดในตอนเช้าสักการบูชาพระรัตนตรัยและตักบาตร รับศีล รับพรจากพระ แล้วจะกลับไปวัดอีกครั้งในตอนบ่ายเพื่อฟังพระธรรมเทศนา พ่ออุ้ยแม่อุ้ย บางคนก็ไปจำศีลภาวนาถือศีลแปด นุ่งขาวห่มขาวเป็นอุบาสกอุบาสิกา ที่เรียกว่า "ไปนอนวัด" ซึ่งจะปฏิบัติกันในช่วงเข้าพรรษา ลูกหลานจะพาพ่ออุ้ยแม่อุ้ยไปส่งที่วัด โดยอุ้ยจะนอนรวมกันบนศาลาการเปรียญในวิหารหรือในโรงนอนที่วัดซึ่งจัดไว้สำหรับคนแก่จำศีลโดยเฉพาะ ซึ่งจะนอนประมาณ 1-2 วัน เมื่อเลิกนอนวัดลูกหลานก็จะมารับกลับบ้าน ด้านอาหารการกินเวลากลางวันจะมีผู้มีจิตศรัทธานำอาหารไปถวายทานหรือบางวัดที่ไม่มีโยมอุปัฏฐาก ลูกหลานก็จะนำอาหารเช้าและอาหารกลางวันไปส่งให้ แต่ส่วนใหญ่อาหารของคนแก่ที่นอนวัดจะอาศัยข้าวจากการตักบาตรในตอนเช้า ซึ่งจะ ศรัทธาญาติโยมนำอาหารมา

ใส่บาตรเป็นจำนวนมาก พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยบางคนมีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนาหรือมีความปรารถนาหาความสงบสุขในชีวิตอย่างแท้จริงไม่มีห่วงทางบ้านแล้ว ในฤดูกาลเข้าพรรษา ก็จะไปปลุกกระท่อมอยู่ในบริเวณวัด นุ่งขาวห่มขาวบวชเป็นชีพรามณ์อาศัยอยู่ในเขตวัด นาน ๆ จะออกไปเยี่ยมลูกหลานเสียที่หนึ่ง คนวัยนี้เริ่มตระหนักในคุณงามความดี บาป บุญ คุณ โทษ จึงเร่งชวนชววยในการให้ทาน รักษาศีล และพึงธรรมตามโอกาส และในบทบาทที่เป็นพ่อและแม่คนอยู่ในวัยชรา นี้ จะวางแผนจัดการเรื่องต่างๆ ไว้ให้เรียบร้อยเพื่อว่าเมื่อตนหาชีวิตไม่แล้วจะได้ไม่เป็นภาระกับคนที่อยู่ข้างหลัง เช่น การจัดการกับทรัพย์สิน มรดก ในสมัยที่ยังไม่มีโรคภัยสำเร็จขาย คนแก่ก็จะซื้อไม้เก็บไว้เพื่อต่อโลง นอกจากนั้นยังเตรียมเสื้อผ้าไหมไว้สำหรับใส่เวลาตาย เก็บเงินใส่หีบ ใต้ หรือกระบอกไม้ไผ่ไว้เพื่อจัดพิธีศพของตน บางคนถึงกับสั่งลูกหลานไว้ว่าเวลาตนเสียชีวิตไปแล้วให้จัดงานศพตนเองอย่างไร บางคนสั่งเรื่องปราสาทใส่ศพ จะเอาพระกัฐปมาสวด จะให้มีเครื่องมโหรีปี่พาทย์มาแห่แหนในงานศพ แม้แต่เรื่องอาหารการกินที่จะจัดเลี้ยงในงานก็ให้เลือกเอาเฉพาะที่ตนเองชอบก็มี

บทบาทสำคัญของคนที่เป็พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยที่มีต่อหลาน คือ ผู้ให้แนวคิดเชิงจริยธรรม เพราะเป็นผู้ที่ผ่านวัย ผ่านประสบการณ์มามาก ทั้งยังเป็นวัยที่มีโอกาสสัมผัสกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้นำหลักธรรมนั้นมาเล่าเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้หลาน ๆ อีกประการหนึ่งพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยเมื่อว่างมือจากภารกิจการประกอบอาชีพแล้วจะมีเวลาว่างมาก มีโอกาสได้คลุกคลีเลี้ยงดูหลานอย่างใกล้ชิดกว่าพ่อแม่ พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยจึงเป็นตัวแทนของพ่อแม่เด็กที่ต้องออกไปทำงานประกอบอาชีพนอกบ้าน อุ๊ยจะเป็นทั้งพี่เลี้ยงและเพื่อนเล่นรับภาระในการดูแลหลานตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ จนถึงวัยรุ่น ประสบการณ์ชีวิตที่อุ๊ยมีอยู่ โดยเฉพาะช่วงสุดท้ายของชีวิตจะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นงานที่บรรดาอุ๊ยทั้งหลายจะทำมากที่สุดในช่วงวัยนี้ ก็จะถ่ายทอดสู่หลานโดยอัตโนมัติ ด้วยการนำหลานไปร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย เด็กบางคนจะสนิทกับอุ๊ยมากกว่าพ่อแม่ บางรายพ่อแม่แยกครอบครัวไปปลุกเรือนต่างหากแต่อยู่ในบริเวณรอบรั้วเดียวกัน เด็ก ๆ จะมากินนอนบนเรือนอุ๊ย อุ๊ยก็จะหาข้าวให้กิน อาบน้ำให้ เล่านิทานให้ฟัง ประดิษฐ์ของเล่นให้เล่น โดยเฉพาะในช่วงหน้าหนาวอุ๊ยจะนั่งผิงไฟไป เล่านิทาน เล่าเจ๊ย และอบรมสั่งสอนลูกหลานให้อยู่ในกรอบวินัยอันดีงามที่หน้าเตาไฟนั่นเอง รวมทั้งบางครั้งอาจจะอุ้มหรือให้หลานตัวน้อยขี่หลังไปเที่ยวตามวัดหรือที่ต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ยังถือว่าพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยเป็น “ปู่ชื่อนี้บุคคล” ของลูกหลาน เป็นที่เคารพสักการะของคนรุ่นหลัง เพราะการทำกิจกรรมตามวัฒนธรรม ประเพณี หรือคติความเชื่อต่างๆ จะเป็นการถ่ายทอดมาจากบรรดาพ่ออุ๊ย แม่อุ๊ยในอดีตที่ถ่ายทอดกันมา รุ่นแล้วรุ่นเล่า จนถึงรุ่นผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่ามากที่สุดในชุมชน เช่น ถ้าจะเลี้ยงผีเสื้อบ้านต้องไปหาอุ๊ยคนนี้ ถ้าจะเลี้ยงผีฝ้ายต้องไปหาอุ๊ยคนนี้ ถ้าจะแสมนา หรือฮ้องขวัญ (เรียกขวัญ) ต้องไปหาอุ๊ยคนนี้ ซึ่งคนในชุมชนจะเรียนรู้ร่วมกันว่า แต่ละงานแต่ละเรื่องต้องไปปรึกษาหารือขอคำชี้แนะได้จากอุ๊ยคนไหน ดังนั้นในวันเทศกาลต่างๆ คนล้านนาจึงมีพิธี “ทานขันข้าว” ให้คนเฒ่าคนแก่ เพื่อเป็นการแสดงกตเวทิตาคุณ เพราะคนแก่บางคนไม่เพียงแต่จะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลานในบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นบำเพ็ญตนเป็น

ประโยชน์ต่อสังคมท้องถิ่น เช่น บางคนเคยบวชเณรสึกออกมาจะเรียกว่า “น้อย” ส่วนคนที่เคยอุปสมบทเป็นพระมาจะเรียกว่า “หนาน” บุคคลเหล่านี้จะถือว่าเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นแบบฉบับที่ถูกต้องของประเพณีและพิธีกรรมตลอดจนความคิดความเชื่อต่างๆ พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยเหล่านี้จึงมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของคนในหมู่บ้านหรือในสังคมเดียวกัน ดังนั้นในวันทานขันข้าวในประเพณีใด ๆ ก็ตาม บุคคลเหล่านี้จะมีคนมา “ทาน” มากเป็นพิเศษ ในการนี้หลานตัวน้อย ๆ ทั้งหลายจะมาทำหน้าที่เป็นชะโยม (ศิษย์วัด) คือช่วยบริการเรื่องการรับแขกที่มาทาน จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอุ๊ยกับหลานอีกรูปแบบหนึ่ง คือหลานตัวน้อยนั่งตักอุ๊ยแล้วรบเร้าจะเอาเครื่องคาวระอันเป็นขนมมมเนยที่ผู้นำมาทานได้เลือกสรรมาอย่างดี ทั้ง ๆ ที่ผู้เป็นอุ๊ยกำลังให้พรผู้มาทานยังไม่เสร็จสิ้นก็ตาม ในวัยนี้เช่นกันที่พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยจะมีบทบาทในฐานะที่ปรึกษาสังคม ในกรณีที่เป็นแม่แบบของประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น เพราะประเพณีหรือพิธีกรรมตามความเชื่อของคนล้านนา มักมีการเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ขบวนกรขึ้นตอนมากมายที่ต้องอาศัยความละเอียด ประณีตและมีความหมาย ซึ่งคนที่เป็นลูกหลานรุ่นใหม่นั้นก็อาศัยคนรุ่นเก่าถ่ายทอดให้ สังเกตได้จากว่าเมื่อบ้านใดหรือชุมชนใดมีงานพิธีต่างๆ จะขอพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยไปเป็นต้นคิด หรือเรียกว่า “เป็นแก้ว คือ เป็นทั้งผู้วางแผน ที่ปรึกษา ตลอดทั้งต้องลงมือทำให้อุ๊ยเป็นตัวอย่าง พ่ออุ๊ยจะเป็นแม่แบบในด้านการเตรียมสถานที่หรืออุปกรณ์ที่ต้องใช้เครื่องมือเครื่องใช้ประกอบมาก ซึ่งหมายถึงงานที่เกี่ยวกับพิธีทางศาสนา การติดต่อวัดเป็นต้น ส่วนแม่อุ๊ยจะเป็นแม่งานทางด้านงานที่มีความละเอียด เช่นเกี่ยวกับอาหารการกิน ดอกไม้ ภูปเทียน ช่อ ตุง เป็นต้น พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยที่ได้พัฒนาตนให้เจริญทั้งภูมิรู้ ภูมิธรรม จะเป็นแบบอย่างที่ดีต่อลูกหลาน ได้รับการเคารพยกย่องจากบุคคลทั่วไป เมื่อล่วงลับไปแล้ว ผู้คนจะมาร่วมพิธีศพอย่างคับคั่ง บุคคลผู้นั้นได้ผ่านวัยมาตามลำดับอย่างมีคุณค่า แต่ก็ยังมีบ้างเหมือนกันที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ผ่านความคับแค้นลำเค็ญตรากตรำจนสิ้นอายุขัย ถือว่าเป็น “โลกธรรม” ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ทั่วไปของคนล้านนา ซึ่งพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยบางคนได้ผ่านวัยจนหลานตัวน้อยที่ตนได้เลี้ยงดูมานั้น เติบโตใหญ่แต่งงานออกเรือนไปมีลูกออกมาเป็นคนอีกรุ่นหนึ่ง คือ รุ่นเหลน พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยนั้นก็จะเขิบไปอยู่ในฐานะ “หม่อน” (ทวด) ต่อไป (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, 2542 : 8028-8032)

อุ๊ยใจคำได้เล่าถึงช่วงชีวิตที่อยู่กับของพ่ออุ๊ยมาและแม่อุ๊ยนิลว่า เมื่ออุ๊ยแต่งงานกับอุ๊ยปา ซึ่งเป็นลูกสาวคนเดียวที่พ่อแม่เสียชีวิตไปหมดแล้ว อุ๊ยก็ขอให้พ่ออุ๊ยมาและแม่อุ๊ยนิลมาอยู่ที่บ้านด้วย จนกระทั่งมีลูกคนแรก พอลูกอายุได้ 5-6 เดือนก็ต้องออกไปทำไร่นานานไม่มีเวลาได้เลี้ยงดูลูกจึงเป็นหน้าที่ของพ่ออุ๊ยมาและแม่อุ๊ยนิลที่ได้รับภาระเลี้ยงดูหลานต่อโดยมีทั้งหมด 7 คน และในช่วงที่อุ๊ยใจคำได้เปลี่ยนฐานะมาเป็น “อุ๊ย” ก็ได้ทำบทบาทหน้าที่ของอุ๊ยเหมือนกับอุ๊ยที่กล่าวมาข้างต้นเช่นกัน และจากการที่อุ๊ยมีทักษะในการประดิษฐ์ของเล่น หลาน ๆ มักจะแวะเวียนมาขอให้อุ๊ยทำของเล่นให้อย่างไม่ขาดสาย บางครั้งทำเป็นงานฝีมือส่งครู อุ๊ยก็จะฝึกให้หลาน ๆ ทำด้วยตัวเอง เพื่อเป็นการฝึกฝนไปในตัวและอุ๊ยจะสอดแทรกสาระความรู้เรื่อง คุณธรรม จริยธรรม และระเบียบวินัยไปด้วยเช่นกัน

4.2 เครือข่ายอัยยสอนหลาน : จุดเริ่มต้น

“สมัยก่อนชีวิตเราจะอยู่กับธรรมชาติ แต่หลังจากสงครามโลกแล้ว บ้านเมืองเราก็เปลี่ยนแปลงไป คือ หลงไปกับของใหม่ ละทิ้งของพื้นบ้านที่ดั้งเดิม ซึ่งคนรุ่นใหม่ไม่รู้ วิถีชีวิตคนเมืองของเราหมดไป เด็ก ๆ ลืมของเก่า ไปมาของใหม่หมด”

“อัยยเห็นเด็ก ๆ ลูกหลาน ไปมั่วสุมกัน ทั้งยาเสพติด การพนัน จึงอยากให้หลุดพ้นจากอบายมุขเหล่านั้น อัยยจึงใช้ดนตรีพื้นเมือง และของเล่นไปล่อ “

อัยยใจคำ ได้เล่าถึง ความเป็นมาของเครือข่ายอัยยสอนหลาน ที่เริ่มต้นจากกระแสความเปลี่ยนแปลงที่อัยยได้พบเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับลูกหลาน ในชุมชนมีผลทำให้อัยยต้องลุกมาทำงานหนักอีกครั้ง

ในชีวิต เพื่อความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของลูกหลานในชุมชนแม่วาง โดยจัดตั้งเครือข่ายอัยยสอนหลาน ศูนย์รวมของการทำกิจกรรม เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่ออัยยแม่อัยยให้แก่ลูกหลาน และเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา เยาวชนและผู้สนใจโดยทั่วไปทั้งในชุมชน อำเภอ จังหวัด ประเทศและต่างประเทศ ที่ได้รวบรวมผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน เป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและนอกชุมชน เป็นแหล่งรวมกลุ่มของบรรดาพ่ออัยยแม่อัยยทั้งหลายในอำเภอแม่วาง ที่ต่างก็มีเป้าหมายและปณิธานมุ่งมั่นในสิ่งเดียวกัน คือ การถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่อัยยทุกคนมีอยู่ให้แก่ลูกหลานเยาวชนและผู้ที่ต้องการมาศึกษาหาความรู้ เนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแม่วาง ในช่วงระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา จากการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนา เศรษฐกิจมุ่งส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม มุ่งเน้นส่งเสริมการผลิตเชิงเดี่ยว และการผลิตเพื่อขาย จนทำให้คนในชุมชนแม่วางต้องเผชิญ ปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาการใช้สารเคมีทางเกษตร ปัญหาราคาสินค้าผลผลิตตกต่ำส่งผลกระทบต่อปัญหาทางสังคม สถาบันครอบครัวอ่อนแอ ไม่มีความอบอุ่น เด็กเยาวชนลูกหลานติดยาเสพติด เด็กไม่ความเคารพพ่อแม่ ฆ่าตาย คนเมา คนแก่ มีปัญหาช่องว่างระหว่างวัย เด็กไม่เห็นคุณค่าความสำคัญขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนแม่วางจึงต้องลุกขึ้นมาต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ที่รุมเร้าด้วยวิถีแห่งตนเอง นั่นคือ วิถีแห่งภูมิปัญญา ที่ได้รับการถ่ายทอดและสั่งสมมาจากบรรพบุรุษ ต่อสู้และตอบโต้กับกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมเข้ามาในชุมชนแม่วาง

จากจุดเริ่มต้นในการสมัครเป็น สมาชิกชมรมผู้สูงอายุของโรงพยาบาลประสาทเชียงใหม่ ของอัยยใจคำ ตาปัญญา เมื่อปี พ.ศ. 2535 หลังจากนั้นก็ได้ไปเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุของโรงพยาบาลมหาสารนครเชียงใหม่ด้วย จนกระทั่งปีพ.ศ.2537 ชมรมผู้สูงอายุอำเภอแม่วางได้ก่อกำเนิดขึ้น จากการ

รวมตัวกันของผู้สูงอายุในอำเภอ ภายใต้การสนับสนุนของโรงพยาบาลแม่วาง โดยใช้โรงพยาบาลเป็นศูนย์รวมการประชุมและให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพแก่ผู้สูงอายุด้วย ผลจากการรวมตัวกันของผู้เฒ่าผู้แก่ ได้มีการปรึกษาหารือกันเพื่อที่จะจัดกิจกรรมใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในที่สุดคณะกรรมการและสมาชิกชมรมได้เห็นพ้องกันว่าจะประดิษฐ์เครื่องใช้ไม่สอยจากกะลามะพร้าว (ตะเกียงไฟฟ้าทำจากกะลามะพร้าว) โดยใช้เวลารว่างจากการทำงาน เพราะเห็นว่าการประดิษฐ์สิ่งของดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ วัสดุที่ใช้หาง่ายในชุมชน ราคาไม่สูงมาก ต่อมาสมาชิกชมรมได้รวมตัวกันผลิตตะเกียงไฟฟ้าทำจากกะลามะพร้าว โดยสถานที่ผลิต คือ โรงพยาบาลแม่วาง ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีแหล่งจำหน่ายสินค้าที่โรงพยาบาลและที่บ้านอู้อยู่ยง ศรีวิชัย ซึ่งอู้อยู่ยงคำ ตาบัญญัติ ก็เป็นหนึ่งในคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ได้มีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี และเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรมผู้สูงอายุอำเภอแม่วางมาตลอด ต่อมาราวปีพ.ศ. 2538 ชมรมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ได้มีนโยบายขยายเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ จากระดับอำเภอไปสู่ระดับหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุอำเภอแม่วางได้ดำเนินการตามนโยบาย โดยการส่งเสริมให้แต่ละหมู่บ้านจัดตั้งเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ และจากความพร้อมของผู้เฒ่า รวมทั้งความสามัคคีของผู้สูงอายุ บ้านกัวแลป่าเป้า จึงได้จัดตั้ง ชมรมผู้สูงอายุวัดศรีชัยนิมิตร โดยมีอู้อยู่ยงคำ ตาบัญญัติ เป็นประธานชมรมคนแรก

“เริ่มทำของเล่นเด็กมาตั้งแต่ปี 2538 ช่วงนั้นไม่มีใครสนใจเท่าใดนัก ก็ทำมาเรื่อย ๆ ให้หลาน ๆ เด็ก ๆ ที่อยู่ใกล้บ้านมาเล่น พอตีมีงานผู้สูงอายุในปี 2539 จึงนำของเล่นเช่น บ่าช่างโหว่นกหวีด เต่า นก กบ งู ฯลฯ ไปร่วมแสดง พวกผู้สูงอายุเห็นก็พากันซื้อไปให้ลูกหลานเล่นกัน”

“โครงการอู้อยู่ยงหลาน สานสองวัย” เป็นกิจกรรมแรกที่ชมรมผู้สูงอายุวัดศรีชัยนิมิตร ได้จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2539 เนื่องจากพ่ออู้อยู่ยงแม่อู้อยู่ยงเห็นว่าเด็กสมัยใหม่ไม่ค่อยได้ใกล้ชิดกับปู่ย่า ตายาย เกิดความห่างเหิน ประกอบกับกลัวว่าเด็ก ๆ จะเดินไปตามทิศทางที่ผิด ตามการชักนำของสื่อต่าง ๆ ที่โหมเข้ามาในสังคมและชุมชนอย่างมากมาย อู้อยู่ยงคำจึงได้ทำโครงการนี้ในชุมชนแม่วาง เพื่อเป็นการสานความสัมพันธ์ของคนสองวัย อู้อยู่ยงและสมาชิกได้ร่วมกันประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้าน และสอนเครื่องดนตรีพื้นบ้านให้กับเด็ก ๆ ที่มีความสนใจด้วย จนกระทั่งวันหนึ่งอู้อยู่ยงคำได้ไปฝึกปฏิบัติธรรมที่วัดดอยสัพพัญญู ตำบลดอนเปา อำเภอแม่วาง ทางวัดได้จัดกิจกรรมโดยให้เด็กนักเรียนมาเรียนดนตรีพื้นเมือง และการเขียนตัวเมือง(ภาษาล้านนา) ที่วัด อู้อยู่ยงจึงได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมและช่วยสอนดนตรีพื้นเมืองให้กับเยาวชนด้วยการสนับสนุนของ พระญาณสมโภช (เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร) ซึ่งเด็กที่มาเรียนเป็นเด็กและเยาวชนในชุมชนแม่วางโดยมาจากโรงเรียนบ้านกาดวิทยาคม บ้านดอนเปา บ้านใหม่สวรรค์ บ้านทุ่งศาลา และบ้านท่าโป่ง เป็นต้น มีการจัดการเรียนการสอนในทุกวันอาทิตย์ อู้อยู่ยงจึงเริ่มสอนเรื่องการจักสาน เช่น สานกบ สานงู สานนก และชะลอม ฯลฯ เพิ่มขึ้น นอกจากนี้อู้อยู่ยงคำยังมีความคิดนำผลงานที่เกิดจากการร่วมกันคิดร่วมกันทำของชมรมผู้สูงอายุไปเผยแพร่ในงานนิทรรศการต่าง ๆ ด้วย และงานแรกที่ได้นำผลงานไปแสดง คือ งานผู้สูงอายุแห่งชาติเมื่อปีพ.ศ. 2539 ซึ่งจัดที่โรงพยาบาลมหาราช

นครเชียงใหม่ทำให้อุยใจคำและผลงานประติมากรรมของผู้สูงอายุแห่งแม่วางเผยแพร่ออกกว้างไกลมากขึ้น และอีกสาเหตุหนึ่งที่อุยใจเริ่มเป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกชุมชนก็คือ ศูนย์พัฒนาเด็กภาคเหนือโดยกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุขได้จัดกิจกรรมให้มีการประกวดสื่อที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก อุยใจได้ส่งงานของเล่นเด็กที่บ้านเข้าร่วมแสดงแต่ไม่ได้ประกวดแต่ก็ได้รับรางวัลชมเชยด้วย หลังจากนั้น อุยใจจึงเริ่มประติมากรรมของเล่นต่าง ๆ ไว้ ที่อาคารโรงสีเก่าข้างบ้าน และมีเครื่องดนตรีพื้นเมืองวางไว้ให้เด็ก ๆ ที่สนใจเข้ามาเล่นบางครั้งอุยใจก็สอนให้เด็กเล่นซึ่งสืบล้อไปด้วย พอมิงานของชมรมผู้สูงอายุที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ อุยใจจึงชวนเด็ก ๆ เหล่านี้ไปเล่นดนตรีพื้นเมืองในงานด้วย ปรากฏว่าได้รับรางวัลจากการไปร่วมงานเป็นเงินคนละ 100 บาท เด็ก ๆ ได้เอาเงินมาอวดกัน จึงมีการบอกต่อ ๆ กันทำให้มีเด็กเข้ามาเรียนรู้ที่บ้านอุยใจเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ในปีพ.ศ.2541 อุยใจคำจึงเริ่มคุยปรึกษากับลูก ๆ เพื่อขอปรับปรุงโรงสีเก่าที่ตั้งอยู่ข้างบ้านซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารใต้ถุนสูงคือหลองข้าว(ยุ้งข้าว) แล้วทำลานที่นี่ยกพื้นสูงขึ้นมา เพื่อจัดวางเครื่องดนตรีพื้นเมือง เครื่องมือ เครื่องใช้ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำเครื่องดนตรีและของเล่นพื้นเมือง รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากฝีมือของครูภูมิปัญญาที่เป็นเครื่องช่้ายอุยใจสอนหลานมาวางจำหน่ายด้วย

ด้วยการอุทิศตนของอุยใจคำ ในการถ่ายทอดความรู้ในการทำของเล่น และการเล่นดนตรีพื้นบ้านให้กับเด็กและเยาวชนรวมทั้งความตั้งใจที่จะนำผลงานของผู้สูงอายุไปเผยแพร่สู่สังคมตลอดเวลา ดังนั้นในปีพ.ศ. 2540 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เริ่มจัดงานสืบสานล้านนาขึ้นเป็นปีแรก อุยใจจึงได้เข้าร่วมเผยแพร่ผลงานและกิจกรรมในงานแสดงนิทรรศการนั้นด้วย และได้ร่วมกิจกรรมตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ได้มีการจัดงานสืบสานล้านนาขึ้น ต่อมาคณะกรรมการจัดงานได้หารือร่วมกันเพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์สืบสานวัฒนธรรมล้านนาอย่างถาวรขึ้น ประกอบกับได้แนวคิดและความเมตตาอนุเคราะห์จากหลวงพ่อดวงพระธรรมดิลก เจ้าอาวาสวัดเจติยหลวง (ปัจจุบัน - พระพุทธพจน์วราภรณ์) ในการให้ที่ดินสำหรับก่อสร้างเป็นสถานที่ตั้ง “โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของโฮงเฮียนฯ อย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2543 อุยใจคำและอุยอุ้นได้นำของเล่นและเครื่องดนตรีไปสาธิตและขายในงานสืบสานภูมิปัญญาล้านนาด้วย โดยไปขอใช้พื้นที่กับอาจารย์ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ ผู้อำนวยการโฮงเฮียนฯ และในวันสุดท้ายของงานอุยใจได้นำเงินที่ได้จากการขายของทั้งหมดในวันนั้นสมทบทุนให้กับโฮงเฮียนฯ จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้อุยใจและโฮงเฮียนมีการประสานความร่วมมือกันมาตลอด โดยอุยใจได้เป็นพ่อครูภูมิปัญญาการสอนการประติมากรรมของเล่นพื้นบ้าน การจักสาน และการทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองแก่เยาวชนและผู้สนใจทั่วไปตั้งแต่นั้นมา

“โครงการโรงเรียนวัฒนธรรม” เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ได้เชิญอุยใจคำ ตามาเป็นวิทยากรถ่ายทอดภูมิปัญญา การประติมากรรมของเล่นพื้นบ้านล้านนา คือ ป่าช่างโหว่ การทำนกหวีดไม้ไผ่ การสานงู การเล่นสะล้อและซึง ให้แก่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ครู-อาจารย์ และผู้ประสานงานวัฒนธรรมจาก 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนจำนวนปีละ 120 คน ดำเนินการโดยสำนัก

พัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 8 (ปัจจุบัน-สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 1 กระทรวงศึกษาธิการ) ในปีพ.ศ.2542-2543 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

“โครงการเสมาพัฒนาคุณธรรมน้อมนำพระราชดำรัสเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ด้านกัญยาเสพติดและนิยมไทย” เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ผู้ใจคำได้เข้ามามีส่วนร่วมในปี พ.ศ. 2544 สำนักงานศึกษาธิการอำเภอแม่วาง ได้จัดทำโครงการตามนโยบายของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ซึ่งโครงการนี้ได้เชิญกลุ่มภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นเข้ามาร่วมงานสืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่นักเรียนในพื้นที่อำเภอแม่วางเข้าร่วมโครงการด้วย

ในปี พ.ศ.2545 ผู้ใจคำ ได้ร่วมระดมพ่อครูแม่ครูภายในอำเภอแม่วางจำนวน 30 คน มาร่วมกันถ่ายทอดและสาธิตองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ทั้งด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทำของเล่นต่าง ๆ การทอผ้า การทำผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว จักสาน ไม้กวาดและการทำร่มด้านศิลปะ คือ ดนตรีพื้นบ้าน ด้านหมอมือง ที่มีทั้งหมอสุมไพร การนวด การประคบ ด้านวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ด้านการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตพื้นบ้าน และการดูแลรักษาจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมาถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ให้แก่เด็กนักเรียนทั้งในโรงเรียนบ้านภาควิทยาคม และโรงเรียนต่าง ๆ ในอำเภอแม่วางที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ ด้วยการจัดตั้ง *โครงการผู้สอนหลายในงาน “เข้ากรรม : รวมพลังสืบสานภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง”* (เข้ากรรม หมายถึง พิธีกรรมวิสาขกรรมมัญฐานของพระสงฆ์) ที่โรงเรียนบ้านภาควิทยาคม โดยความร่วมมือและสนับสนุนจาก เครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มน้ำวาง เครือข่ายองค์กรการศึกษา เครือข่ายองค์กรศาสนา เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง และโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา การจัดงานครั้งนี้เป็นที่สนใจของชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชนมาก ที่ได้จุดประกายความคิดในการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับบุคคลและหน่วยงานอื่น ๆ ถึงแม้ว่าในขณะนั้น แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา จะเป็นเรื่องใหม่ของคนในสังคม แต่จากความพยายามและความร่วมมือของทุกฝ่าย รวมทั้งการสนับสนุนจากโรงเรียนบ้านภาควิทยาคมทำให้การจัดงานในวันนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และปัจจุบันนี้โรงเรียนบ้านภาควิทยาคม เป็นที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมอำเภอแม่วางด้วย ซึ่งหลังจากการร่วมจัดงานในครั้งนั้นพ่อผู้ใจ แม่ผู้ใจ ของแม่วาง ได้มีการประสานความร่วมมือกันและรับเชิญไปงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง บางแห่งเชิญไปถ่ายทอดความรู้แก่เด็กในโรงเรียน บางโรงเรียนพานักเรียนมาเรียนรู้ที่บ้านพ่อผู้ใจ แม่ผู้ใจ ที่เปิดบ้านตนเองเป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น เรียนรู้เกี่ยวกับการจักสานที่บ้านผู้ใจคำ เรียนรู้การทำร่มที่บ้านผู้ใจปั้น บ้านดอนเปา เรียนรู้สุมไพรพืชผักพื้นบ้านที่บ้านพ่อน้อยสมบุรณ์ บ้านใหม่สวรรค์ เรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชน กับพ่อหลวงจอนีที่บ้านหนองเต่า เป็นต้น และในปีเดียวกันนี้ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอแม่วาง ได้จัดทำโครงการเสมาพัฒนาคุณธรรมน้อมนำพระราชดำรัสเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ด้านกัญยาเสพติดและนิยมไทยอีกครั้งหนึ่งเพราะเป็นโครงการต่อเนื่อง ในครั้งนี้ได้กำหนดจัดรูปแบบโครงการโดยแบ่งเป็นฐานการ

เรียนรู้ 4 ฐาน คือ ฐานการปักผ้าและการทอผ้า ฐานการปั้นหม้อดินเผา ผางประทีป ฐานหัตถกรรมจักสานและผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว และฐานดนตรีพื้นเมือง โดยให้โรงเรียนต่าง ๆ นำนักเรียนเข้ามาเรียนรู้ ณ บ้านพออุยใจคำ ตาปัญญา มีครูภูมิปัญญาในพื้นที่แม่อว้าง เข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียน และผู้ที่เข้าร่วมโครงการไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ปรากฏว่ามีโรงเรียนส่งนักเรียนเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนถึง 9 โรงเรียน และในปีนี้อาจได้มีการเปิด “ศูนย์โครงการอุยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่อว้าง” ขึ้นที่บ้านอุยใจคำ

4.3 เครือข่ายอุยสอนหลาน : การรวมพลังเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2545 “ศูนย์โครงการอุยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่อว้าง” ที่อุยใจคำ ตาปัญญา ได้ไฝฝั้นไว้เปิดตัวอย่างเป็นทางการขึ้น ณ บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 บ้านกิวแลป่าเป้า ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่อว้าง จังหวัดเชียงใหม่ (บริเวณสามแยกโค้งกิวแล) โดยอุยใจคำ ได้เสียสละพื้นที่ข้างบ้าน บริเวณอาคารโรงสีข้าวเก่าโดยจัดเป็นซุ้มเล็กๆ อยู่รอบบริเวณอาคารโรงสีเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาจากพออุยแม่อุยทั้งหลาย ที่แวะเวียนกันมาถ่ายทอดกันอย่างไม่ขาดสาย เพื่อเป็นที่ให้เด็กเยาวชนและประชาชนผู้สนใจได้เข้ามาเรียนรู้ และจัดพื้นที่ด้านหน้าอาคารสำหรับแสดงผลิตภัณฑ์จากฝีมือครูภูมิปัญญามาวางจำหน่ายด้วย ส่วนด้านในจัดทำที่นั่งยกพื้นวางเครื่องดนตรี และที่เก็บวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการประดิษฐ์ชิ้นงานต่างๆ ผลงานนี้เกิดจากความคิดและแรงใจของอุยใจคำ ร่วมกับชมรมผู้สูงอายุแม่อว้าง เครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มแม่อว้าง สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่อว้าง เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำว้าง เครือข่ายพระสงฆ์ โยงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โรงเรียนบ้านกาดวิทยาคมและโรงเรียนบ้านกาดเขมวงษ์ฯ ที่ทุกกลุ่มทุกคนต่างมีวัตถุประสงค์ตรงกันที่จะสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานการสืบสานให้ขยายผลในวงกว้างอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมที่กำลังประสบกับปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้สามารถปรับเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแก้ไขปัญหา จึงได้ร่วมมือร่วมใจและร่วมแรงกันตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้

- 1.) เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ผู้รู้ในชุมชนได้ร่วมมือกันสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ลูกหลานในชุมชนและคนสนใจทั่วไป
- 2.) เพื่อสานความสัมพันธ์ที่เคารพและเกื้อกูลกันของคนในวัยต่าง ๆ ในชุมชนโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับคนเฒ่าคนแก่
- 3.) เพื่อสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถาบันองค์กรชุมชน วัดและโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในห้องเรียน และนอกห้องเรียน

การเปิด "ศูนย์โครงการอุ้มสวนหลาน สืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่วาง"

การสอนและสาธิต : การจักสาน การตัดตุ้ง ทำโคม การปั้นผางประทีป การตีมีด ฯลฯ

ผลผลิตจากภูมิปัญญาของอุ้ม

เนื้อหาหลักสูตรที่ เปิดสอน

1. ดนตรีพื้นเมือง สะล้อ, ซึง, เตหน้า ปกาเกอญอ และเป่าแคนม้ง
2. ฟ้อนดาบ รำไม้
3. หมอเมือง ทั้ง สมุนไพร นวด เป่า
4. พืชผักผลไม้พื้นบ้าน, การทำเกษตรปลอดสารเคมี, การทำไร่
หมุนเวียน
5. การจักสานต่าง ๆ ทั้งของเล่นเด็ก และเครื่องใช้สอย
6. การตีเหล็ก ทำมีด ทำขวาน
7. การขีดฝ้าย บั่นฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติและทอผ้าคนเมือง ปกาเกอญอ
และ ทอผ้าใยกันซง การปักผ้าชาวม้ง
8. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดการป่าชุมชน การจัดการ
เหมืองฝ้าย
9. ของกิน อาหาร และขนมพื้นบ้าน การดำข้าวกลิ้ง(ข้าวซ้อมมือ)
10. การตัดช่อ ตัดตุง และแบ่งเตียน
11. ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อในรอบปี
12. การทำบายศรี สวยดอก ชันดอก

“ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลบ้านกาด” ได้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2546 โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่อาง ได้เข้ามาจัดตั้งขึ้นที่บ้านฮุยใจคำ ในโอกาสนี้ฮุยและลูกหลาน รวมทั้งครูภูมิปัญญาทั้งหลาย ได้ช่วยกันสร้างศูนย์การเรียนรู้ เรียงรายรอบอาคารที่เป็นโรงสีเพิ่มขึ้นประกอบด้วย ชุมชนคนตรีพื้นเมือง ชุมงานใบตอง ชุมตัดตุง ตัดช่อ ชุมจักสาน ชุมผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว ชุมตีมีด เป็นต้น

ณ ปัจจุบัน โครงการฮุยสอนหลานที่บ้านฮุยใจคำ มีกิจกรรมต่างๆ มากมาย ให้นักเรียนและเยาวชนต่าง ๆ เข้ามาเรียนรู้ ในวันเสาร์-อาทิตย์ ส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนดนตรีพื้นเมือง การประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้านหลายชนิดเช่น เต่ากะลา บ่าช่างโหว่ ที่เดินกะลา และของเล่นที่ ส่วนมากทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ตอก กะลามะพร้าว ไม้ไผ่ ฯลฯ โดยมีเครือข่ายฮุยสอนหลานหลายท่าน ได้ผลิตเปลี่ยนวะเวียนมาให้ความรู้อยู่ตลอดทั้งวัน ถ้าวันใดที่ฮุยใจคำไม่มีภารกิจรับเชิญไปในงาน หรือกิจกรรมต่าง ๆ ในวันนั้นจะมีฮุยใจคำเป็นตัวหลักที่จะถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ แก่เด็ก เยาวชนนักเรียน และผู้ที่สนใจมาเรียนรู้ พ่อฮุยแม่ฮุยที่มาถ่ายทอดภูมิปัญญาทุกคนต่างมีสีหน้าท่าทางที่เอื้ออาทรโอบอ้อมอารี เต็มไปด้วยความสุขและรอยยิ้มที่เกื้อหนุนอยู่บนใบหน้าตลอดเวลา

รายชื่อครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแม่รางวัลที่เข้าร่วมโครงการ

1. พ่ออุ๊ยใจคำ ตาปัญญา (ของเล่นพื้นบ้าน)
2. พ่อตุ้ย จินาเผือก (หมอมือง, สมุนไพร)
3. แม่อุ๊ยผัน พลอยแดง (เครื่องสักการะ)
4. แม่จำ สุวรรณศรี (จ๊อย)
5. พ่อหลวงจอนิ โอโดเขา (ทรัพยากรธรรมชาติ)
6. พ่อคำ คำตัน (ของเล่นพื้นบ้าน)
7. แม่หลง วรวิทย์ (เครื่องสักการะ)
8. แม่ตา กาใจ (จ๊อย, ตุง)
9. พ่ออุ๊ยอุ้น ศรีวิชัย (ของเล่น, ของใช้ในครัวเรือน)
10. พ่ออุ๊ยปิ่น ศรีจันทร์ (ทำร่ม)
11. แม่บุญยม พุทธวงษ์ (ทอผ้า)
12. แม่มูล กาใจ (ทอผ้า)
13. พ่อบุญตัน คำซ้าย (พิธีกรรม)
14. พ่ออุ๊ยมา จีโปทา (ของเล่น)
15. แม่สม แสนพรม (อิดฝ้าย, ถักข้าว)
16. แม่ระหมี่ แซ่วาง (ปักผ้า)
17. พ่อสมบุญณ์ เสาร์แก้ว (สมุนไพร)
18. พระติมมคล รักษิณประเสริฐ (ดนตรี, ฟ้อนดาบ)
19. แม่กา ปืดน้อย (ทอผ้า)
20. นางปิ่นี มูลแก้ว (ย้อมผ้า)
21. พ่อใจแก้ว คำแสน (จักสาน)
22. พ่อไซ แซ่ว่าง (ดนตรีม้ง)
23. แม่ป่า ตาปัญญา (ทอผ้า)
24. แม่บัวคำ คำเบอะ (ตุง, ซอ)
25. พ่อมา แก้วมาก่อง (จักสาน, ไม้กวาด)
26. อาจารย์เสน่ห์ ปิยสิทธิกุล (ดนตรีพื้นเมือง)
27. แม่หยัน ดันประดิษฐ์ (เครื่องสักการะ)
28. อาจารย์จันทร์ฉาย เมืองลานนา (ทอผ้า, ตุง)
29. แม่อุ๊ยผัน จีโปทา (งานใบตอง)
30. แม่อุ๊ยคำมูล ศรีวิชัย (ทอผ้า)

เพราะการรวมตัวกันของกลุ่มอุ๊ยสอนหลานนั้น เป็นการรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ทุกคนต่างมาด้วยใจไม่มีค่าตอบแทนอะไร พ่อครูแม่ครูภูมิปัญญาทุกคน ต่างเสียสละทั้งแรงกายและแรงใจ เวลามีสานกิจกรรมใดๆ หรือมีคนจะมาศึกษาดูงาน หรือมาเรียนรู้ภูมิปัญญาก็จะบอกต่อ ๆ กัน หรือโทรศัพท์ว่าให้ช่วยมากัน ทุกคนก็จะมารวมกันที่บ้านของอุ๊ยใจคำ เวลาไปรับรางวัลอะไร พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยทั้งหลายก็จะไปด้วยกัน เพราะอุ๊ยใจคำคิดว่า อุ๊ยไม่ได้ทำคนเดียวและอุ๊ยก็ไม่สามารถทำคนเดียวได้เช่นกัน ถ้าทุกคนไม่ให้ความร่วมมือร่วมใจ ทุกคนต่างมีความคิดร่วมกันว่า เป็นการทำให้สังคมและเพื่อลูกหลาน เยาวชนในชุมชนด้วย

“เดี๋ยวนี้อุ๊ยเป็นคนของสังคม อุ๊ยต้องทำตัวให้สมกับที่สังคมให้เกียรติ อุ๊ยอยากจะทำถ่ายทอดและปลูกฝัง ให้เด็กรุ่นหลังได้เรียนรู้และนำไปใช้เป็นประโยชน์ ตราบใดที่มีลมหายใจก็อยากทำงานตอบแทนแผ่นดิน เวลาเหลือน้อยไม่รู้ว่าจะไปวันใด ทำได้ก็อยากทำ”

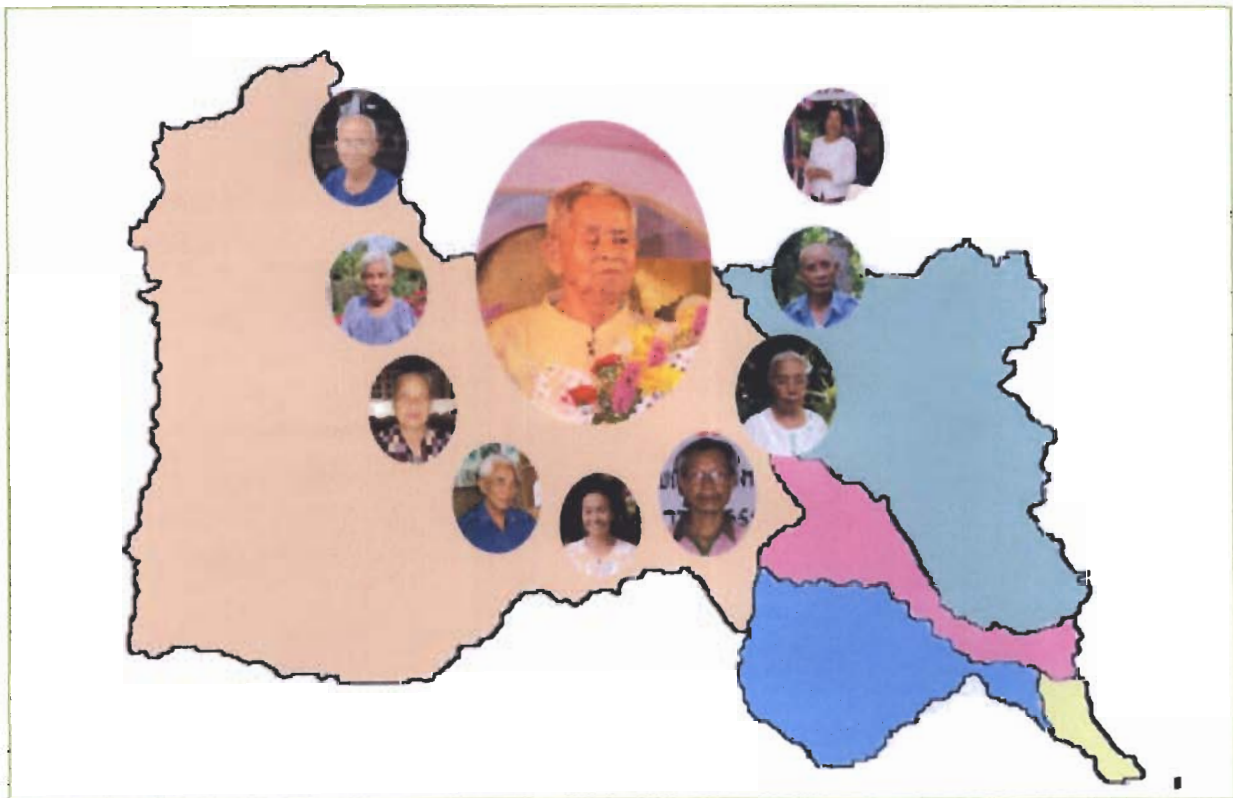
สิ่งที่อุ๊ยใจคำอยากเห็นในวันนี้ คือ อุ๊ยอยากให้มีโครงการนี้ ขยายไปทุกตำบลเป็นหมู่บ้านอุ๊ยสอนหลานให้มีที่บ้านนั้นบ้านนี้ และเป็นเครือข่ายกันช่วยกันสืบสานต่อไปและอยากมีที่จะสร้างบ้านหลังเล็ก ๆ เป็นหลัง ๆ ไปให้ครูภูมิปัญญาได้เข้าไปถ่ายทอด เด็กเข้ามาเรียนในวันเสาร์ - อาทิตย์ คนสองวัยได้ช่วยเหลือกันสร้างความสัมพันธ์อันดี คนแก่ก็ไม่เหงา ดูแลซึ่งกันและกัน อุ๊ยเห็นว่าปัจจุบันนี้คนเฒ่า

คนแก่มักถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านตามลำพัง ไม่เหมือนสมัยก่อนที่อุ๊ยจะทำของใช้สอยในชีวิตประจำวันด้วยภูมิปัญญา แต่ทุกวันนี้ทุกคนต่างซื้อของข้างนอกมาใช้ ลืมการสืบสาน และที่สำคัญอุ๊ยได้พยายามหาวิธี

ป้องกันให้เด็กห่างไกลเทคโนโลยีที่ไม่ดี คือ มัวแต่ไปเล่นเกมและหลงมัวเมาในอบายมุขต่างๆ ให้เขาเหล่านั้นได้หันมาฝึกจิตใจให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจะได้ไม่ต้องเป็นภาระของสังคมต่อไป ณ วันนี้ เครือข่าย อัยสสอนหลาน ได้มีการขยายตัวขยายเครือข่ายออกไป เป็นแหล่งเรียนรู้สืบสานภูมิปัญญาของชุมชน อำเภอแม่วางอีกหลายจุดตามบ้านพ่ออัยแม่อัยครูภูมิปัญญาของชุมชนแม่วาง โดยอัยใจคำบอกว่า

“ไม่อยากให้มันจบแค่การมีงาน แต่อยากให้มีทุกตำบลมีตลอดไป มีของดีที่ไหนก็ให้เยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ รัฐบาลควรเข้ามาช่วย ช่วยกันทุกฝ่าย ควรมีการส่งเสริมพ่อครู แม่ครูให้สามารถสืบสานภูมิปัญญาต่อไป”

4.4 เครือข่ายอัยสสอนหลาน : แกนนำ

“ลูกหลานเราถูกเขาดึงออกไปจากบ้าน จากชุมชน เราต้องเอาเขากลับมา แล้วเอามาเรียนรู้ ของดีของพ่ออัยแม่อัยบ้านเรา เพื่อให้เขาได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมนี้ ในโลกนี้ได้ อย่างมีความสุขและปลอดภัยจากอบายมุขต่างๆ”

นี่คือวาทกรรมของ อัยใจคำ ตาปัญญา ชายชรา ร่างเล็กผอมบาง นุคลิกแคล่วคล่องว่องไว และมีใบหน้าอ้มเอิบ

ยิ้มแย้มแจ่มใส อู๊ยเป็นคนแก่ที่ไม่เคยหยุดนิ่ง มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา แม้ในขณะที่นั่งคุยกับแขกที่มาเยี่ยมเยียน มือของอู๊ยก็ไม่เคยหยุดนิ่ง จะตัด ผ่า เจียน ชัด และตกแต่งวัสดุที่อยู่ในมือตลอดราวกับว่า ถ้าไม่ทำในขณะนั้นก็ไม่มีเวลาที่จะทำอีก ดูเหมือนว่าทุกวินาทีของอู๊ยจะมีค่าไปหมด แม้กระทั่งเวลานอนคิดอะไรขึ้นมาได้ก็จะลุกมาเขียนไว้เพื่อทำในวันรุ่งขึ้น

อู๊ยใจคำ เป็นผู้ที่มีความสามารถหลายด้าน มิใช่เพียง

ประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้าน ตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นเท่านั้น แต่อู๊ยยังสามารถประดิษฐ์ เครื่องดนตรีพื้นบ้านได้เช่น ซึง และสะล้อ รวมทั้งเป็นพ่อครูสอนดนตรีอีกด้วย บทบาทของอู๊ยใจคำเริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น จากการจัดทำ *โครงการอู๊ยสอนหลาน* ขึ้นที่บ้านของอู๊ย ทำให้มีเด็กเยาวชน และบุคคลภายนอกเข้ามาเรียนรู้มากขึ้น อู๊ยสอนให้โดยไม่คิดค่าให้จ่ายแต่อย่างใด และอู๊ยยังได้ร่วมกิจกรรมและรับเชิญไปเป็นครูภูมิปัญญา เป็นวิทยากรสาธิตการประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้านให้แก่หน่วยงานสถานศึกษาต่างๆ ทั้งในชุมชนแม่วาง ในจังหวัดเชียงใหม่ ต่างจังหวัด

อู๊ยใจคำ ตาปัญญา ปัจจุบันอายุได้ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 227 ม.3 บ้านกิวแลป่าเป้า ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง เป็นบุตรคนเดียวของพ่ออู๊ยมาและแม่อู๊ยนิล ตาปัญญา อาชีพทำนา อู๊ยเกิดเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2472 ที่บ้านสันคะยอม หมู่ 4 อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนโปตกานูเคราะห์ เมื่ออายุได้ 18 ปี อู๊ยใจคำสมรสกับแม่อู๊ยปลา จันทร์สาม มีบุตรธิดาด้วยกัน 7 คน

และต่างประเทศเป็นจำนวนหลายครั้งนับไม่ถ้วน บางครั้งก็ไปร่วมงานฟรี บางครั้งได้แต่คาร์ด บางครั้งได้ค่าตัวด้วย ถ้ามากพอก็จะแบ่งปันให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมในกลุ่ม แม้กระทั่งคนขับรถที่จ้างเหมามากก็มักมีโอกาสได้รับส่วนแบ่งด้วย เพราะความเมตตา ความเอื้ออาทร และความมีน้ำใจที่มีแต่ให้ของอู๊ย ดังที่เครือข่ายบางคนได้พูดถึงอู๊ยว่า “เค้าไม่ให้ค่าแรงก็ไม่ทวง คนอื่นก็ต้องกินต้องใช้จะอยู่ได้อย่างไร”

“อู๊ยใจคำมันใจดีเกินไป ได้สตางค์มาเท่าไร มันแบ่งให้เค้าหมด บางทีตัวเองก็ไม่เอา ซึ่งที่จริงควรเก็บไว้กองกลางเป็นคาร์ดบ้างก็ไม่เก็บ ทำให้ต้องได้มาเก็บคาร์ดกันเองหลายครั้ง ถ้าเจ้าของงานไม่ได้จ่ายให้” หรือ “ทำไมอู๊ยไม่เรียกค่าตัวให้มาก ๆ จะได้คุ้มค่าเหนื่อย”

ในวันนี้แม้จ๊วยใจคำมีอายุมากแล้วก็ตาม แต่ด้วยบุคลิกที่คล่องแคล่วปราดเปรียวและเดินเหินอย่างว่องไว และมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพคือโรคเส้นเลือดตีบที่หัวใจและปัญหาเกี่ยวกับสายตา จึงเป็นที่ห่วงกังวลของบุตรหลานและบุคคลทั่วไปที่รู้จักจ๊วยใจ อยากรู้จักจ๊วยใจอยากให้อุ๊ยพักผ่อนเพลากการทำงานและการรับเชิญไปร่วมกิจกรรมภายนอกบ้างแต่จ๊วยใจก็ยังไม่ยอมหยุดพัก จนกระทั่งจ๊วยใจต้องผ่าตัดทำบายพาสหัวใจ และผ่าตัดลอกต้อในตา หลังจากที่แข็งแรงขึ้น จ๊วยใจได้กลับมาทำงานที่ชอบต่ออีกครั้งหนึ่งโดยมีลูกสาวและลูกชายช่วยดูแลอยู่ห่างๆ คอยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ โดยจ๊วยใจยังทำกิจกรรมเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลานกลุ่มเยาวชนและผู้สนใจอย่างต่อเนื่องแทบไม่ได้ว่างเว้น จากที่ช่วงแรก ๆ ในการทำกิจกรรมจ๊วยใจมักจะถูกลูกหลานบ่นว่าอยู่เสมอว่า ทำไปก็สูญเปล่า เสียเวลา เสียเงิน และเสียสุขภาพมานั่งทำของเล่นเด็กอยู่ไม่ทันกิน เพราะเดี๋ยวนี้มีเทคโนโลยีประดิษฐ์ได้ครั้งละมากมายแล้ว แต่จ๊วยใจก็ไม่สนใจ เพราะจ๊วยใจเห็นว่าทุกวันนี้คนเราไปหวังพึ่งพิงกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากเกินไป หากเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันขึ้นในชีวิต ไม่มีเทคโนโลยี ไม่มีน้ำมัน จะอยู่จะกินกันอย่างไรถ้าไม่ฝึกฝนการใช้ชีวิตด้วยสมองและสองมือที่ได้มาจากธรรมชาติ ถ้ามันไปพึ่งพิงวิทยาศาสตร์แล้วดูหมิ่นธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติ พัฒนาไม่ถูกทาง อาจถูกวิถีธรรมชาติลงโทษได้ เหมือนบทเรียนชีวิตจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิดในช่วงชีวิตของจ๊วยใจ ที่ทำให้ชีวิตชาวบ้านต้องเผชิญกับความยากลำบากถึง 8 ปี จ๊วยใจบอกว่า ปัจจุบันมันไม่ใช่สงครามปืน แต่เป็นสงครามวิชา เราต้องแก้ด้วยปัญญา จ๊วยใจจึงคิดที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวตนของจ๊วยใจและในชุมชนให้กับลูกหลานให้มากที่สุด เพื่อคนเหล่านี้จะได้เก็บเอาไว้ใช้ประโยชน์ได้ในภายภาคหน้าเพราะทุกสิ่งทุกอย่างในวันนี้ไม่มีความแน่นอนทั้งสิ้น ดังนั้นความคิดและกิจกรรมต่างๆของจ๊วยใจยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยไม่ได้สนใจต่อคำพูดที่ไม่สร้างสรรค์ของชาวบ้านที่พากันมองว่า จ๊วยใจทำอะไรไปเรื่อยไม่มีแก่นสารเหมือนคนบ้า ซึ่งแท้จริงแล้ว ผู้พูดไม่สามารถมองลึกเข้าไปถึงแก่นแท้หรือสาระที่จ๊วยใจคำ ได้กระทำขึ้นมาซึ่งมีผลและมีคุณค่าต่อตัวเด็ก ชุมชน และสังคมอย่างมากมายนานาชาติ ที่ช่วยให้เด็กๆ รอดพ้นจากอบายมุขที่นับวันจะแพร่ระบาดเข้ามาในชุมชนราวกับพายุ ช่วยให้เด็กสามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชนด้วย

การต่อสู้ของอุ๊ยใจคำ ที่กว่าจะมาเป็นวันนี้ได้ อุ๊ยต้องต่อสู้ฟันฝ่ากับอุปสรรค ขวากหนามต่างๆมากมาย แต่ก็มีได้ทำให้อุ๊ยท้อถอยหรือหมดกำลังใจ แม้ว่าจะถูกลูกหลานบ่นหรือนินทาว่าร้ายรวมทั้งการกล่าวหาจากบุคคลรอบข้างนานัปการในเบื้องต้นว่าเป็น “ผีบ้า” “อุ๊ยใจคำมันทำไปเรื่อยมันเป็นผีบ้า” “อุ๊ยใจคำมันรวย ลูกหลานก็รวย มันก็ทำได้ เพราะไม่ต้องทำมาหากินเหมือนเรา” จนกระทั่งผลงานการประดิษฐ์ของอุ๊ยได้รับการยกย่องเป็น **ครุภูมิปัญญา** รุ่นที่ 3 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ และได้เข้ารับพระราชทานโล่รางวัลจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2546 ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังจิตรลดารโหฐาน ที่อุ๊ยได้นำพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยเครือข่ายอุ๊ยสอนหลาน ไปร่วมงานจำนวน 58 คน ด้วยการเหมารถบัสคันใหญ่ไปเมื่อเข้าไปถึงพระบรมมหาราชวัง ในเบื้องต้นนั้นจะได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้าเพียง 12 คนเท่านั้น ส่วนคนอื่น ๆ ให้รออยู่ด้านนอก แต่เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จลง ทรงตรัสถามอุ๊ยใจคำว่ามากันกี่คน อุ๊ยใจคำทูลว่ามาทั้งหมด 58 คน รออยู่ด้านนอก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มหาดเล็กนำเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานทั้ง 58 คน ได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด และทรงตรัสด้วยอย่างไม่ถือพระองค์เป็นเวลานานกว่ากลุ่มอื่น ๆ ที่รอเข้าเฝ้าอยู่ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่เครือข่ายอุ๊ยสอนหลานทั้ง 58 คน ได้บอกต่อกันว่าจะจำวันนี้ไว้จนตาย และจะเล่าสู่ให้ลูกหลานฟังไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากจุดนี้เองที่ทำให้กิจกรรมของเครือข่ายอุ๊ยสอนหลาน ได้มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทำให้เกิดการขยายเครือข่าย และผู้ที่สนใจมาศึกษาเรียนรู้้อย่างมากมาย โดยอุ๊ยใจคำได้บอกถึงความรู้สึกที่

ผลงานและรางวัล

1. ปีพ.ศ.2541 รางวัลผู้สูงอายุดีเด่นของสมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
2. ปีพ.ศ.2546 ครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 3 ด้านศิลปกรรม (การประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้าน) จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ
3. ปีพ.ศ.2546 ได้รับการคัดเลือกพ่อตัวอย่าง ปี 2546 จาก สมาคมผู้อาสาสมัครและช่วยเหลือการศึกษา
4. ปีพ.ศ.2547 โครงการอุ๊ยสอนหลานสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นโครงการดีเด่นของชาติสาขาพัฒนาสังคม (ด้านสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น) ประจำปี 2547 จากคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
5. ปีพ.ศ.2548 ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปฐมดิเรกคุณาภรณ์ และได้รับมอบปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

“รู้สึกดีใจและปลื้มใจ ที่คนในสังคมได้ให้

ความสำคัญ ยกย่องและสนับสนุน เป็นกำลังใจให้ทำต่อไป จะสอนลูกหลานต่อไปเรื่อย ๆ ส่งเสริมให้เขาเป็นคนดี ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด จะทำเพื่อในหลวง จนกว่าจะหมดลมหายใจ ตอนนี้ดีใจมากที่มีเด็ก ๆ สนใจมาเรียนกันมากขึ้น เพราะการศึกษาเรียนรู้มันต้องเรียนตลอดชีวิต ไม่เหมือนการเรียนในโรงเรียนที่มุ่งจะเอาแต่ปริญญาบัตร แต่การศึกษาเรียนรู้ของอุ๊ยสอนหลาน เป็นการเรียนรู้เพื่อปริญญา

ชีวิต แม้แต่ตัวอู๋เอง ก็กำลังศึกษาเรียนรู้เหมือนกัน เพราะความรู้มีอยู่อย่างมากมายในโลกนี้ มันไม่รู้จักจบ จักสิ้น อู๋จะเรียนรู้ต่อไปจนถึงจุดสุดท้ายของชีวิต "

ด้วยความภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง อู๋ใจคำ ได้ค้นพบ "ทุน" และศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง จนกล้า "ลงทุน" อู๋บอกว่าได้เงินมาจะเอาไปสร้างคน เพราะหวังว่าความรู้ต่างๆจะสูญหาย เมื่อถามถึงปัญหาอุปสรรคในการทำงานของอู๋ อู๋บอกว่า "การทำงานมันต้องมีปัญหา ถ้าปัญหาไม่มา ปัญญาไม่เกิด ต้องแก้ไขไป ปัญหานั้นแก้ได้เสมอ ถ้ามีสติ" ดังเช่นบางคน บางกลุ่มมาใช้อู๋เป็นเครื่องมือ อู๋รู้หมดเพราะมันผิดเป้าหมาย ผิดหลักการที่ตั้งไว้ อู๋ก็ไม่ได้หลงไหลไปกับเขา บางครั้งการสื่อสารต่างๆ ที่เอาอู๋ไปออกรายการโดยสปอนเซอร์เป็นเครื่องมือของมีนเมาต่างๆ อู๋ก็รู้สึกไม่สบายใจแต่เมื่อมองดูว่าต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันเมื่อไม่มากเกินไปจึงพอรับได้ แม้กระทั่งเรื่องการจัดการภายในกลุ่มเครือข่ายอู๋สอนหลาน อู๋จะบอกไว้ก่อนเริ่มทำงานด้วยกันว่า ต้องโปร่งใส ไม่เกรงใจ ไม่เอาเงินมาเป็นตัวตั้ง ทุกคนต้องซื่อสัตย์ เสียสละ สามัคคี และมีความอดทน มีธรรมเป็นหลักมีพรหมวิหาร 4 ถ้าใครคิดคดโกง ไม่ซื่อสัตย์ไม่ต้องเข้ามา ต้องไว้ใจกันและกัน จึงทำให้เครือข่ายอู๋สอนหลานมีความเข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น

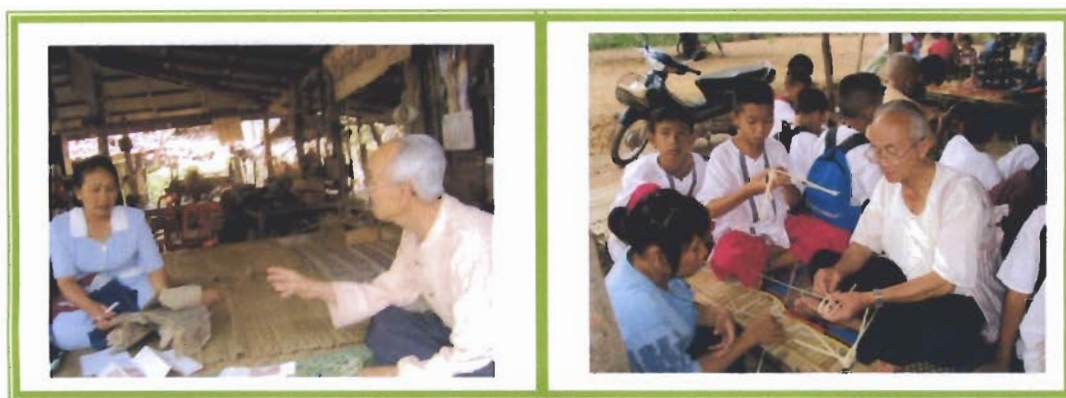
อู๋อ๋วน เป็นเพื่อนคู่คิดของอู๋ใจคำ ในเบื้องต้น ก่อนที่จะมีการก่อตั้งเครือข่ายอู๋

สอนหลาน เมื่ออยู่ในชมรมผู้สูงอายุก็จะร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ อู๋อ๋วนเป็นนักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนวัดดอนแก้วหนองเย็น เมื่อเรียนจบ ได้มาช่วยพ่อแม่ ทำไร่ ทำนา ปลูกข้าว ถั่ว พริก พัก แพง แดงกวาง พืชผักสวนครัวทุกชนิด มีที่ว่างตรงไหนปลูกอะไรได้จะปลูกไว้กิน ถ้าเหลือก็เก็บไปขาย เวลาว่างก็สานตะกร้า กระบุง ช้อง แซะ ไช้ เขาไปดักปลา โดยเรียนรู้ดูมาจากพ่อแม่หรือผู้เฒ่าผู้แก่รอบบ้านซึ่งมีเคล็ดในว่าถ้าสานอะไรไปแล้ว ทำไม่ได้ไม่สำเร็จให้เอาวางไว้ก่อนห้ามทิ้งหรือทำลาย วันรุ่งขึ้นหรือวันอื่นๆ ค่อยมาฝึกทำใหม่ ให้ทำจนสำเร็จ เป็นการฝึกความอดทน และความมานะพยายาม จนกระทั่งปีพ.ศ.

อู๋อ๋วน ศรีวิชัย ปัจจุบันมีอายุได้ 78 ปี อยู่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 1 ตำบลทุ่งปี เป็นบุตรคนโตของพ่ออู๋ป๋น และแม่อู๋ย่นา ศรีวิชัย มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ อู๋เกิดเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2471 บ้านปางขี้เหล็ก อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดดอนแก้ว (บ้านหนองเย็น) อู๋อ๋วนได้สมรสกับแม่อู๋ย่นาคามูล ภิญโญวงศ์ เมื่ออายุ 22 ปี มีบุตร-ธิดาด้วยกัน 8 คน

2492 ได้แต่งงานกับแม่ฮุ้ยคำมูล ลูกสาวพ่อฮุ้ยชาวแม่ฮุ้ยป็น บ้านหนองเย็น ฮุ้ยฮุ่นอยู่บ้านปางซี้เหล็กมานานถึง 34 ปี โดยในปีพ.ศ.2518 ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการการศึกษาโรงเรียนดอนแก้ว และกรรมการวัดดอนแก้วเรื่อยมาจนถึงปีพ.ศ.2527 จึงได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านใหม่ปางเดิม ซึ่งก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการต่างๆ หลายตำแหน่ง เช่น ประธานชมรมผู้สูงอายุวัดใหม่ปางเดิม ปัจจุบันเป็นกรรมการที่ปรึกษาโรงพยาบาลแม่วาง เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสาธารณสุขอำเภอแม่วาง เป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่วาง เป็นกรรมการศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนบ้านกาดวิทยาคม เป็นรองประธานโครงการฮุ้ยสอนหลาน เป็นประธานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของหมู่ 1 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง

ความเป็นมาที่ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมโครงการฮุ้ยสอนหลานของฮุ้ยฮุ่นคือ เริ่มจากศูนย์ส่งเสริมพัฒนาการเด็กภาคเหนือ ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขเขต 10 ได้มีหนังสือถึงชมรมผู้สูงอายุทุกชมรมว่าใครสามารถทำของเล่นโบราณได้ ให้ส่งไปประกวดที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กภาคเหนือ ฮุ้ยฮุ่นได้ส่งไป 10 รายการ ผลสุดท้ายได้รับรางวัลมา 3 รางวัล รางวัลชนะเลิศได้เงินรางวัล 1,000 บาท พร้อมเกียรติบัตรรางวัลชมเชย 2 รางวัล ได้ของชำร่วย 2 ชิ้น พร้อมเกียรติบัตร 2 ใบ ตั้งแต่นั้นมาก็ทำขายเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะ เป็นของเล่น บ่าช่างโหว่ เต่ากะลา สานกบ นก งู หรือของใช้เช่น กระบวย ช้อน ทัพพี โคมไฟ โดยวางขายที่โรงพยาบาลแม่วางที่ชมรมและที่บ้านของฮุ้ยฮุ่นเอง ต่อมาได้ไปทำขายที่หอศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นงานสืบสานศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่จัดขึ้นเป็นครั้งแรก ขาย 2 วัน ได้เงิน 700 บาท ปีต่อมาไปร่วมงานที่โรงเรียนสืบสานล้านนา ไปอยู่ 3 วัน ได้เงิน 5,000 บาท ปีถัดมาขายได้เงิน 6,000 บาท ระหว่างที่ไปขายก็จะสาธิตและสอนเด็กทำลูกข่าง สานนก สานกบ ทำของเล่นจากกะลามะพร้าว ทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่ฮุ้ยฮุ่นจะไปร่วมงานหรือกิจกรรมต่างๆ กับฮุ้ยใจคำสองคน ฮุ้ยฮุ่นได้เล่าถึงความประทับใจที่เริ่มทำของเล่นและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ไปขายว่า บางครั้งก็ขายดีผลิดไม่ทันไม่ได้กินข้าวกินน้ำบางครั้งก็ขายไม่ได้ บางครั้งก็ถูกเอาเปรียบซึ่งๆหน้า บางครั้งถูกเรียกเก็บค่าเช่าที่โดยไม่รู้ว่าเป็นพวกมิจฉาชีพ บางครั้งต้องแบกของเดินเป็นกิโล เพื่อหาทำเลขายของหรือเดินหารถกลับบ้าน แต่ฮุ้ยก็บอกอย่างอารมณ์ดีว่า “มันมันบันตึก ดีกว่าอยู่บ่ตาย”

ณ วันนี้ อู๋ย๋อ๋นยังดำเนินชีวิต ด้วยการอุทิศตนสอนเด็ก ๆ เยาวชน และผู้ที่สนใจมาหาความรู้ อยู่ทุกวัน ถ้าไม่มีใครมาอู๋ย๋อ๋นก็จะนั่งเสื่อไม้ทำชิง หรือกิ่งกะลาทำเสื่อไป เมื่อเมื่อยหรือเหนื่อยล้า ก็พักผ่อนตามประสาคนแก่ ถึงเวลาวันพระก็ไปทำบุญอนันตตามอัธยาศัย แต่อู๋ย๋อ๋นยังมีความตั้งใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานสืบไป โดยอู๋ย๋อ๋นได้บอกว่า สำหรับเด็กและเยาวชนแล้ว การเรียนรู้ภูมิปัญญาจากพ่อครูแม่ครูเป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการเรียนรู้ เพื่อให้ชีวิตหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ไม่ดี ส่วนตัวอู๋ย๋อ๋นเองนั้น ในวันนี้มีความสุข สนุกและเพลิดเพลินใจไปกับการเป็นครูภูมิปัญญา ซึ่งได้ถ่ายทอด สืบสานความรู้และวัฒนธรรมให้ลูกหลานได้ใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ อู๋ย๋อ๋นได้มาสร้างอาคารเล็ก ๆ ช่างบ้านไว้สำหรับเป็นที่ทำงานและสอน โดยกิจกรรมที่สอนประกอบด้วย การทำของเล่นพื้นบ้าน การทำชิง เสื่อ ไม้ไฟกะลามะพร้าว ส่วนแม่อู๋ย๋อ๋นจะสอนการทอผ้า ทอถุงย่าม ผ้าเช็ดปาก ผ้าห่ม ฯลฯ ซึ่งอู๋ย๋อ๋นบอกว่า อยากให้เด็ก ๆ แถวบ้านได้เรียนรู้ของใกล้ตัว เพราะบางครั้งเขาไม่มีโอกาสไปเรียนที่ศูนย์โครงการอู๋ย๋อ๋นสอนหลานที่บ้านอู๋ย๋อ๋นใจคำ เนื่องจากอยู่ไกลไปอีกหมู่บ้านหนึ่งอู๋ย๋อ๋นจึงขยับขยายมาตั้งที่บ้านเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้อีกแห่งหนึ่งของแม่วาง

อู๋ย๋อ๋น คำมูล ศรีวิชัย (นามสกุล เดิม ภิญญะวงศ์) ปัจจุบันมีอายุได้ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 1 ตำบลทุ่งปี เป็นบุตรคนที่ 8 ใน 10 คนของพ่ออู๋ย๋อ๋น และแม่อู๋ย๋อ๋น คำมูล ภิญญะวงศ์ อาชีพ ทำนา ทำไร่ อู๋ย๋อ๋นเกิดเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2471 ที่บ้านหนองเย็น อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดดอนแก้ว แม่อู๋ย๋อ๋น คำมูล ได้สมรสกับอู๋ย๋อ๋น ศรีวิชัย เมื่ออายุได้ 21 ปี และมีบุตรด้วยกัน 8 คน

“ทุกวันนี้พยายามสอนหลานตัวเอง ให้เขาทอผ้า เป็น เพราะมันเป็นมรดกของพ่อของแม่ ที่ได้ทิ้งไว้ให้เรา เราเห็นว่ามันมีคุณค่าทางใจ มันทำให้เด็ก ๆ ใจเย็น และอดทน มีความมานะพยายามมากขึ้น เดี่ยวนี้เขาทอได้แล้ว เป็นผ้าเช็ดปาก ถุงย่าม ได้หลายอย่างแล้ว เด็กนักเรียนอื่น ๆ ก็สอนไว้ ทำได้หลายคนแล้วเหมือนกัน”

ชีวิตวัยเด็กตั้งแต่จำความได้ อู๋ย๋อ๋น คำมูลจะใช้ชีวิตอยู่กับทอผ้า และฝ้ายมาโดยตลอด อู๋ย๋อ๋น เริ่มฝีกทอผ้าและปั่นฝ้ายมาตั้งแต่อายุได้ 8 ปี โดยแม่อู๋ย๋อ๋น คำมูล เป็นผู้สอนให้ สอนกับมือทุกขั้นตอน พอแม่ลงจากทอผ้า ก็จะขึ้นไปบนทุกแทนทุกครั้ง แม้ว่าจะเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนแล้วก็ตามเมื่ออยู่บ้าน จะทำงานทุกอย่างในบ้าน ตักน้ำ ดำข้าว ทอผ้า

และปั่นฝ้ายตลอดเวลาที่ว่าง ในชีวิตไม่เคยมีเพื่อนอยู่แต่ในบ้านเท่านั้น พ่อแม่ไม่อนุญาตให้ออกไปนอกบ้านไม่ให้คบผู้ชายมีแต่ปรนนิบัติพอกับแม่และปั่นฝ้ายทอผ้าเท่านั้น เมื่ออู๋ย๋อ๋น อายุได้ประมาณ 18-19 ปี พ่อเสียชีวิต และเมื่อเกิดสงครามจะซูดหลุมไว้ในสวนเอาต้นกล้วยทับไว้ข้างบน เวลาไถยิน

เสียงเครื่องบินมา ก็จะวิ่งลงหลุมหมด รู้สึกกลัวและลำบากมากในช่วงนั้น แม้กระทั่งอุ๊ยอุ๊ยยังถูกเกณฑ์ไปช่วยทำหลุมฝังศพในหลุมพราง และมีชาวบ้านหลายคนถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร บางคนถูกเกณฑ์ไปสร้างสนามบินด้วย อุ๊ยบอกว่า

“ ก้าวไปตาหน้า เอ็นดูลูกหลาน เป็นบอกว่า จะได้หันคำดิน บินบน บ้านจะเป็นสายใยกำบัง มีมองตำข้าวจะมีกำนด้า นี้กว่าจะมีคนตายกันหมด ตั้งแต่เป็นโฮงสี มีตางบมีคนเดียว หนตาง เกยเป็นฮอยยง จะก่ายเป็นฮอยยรต ผมตีจั่งหวิจะได้จ้างเป็นเกล้า คนตึกจะก่ายเป็นคนมี คนมีจะเป็นตึก ”

เมื่อแต่งงานกับอุ๊ยอุ๊ยแล้ว อุ๊ยคำมูลใช้ชีวิตเป็นแม่บ้านเลี้ยงลูกมาด้วยการทำอะไร ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ไม่เคยออกไปรับจ้างเลย การทอผ้า ก็จะปั่นฝ้ายเอง เมื่อมีคนมาสั่ง เอาแบบมาให้ทอ ต่อมาก็พัฒนามาเป็นทอตุ่ง ทอยาม ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า ผ้ามัดดอก มัดเอว ยามของพระ ผ้าสะไบ เคยได้รับรางวัลที่ 1 การออกแบบผ้าฝ้ายทำเป็นยาม นอกจากนี้ยังมีการทำบายศรี งานใบตอง งานจักสานต่างๆ การทำของที่ระลึก ของชำร่วยจากลูกบิด การเข้าร่วมเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานโดยพ่ออุ๊ยอุ๊ยชวนไป ทำได้ระยะหนึ่งไม่ยอมทิ้งบ้าน จึงขอแยกมาตั้งที่บ้านเป็นเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานอีกแห่งหนึ่งที่บ้านใหม่ปางเดิม แต่ถ้ามีกิจกรรมใหญ่ ๆ ร่วมกันก็จะไปช่วยอุ๊ยใจคำด้วยทุกครั้ง อุ๊ยบอกว่าดีใจมากที่ลูกหลานไม่กินเหล้าเป็นคนดีทุกวันนี่มีความสุขดีมีพ่ออุ๊ยอยู่เคียงข้างให้กำลังใจซึ่งกันและกันตลอดไป

อุ๊ยผัน จีโปทา ปัจจุบันอายุ 72 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 184 หมู่ 4 ตำบลดอนเปา
อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรสาว
คนเดียวในพื้นที่ 3 คน ของพ่ออุ๊ยดวงกับ
แม่อุ๊ยน้อย เปลี่ยนแปลงศรี ซึ่งมีอาชีพทำนา
ทำสวน อุ๊ยเกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2477
ที่บ้านสันคะยอม การศึกษาจบชั้นประถมศึกษา
ที่ 4 โรงเรียนโปตกานูเคราะห์ แม่อุ๊ยได้สมรส
กับพ่ออุ๊ยปั้น จีโปทา เมื่ออายุได้ 24 ปี มีบุตร
ด้วยกัน 3 คน

อุ๊ยผัน เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนโปตกานูเคราะห์ จนจบชั้นประถมศึกษาที่ 4 ซึ่งแต่แรกนั้นพ่อจะไม่ยอมให้เรียน เพราะเป็นลูกผู้หญิง โดยบอกว่าอีกหน่วยมีผิว ๆ ก็จะเลี้ยงเอง อุ๊ยผันจะติดพ่อกมาก เวลาไปไหนก็จะไปกับพ่อตลอดเวลา เมื่ออยู่ในบ้านจะฝึกทอผ้ากับแม่ เพราะต้องทอผ้าใช้กันเอง พออายุได้ 24 ปี พ่อแม่ก็จัดการแต่งงานให้ โดยที่ไม่ได้รู้จักชอบพอกันมาก่อนเลย แต่ก็ต้องแต่งงานที่

ผู้ใหญ่จัดการให้ และดำรงชีวิตด้วยการทำนา ทำสวน จนกระทั่งอายุได้ประมาณ 50 ปี ลูก ๆ จึงให้หยุดการทำงานหนักในไร่ในนาและพักผ่อนอยู่กับบ้าน เหตุที่อู๋ยผันสนใจและใฝ่รู้ งานดอกไม้ใบตองนั้น เกิดจากหนังสือกุลสตรีเพียงเล่มเดียวที่หลานนำมาที่บ้าน เมื่ออู๋ยเปิดดูในหนังสือมีการสอนวิธีทำบายศรี และภาชนะที่ทำด้วยใบตองในรูปแบบต่างๆ มากมาย ทำให้อู๋ยสนใจและได้ใช้เวลาว่างกับงานใบตองอย่างขะมักเขม้น จนกระทั่งสามารถทำได้อย่างชำนาญและสวยงาม และอู๋ยได้ผสมผสานความรู้เกี่ยวกับสวนประกอบของเครื่องสักการะในงานพิธีต่างๆ จากอู๋ยบั้นผู้สามีที่เคยบวชเรียนมาก่อน ต่างช่วยกันประดิษฐ์ และจัดหาเครื่องประกอบทุกอย่างตามความเชื่อและวิถีปฏิบัติของคนรุ่นก่อน เช่น ในชุดชั้นตั้งต่างๆ ต้องประกอบด้วยของที่เป็นหลักสำคัญคือ เบี้ยปันสาม หมากปันสาม ผ้าขาว และผ้าแดง ทั้งสี่อย่างนี้จะขาดหายไปไม่ได้ เมื่ออู๋ยทำงานแต่ละชิ้นเสร็จ จะเรียกคนบ้านใกล้เคียงมาช่วยกันติชม แล้วอู๋ยก็จะพยายามแก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุในปีพ.ศ.2536 โดยการชักชวนของอู๋ยใจคำให้เข้ามาร่วมโครงการอู๋ยสอนหลาน อู๋ยก็เข้าร่วมด้วยความยินดีและเต็มใจ ในขณะนั้นมีกลุ่มที่ดอนเปาเข้าไปหลายคนแต่หลังจากนั้นก็ขาดหายไปเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ และงานในบ้าน ในไร่ ในนาที่ต้องทำ หลายคนจึงต้องเลือกเอาปากท้องของตนเองก่อน แต่สำหรับอู๋ยผันนั้นลูกๆ ต่างสนับสนุนให้อู๋ยไปร่วมกิจกรรมเพราะช่วยให้คลายเครียดได้ โดยการสอนของอู๋ยผันจะมีทั้งงานใบตอง การตัดจ้อตัดตุง และการถักข้าว ส่วนสถานที่ถ่ายทอดความรู้จะมีทั้งที่บ้านอู๋ยใจคำ ที่มีการสอนในวันเสาร์ หรือถ้ามีหน่วยงานสถานศึกษาใด ติดต่อเข้ามาเรียนหรือศึกษาดูงาน อู๋ยใจคำจะโทรศัพท์มาขอให้ไปช่วยสอนและต้อนรับ บางครั้งมีโรงเรียนและสถาบันสนใจติดต่อมาหาอู๋ยผันโดยตรงด้วย อู๋ยผันเล่าอย่างมีความสุข เมื่อครั้งไปร่วมงานสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ศูนย์การค้ากาดสวนแก้ว อำเภอเมืองเชียงใหม่ว่า “กินอิม ต้องดูย ตำดูย ได้หันคนสะปะะอย่าง” อู๋ยบอกว่า การได้ไปร่วมกิจกรรม หรืองานแต่ละครั้งนั้น มันมีแต่ความสุขสนุกสนาน เพราะไปกันหลายคน ได้ประสบการณ์ ได้พูดคุยและกระเข้าเข้าหาหยิ่งกัน ได้พบเห็นสิ่งแปลกๆ ใหม่ ๆ ได้เพื่อน และได้ความรู้ใหม่ ๆ มาด้วย เช่น อู๋ยผันได้เรียนรู้วิธีการตัดจ้อ การตัดตุง จากพ่อสิงห์แก้ว มโนเพชร ที่โยงเฮียนสืบสานล้านนา แต่มีสมาชิกบางคนรับไม่ได้ ในการทำกิจกรรมของเครือข่าย เพราะบางครั้งไปงานบางงาน ต้องได้ช่วยกันออกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่ารถ ค่าอาหาร แต่ในบางครั้งได้ค่าตัว ค่าความรู้มา ก็จะมาจัดสรรแบ่งปันกันอย่างทั่วหน้า ซึ่งบางครั้งปัญหาเรื่องเงินก็มีเช่นกัน บางคนก็อยากได้มาก แต่สำหรับตัวอู๋ยไม่มีก็ไม่เอาเพราะบางครั้งคนที่มาเรียนก็ไม่มีเงิน เรามาด้วยใจเราได้ตั้งใจไว้ว่าจะทำไปจนกว่าจะทำไม่ได้ อู๋ยมีความสุขที่ได้ทำ และมีพ่ออู๋ยคอยช่วยเหลือตัดใบตอง ร้อยอุบะ หรือคอยติชม และให้กำลังใจซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

อู๋ยบั้น ได้เรียนหนังสือที่ โรงเรียนโปตกานูเคราะห์ จนจบชั้นประถมปีที่4 และได้บวชเรียนอยู่ที่วัดดอนเปา 4 พรรษา เรียนภาษาล้านนา และทำร่มให้พระใช้ หลังจากนั้น ลีอกออกมาเพื่อไปสมัครเป็นตำรวจกับเพื่อน 12 คน สอบได้ เพียง 6 คน แต่อู๋ยบั้นวิ่งไม่ผ่าน เมื่ออายุได้ 19 ปี จึงได้ แต่งงานกับแม่อู๋ยผัดที่อยู่ในบ้านดอนเปาเช่นกัน โดยยึด อาชีพทำไร่ ทำนา เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย และทำร่มใน ครอบครัวต่อไป โดยในระยะแรกมีพ่อค้ามาซื้อตลอด ถ้าไม่มี พ่อค้ามาซื้อก็เอาไปส่งในเมืองแถว ๆ ถนนวิชยานนท์ มี 2-3 ร้านที่รับซื้อ และเมื่ออายุได้ 25 ปี อู๋ยบั้นได้เปลี่ยนอาชีพไป ทำงานก่อสร้างอยู่ 2 ปี หลังจากนั้นไปทำอุตสาหกรรม เชาวมิค ถ้วย ชาม อยู่ 4 ปี ช่วงนั้นการตลาดไม่ดีจึงหยุดทำ ในปีพ.ศ.2509 หันไปทำเหมืองแร่ตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น ราชบุรี เพชรบุรี และนครศรีธรรมราช ทำได้ไม่นานมีฝรั่งเข้ามาทำงานในบริษัท อู๋ยได้เป็นผู้ช่วยฝรั่ง จนได้รู้จักแร่ธาตุต่างๆเป็นอย่างดีจากนั้นบริษัทส่ง ให้ไปเรียนเกี่ยวกับธรณีวิทยาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2 ปี กลับมาทำงานที่บริษัทเดิมเพราะเค้าส่งให้ เรียนอยู่ที่นั่นตั้งแต่อายุ 37 ปี จนถึงอายุ 61 ปี เมื่อแรหมดได้ไปทำงานบดแร่ให้เป็นสารเคมีที่จังหวัด

อู๋ยบั้น ศรีจันทร์ ปัจจุบัน อายุ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 215 ตำบลดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัด เชียงใหม่ เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2472 เป็นบุตรของพ่ออู๋ยจุ่มและแม่อู๋ย คำเฮี้ย อินทจักร อาชีพ ทำร่ม อยู่บ้านดอนเปา มีพี่น้อง 1 คน อู๋ยบั้นได้แต่งงานกับแม่อู๋ยแก้วมีบุตร ด้วยกัน 5 คน แต่เสียชีวิตในวัยเด็ก 2 คน คงเหลืออยู่ 3 คน

เพชรบุรี จากนั้นกลับมาอยู่ที่บ้านแม่วาง 1 ปี แล้วมีคนมาตามไปทำอุโมงค์ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพาลูกมือไป 2 คน พอไปถึงมีคนมาเรียกค่าคุ้มครอง 20,000 บาท คิดว่าอยู่ไปคงไม่คุ้มจึงพากันเดินทางกลับโดยทิ้งจดหมายไว้กับนายจ้าง เมื่อกลับมาบ้านได้ทำฟาร์มเห็ดนางฟ้า เห็ดนางรมที่บ้าน อยู่ 3 ปี ในปีพ.ศ.2538 อู๋ยบั้นก็ไปเรียนหลักสูตร "หมอมือเมือง" ที่สาธารณสุขจังหวัดประมาณ 1 ปี ทำยาเมืองขายให้คนในชุมชน เพราะรู้จักสมุนไพรมากกว่าคนอื่น มีคนมาชวนไปเข้ากลุ่มอู๋ยสอนหลานของอู๋ยใจคำ ทำได้ 2 ปี โดยทำการสอนการทำของเล่นต่างๆ การจักสาน การทำของใช้จากกะลามะพร้าว อู๋ยใจคำบอกว่าการทำไม่ทำร่มอีกพอดีกับที่ทางเทศบาลได้มาติดต่อสอบถามเรื่องการทำร่ม เพื่อนำไปแสดงในงานฤดูหนาวจึงคิดฟื้นฟูการทำร่มขึ้นอีกครั้ง ทั้งๆ ที่ได้ลืมเรื่องนี้ไปแล้วโดยครั้งแรกนั้นเทศบาลได้ช่วยหาน้ำป่าโกซึ่งค่อนข้างหายากและราคาแพงมาให้โดยอู๋ยต้องจ่ายเงินเอง 400 บาท และซื้อผ้ามา 10 เมตร ทำร่มได้ 8 คัน ขายได้หมดโดยมีคนสั่งกำแพงซื้อไป 3 คัน หลังจากนั้นก็มาสั่งอีกเรื่อยๆ ครั้งละ 30-50 คัน ต่อมาอู๋ยจึงรับอาสาฟื้นฟูการทำร่มโดยการหาเครื่องมือต่างๆ ในการทำ แต่สถานที่ในบ้านคับแคบจึงทำโครงการขอใช้ที่สาธารณะของเทศบาล จากนั้นได้รวบรวมกลุ่มคนที่สนใจขึ้นมาตั้งเป็นรูปเป็นร่างขึ้นเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2543 โดยมีแนวคิดมาจากในอดีตที่หมู่บ้าน เคยทำร่มมาก่อนแต่ได้หยุดชะงักไปเมื่อประมาณปีพ.ศ.2502 จึงคิดริเริ่มฟื้นฟูขึ้นมาใหม่เพื่อสืบทอดต่อไป ซึ่งมาจนถึงวันนี้ก็เป็นเวลา 5 ปีแล้วจากการที่เริ่มรวมกลุ่มผู้ที่สนใจแล้วทำการฝึกสอนให้ประมาณ 20 คนแรกที่เข้ามา ปัจจุบันตั้งเป็นศูนย์ร่มแดงดอนเปา ก็มีคนมาทำประมาณ 20 กว่าคน ร่มที่ทำเสร็จจะส่งขายภายในประเทศและต่างประเทศคิดเป็นชายส่ง 70 % และชายปลีก 30 % โดยมีรายได้เริ่มแรกที่เดือนละ 7-8,000 บาท ปัจจุบัน 40,000 บาทต่อเดือน ใน 1 เดือนที่เริ่มแรกทำได้ประมาณ 50-70 คันต่อวัน ปัจจุบันทำได้ 300 กว่าคันต่อวัน โดยมีองค์กรส่งเสริมอาชีพเข้ามาช่วยด้านการตลาด

ปัจจุบันอู๋ยบั้น มีภารกิจเกี่ยวกับการทำร่มอย่างมากมาตามที่ถูกคำสั่งมา แต่ก็ยังไม่ละทิ้งการถ่ายทอดในกลุ่มเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน โดยจะทำการสอนทุกวันจันทร์ที่บ้านอู๋ยใจคำ และเมื่อมีกิจกรรมหรืองานใดที่ได้รับการร้องขอให้ไปร่วม อู๋ยจะนำสินค้าและวัสดุอุปกรณ์ไปร่วมสาธิตและสอนผู้ที่สนใจอยู่เสมอ และอู๋ยก็มีเครือข่ายการทำร่มหรือจ้างแดงอยู่หลายคน เช่น พ่อแดง บ้านเหล่าป่าฝาง พ่ออู่น พ่อตัน พ่อสอนที่บ้านแสนคันธา และพ่อคำที่บ้านป่าดิว นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนที่เชิญอู๋ยไปเป็นวิทยากรสาธิตการทำร่มให้กับนักเรียนหลายแห่งเช่น โรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ อู๋ยบอกว่าปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จคือ ความรักในอาชีพ การทุ่มเทให้งานโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอย่างเต็มที่และพัฒนาปรับปรุงงานอยู่ตลอด แต่มีอยู่อย่างหนึ่งที่อู๋ยคิดว่ามันเปลี่ยนไปคือ การขาดรูปลงบนร่ม ที่ต้องทำตามออเดอร์ที่สั่งมา สิ่งที่เป็นปัญหาในการผลิต คือ ช่วงฤดูฝนที่จะทำให้ร่มไม่แห้ง เสียเวลาทำให้ผลิตได้น้อย ส่งผลเสียต่อรายได้เป็นอย่างมาก อู๋ยอยากให้มีการขายตัวในการทำร่มให้มากขึ้น ให้เกิดบุคลากรที่ทำร่มเป็นมากขึ้นและสืบทอดให้กับลูกหลานต่อไป

อู๋จัน ศรีสุวรรณ ปัจจุบันอายุ ได้ 73 ปี อยู่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบล บ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ อู๋จันเป็นบุตรของพ่ออู๋ยดวง และแม่อู๋ยจา ศรีสุวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2475 ที่บ้านแสนคันธา มีพี่น้องร่วมกัน 3 คน เป็นชาย 1 คน เป็นหญิง 1 คน เมื่ออายุได้ 20 ปี อู๋ยแต่งงานกับแม่อู๋ยดำ โปธิเรือน มี บุตรด้วยกัน 3 คน

เมื่ออู๋ยเป็นเด็ก อู๋ยเริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียน วัดดอนปิน ปัจจุบันขึ้นกับตำบลทุ่งรวงทอง อู๋ยจะชอบ เล่นวิ่งเปี้ยว เล่นฟุตบอลโดยทำหน้าที่เป็นประตู เคย เป็นลูกเสือได้เดินทางไกลไปถึงเมืองวิน เวลาไป โรงเรียนจะได้เงินไป 5 สตางค์ จะถือแน่นมากจนมือ เป็นเหนื่อเพราะกลัวหาย จะไม่ได้กินอะไร ขนม ลอดช่องด้วยตราไก่ 2 สตางค์ กินกัน 2 คนไม่หมด เงิน 5 สตางค์กินอิม้ทั้งวัน แม่ค้าจะหาบเร่ขายเป็น ที่ ๆ ไป ขนมจีนด้วยละ 1 สตางค์ มี แคนหมู หมูทอด จิ้นส้ม ไข่เปิด ไข่ไก่ ของกินมากมาย ในวันพระก็จะ

ไปวัด เวลาถึงงานประเพณีต่างๆ จะมีการจุดประทัด จุดบอกไฟดอก บอกไฟกำปี้ ตอนเกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 ยังแก้ผ้าอาบน้ำอยู่กับเพื่อน พอมีเครื่องบินมากก็จะวิ่งลงไปอยู่ในหลุม ขุดหลุมหลบภัยไว้ที่ โรงเรียน ขุดแค่ขาเดียวข้างบนเอาต้นกล้วยไปทับไว้เพื่อกันกระสุน พอเสียงเครื่องบินหายไปก็จะออกมา จากหลุม รมกันปึกว่า ๆ ตอนญี่ปุ่นเข้ามาในหมู่บ้านใหม่ ๆ ไม่รู้เรื่องอะไร ที่วัดจะมีทหารญี่ปุ่นเต็มไป หมดทุกวัด ญี่ปุ่นมาพักแค่เป็นทางผ่าน ในสมัยนั้นมีการเกณฑ์ผู้ชายอายุ 20-60 ปี ไปทำงานตาม สนามบิน เทศคอนกรีตสนามบิน ขุดหลุมหลบภัย ทำที่พักของญี่ปุ่น สนามบินตอนนั้นไม่กว้างระเบิดลงที่ก็ ตายกันหมด อู๋ยบอกว่าไม่เคยเห็นเขารบกัน สาเหตุสงครามโลกคืออะไรไม่รู้ รู้แต่ว่าญี่ปุ่นกับอังกฤษรบ กัน ญี่ปุ่นแพ้อังกฤษ ก็เลยถอยทัพ โดยอาศัยไทยเป็นทางผ่าน ไทยจึงได้รับผลกระทบ ตอนที่สู้รบกันก็ใช้ คนไทยหาบเสบียงหาบข้าวสารไปทางแม่ฮ่องสอน พออู๋ยอายุประมาณ 14-15 ปี ได้บวชเป็นเณร และ เมื่อสึกออกมาอายุได้ 19 ปี ด้วยที่เป็นคนชอบเที่ยว โดยมักจะขี่จักรยานไปกับเพื่อนๆ ตอนปีใหม่เมือง กินข้าวเช้าแล้วก็จะปั่นจักรยานไป จักรยานสมัยก่อนล้อเป็นซี่ทำด้วยอลูมิเนียม เวลาโดนแดดมันสะท้อน สวยดี สมัยนั้นเป็นจักรยานตัวผู้ซื้อมาคันละ 660 บาท สถานที่เที่ยวส่วนมากคือ ลำพูน บ้านโฮ่ง บ้าน ดันแทน และอีกหลายแห่งเกือบทั่วลำพูน แต่ก่อนไปแล้วสาวส่วนมากจะไปกันช่วงปีใหม่เมืองซึ่งมี

การละเล่นหลายอย่าง เช่น เล่นบะกอน (การเล่นบะกอนเป็นลูกกลมๆ คล้ายกับลูกแก้ว ถ้าไม่มีก็ใช้เม็ดมะขามแทน เอาขว้างกันไปขว้างกันมา ใครรับไม่ได้ก็แพ้) เล่นบะบ้า(สะบ้า) การจับสาวก็จะใช้สำนวนโวหารเป็นคำว เป็นเครือ เช่น “นั่งเตีอะ นั่งเตีอะ นั่งเมอะอิงกัน ไค่หันจ่างมัน ของเฮาส้างได้” หรือเวลาสาวมาเที่ยวที่บ้าน ตอนแรกที่เข้าบ้านก็จะมีคำถามว่า “อ้ายกินข้าวกับอะหยัง” อ้ายก็จะตอบว่า “ชะปะชะปิน หมู้อันบันเจือ บ่าด้วใส่เสื่อ แก่งบะนอยป่า บะฮ้อยนอยจา ส้าบ่าเชื้อแจ้” สาวก็ตอบว่า “หยังมาหลายใจ” อ้ายก็ตอบว่า “มะก่อนหลายใจ บ่าเดียวใจเดียวแล้วเน้อ” แต่ก่อนเศรษฐกิจความเป็นอยู่ทางบ้านถ้ามีก็ใช้ ถ้าไม่มีก็ไม่ใช้ เก็บผักหักไม้กินกันไป สมัยก่อนปลาแยะไปหากังาย กินเหลือก็เอาไปขาย สมัยนั้นบ้านเป็นเรือนไม้สูง มุงด้วยหญ้าคาถ้าเป็นคนมีฐานะจะมุงด้วยดินขอ การปลูกบ้านหรือทำงานอะไรในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะช่วยกันคนละไม้ละมือ มีข้าวก็เอาข้าวไปช่วย มีเกลือ พริก ผัก พัก ผ่าง แดงกวา มะม่วง ส้มโอก็จะนำไปช่วยกัน ส่วนการปกครองก็มีพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ปกครอง การทำมาหากินของอ้ายก็มีนา ทำนา ทำไร่ รับจ้างก่อสร้าง เลี้ยงลูกไป เมื่อลูกเรียนป.4-6 เลิกจากโรงเรียนต้องทำการบ้าน อ้ายต้องตรวจดูทุกข้อ ตอนลูกเรียนม.1-2 ตรวจไม่ได้เพราะอ้ายจบแค่ป.4 จึงทำได้แค่อบรมสั่งสอนไม่ให้คบเพื่อนฝูงที่ไม่ดี กินเหล้าเมายา แต่ก่อนมีที่ศาลาบ้านน้ำตันมีคนมาสูมหั่วกันเต็มไปหมดแต่ไม่ให้ไป ลูกๆจะขอไปที่ไหนต้องมีสาระ เวลาไปไหนจะไปด้วยเพราะป้องกันไม่ให้คนอื่นมาทำร้าย เวลาไปเที่ยวงานปอยหลวง ปอยลูกแก้ว หรือไปดูหนังจะพาลูกไป เพราะในช่วงนั้นมีการตีกันมากกว่า สมัยนี้อีก แต่เมื่อก่อนตีกันแล้วก็หายกันวันพรุ่งนี้ก็ตีกันแล้ว ไม่เหมือนในสมัยนี้ตีกันถึงตาย ถ้าไม่ตายก็อาฆาตแค้นกันไม่รู้จักหยุด

ในการทำน้ำตันนั้น หมู่บ้านน้ำตันได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2385 ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพปั้นน้ำตันหลายชั่วอายุคน เพราะน้ำตันจะเกี่ยวข้องกับกับวิถีชีวิตชาวบ้านมากทุกครัวเรือนจะมีน้ำตันใส่น้ำไว้ดื่มภายในบ้านเสมอ ปัจจุบันเริ่มจะหายไปบ้างเพราะมีการใช้ขวดหรือพลาสติกแทน การทำเครื่องปั้นดินเผาของอ้ายแต่เดิมอ้ายจะปั้นแต่น้ำตันไว้ใช้เท่านั้นรูปทรงจึงไม่ค่อยสวย ต่อมามีการได้พัฒนาโดยลูกชายคือ สล่าแดง (สมทรัพย์ ศรีสุวรรณ) ที่ลาออกจากราชการมาอยู่ที่บ้าน ได้ไปพบลุงเขยคือ ลุงหลู หล้าบันใจ เพื่อปรึกษาหารือเรื่องการทำน้ำตัน และได้ไปสืบค้นหาน้ำตันที่คนรุ่นปู่ย่า ตาทวดได้ปั้นไว้ในหมู่บ้าน จนกระทั่งสืบค้นไปถึงเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองเถิน ลำปาง ตาก และเลยไปถึงประเทศพม่า การศึกษาสืบค้นของสล่าแดงเป็นการฟื้นฟู และรักษามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำน้ำตันไว้ และยังสามารถพัฒนารูปแบบต่อยอดออกไปอีกเพื่อการตลาด แต่ยังคงไว้ซึ่งลวดลายและวิธีการปั้นแบบโบราณ โดยที่น้ำตันได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นภาชนะใส่น้ำไว้ดื่ม ไว้กิน และต้อนรับแขกที่มาเยือน กลับกลายมาเป็นเครื่องตกแต่งบ้านที่บ่งบอกถึงการต้อนรับที่อบอุ่น นอกจากนี้ยังมีการปั้น ช้าง หมู ควายและทำผางประทีปด้วย การเข้ามาร่วมกลุ่มเครือข่ายอ้ายสอนหลานโดยการชักชวนของอ้ายใจคำ ที่เชื่อมโยงกันมา ไปร่วมสาธิตและสอนการปั้นน้ำตัน ปั้นหมู ปั้นช้าง และทำผางประทีป อ้ายและครอบครัวโดยสล่าแดงเป็นหลักในการสร้างเครือข่ายของตนเองที่บ้านประมาณ 2 ปีมาแล้ว มีหน่วยงาน สถานศึกษาและองค์กร

ต่าง ๆ มาศึกษาดูงาน เช่น โรงเรียนปรีณัสร์รอแอลวิทยาลัย โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยนำนักเรียนมาเรียนรู้ที่บ้าน เพื่อช่วยกันไม่ให้เกิดการปนเปื้อนน้ำดื่มอันตรายไปจากหมู่บ้าน และเพื่อให้มีการสืบสานกันต่อไป โดยมีสลาแดง ผู้เป็นลูกชายเป็นหลักในการพัฒนางานและลดตายตามความต้องการของตลาด ส่วนตัวอู๊ยไม่ได้ปั้นแล้วแต่ทำหน้าที่ซัดให้มันและขึ้นเงา อู๊ยบอกว่าอยากให้มีคนมาช่วย ไม่ว่าจะเป็นเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลหรือรัฐบาล เพราะไม่มีทุนสำรองในการจัดทำและสอนเยาวชน แม้แต่การตลาดก็ยังไม่ต้องดิ้นรนหาเองอยู่ แต่อู๊ยจะถ่ายทอดให้กับลูกหลานต่อไปเท่าที่จะทำได้ในชีวิตนี้

อู๊ยดำ ศรีสุวรรณ ปัจจุบันอายุได้ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ แม่อู๊ยดำ เป็นบุตรของพ่ออู๊ยดวง และแม่อู๊ยเฮือน โปธิเรือน เกิดเมื่อปีระกา พ.ศ.2478 ที่บ้านน้ำตัน มีพี่น้องร่วมกัน 5 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 3 คน อู๊ยแต่งงานเมื่ออายุได้ 19 ปี กับอู๊ยจัน ศรีสุวรรณ มีบุตรด้วยกัน 3 คน

เมื่อแม่อู๊ยดำ อายุได้ 2 ขวบ แม่เสียจึงได้มาอยู่กับป้าเคยหาบกล้วยและผลไม้ไปขายที่วัดมาน(วัดจำลอง)ตอนที่เกิดสงครามโลกเพราะมีญี่ปุ่นอยู่มากขายได้หมดทุกครั้ง พออายุ 19 ปี จึงได้แต่งงาน และเมื่ออายุได้ประมาณ 20 ปี ได้มีโอกาสได้ฝึกฝนการปั้นดิน ปั้นผางประทีปกับพ่ออู๊ยอู่ที่อยู่ข้างบ้าน (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ส่วนการปั้นน้ำตันนั้นจะมีการปั้นทั้งหมู่บ้านเพื่อไว้ใช้ในครัวเรือน โดยใช้ดินจากแม่น้ำวาง มาทำ ที่บ้านยังมีไบเลี่ยนไม้สักที่ทำด้วยมือ สืบทอดมาจากรุ่นอู๊ยดวงผู้เป็นพ่อ มาใช้เป็นฐานสำหรับขึ้นรูป โดยการทำผางประทีปจะใช้ไบเลี่ยนเพียงอันเดียว แต่การทำน้ำตันจะใช้ไบเลี่ยนถึง 10 อัน เมื่อมีโครงการอู๊ยสอนหลาน อู๊ยใจดำได้มาขอให้ไปช่วยสอน ทำมา 3 ปีมาแล้วสอนทั้งการปั้นผางประทีปและปั้นหมู ส่วนเครือขาย

งานปั้นผางประทีปทำมา 2 ปี มีปีไร(พีอูไร โปธิเรือน) ผู้เป็นหลานมาช่วย เวลาที่จะไปสอนหรือสาธิตทั้งในโรงแรม โรงเรียน หน่วยงาน สถานศึกษา และศูนย์การค้าต่างๆ การทำผางประทีปจะขายดีช่วงใกล้ประเพณีเป็ง ในช่วงอื่น ๆ ก็จะทำไปเรื่อย ๆ เมื่อมีคนมาสั่งมาซื้อก็ขายไป ตอนนี้จะสอนอยู่ที่

บ้านมีคนสนใจมาเรียนหรือโรงเรียนต่างๆ นำนักเรียนมาฝึกงาน สาธิตและสอนให้ปั้น ทั้งผางประทีปและน้ำตันที่พ่ออุ้ยกับลูกชายทำ บ้านหมู บ้านช้าง บ้านวัว บ้านควายในอริยาบทต่าง ๆ โดยคิดว่าจะทำไปเรื่อยๆ จนกว่าจะไม่มีแรงทำ ด้วยแรงใจที่มุ่งมั่นและเปี่ยมล้นด้วยความเมตตา

อุ้ยปี สุวรรณ ปัจจุบันอายุ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 26 หมู่ 1 ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ อุ้ยปี เป็นบุตรของพ่ออุ้ยตัน และแม่อุ้ยดวงดี สุวรรณ (แก้วบุญเรือง) เกิดเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2478 ที่บ้านกลางศรีบุญเรือง มีพี่น้องร่วมกัน 2 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 1 คน เมื่ออายุ 22 ปี อุ้ยปีแต่งงานกับแม่อุ้ยยอดอินตะปัน ซึ่งเป็นชาวเขินบ้านกลาง มีบุตร

อุ้ยปี ได้เรียนหนังสือที่โรงเรียนท่าสา จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พออายุ 16 ปี ได้ไปบวชที่วัดศรีบุญเรือง เมื่อบวชได้ 1 พรรษาต้องลาสิกขาบท เพราะเห็นพ่อทำนาคนเดียว ต้องมาช่วยพ่อทำงานและทำการค้าขาย โดยขายถั่วลิสงที่ปลูกเอง พออายุ 20 ปี ได้ไปทำการคัดเลือกทหาร แต่ไม่ได้เพราะมีตำหนิที่มีนิ้ว 6 นิ้ว ปีพ.ศ.2499 จึงได้แต่งงานกับแม่อุ้ยยอดอุ้ยปีได้เรียนการตีเหล็ก ตีมีดและการจักสานต่างๆ กับ

พ่ออุ้ยตัน โดยเริ่มแรกจากการทำความสะอาด และแต่งมีดได้ 5-6 เดือน จากนั้นจึงเริ่มทำมีด ตีมีดเอง งานชิ้นแรกยังเก็บไว้อยู่ หลังจากนั้นก็ทำมาเรื่อยๆ ในช่วงที่เกิดสงครามมีญี่ปุ่นเข้ามานั้น จำไม่ค่อยได้นึกออกแต่ว่าพ่ออุ้ยตันให้ไปขนเสบียงด้วย อุ้ยปีเคยได้รับเลือกเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 12 ตำบลทุ่งปี (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นหมู่ 1 ตำบลทุ่งรวงทอง) เป็นผลส.(อสม.) เป็นอาสาปศุสัตว์ เป็นเกษตรหมู่บ้าน เป็นประธานผู้สูงอายุบ้านหมู่ 1 ตำบลทุ่งรวงทอง และเป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่วางถึง 2 สมัย ผลงานของอุ้ยปี มีทั้งการตีมีด การทำกระเปาะไม้ไผ่ จานเสริฟไม้ไผ่ เครื่องจักสาน ตะเกียงไม้ไผ่ โคมไฟกะลามะพร้าว ซึ่งเคยส่งเข้าประกวดและได้รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 สำหรับการสอนตีมีดนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการสอนผู้ใหญ่มากกว่า การสอนเด็ก ๆ จะเป็นงานไม้ไผ่ งานจักสาน โดยได้ไปสอนที่โรงเรียนบ้านทุ่งเสี้ยววรรัฐ เป็นพ่อครูภูมิปัญญาของโรงเรียนหลายแห่ง ในปีพ.ศ.2536 ได้มีชาวบ้านจากภาคใต้มาดูงานการตีเหล็ก ตีมีดของอุ้ยปีถึง 6 คันรถ อุ้ยปีมีเครือข่ายมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2537 ไปสอนที่บ้านเตาไห สอนแต่ผู้ใหญ่ มีพ่อปุยบ้านดงกำมาศึกษาดูงานและนำไปทำที่บ้าน การเข้ากลุ่มเครือข่าย

อึ้งสอนหลาน มีการติดต่อผ่านมาทางแม่อึ้งยอดที่เป็นญาติกับแม่อึ้งปา แฟนพ่ออึ้งใจคำ ได้ไปช่วยสอนการทำกระเป๋ากัน ทำตะเกียงและงานจักสานต่างๆ ส่วนการตีมีดจะเป็นการสาธิตเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นงานที่ค่อนข้างหนักและต้องมีความอดทน อึ้งปีบอกว่า “อยากถ่ายทอดไว้กับลูกหลาน เพราะหากสิ้นบุญไปแล้ว มันจะสูญหายไปหมด” ซึ่งการถ่ายทอดนั้นต้องขึ้นอยู่กับเด็กด้วยว่ามีพื้นฐานด้านช่างมาหรือไม่ถ้ามีนิดหน่อยก็จะไปได้ดี แต่ถ้าไม่มีพื้นฐาน ทำอะไรไม่เป็นก็จะยากหน่อย แต่ถ้าลูกหลานอยากเรียนรู้อึ้งก็ยินดีที่จะสอนให้ งานที่อึ้งทำทุกวันนี้มีลูก ๆ คอยเป็นกำลังใจให้ เพราะไม่มีทุนสำรอง ต้องรอให้มีคนมาสั่งทำจึงจะได้ตีมีด ด้านการตลาดยังมีปัญหาอยู่ แต่อึ้งก็จะทำไปเรื่อยๆ โดยในปีพ.ศ.2548 อึ้งได้รับการยกย่องในงานผู้สูงอายุแห่งชาติด้วย

พ่อหลวงจอนิ โอโดเชา ปัจจุบันอายุได้ 52 ปี เป็นคนบ้านหนองเต่า ภรรยาชื่อ มะตะกี อายุ 61 ปี เดิมเป็นคนบ้านห้วยตาก อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านหนองเต่า มีบุตรด้วยกัน 5 คน เป็นชาย 6 คน หญิง 3 คน

พ่อหลวงจอนิ เล่าว่าที่มาของชื่อ จอนิ มาจากช่วงที่พ่อหลวงเกิด เป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นบุกเข้ามาในประเทศไทย แม่จึงตั้งชื่อว่าเจแปนนิส แต่ทางอำเภอเขียนไม่ได้ เลยตั้งว่า จอนิ ส่วนนามสกุล โอโดเชา มาจากพ่อชื่อ เจอโค โดเดอเชอ ปู่ชื่อ โจวโด ยาชื่อ พอสอเชอ การตั้งนามสกุล จึงเอาชื่อปู่และย่ามาผสมกันเป็น โอโดเชา พ่อหลวงจอนิ เติบโตขึ้นมาท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ที่แต่เดิมในอดีตบ้านห้วยตาก เป็นป่าทึบ มีเสือ กวาง หมูป่าอาศัยอยู่ และจะมีการล่ากวางในเขตหมู่บ้านนี้เสมอ ชีวิตวัยเด็กจะช่วยญาติเลี้ยงควาย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ตนเองได้เรียนรู้เรื่องราว ความ

หลากหลาย และความสัมพันธ์ของธรรมชาติ ในราวปีพ.ศ. 2512 ได้มีการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยมีคณะมิชชันนารี คณะแบ็บติสต์ เดินทางมาประกาศเผยแผ่ศาสนาที่พี่น้องปกากะญอ ทำให้เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านได้เดินทางไปเรียนต่อที่แม่ป้อน อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และพ่อหลวงจอนิกก็เป็นคนหนึ่งที่มีโอกาสไปเรียนหนังสือ จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านศาสนาที่นับถือผี มาเป็นนับถือคริสต์บางส่วนแล้ว ยังมีบางส่วนที่นับถือพุทธศาสนา และยังเกิดการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้นในชุมชน เช่น ด้านสาธารณูปโภค มีประปาในหมู่บ้าน ด้านสาธารณสุข มีสถานอนามัยในหมู่บ้าน และมี

โรงเรียนเกิดขึ้นในหมู่บ้านในปีพ.ศ.2513 ต่อมาในปีพ.ศ.2515 ได้มีกลุ่มพระธรรมจาริก คณะธรรมทูต วัดศรีโสดา เดินทางเข้ามาในหมู่บ้าน เด็กจึงมีการบวชเณรขึ้น

พ่อหลวงจอนิได้เฝ้ามองดูความเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตนเอง ตั้งแต่ที่มีบุคคลภายนอกเข้ามาทำงานในชุมชนมากมายหลายกลุ่มนั้น ทำให้เกิดแนวคิดเรื่อง “น้ำบ่อหน้า และน้ำบ่อหลัง” ในการแก้ปัญหาชุมชนในอนาคต โดยจะเตือนลูกหลานอยู่เสมอว่า “แสวงหาน้ำบ่อหน้า อย่าลืมน้ำบ่อหลัง” คือ ไม่ลืมประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาคุณค่าของตนเอง ส่วนน้ำบ่อน้ำนั้นคือ สิ่งใหม่ๆ ที่จะนำความเปลี่ยนแปลงซึ่งเรายังไม่รู้จักดีพอ อาจจะเป็นบ่อน้ำพิษ เราจึงต้องรักษาน้ำบ่อหลังไว้กินไว้ใช้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งแนวความคิดเรื่อง “น้ำบ่อหน้า” เป็นเพราะคนรุ่นใหม่ที่ได้ออกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน ไปเรียนมามากมายทั้งด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การเงิน ทุนต่าง ๆ คนรุ่นใหม่เหล่านี้เมื่อเรียนจบมาก็ต้องหางานทำนอกชุมชน ทำให้ลืมวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมอันประกอบด้วยวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า ซึ่งจากการศึกษาของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นคนเยาวชนรุ่นใหม่พบว่าเมื่อเรียนจบแล้วไม่มีงานทำ จะมีปัญหาเรื่องการดำรงชีวิตมาก สำหรับแนวคิดเรื่อง “น้ำบ่อหลัง” คือ การดำรงตนในวิถีชีวิตว่าตนเองมาจากไหน ต้องเรียนรู้อัตลักษณ์ของตนเอง การดำรงตนของตนเองที่สามารถเตรียมที่ทำกิน ไถนา ปลูกข้าว นวดข้าว เก็บข้าวเข้ายุ้งฉางของตนเองได้ นำมากินได้ สามารถพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกันสามารถบอกชื่อของพืชชนิดนั้น ๆ พร้อมทั้งบอกสรรพคุณของพืชได้ด้วย ในส่วนความสัมพันธ์กับเครือญาติก็มีความสัมพันธ์กันตลอด สิ่งที่พ่อหลวงจอนิ ให้ความสำคัญมากที่สุดในปัจจุบัน คือ การฟื้นความคิดเรื่อง น้ำบ่อหลัง ด้วยกระบวนการดังนี้

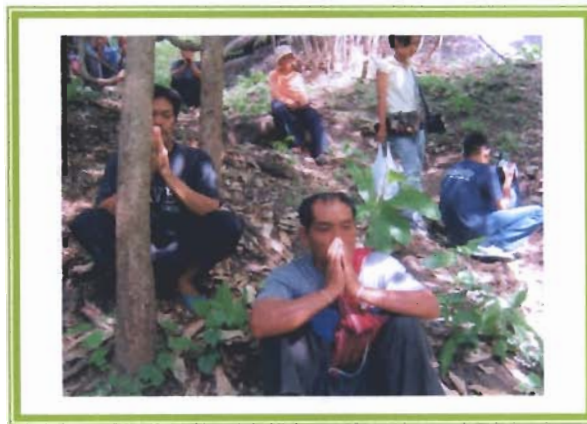
1. ด้านสิ่งแวดล้อม เน้นให้ปกากะญอรู้ความหมายของต้นไม้ “แคปอ” ต้นไม้ที่ใช้ผูกกระบอกไม้ไผ่บรรจุสายสะดือของเด็กที่เกิดใหม่ โดยพ่อของเด็กจะนำมาผูกไว้กับต้นไม้แคปอ 7 วัน เมื่อกระบอกสายสะดือไม่ตกลงมาพ่อของเด็กจะนำอะไรไปขว้างให้กระบอกไม้ไผ่ตกลงมาสู่พื้นดิน

2. ด้านการทำมาหากิน เน้นให้ปกากะญอใช้ประโยชน์จากที่ดินโดยความเคารพต่อธรรมชาติ การไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ด้วยการเตรียมดินแต่เนิ่น ๆ เพราะต้องการลดการใช้เครื่องจักร

3. ด้านวัฒนธรรมประเพณี เน้นให้ปกากะญอ ศึกษารูปแบบวัฒนธรรมจากวิถีชีวิตโดยการผูกข้อมือ(มัดมือ) โดยใช้อาหารประกอบในพิธีกรรม เช่น ไก่

วิธีการจัดการเรียนรู้ของพ่อหลวงจอนิ โอดิเชา จะเริ่มต้นจากครอบครัวโดยที่ทุกคนมาพร้อมหน้ากันแล้ว พ่อหลวงจะเป็นผู้เริ่มทำการอธิษฐานเพื่อขอการนำจากพระเจ้า จากนั้นก็จะทำหน้าที่ประสานการประชุมครอบครัว โดยมีภริยาทำหน้าที่รองประธาน ในการประชุมจะให้ลูก ๆ ทุกคนพูดคุยกันว่ามีปัญหาอะไร ต้องการให้ครอบครัวช่วยเหลืออะไร ค้นรายการด้วยการร้องเพลงแล้วคุยกันต่อ วิธีนี้ทางคริสเตียนเรียกว่า การรีทซ์ คือ ถอยหลังกลับไปมองด้านหลังว่ามีสิ่งบกพร่องอะไรและมองไปข้างหน้าร่วมกัน โดยการให้อภัยซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น ลูกสาวคนสุดท้าย ออยากได้รถจักรยานยนต์ ทุกคนในครอบครัวจะอธิษฐานว่าหากมีรถจักรยานยนต์จะต้องมีการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวในเรื่อง

ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าซ่อมแซม หากเกิดอุบัติเหตุจะทำอย่างไร สรุปสุดท้ายลูกสาวก็ไม่ต้องการซื้อรถจักรยานยนต์ พ่อหลวงบอกว่าการให้ความรู้ ในครอบครัวต้องได้รับการพัฒนาไปแล้วจึงจะเข้าไปในชุมชน โดยใช้รูปแบบการประชุมของประชาคมหมู่บ้าน หากเป็นเด็กและเยาวชน จะเข้าไปให้ความรู้แก่เยาวชนในโรงเรียนเทอมละ 2 ครั้ง เป็นระยะเวลา 1 วัน หรือครึ่งวัน ส่วนทางครอบครัวจะมัดมือ 2 ครั้งต่อปี โดยจะทำในช่วงปลายเดือนธันวาคมหรือต้นเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนช่วงที่สองจะเป็นช่วงปลูกข้าวเสร็จประมาณเดือนสิงหาคมของทุกปี

วิถีชีวิตชนเผ่าปกากะญอที่แม่วาง

การสร้างเครือข่ายอุ้ยสอนหลานของอุ้ยใจคำ ตาปัญญา เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่อุ้ยใช้ตอบโต้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแม้วาง เป็นการปรับตัว ในบริบทสังคมแม้วางที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยความคิด ความเพียรพยายามและความมุ่งมั่นตั้งใจในการนำเอาความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวตนของอุ้ยทุกคนมาถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชน ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างมีความสุขตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ผู้รู้ในชุมชนได้ร่วมมือกันสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ลูกหลานในชุมชนและคนสนใจทั่วไป เพื่อสานความสัมพันธ์ที่เคารพและเกื้อกูลกันของคนในวัยต่างๆ ในชุมชนโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับคนเฒ่าคนแก่ และเพื่อสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถาบัน องค์กรชุมชน วัดและโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การสร้างเครือข่ายของอุ้ยใจคำ เป็นการสร้างเครือข่ายด้วยพลังใจ พลังกาย ความรู้สึกและศีลธรรมที่ยึดโยงเครือข่ายให้เกิดความเหนียวแน่น เป็นสายใยทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่ในอดีต โดยจะเน้นที่ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความสามัคคีและความอดทน ด้วยความสมัครใจของสมาชิกเครือข่ายที่ทุกคนต้องมีใจมาก่อน ปฏิบัติการของอุ้ยใจคำเป็นระบบการรวมพลังที่เข้มแข็งที่เคลื่อนไหวเพื่อเรียกคืนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบทบาทของ “อุ้ย” ในอดีตกลับคืนมาด้วยหลักคิดที่เปี่ยมคุณค่าและมีอุดมการณ์ที่ต้องการดึงลูกหลาน เด็กและเยาวชนให้พ้นจากอบายมุขต่างๆ และมาร่วมกันอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนละสังคม เป็นการใช้อองค์ความรู้ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวตนของอุ้ยตอบโต้กับกระแสความเจริญในยุคโลกาวัตันน์ ชวงชิงเอาเด็กและเยาวชนกลับมาหาอุ้ย กลับมาสู่ชุมชน ให้มาร่วมกันสืบสานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและถ่ายทอดสายสัมพันธ์ของอุ้ยกับหลานให้มั่นคงแข็งแรงและยั่งยืนสืบไป

บทที่ 5

ความคิดและการต่อสู้ของอู๋ใจคำ

5.1 กำเนิด(ความคิด) : การต่อสู้เพื่อยึดพื้นที่แสดงตัวตน

อู๋ใจคำได้เริ่มกระบวนการคิดเป็นระบบขั้นตอน ด้วยการวิเคราะห์ตนเองตั้งแต่อดีตที่วิถีชีวิตในชุมชนแม่ว้างจะเน้นเรื่องการทำมาหากินด้วยการเกษตรเป็นหลักแทบทุกครัวเรือน ชาวบ้านจะแบกจอบ แบกเสียม คันไถออกไปทำนาทำสวนแต่เช้า เย็นก็เก็บผักหาปลาทำกับข้าว วิถีชีวิตจะพึ่งพิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ เลี้ยงเปิด เลี้ยงไก่ ปลูกพืชผักสวนครัวอยู่อย่างพอมี พอกิน ไม่มีหนี้สิน และพอมีเงินออมอยู่บ้าง มีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดีมีความสุข แม้จะมีความยากลำบากบ้างในช่วงที่เกิดสงคราม แต่ก็สามารถประคองนาวาชีวิตผ่านพ้นช่วงนั้นมาได้และสามารถสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นได้ เพราะความขยันหมั่นเพียรที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ มาพัฒนาการทำกินของตัวเองจนอาศัยอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข จากผลการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้ในชุมชน ที่มีแนวทางการพัฒนาเปลี่ยนทุนที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นทุนหลักของชีวิตมนุษย์ คือ ทุนมนุษย์ที่เป็นคนแต่ละคน ทุนสิ่งแวดล้อมหรือทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคมหรือการอยู่ร่วมกัน และทุนทางวัฒนธรรมหรือด้านจารีตประเพณีและศาสนธรรม ทุนทั้ง 4 ประการนี้เป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชนเป็นไปอย่างสมดุลย์ (จากรุวรรณ ธรรมวัตร,2548) ทุนเหล่านี้ที่เคยเป็นประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์และคนหมู่มากในชุมชนและสังคม ได้กลับกลายเป็นผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยหรือเรียกให้ชัดเจนว่า "นายทุน" ทำให้วิถีชีวิตที่เคยสงบสุขแบบพอกอยู่พอกินไม่มีหนี้สินของชุมชนแม่ว้าง ก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตเพื่อ "เงินตรา" อีกทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่นำความเจริญด้านต่าง ๆ เข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้เกิดภาวะวิกฤตขึ้นในชุมชน เพราะการพัฒนาที่ตัดขาดเป็นส่วน ๆ ออกจากกัน โดยไม่มีการเชื่อมโยงเหมือนวิถีชุมชนในอดีตที่มีระบบคุณค่าของอู๋ใจ ระบบความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีวิถีปฏิบัติต่างๆ ในการขัดเกลาสังคม รวมทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถูกกละเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาในการทำมาหากิน การจัดการดิน ป่าและน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย ประเพณีความเชื่อต่างๆ การศึกษาในระบบโรงเรียนได้นำเด็กต้องไปใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลาเกือบ 20 ปี เป็นระบบที่แยกเด็กออกไปจากวิถีการผลิตของชุมชน ทำให้ขาดการติดต่อสัมพันธ์และเรียนรู้กระบวนการต่างๆ ในชุมชน เกิดการละทิ้งชุมชน มีแนวคิดไหลไปตามกระแสทุนนิยมมากขึ้น ไม่สนใจวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมของชุมชนแม่ว้าง ที่เปลี่ยนจากสังคมชนบทไปสู่การเป็นสังคมเมืองอย่างรวดเร็ว มีการรับเอาสิ่งแปลกปลอมเข้ามาใช้ในสังคมอย่างไม่มีการพิจารณาไตร่ตรอง ทำให้เกิดปัญหาในชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาวัยรุ่นที่ยังเรียนไม่จบ แต่มีนิสัยและพฤติกรรมที่ค่อนข้างเกร่ไม่สนใจเรียนหนังสือ ซึ่งมักจะเป็นวัยรุ่นที่เรียนในสถาบันวิชาชีพต่าง ๆ ที่ไม่ได้เรียนหนังสือเต็มวัน สามารถเข้า

ออกสถานศึกษาได้ตลอด หรือเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่เรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย หรืออนุปริญญาแล้ว แต่ไม่มีงานทำ กลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้จะมีค่านิยมที่เด่นที่สุด คือ การมีรถมอเตอร์ไซด์ไว้สำหรับขับที่และแต่งแข่งกัน บางครั้งจะเห็นเด็กและเยาวชนเหล่านี้จับกลุ่มกันตามซุ้ม หรือศาลาข้างทางในหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ บางคนสูบบุหรี่หรือดื่มสุราและพูดจาทะเลาะกันอยู่เป็นประจำ หรือหาเรื่องผู้คนที่ผ่านไปมา บางครั้งเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทชกต่อยตีกันขึ้นมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีงานประเพณีหรืองานมหรหรรพ์ต่าง ๆ ในเวลากลางคืน ที่มีเครื่องดนตรีสมัยใหม่และเครื่องเสียงที่เปิดดังกระหึ่มตามจังหวัดดนตรีสมัยใหม่ที่ปลูกไร่ สร้างอารมณ์คึกคะนองสนุกสนานให้แก่วัยรุ่น จะเป็นเหตุดึงดูดให้วัยรุ่นจากที่ต่างๆ ไปรวมตัวกัน และเมื่อได้เจอกันก็มักจะสูบบุหรี่และดื่มเหล้าจนเมามาย จากนั้นจะขับที่รถมอเตอร์ไซด์ไปยังแหล่งมั่วสุมต่าง ๆ หรือขับแข่งกันในชุมชน โดยอุยใจคำได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าค่านิยมมีรถมอเตอร์ไซด์ไว้สำหรับขับที่และแต่งรถแข่งกันของวัยรุ่นนี้ นอกจากจะมีผลกระทบต่อตัววัยรุ่นเองโดยตรงแล้ว ยังมีผลกระทบต่อบุคคลอื่นและชุมชนด้วย คือ

1.) ด้านความปลอดภัยของบุคคลอื่นและชุมชน การแต่งรถมอเตอร์ไซด์ทำให้สมรรถนะของรถมีความเร็วขึ้น และการแต่งท่อไอเสียทำให้มีเสียงดังมากขึ้น เมื่อวัยรุ่นมีการรวมตัวกันเพื่ออวดฝีมือการแต่งรถย่อมต้องมีการทดสอบฝีมือด้วยการแข่งขันกันด้วยความเร็ว มีผลกระทบต่อความปลอดภัยในการขับที่และสร้างความรำคาญให้แก่ชุมชน รวมทั้งยังเป็นอันตรายต่อผู้ขับที่คนอื่นและชาวบ้านที่สัญจรบนท้องถนนด้วย

2.) ด้านเศรษฐกิจการเงิน จากความต้องการมีรถมอเตอร์ไซด์ หรือแต่งรถมอเตอร์ไซด์ของวัยรุ่นเป็นเรื่องที่ต้องใช้เงินค่อนข้างมาก ในการซื้อรถและหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ มาดัดแปลง หรือตกแต่งให้สวยงาม ทำให้วัยรุ่นที่ยังไม่สามารถหาเงินได้ด้วยตนเองต้องรบกวนขอเงินจากพ่อแม่ หรืออาจนำเงินที่พ่อแม่ให้มาเพื่อหวังให้ลูกใช้ไปเรียนหนังสือมาใช้ในกิจกรรมการแต่งรถหมด ในที่สุดผลที่ตามมาคือวัยรุ่นเหล่านี้ไม่ยอมไปโรงเรียนและเรียนไม่จบ จนในที่สุดก็กลายเป็นภาระของพ่อแม่ที่ต้องเลี้ยงดูต่อไป

ปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านี้ที่เกิดขึ้นในชุมชนแม่วางในช่วงบั้นปลายชีวิต อุยได้มองเห็นและตระหนักถึงปัญหาและวิกฤตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หลังจากที่อุยได้วางมือจากการทำกิจกรรมต่างๆ จึงเริ่มกลับมามองที่เด็กและเยาวชนในชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อของสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายที่เข้ามาบ่มเมาและดึงพวกเขาออกไปจากชุมชน ทำให้ลืมบ้าน ลืมพ่อ ลืมแม่ ลืมพ่ออุยแม่อุยที่เคยป้อนข้าวป้อนน้ำหรือให้ขี่คอพาเที่ยวรอบหมู่บ้าน ลืมวิถีชีวิตและองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าในชุมชน อุยจึงเริ่มคิดทำงานเพื่อชุมชนแม่วางอีกครั้งหนึ่ง โดยเริ่มต้นที่กลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนก่อน ด้วยการชักชวนพ่ออุยแม่อุยมาร่วมกันคิดหาแนวทางปฏิบัติ จากจุดเริ่มต้นกับอุยอุ่น ศรีวิชัย เพียง 2 คน ซึ่งในช่วงแรก ชาวบ้านและลูกหลานอุยไม่ได้ยอมรับในการกระทำของอุยเท่าใดนัก บางคนเอาไปนิพนทาหาว่าอุยเป็นบ้าที่เขาเศษไม้ เศษกะลามะพร้าวมาทำสิ่งของไร้สาระ เสียเวลา เสียเงินเปล่าๆ แต่อุยก็ยังก้มหน้าก้มตาทำงานที่ตั้งใจไว้อยู่ตลอด จนกระทั่งอุยได้รับการยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 3 และได้เข้ารับพระราชทานโล่รางวัล

จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ หลังจากนั้นความคิดและมุมมองต่างๆ ที่ชาวบ้านเคยมองเริ่มเปลี่ยนไป มีคนทยอยเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายมากขึ้นเป็น 10-30 คน ขยายตัวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง จนกระจายไปทั่วชุมชน และลามออกไปนอกชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับต่างประเทศ ได้ในที่สุด ซึ่งในตอนแรกนั้นมีเครือข่ายอุ้ยบางคนไม่ยอมถ่ายถอดความรู้ที่มีอยู่ให้เพราะต่างมีเหตุผลว่า “ถ้าถ่ายถอดให้เขาไปหมดแล้ว เราก็อาจหมดหนทางทำมาหากิน หรือตัวเราก็หมดคุณค่าไปด้วย”

“ทำไปทำไม เสียเวลาเปล่า ๆ ไม่ใช่ถูก ใช้หลานของเรา”

อุ้ยใจคำและแกนนำเครือข่ายทุกคน ได้พยายามสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในภาระของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ต้องเป็นเสาหลักให้กับลูกหลานที่ไม่ใช่เฉพาะของตนเอง แต่มองไปถึงชุมชนและสังคมในอนาคตด้วย โดยเฉพาะวาทกรรมที่แม่อุ้ยผันได้กล่าวไว้คือ

“ความรู้ที่เราอมอยู่ไว้นานๆ ถ้าเราไม่คายออกมา เมื่อเราตายไป มันก็จะสูญสลายหายไปพร้อมกับสังขารเรา แต่ถ้าเราคายไว้ให้ลูกหลานเราในชุมชน ความรู้ของเรา มันก็จะอยู่คู่ชุมชนไปชั่วลูกชั่วหลานทุกชาติเลย”

ดังนั้นบรรดาพ่ออุ้ยแม่อุ้ยทุกคนจึงเต็มไปด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจอย่างสูง ต่างทำด้วยจิตใจที่เมตตากรุณาและเอื้ออาทร เพราะจากที่เคยใช้ชีวิตอย่างสมถะเรียบง่ายอยู่กับธรรมชาติ แบบพอมีพอกิน ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ มีคุณธรรมโดยยึดหลักพุทธธรรมนำจิตใจ เป็นกัลยาณมิตร สิ่งเหล่านี้ล้วนได้ถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชนที่มาเรียนรู้กับเครือข่ายอุ้ยสอนหลานทั้งสิ้น ประกอบกับความรู้ภูมิปัญญาในแต่ละเรื่องแต่ละสาขาในตัวตนของอุ้ยทั้งหมดที่เด็ก ๆ สนใจ ได้บรรจุถ่ายทอดอดเป็นบทเรียนชีวิตในแต่ละช่วงวัยให้กับลูกหลานได้รับรู้ อย่างไม่หวงแหนวิชาเหมือนดังที่เคยผ่านมา การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามความสนใจของผู้เรียน ไม่มีการบังคับ ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ หรือวางระบบอะไรไว้ตายตัว ไม่มีบทลงโทษใด ๆ มาตรการต่างๆ ก็ไม่มี มีแต่ใจที่จะให้เท่านั้น เป็นการเสียสละที่สูงส่งและใหญ่หลวงมากในวิถีชีวิตมนุษย์ที่เกิดมาชาติหนึ่ง ที่ได้ทำคุณประโยชน์ให้สังคม เด็กและเยาวชนหลายคนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ทั้งหมดไปทำเป็นอาชีพเสริมหารายได้ระหว่างเรียนด้วย เช่น ดนตรีพื้นเมือง การทำบายศรี การประดิษฐ์ของเล่นของใช้ต่าง ๆ โดยบางครั้งก็นำมาฝากขายที่บ้านอุ้ยใจคำ หรือเมื่อมีการสั่งซื้อมาจากลูกค้าจำนวนมาก ๆ ก็จะพากันมาช่วยเป็นลูกมือพ่ออุ้ยแม่อุ้ยผลิตชิ้นงานได้ การทำงานของอุ้ยใจคำและกลุ่มเครือข่ายอุ้ยสอนหลานได้เดินหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง เพราะอุ้ยทุกคนต่างมีปณิธานอันแน่วแน่ที่จะใช้กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ที่พ่ออุ้ยแม่อุ้ยทั้งหลายมีอยู่ในตัวตน ให้แก่ เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการแก้ไขปัญหให้กับชุมชนและสังคม โดยสิ่งสำคัญสูงสุดที่อุ้ยใจคำและเครือข่ายอุ้ยสอนหลานมีความสุขเป็นที่สุด คือ ความสำเร็จที่สามารถดึงลูกหลาน เด็กและเยาวชนทั้งหลายออกห่างจากอบายมุขต่าง ๆ ที่มาพร้อมกับร่างแปลงที่เรียกว่า “ความเจริญ” และพร้อมที่จะรับและตอบโต้กับกระแสการเปลี่ยนแปลง ที่จะถาโถมเข้ามาเหมือน

คลื่นลูกแล้วลูกเล่าได้อย่างมีสติ รวมทั้งความสำเร็จในการยึดพื้นที่เดิมเพื่อแสดงตัวตนในบทบาทของ “อู๋ย” ในอดีตให้กลับมาใช้พื้นที่เดิมของตนเองคือ ศูนย์กลางหรือศูนย์รวมของบ้าน ได้อย่างมีความสุขกับลูกหลานเหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมาในสถานภาพเดิมอย่างมีคุณค่า และมีศักดิ์ศรี

5.2 การจัดการความรู้ (KNOWLEDGE MANAGEMENT) : ปฏิบัติการของอู๋ยใจคำ

กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของอู๋ยใจคำ เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียนรู้ สร้างสรรค์ คิดค้น และแสวงหาทิศทางที่หลากหลาย เพื่อต่อสู้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมตลอดเวลา เป็นกระบวนการที่อู๋ยใช้ในการปกป้องเด็กและเยาวชนให้พ้นจากการครอบงำจากอบายมุขต่างๆ ที่กำลังขยายตัวมาพร้อมกับการพัฒนา และเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในชุมชนแม่วาง เป็นกระบวนการปรับตัวทางสังคม ที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลและระดับเครือข่ายภายในบริบทของสังคมในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยการจัดการความรู้ให้เป็นทุนทางสังคมที่ประกอบด้วย ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางทรัพยากรซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาทำให้ชุมชนและสังคมเข้มแข็ง โดยกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนแม่วางนั้น ถือเป็นมิติสำคัญในการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของอู๋ย ในการพัฒนาชุมชนและสังคมนั้นเอง เพราะกระบวนการทางวัฒนธรรม มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาอย่างมาก ช่วยให้เข้าใจสภาพที่เคลื่อนไหวของวัฒนธรรมในความพยายามที่จะสืบทอดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และอำนาจหรือศักดิ์ศรีในตัวตนและชุมชน ดังนั้นการจัดการความรู้ของอู๋ยใจคำ ที่เป็นผู้ดำเนินการตั้งเครือข่ายอู๋ยสอนหลานด้วยการใช้ภูมิปัญญาเป็นสื่อในการสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ให้เรียนรู้ในเนื้อหา เรียนรู้ในการปฏิบัติจริง (รู้และทำได้) ส่วนการสอนทางอ้อมคือ การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ จารีต ประเพณีไปโดยที่เด็กไม่รู้ตัว และทำให้ไม่เกิดความเบื่อหน่ายรำคาญเหมือนกับการนำเด็กมาพูดว่ากล่าวตักเตือนในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและความประพฤติปฏิบัติของเด็กโดยตรง ที่นอกจากจะสร้างความหงุดหงิดรำคาญและความเบื่อหน่ายให้กับเขาแล้ว ยังจะทำลายความสัมพันธ์อันดีงามที่เคยมีระหว่างอู๋ยกับหลานให้ห่างหายไป หรือถึงขั้นวิกฤตที่ความสัมพันธ์ขาดสะบั้นลงได้ อู๋ยใจคำจึงได้ใช้ภูมิปัญญาในการดึงเด็กและเยาวชนให้หลุดพ้นจากกระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่หลั่งไหลเข้ามา ด้วยการเอาดนตรีพื้นเมืองและของเล่นมาเป็นสื่อ เป็นเครื่องล่อ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการประสานความสัมพันธ์ระหว่างอู๋ยกับหลานที่เคยจืดจางห่างหายไปกลับมาสู่สภาพเดิมเช่นในอดีตที่อู๋ยเคยนั่งทำของเล่นให้ลูกหลานเล่น และสอนให้ลูกหลานทำเป็น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นอบอุ่น ในเงื่อนไขของเล่นได้มีสถานะเป็นสื่อที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนสองวัย คือ เด็กและผู้เฒ่าผู้แก่ให้เข้ามาเชื่อมต่อกัน ของเล่นจึงไม่ใช่เป็นเรื่องของเด็ก ๆ เท่านั้น หากแต่ “ของเล่น” ยังสามารถเป็นสื่อ ที่ใช้สานสายใยรักในครอบครัวให้กระชับมั่นคงยิ่งขึ้น

(กาญจนา แก้วเทพ , 2547 : 6) จากมุมมองที่วิเคราะห์ห่มอง “ของเล่น” ให้เป็นสื่อ สามารถนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับ การใช้ภูมิปัญญาของอุยใจคำและเครือข่ายอุยสอนหลานที่พยายามใช้ภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น ของเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นเมือง การทอผ้า การจักสาน การทำบายศรี สวยดอก ชันดอก การทำสวนพืชผักสมุนไพรพื้นบ้าน การทำร่ม การปั้นน้ำตัน การปั้นหม้อ การปั้นผางประทีป ฯลฯ สิ่งเหล่านี้กลายมาเป็น “สื่อ” ที่จะดึงให้เด็กและเยาวชนมารับสารที่อุยทั้งหลายทำหน้าที่เป็น “ผู้ส่ง” ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่อุยได้ถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชน โดยการวิเคราะห์ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่อุยสอนหลานเป็น “ตัวสื่อ”(Channel / Medie) ที่ทำหน้าที่เป็น “สื่อสัมพันธ์” เชื่อมโยงระหว่าง “ผู้ส่ง” (Sender) กับ “ผู้รับ” (Receiver) เข้าด้วยกันแนวคิดนี้มาจากหลักทฤษฎี Relational theory (กาญจนา แก้วเทพ, 2547 : 10,22) โดยเป้าหมายหลักของการสื่อสารแบบนี้จะมุ่งที่การสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างความรู้สึกร่วมกัน และสร้างประสบการณ์ร่วมกัน (shared understanding , feeling and experiance) ระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ เช่นเดียวกับการจัดการเรียนรู้ของอุยใจคำและเครือข่ายอุยสอนหลานที่มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างเข้มข้น จนตกผลึกความรู้ออกมาเป็นชิ้นงานที่เด็ก ๆ ได้เข้าไปเรียนรู้กับอุยทั้งหลาย รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิตให้แทรกซึมเป็นองค์ความรู้ในตัวตนของเด็กด้วย

บ่าช่างโหว่

นก

งูจับนิ้ว

อุยใจคำ สาธิตการเล่น “กำหมุ่น” และ “บ่าช่างโหว่”

กระบวนการจัดการความรู้ด้วยการใช้ภูมิปัญญาเป็นสื่อในการสอนเด็กและเยาวชนนี้ เป็นมิติหนึ่ง ที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงศักยภาพในการจัดการสังคมของอู๋ย ที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนส่งผลให้ชุมชนได้กลับฟื้นฟูศักยภาพแข็งแรงขึ้นมาอีก ความสงบสุขที่พึงปรารถนาของผู้คนในสังคม จะหวนกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ทำให้วิถีชีวิตร่วมกันระหว่างผู้คนในชุมชน ผู้คนกับธรรมชาติกลับฟื้นคืนมาและเกิดความสมดุลร่วมกัน จากสถานภาพของพ่ออู๋ยแม่อู๋ยทั้งหลายเคยถูกกระแสความเจริญของโลกาภิวัตน์ผลักดันให้ออกจากพื้นที่เดิมของตนเองที่เคยเป็นเสาหลักของครอบครัว กลับกลายเป็น "คนชายขอบ" ของครอบครัวและสังคม บางครั้งถูกกล่าวหาว่า คร่ำครึ โบราณ ล้าหลัง และกระด้างกระเดื่องไม่ให้ความเคารพเชื่อฟังทำอะไรข้ามหัวไปมา กลายเป็นคนไร้ค่าและเป็นภาระของลูกหลาน จนทำให้เหล่าอู๋ยทั้งหลายต้องปลีกตัวไปอยู่อย่างสงบเสงี่ยม ไม่มีปากมีเสียง ไปนั่งเฝ้าบงกชเจ้าจุก ณ มุมใดมุมหนึ่งของบ้าน ใช้ชีวิตอย่างขอมจ้านนในชะตากรรมที่ลูกหลานมอบให้ ปรากฎการณ์หรือวาทกรรมที่อู๋ยใจคำและเครือข่ายสร้างขึ้นเป็นการเปิดพื้นที่แสดงตัวตน และเรียกร้องสิทธิเพื่อต่อรองต่อสู้ช่วงชิงฐานอำนาจในบทบาทของอู๋ยในอดีตที่เคยดำรงอยู่ในสถานภาพที่มีคุณค่ามีศักดิ์ศรีกลับคืนมา ด้วยการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านต่าง ๆ เช่น ดนตรีพื้นเมือง การทำของเล่นพื้นบ้าน การทอผ้า การทำตุ๊ก บายศรี ฯลฯ ทุกๆ กิจกรรมที่อู๋ยทำในชุมชนเป็นการใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาในตัวตน ตอบโต้หรือประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นความมุ่งหมายของอู๋ยใจคำและเครือข่าย ที่จะนำเอาภูมิปัญญามาเป็นสื่อที่จะให้ลูกหลานเข้ามาหา หลังจากที่ได้ถูกสังคมเมืองและความเจริญจากกระแสโลกาภิวัตน์ดึงตัวตนพวกเขาออกไปจากวิถีชีวิตของอู๋ยในอดีต ที่เคยมีลูกหลานอยู่รอบข้างกลับคืนมา ในระยะ 10 ปี ที่ผ่านมาเป็นชัยชนะของอู๋ยใจคำและเครือข่าย ที่สามารถยึดพื้นที่เดิมของอู๋ยเพื่อแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของอู๋ยในอดีต ให้กลับคืนมาได้อย่างสวยงามและยิ่งใหญ่ สร้างคุณประโยชน์ให้แก่บรรดาอู๋ยทั้งหลาย ที่เคยนั่งทอดถอนลมหายใจอย่างสิ้นหวังไปวันหนึ่งๆ ให้พลิกพื้นมีชีวิตชีวาขึ้นมาอย่างน่ายินดียิ่ง กระบวนการคิดของอู๋ยใจคำที่เคลื่อนไหวเพื่อผลิตใหม่และปรับตัวภายใต้บริบทของสังคมในชุมชนแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม ด้วยการปรับหลักการเดิมให้มีความหมายใหม่ คือ บทบาทของอู๋ยในบ้าน ในครอบครัวและในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยในสังคมปัจจุบันการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมิติสำคัญต่อการพัฒนา เพราะเป็นกระบวนการของวาทกรรมที่ชุมชนใช้ในการต่อต้านการครอบงำที่กำลังขยายตัวมากขึ้นพร้อมกับการพัฒนาในปัจจุบัน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2548 : 112) นอกจากนี้ผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ในตัวตนของอู๋ย ยังทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Organization) ที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นำไปสู่การเรียนรู้ตามอรรถาศัย การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และกระบวนการทำงานของอู๋ยใจคำนั้น เป็นการผลิตซ้ำหรือผลิตใหม่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ ที่ช่วยให้ชุมชนแม้ว่าจะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงเป็น

โอกาสที่ควรหันมาพิจารณาศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น และหันมาลงทุนทางวัฒนธรรมด้วยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการพัฒนาการศึกษาในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเร่งส่งเสริมให้วงการวิชาการและท้องถิ่น สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนา(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544 : 183)

“ความรู้มั่วไว้นาน มันก็จะหายและตายไปกับเรา ต้องคายความรู้ที่มั่วไว้นานแล้ว ให้กับเด็ก ๆ ซึ่งก็ไม่ใช่ใครที่ไหน เป็นลูกหลานในบ้านเรานี้แหละ ของดีจะได้ไม่สูญหายตายไปกับเรา ต้องช่วยกันคายไว้ให้ลูกหลานให้หมด เราจะได้นอนตายตาหลับ”

วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานของของอู๋ยใจคำและเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน เป็นการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมในชุมชน ความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ นั้น แต่เดิมจะมีการหวงแหนไว้สำหรับลูกหลานในตระกูล หรือกลุ่มเครือญาติที่ใกล้ชิดเท่านั้น องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ติดตัวอู๋ยมาแต่อดีต ได้ถูกนำมาจัดการโดยอู๋ยใจคำ และบรรดาเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน ความรู้หลายอย่างที่เกือบมลายหายสูญไป ได้มีการสืบค้นฟื้นคืนขึ้นมาจัดการ สร้างเป็นองค์ความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ลูกหลานในชุมชนอย่างไม่ขาดสาย ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ให้คุณค่าด้วยพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำและเทศน์ธรรมป่าจ้อนและการสาธิตการตีฝ้าย ความรู้ด้านศาสนาที่จัดกิจกรรมธรรมสังฆจรในวันสำคัญทางศาสนา ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีด้วยการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมสังฆจร งานสาน ศิลป์ กิ้น แอ่ว อู๋ ความรู้ด้านความเป็นอยู่วิถีชีวิตด้วยการถ่ายทอดงานจักสาน การทำของใช้ด้วยกะลามะพร้าวและวัสดุธรรมชาติ การปั่นฝ้ายและทอผ้า การทำของเล่นพื้นบ้าน การทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นความรู้ล้ำค่าที่อู๋ยได้ฝากและฝังไว้ในจิตวิญญาณของเด็กและเยาวชนที่มาเรียนรู้ เพราะอู๋ยบอกว่าในอนาคตอาจจะเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่เราไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น เหมือนกับในช่วงชีวิตหนึ่งของอู๋ยที่ได้เผชิญกับความทุกข์ยากของสงครามโลกที่เกิดขึ้น อู๋ยจึงพยายามที่จะฝึกให้เด็กๆ ได้ประดิษฐ์ของใช้ในครัวเรือนด้วยมือและวัสดุธรรมชาติ เพราะอู๋ยมองการณ์ไกลว่าถ้าขาดน้ำมัน ขาดไฟฟ้า ขาดเทคโนโลยี ที่สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ล้วนอาศัยสิ่งเหล่านี้ทั้งสิ้น หากเกิดภาวะวิกฤตเด็กๆ เหล่านี้ ก็จะสามารถใช้ชีวิตอยู่ต่อไปได้ ทำมาหากินได้ ไม่ต้องพึ่งพิงสิ่งเหล่านี้ เหมือนที่อู๋ยเคยได้ประสบเมื่อยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 อู๋ยไม่เคยคิดว่ามันจะเกิด พอมันเกิดขึ้นก็เดือดร้อนอย่างแสนสาหัสเป็นเวลาถึง 8 ปีที่ต้องผจญกับความทุกข์ยากและใช้ชีวิตอย่างลำบาก เลือผ้าแทบไม่มีจะใส่ ข้าวปลาอาหารแทบไม่มีจะกิน อู๋ยยังต้องไปขุดเผือกขุดมันมาต้มกินแทนข้าว มันเป็นบทเรียนชีวิตที่อู๋ยต้องนำมาสอนลูกหลานไว้ เพราะทุกอย่างมันไม่แน่นอน ยกตัวอย่างเช่น สีนามิที่ไม่มีใครคาดคิดจะมาเกิดในเมืองไทยได้ ดังนั้นอู๋ยจึงต้องเตือนให้ลูกหลานทุกคนต้องเตรียมตัวเตรียมใจไว้ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิต และจะอย่าประมาทในการใช้ชีวิตเป็นดีที่สุด

การสาธิตการตีฟายด้วยวัสดุธรรมชาติ

การเรียนรู้ภูมิปัญญาของเด็ก

“อู๋เรียนหนังสือจบแค่ป.4 อู๋ก็ยังไม่ศึกษา มาจนเดี๋ยวนี้ ศึกษาเรียนรู้เท่าไรก็ยังไม่จบ ยังมีความรู้อีกมากมายที่ต้อง ศึกษา ในโลกนี้ คนโบราณบอกว่าทำอะไรให้เอาสิ่งนั้นมาศึกษา มาเรียนรู้ เช่น ปืนี่ทำนาไม่ได้ผล ปีต่อไปก็ต้องศึกษา พัฒนา ปรับปรุงจนได้ผลผลิตที่ดี คุ่มค่าในการลงทุน แต่เดี๋ยวนี้มีน้อยคนที่จะไปศึกษาไป ความรู้มันจึงไม่เกิด”

อู๋บอกว่าชีวิตนี้ต้อง **ศึกษา** ไม่ใช่แค่ **เรียน** และ **รู้** เท่านั้น อู๋มักพูดเสมอว่า พ่ออู๋ แม่อู๋ มีความรู้มากมายต้องพูดออกมา เจาะลึกเอาความรู้ออกมา มีชุมชนภูมิปัญญาอยู่ในแคว้น ตั้งมากมาย เราต้องไปสืบ ไปค้นเอาพ่อครู แม่ครูออกมาให้มากขึ้น มาถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้ลูกหลานไว้ การจัดการความรู้ของอู๋ใจคำ เป็นการดึงเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่บ่มเพาะไว้ในตัวตนของอู๋ทุกคนมาหล่อหลอมเป็นเครือข่ายที่กว้างใหญ่ แล้วถ่ายทอดให้แพร่ขยายออกไปให้เกิดความรู้ที่แตกฉานและหลากหลายมากขึ้น เป็นการถ่ายทอดความรู้จากอู๋ไปสู่ลูกหลาน และถ่ายทอดจากในชุมชนไปสู่ชนนอกชุมชน ที่เป็นพื้นที่เมืองต่าง ๆ ในประเทศและต่างประเทศ ที่มีหลายชาติได้มาศึกษาดูงานการจัด

กิจกรรม อีซสอนหลาน เช่น ประเทศลาว อินโดนีเซีย บังคลาเทศ จีน อังกฤษ เกาหลีใต้ เยอรมันนี เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น ฯลฯ โดยการที่อู๋ใจคำกับเครือข่ายอีซสอนหลานได้ออกไปมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ภายนอกก็มีผลทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาสู่ชุมชนด้วย เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติ เช่น กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่บ้านป่าแดด จังหวัดเชียงรายได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำของเล่นพื้นบ้านกับอู๋ใจคำและอู๋อุ๋น การเรียนตัดจ้อตัดตุงกับพ่อสิงห์แก้ว มโนเพชรของแม่อู๋ยผัน การรวมกลุ่มอีซสอนหลาน รวมทั้งเกิดการเคลื่อนไหวถ่ายเทความรู้ภูมิปัญญาของเครือข่ายอีซสอนหลานไปสู่องค์กรต่าง ๆ ที่ได้เข้ามาต่อยอดความคิดจนกลายเป็นองค์ความรู้ชุมชนที่แข็งแกร่งจนเกิดอำนาจขึ้นอย่างไม่รู้ตัว ด้วยกระบวนการสื่อสารแบบสองทางทำให้เกิดการไหลเวียนแลกเปลี่ยนความรู้ เชื่อมโยงกันและถ่ายทอดเคลื่อนไหวเข้าหากัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น ดังเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543:30-31)กล่าวไว้ว่า *"ความรู้ไม่ได้ลอยอยู่เหนือดวงดาวที่เราอาจไขว่คว้ามาครอบครอง แต่ ความรู้เป็นสิ่งที่เราต้องสร้างขึ้นเอง เพราะความรู้บางอย่างยอมให้อำนาจแก่คนกลุ่มหนึ่งเสมอ กระบวนการสร้างความรู้จึงมีความสำคัญ เพราะความรู้จะให้อำนาจแก่ใคร ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างความรู้มันขึ้นมา"*

ด้วยกระบวนการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนแม่ว่าง จากวาทกรรมที่อู๋ใจคำและเครือข่ายอีซสอนหลานได้ร่วมกันสร้างขึ้น เริ่มต้นจากอู๋ใจคำ แล้วแพร่ขยายไปสู่ อู๋อุ๋น อู๋ยผัน อู๋ยปี อู๋ยจัน อู๋ยมูล และอู๋ยคนอื่น ๆ อีกมากมาย เป็นการสร้างอำนาจขึ้นอย่างไม่รู้ตัว ทำให้ทุกองค์กร ทุกหน่วยงาน สถานศึกษา ตลอดจนผู้คนต่าง ๆ พวกกันหลังไหลเข้ามาหาอู๋ใจคำ ทำให้เกิดการแข็งตัวขึ้นจนพัฒนาเป็นอำนาจที่สามารถต่อรองได้ ด้วยกระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนรวมทั้งบูรณาการกระบวนการและพัฒนางานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานในพื้นที่ได้ เช่น สภาวัฒนธรรมอำเภอ เทศบาล ชมรม สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายองค์กรต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ มีผลทำให้เกิดกลไกการทำงานในพื้นที่ซึ่งเป็นภาคีร่วมกันระหว่างชาวบ้าน นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัยทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งยังทำให้เกิดฐานข้อมูลหรือธนาคารข้อมูล(Data Bank) ของภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนแม่ว่างด้วย เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของอู๋ใจคำศึกษาเรียนรู้ต่อไปในภายหน้า อู๋ใจคำจึงได้ขยายแนวคิดและหาพันธมิตรที่เป็นแนวร่วมในชุมชนอย่างไม่ขาดสายโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมงานวัฒนธรรมสัญจร งานสถานศิลป์ กิ่ง แอ้ว อู๋ งานธรรมะสัญจร งานสร้างบ้านแปงเมือง ฯลฯ ที่มีทั้งการเรียนรู้ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีมาแต่อดีต และทุกครั้งที่อู๋ใจคำได้ออกไปร่วมกิจกรรมในที่ต่างๆของชุมชน อู๋ยก็จะได้เจ้าหมู่หรือพรรคพวกมาร่วมเครือข่ายเป็นพันธมิตรอีกหลายคน และทำให้รู้ว่ามีแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆอยู่ ณ ที่หนึ่งที่ใดของแม่ว่าง ซึ่งอู๋ยบอกว่า ยังมีความรู้ภูมิปัญญา อีกมากมายหลายวิชาในแม่ว่างที่ยังไม่มีใครรู้

“เขาต้องไปเสาะหา ไปเอาเจ้าหมูมาต่อมๆ กันไว้ อ้ายจะไปสืบ ไปเสาะหาภูมิปัญญาในบ้าน
เขา มารวบรวมไว้ ให้ลูกหลานได้เขียนไว้ในโอกาสต่อไป “

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญา

จากจุดเริ่มต้นการทำงานของอ้ายใจคำ ด้วยการที่ไม่มีค่าตัวในการนำงานไปแสดงหรือสาธิต อ้ายยอมแม้กระทั่งการสอนฟรี หรือการลงขันร่วมกันเพื่อจ่ายค่าเหมารถ หรือการห่อข้าวไปคนละห่อ เพื่อที่จะได้ไปร่วมกันจัดกิจกรรมอ้ายสอนหลานตามคำเชิญหรือการขอให้ไปช่วยงาน จนกระทั่งนำไปสู่การต่อรองได้ มีการกำหนดราคาของตามจำนวนชิ้นที่ต้องการ กำหนดค่าสอน วันเวลาในการสอน จะเอาอ้ายไปกี่คน จะให้สาธิตหรือสอนอะไร จ่ายค่าวัสดุให้ ค่ารถให้ มีเบี้ยเลี้ยงด้วย สิ่งเหล่านี้กลายเป็นฐานอำนาจที่อ้ายสามารถนำไปต่อรองกับคนนอกชุมชนได้ ซึ่งบางครั้งอ้ายก็เอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสีย กับการถูกเอาไรต์เอาเปรียบจากบุคคลหรือสังคมภายนอก เพราะอ้ายถือคติว่า ดีกว่าอยู่เปล่า ๆ ขอให้ได้ทำก็พอ ใครจะเอาประโยชน์อะไรก็ช่างเขา ให้อ้ายได้สอนเด็กและคนที่สนใจก็พอแล้ว เพราะจากความคิดครั้งแรกที่เริ่มทำกิจกรรม อ้ายได้ตั้งปณิธานว่า ต้องดึงเอาลูกหลานให้ออกห่างไกลจากอบายมุขต่าง ๆ และให้เด็ก ๆ กลับบ้านกลับมาเรียนรู้ภูมิปัญญากับอ้าย รวมทั้งการปลูกฝังความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้กลับไปดูแลอ้ายที่ถูกทอดทิ้งไว้ในบ้าน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่เด็ก เยาวชนและชุมชน เพื่อตอบโต้กระแสการเปลี่ยนแปลงและการใช้ชีวิตในอนาคต เพราะประสบการณ์ชีวิตที่อ้ายได้ผ่านมาเป็นเหมือนเครื่องเตือนภัยที่อ้ายได้พยายามถ่ายทอดให้ลูกหลานได้รับรู้ และเตรียมพร้อมอยู่เสมอ บทบาทของอ้ายทุกวันนี้ไม่ได้อยู่อย่างไร้ค่าเหมือนเช่นในอดีต ที่ลูกหลานพากันมองข้าม และเกือบจะกลายเป็นภาระของครอบครัว แต่กลับพลิกฟื้นขึ้นมาเป็นผู้ที่ต่อสู้เพื่อเด็ก ๆ และชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการดึงเอาความรู้ภูมิปัญญา ความทรงจำเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่นในอดีต ให้กลับมาสู่อห้วงสำนึกของคนรุ่นใหม่ในชุมชนลุ่มน้ำวางและในสังคมทั่วไป ให้ได้รู้จักตัวตนหรือรากเหง้าที่แท้จริงของตนอย่างถ่องแท้แนใจก่อนที่จะก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างมั่นคงต่อไป

5.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ : “ปลุก” “ปลุก” และ “ฝัง”

“ละอ่อนมาเขียนดีนี่ บ่ต้องเสียเงิน บ่มีค่าใช้จ่าย บ่าเดี๋ยวนีคนดีจะเขียนปริญญาวิชาต้องเสียเงิน แต่ดีนี่ ถ้ามาเขียนเอาวิชากับปัญญา บ่ต้องเสียเงิน”

จากคำพูดของอุ๊ยใจคำที่กล่าวถึงการเรียนการสอนของเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานที่แม่วาง เป็นวาทกรรมที่ค่อนข้างจะกระทบอะไรสักอย่างที่ปรากฏอยู่ในสังคมปัจจุบัน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงระบบการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนไปกับกระแสความเจริญ จากการจัดการเรียนการสอนที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในอดีต มาสู่การเสียค่าใช้จ่ายอย่างมากมายมหาศาลในการที่จะได้ใบปริญญาบัตรสักหนึ่งใบ เพื่อนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเอง ซึ่งในปัจจุบันบางคนแม้ว่าจบปริญญาตรีมาแล้วก็ยังไม่มียานทำอีกด้วยซ้ำไป หลังจากที่ต้องกู้หนี้ยืมสินมาเรียน หรือแม้กระทั่งพ่อแม่ต้องขายที่ดินทำกินไป เพื่อนำเงินมาส่งเสียให้ลูกได้เรียน แต่ในทางตรงกันข้ามกับการเรียนการสอนที่แม่วาง ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเอื้ออาทรความเสียสละและสายตาอันยาวไกลของบรรดาอุ๊ย ที่ต้องการให้ลูกหลานห่างไกลจากยาเสพติด ไม่หลงมัวเมาในอบายมุข ร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า เพราะนอกจากจะทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความรู้สึบทอดภูมิปัญญาแล้ว ยังทำให้เกิดการเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนสองวัยได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับบรรดาอุ๊ยและเด็กๆ ด้วย โดยวิธีการหรือรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของอุ๊ยจะมีอย่างหลากหลาย ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยการ “ปลุก” คือ ปลุกเร้าความสนใจของเด็ก ๆ ด้วยการเอาสื่อต่าง ๆ มาล่อ เช่น บ่าช่างโหว่ที่ทำด้วยไม้ไผ่ เวลาโยนจะมีเสียงดัง “โหว่ โหว่ โหว่” นกหวีดไม้ไผ่ เต่ากะลา การจักสานต่าง ๆ หรือเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองต่าง ๆ เช่น สะล้อ ซึง ซลุ่ย ฉิ่ง กลอง มาวางไว้ให้เด็กทดลองเล่นหรือฝึกทำ จากนั้นอุ๊ยจะเริ่มเข้าสู่กระบวนการต่อไป คือ การ “ปลุก” คือ เริ่มสอนความรู้วิธีการทำของเล่นแต่ละชิ้นตามแต่ที่เด็กสนใจ ไม่ว่าจะเป็น บ่าช่างโหว่ เต่ากะลา นกหวีดไม้ไผ่ การสานงู นก กบ ม้า หงส์ การตัดตุ๊ก การทำบายศรี หรือการเล่นดนตรีพื้นเมืองชิ้นต่าง ๆ เด็กจะเริ่มเดินไปหาอุ๊ยแต่ละคนตามความสนใจของตนเอง ตั้งหน้าตั้งตาเรียนและฝึกทำอย่างขะมักเขม้น บางคนทำแล้วประสบความสำเร็จก็จะเอามาอวดกัน หรือให้อุ๊ยติชม บางคนทำเท่าไร ๆ ก็ทำไม่ได้เกิดความท้อถอย ไม่อดทน ก็จะไปหาอุ๊ยแล้วบอกให้อุ๊ยทำให้ แต่อุ๊ยก็จะปฏิเสธอย่างนุ่มนวลให้ใจเย็น ๆ และบอกให้ลองทำตามทีละขั้น ๆ อย่างช้า ๆ จนสำเร็จ และถ้าหากยังมีการทำไม่ได้อีก ขั้นสุดท้ายอุ๊ยก็จะจับมือเด็กให้ทำอย่างช้า ๆ ผลที่สุด ความมานะพยายามและความอดทนของเด็กๆก็ปรากฏ ทำให้เด็กสามารถทำของเล่นหรือเล่นดนตรีพื้นเมืองได้ในที่สุด นอกจากกระบวนการ “ปลุก” และ “ปลุก” ที่อุ๊ยนำมาสอนหลานแล้ว ยังมีกระบวนการสุดท้ายคือ การ “ฝัง” คือ ค่อย ๆ ฝังความคิด ความเข้าใจด้านคุณธรรมจริยธรรมลงไปพร้อม ๆ กันในขณะที่เด็กศึกษาเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่ความมานะอดทน ความพยายาม ความสามัคคี ความมีน้ำใจ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิต ในปัจจุบันเพื่อพาให้ห่างไกลจากอบายมุขต่าง ๆ ที่จริงเริ่มแรกในการสอนนั้น อุ๊ยก็

ไม่ได้สอนหลานโดยตรง เพราะไม่ค่อยเชื่อฟังเช่นกัน แต่ด้วยประสบการณ์ชีวิตของอู๋ใจคำเองที่ได้รับมาจากพ่ออู๋มา ที่จะไม่ทำการสอนอู๋ใจคำโดยตรงเช่นกัน เพราะรู้ว่าเป็นคนที่ค่อนข้างจะดื้อรั้น โดยพ่ออู๋มาจะไปบอกหรือสอนเพื่อนๆ ของอู๋ใจคำแทน แล้วเพื่อนๆ ของอู๋ใจคำก็จะมาบอกว่ำนั่นแหละพ่ออู๋มาสั่งสอนมาทั้งนั้น อู๋ใจคำจึงจะเชื่อและปฏิบัติตาม ในทำนองเดียวกันอู๋ใจคำก็จะไปสอนเด็กและเยาวชนลูกหลานคนอื่นก่อน จนได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกจึงได้ย้อนกลับมาสอนลูกหลานและเยาวชนในชุมชนแม่วาง ซึ่งในการสอนของอู๋ที่สอนให้แก่คนภายนอกชุมชนและคนที่มาจากต่างประเทศนั้น อู๋บอกว่าดีไม่ตีอีก 40-50 ปี ข้างหน้า ลูกหลานเราอาจได้ไปเรียนรู้กับลูกหลานชาวต่างชาติเหล่านี้ที่เขาได้บันทึกและถ่ายทอดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ของเราไม่ได้มีการบันทึกไว้ หรือที่เคยบันทึกไว้ในปักกะตั้น(สมุดข่อยหรือพับสา) เจ้าของตำราหวงแหนไว้ไม่ยอมถ่ายทอดให้ลูกหลาน ไม่มีการนำมาใช้ จึงทำให้สูญหายไป หรือบางครั้งก็เผาทำลายไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มากด้วยคุณค่าสูญหายไปกับชีวิตของอู๋ด้วย

5.4 กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอด : เมตตากรุณาที่มีต่อลูกหลาน

“ละอ่อนบ่าเตียวนี้ ใจมันฮ้อน แต่การเล่นจะจ้วยฮื้อใจเย็นได้ เพราะเล่นแล้วมันม่วน และได้เฮียนฮู้ไปตวย”

“เฮาทำอะหยัง สิ่งดีเฮาทำนั้น ก็จะสอนเฮา เป็นเสมือนครูของเฮา”

“ความฮู้ดีเฮามีอยู่ อมไว้เมินก็จะหายตายไปกับเฮา เฮาต้องคายฮื้อละอ่อน ฮื้อลูกฮื้อหลาน ตอนนีโอกาสดีต้องคายไว้ฮื้อเขานักนั๊ก ของดีในบ้านเฮาก็จะปสูญหายไป จะอยู่เจ๋นลูกเจ๋นหลาน”

จากคำพูด หรือคำปรารภข้างต้นของบรรดาอู๋ที่มาเป็นพ่อครู แม่ครูที่ได้มาช่วยกันถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลาน อันแสดงถึงเมตตากรุณาที่มีต่อลูกหลาน ที่ต้องการให้เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่มาศึกษาเรียนรู้ ได้รับแต่สิ่งดี ๆ ที่มีคุณค่าไป เป็นกุศโลบายที่ต้องการนำพาเด็ก และเยาวชนในชุมชนออกห่างจากอบายมุขทั้งหลาย ไม่หลงไหลต่อสิ่งยั่วยุจากสื่อต่างๆ ที่มาจากนอกชุมชน ช่วยให้มีความสุขในการใช้ชีวิตต่อไปในอนาคต ซึ่งวิธีการจัดการเรียนรู้โดยกลุ่มเครือข่ายอู๋สอนหลาน ได้ดำเนินการดังนี้

5.4.1 จัดการเรียนรู้โดยใช้บ้านพ่ออุ๊ยใจคำ ตาปัญญา เป็นสถานที่เรียนรู้ โดยจะเชิญครูภูมิปัญญามาถ่ายทอดพร้อมกัน มีการกำหนดตารางสอน โดยจะมีการสอนทุกวันตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ จัดแบ่งวิชาเนื้อหา/หลักสูตรที่เปิดสอนในหนึ่งสัปดาห์หรืออย่างครอบคลุม

5.4.2 ประสานงานให้ครูภูมิปัญญาที่เข้าร่วมโครงการไปสอนเด็กนักเรียนในโรงเรียนที่มีความต้องการว่าอยากเรียนรู้ในเรื่องใด

5.4.3 ประสานงานส่งผู้เรียนไปเรียนรู้ที่บ้านพ่อครูแม่ครูภูมิปัญญาแต่ละท่านที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในบ้าน

การจัดการเรียนรู้หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาของบรรดาเครือชายอุ๊ยสอนหลานนั้น จะเป็นเหมือนกระบวนการขัดเกลาทางสังคมแบบหนึ่ง ที่เป็นการขัดเกลาทางธรรมชาติ โดยในอดีตสังคมไทยมีกระบวนการขัดเกลาในลักษณะนี้ คือ การเรียนรู้ต่างๆ จะเป็นการสอนในครอบครัวเท่านั้น โดยเริ่มจากปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลูก แล้วจึงขยายต่อไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ หรือเพื่อนบ้าน จนกระทั่งถึงระดับชุมชนและสังคม การถ่ายทอดความรู้ในเรื่องหนึ่งเรื่องใด จึงเป็นมากกว่า การทำได้ หรือการทำเป็นเท่านั้น แต่กลับช่วยส่งเสริมทักษะความสามารถของผู้เรียนในด้านอื่น ๆ อาทิ สติปัญญา การใช้ไหวพริบ การมีสมาธิ การมีความอดทนและฝึกให้เป็นคนที่ใจเย็น ทักษะการสังเกต ทักษะการใช้มือ เป็นต้น โดยรูปแบบการสอนหรือการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่พ่อครูแม่ครูสอนนั้น จะมีลักษณะแตกต่างไปจากการเรียนการสอนของระบบการศึกษาในปัจจุบัน คือ จะเน้นการสอนหรือการถ่ายทอดแบบให้ผู้เรียนได้ลองปฏิบัติจริง หรือเรียกว่า “ทำไป เรียนไป” และผู้สอนจะมีลักษณะการสอนที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับเทคนิคของอุ๊ยแต่ละคนที่จะสามารถจำแนกได้สองลักษณะดังนี้

1.) การสอนแบบให้ทำตามทีละขั้นตอน ในการสอนลักษณะนี้ผู้สอนจะสอนไปที่ละขั้นตอน โดยพ่อครูแม่ครูทำให้ดู และผู้เรียนทำตามทีละขั้น เมื่อทำจนเสร็จแล้ว ผู้เรียนต้องฝึกทำอีกจนคล่องขั้นตอนใดที่จำไม่ได้จึงได้ถามผู้สอน หรือผู้เรียนอาจใช้วิธีการสังเกตจากผู้สอน ซึ่งผู้สอนมักจะนั่งทำให้ดูไปด้วยแล้วฝึกทำจนคล่อง จนกระทั่งสามารถจำขั้นตอนต่างๆได้ด้วยตนเอง

2.) การสอนแบบทำให้อ่านตั้งแต่ต้นจนจบแล้วให้ผู้เรียนทำตาม ลักษณะการสอนแบบนี้ผู้สอนจะทำให้ดูก่อนตั้งแต่ต้นจนจบหลังจากนั้นให้ผู้เรียนทำตาม ผู้สอนจะไม่บอกเป็นขั้นตอน ซึ่งผู้เรียนต้องสังเกตเองว่าทำอย่างไร เมื่อพบว่าตรงไหนทำไม่ได้จึงถามผู้สอน เช่น การเรียนประดิษฐ์ของเล่นกับอุ๊ยใจคำ อุ๊ยจะทำของเล่นให้ดูไปเรื่อย ๆ ผู้เรียนต้องสังเกตการสานเองว่าสานอย่างไร อุ๊ยจะสอนแบบคร่าว ๆ และเร็ว ดังนั้นการสังเกตและการมีสมาธิ จึงเป็นสิ่งสำคัญมากในการเรียนรู้ ตรงไหนทำไม่ได้จึงถามและเมื่อสานเสร็จแล้วจึงนำไปให้อุ๊ยดูว่าถูกต้องหรือไม่เป็นการตรวจสอบผลงานอีกครั้ง

การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ ทั้งสองลักษณะดังกล่าว เป็นการสอนหรือถ่ายทอดความรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ เกิดจากการปฏิบัติจริง การลองผิด ลองถูก เป็นการเรียนรู้ที่ต้องใช้ทักษะการใช้มือทำ การสังเกต การมีสมาธิ และไหวพริบในการจดจำขั้นตอนต่าง ๆ

ส่งผลให้ผู้เรียนต้องมีสมาธิ ต้องจดจำและรู้จักซักถามเมื่อทำไม่ได้ จากการเรียนรู้ที่เกิดจากการได้ลงมือปฏิบัติจริงนี้เอง ทำให้ตัวผู้เรียนสามารถจดจำความรู้นั้นๆได้อย่างแม่นยำและนำมาปฏิบัติได้ทันที มีความแตกต่างจากการเรียนรู้แบบท่องจำ ที่ไม่ได้ทบทวนก็จะลืมเลือนไปได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางจิตวิทยาของธอร์นไดค์(Edward L.Thorndike) ที่กล่าวถึงกฎการเรียนรู้ไว้ 3 ประการ คือ กฎแห่งความพร้อม(Law of Readiness) กฎแห่งการฝึกหัด(Law of Exercise) และกฎแห่งความพอใจ(Law of Effect) ที่มีการนำกฎแห่งการเรียนรู้ไปใช้ในการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก และการปฏิบัติจริงด้วยการฝึกหัดลงมือทำด้วยตนเอง เพราะการให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จริงด้วยตนเองนี้ จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ความพึงพอใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสำเร็จและรู้คุณค่าในสิ่งที่ตนได้สัมผัส ตระหนักถึงความแตกต่างของความสำเร็จและความล้มเหลว ทำให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวในทางที่เหมาะสมต่อไป(อารี พันธุ์มณี,2546 : 212-220) จะเห็นได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ของอู๋ยั้นมีหลายรูปแบบตามแต่คุณลักษณะของผู้เรียน เด็กบางคนเรียนรู้ได้ดีจากการปฏิบัติ บางคนเรียนรู้ได้จากการลองผิด ลองถูก การสังเกต การซักถาม บางคนเรียนรู้ได้ด้วยการจับมือให้ทำ บางคนเรียนรู้จากการพิจารณาอย่างละเอียดด้วยตนเอง เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความละเอียดลึกซึ้งของอู๋ยั้นที่แม้ว่ามีความรู้เพียงแค่ขั้นประถมปีที่ 4 แต่มีความเข้าใจในหลักจิตวิทยาเรื่องสภาพความพร้อมของเด็ก ๆ แต่ละคนที่เข้ามาเรียนรู้กับอู๋ยั้น เด็กอยากเรียนเมื่อไรก็มาเรียน ไม่อยากเรียนก็เลิกไปทำอย่างอื่นตามความสนใจ อู๋ยั้นไม่เคยต้อนเด็กหรือจัดเด็กไว้เป็นห้องๆ อู๋ยั้นจะจัดสถานที่ที่เปิดโล่งให้เด็กได้เลือกเรียนได้ตามความต้องการและความพอใจของเขา ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนในโรงเรียนที่จำกัดอยู่แต่ในห้องเรียนและต้องเรียนตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ อู๋ยั้นเป็นครูที่ไม่มีห้องเรียน ไม่มีหลักสูตร ไม่มีระยะเวลาบังคับ ไม่มีโรงเรียนแต่สามารถทำให้เห็นว่าความรู้มีได้อยู่แต่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่ความรู้มีอยู่ทั่วไปและหลากหลายในชุมชน นอกจากนี้ความหมายและคุณค่าในการจัดการเรียนรู้ของเครือข่ายอู๋ยั้นสอนหลานไม่ได้หยุดอยู่ที่การสอน ชั้นตอน วิธีการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เท่านั้น หากแต่ในกระบวนการเรียนรู้ ที่บรรดาพ่ออู๋ยั้นและแม่อู๋ยั้นทั้งหลายได้แต่มให้มันได้ติดอาวุธทางปัญญา ด้วยการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ชุมชน แนวคิดในการประพฤติปฏิบัติตน การเป็นคนดีในสังคม ความรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ พร้อมทั้งได้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ลูกหลานให้ได้อยูอย่างไม่ประมาท ให้อยู่กับความใจเย็น ความมานะอดทน การพึ่งตนเอง มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สำนึกในพระคุณของพ่อ แม่ ปู่ย่า ตายายและพระคุณของพระพุทธศาสนา เป็นการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข ตามวิถีความจริงแห่งชีวิตที่มีมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย ที่ได้เรียนรู้จะโรมาก็จะนำมาถ่ายทอดให้ลูกหลานโดยตรง รวมทั้งต้องอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานเป็นคนดี ใช้ชีวิตในสังคมและชุมชนได้อย่างมีความสุขด้วย นั่นคือ ปรัชญาชีวิตของอู๋ยั้น ที่ต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วยประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาดังที่อู๋ยั้นได้พูดถึงความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่า

“ คนเขาบ้าเดียว โดยสังคมไปนัก อย่างเงินนี้เป็นอื้อก๊อติก ๆ แล้วก็เดือดร้อนเป็นหนี้เป็น เมื่อเขาจะเอาเขาไปได้ก็คิดว่าเขาจะสายเป็นได้ก่อน เอมามาแล้ว เขาบ่เข้มแข็ง บ่ฮักซาเงิน ได้เงินมาก็จ่าย เหมือนบ่ใจเงิน แล้วก็ไปฮื้อเฮาส์ลิ้มตัว จากตีเป็นคนตึก ว่าเป็นคนมี มีไปอย่างอื่นักบ้านเขา เขาลิ้มตัวเก่าเขาหมด ตะก่อนเป็นจั่งว่าฮื้อกัน ไอ่หนังแห่งบ่เกยปอง ลิ้มตัวแล้ว เป็นว่าซุมซนเข้มแข็ง บ่คนเดียวนี้เขาบ่เข้มแข็ง โลกอย่างใด สังคมอย่างใด เขาจะโดยฮื้อตัน เงินบ่มี เขาตึงกูเอา ยืมเอานั่นอะ กูมาแล้วสิ่งตีต้องกาน เขาอยากได้อะหยัง ใจมันหมด กูนี้เมื่อใดจะสายเป็นได้ บ้านนี้มีสัก 3-4 หลังคา เรือนมีหนี้หมด ซุมซนเข้มแข็ง เขาจะไปเล่นโดยสังคมล้าไปก่า ถ้าเล่นโดยสังคมล้าไป ของที่เขาอยากได้ อยากได้แล้วเขาจะอดได้ก้อ เขาต้องอดได้ เขาอยากกินอันนั้น เขาต้องอดบ่กินเพราะว่าของนั้นมันแพง เงินเขาบ่มี เขาต้องอด เข้มแข็งอันนี้เข้มแข็ง ตัวเองวัดตัวเองได้ ไผบ่ใจวัดคนอื่นได้”

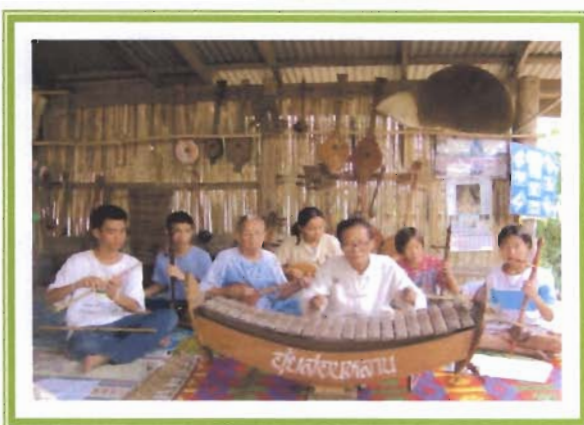
5.5 คนตรีพื้นบ้านล้านนา : หนึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของอุ้ย

ดนตรีพื้นบ้านล้านนา หรือดนตรีพื้นเมือง มีเอกลักษณ์ที่เป็นวัฒนธรรมผสมผสานระหว่าง ศิลปะล้านนากับพม่า วงจะประกอบด้วย สะล้อ ซึง กลอง ปี่ ซลุ่ย ฉิ่ง และฉาบ ที่ศูนย์โครงการอุ้ยสอนหลานมีพ่อครูภูมิปัญญาหลายท่านด้วยกันที่มาทำการสอน ได้แก่ พ่อครูเสนห์ พ่อครูแดง พ่อครูนิวัตร อ้ายปิ่นแก้ว อ้ายนิกุลและอุ้ยใจคำ โดยผู้ที่เข้ามาเรียนจะเลือกเรียนได้ตามความสนใจ และความชอบของแต่ละคน เครื่องดนตรีที่เลือกเรียนได้แก่ สะล้อ ซึง ซลุ่ย ปี่ กลอง ระนาด ฯลฯ โดยพ่อครูแม่ครูผู้ถ่ายทอดจะเริ่มต้น ด้วยการท่องโน้ตเพลงให้คล่องและจำตำแหน่งโน้ตบนเครื่องดนตรี ในช่วงแรกๆ พ่อครูจะเขียนโน้ตติดที่เครื่องดนตรีและบนกระดานดำ เพื่อให้ง่ายต่อการท่องจำส่วนใหญ่เพลงแรกๆ ที่ให้เรียน เป็นเพลงพื้นบ้าน ชื่อเพลง “ล่องแม่ปิง” พ่อครูจะให้ผู้เรียนท่องโน้ต และลองเล่นไปพร้อมๆ กัน โดยพ่อครูจะเล่นให้ดูไปด้วย ช่วยคุมจังหวะไปด้วย การเรียนไม่มีการกำหนดเวลานั่นอนขึ้นอยู่กับโอกาส เวลาว่างและความมามะพยายามของผู้เรียน ถ้าวันไหนเป็นวันที่พ่อครูแม่ครูเอาของที่ประดิษฐ์หรือทำขึ้นเองมาฝากขายที่ศูนย์ ในวันนั้นก็จักศึกคักและระมมไปด้วยเสียง ที่เด็กๆ และเยาวชนกำลังทดลองเล่น เครื่องดนตรีที่ตนสนใจอยู่ แต่บางขณะก็จะได้ยินเสียงเพลงที่บรรเลงอย่างไพเราะของบรรดาพ่อครูแม่ครู ที่บรรจงเล่นประชันกันอย่างสุดฝีมือ เป็นการสาธิตปฏิบัติจริงให้ลูกศิษย์ดูด้วย เป็นบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ที่มีแต่ความสุรรอยยิ้มและเสียงหัวเราะของคนสองวัย

การจัดการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านล้านนา 13 ชั้นตอน ของโรงเรียนอุ้ยสอนหลาน

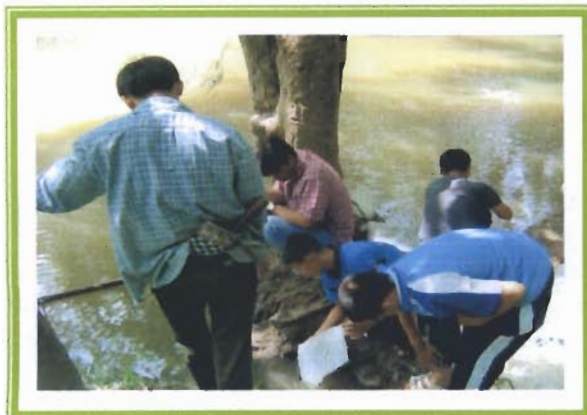
1. สร้างความสนใจ แรงจูงใจ คือพ่อครูจะเล่นให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน
2. วัดใจเด็กคือการประเมินความสนใจของเด็กด้วยการสอบถามความชื่นชอบในเครื่องดนตรีที่ต้องการเล่น ให้ทดลองจับ หรือเล่นดู
3. ฝึกท่องโน้ตดนตรีโดยพ่อครูจะท่องโน้ตให้ดูก่อน

4. เลือกเครื่องดนตรี
5. ประเมินความพร้อมดูแนวความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีชิ้นนั้น ๆ
6. เข้าสู่พิธีขึ้นครู เพื่อเป็นการผูกสัมพันธ์กับเครื่องดนตรีที่เล่น (จุดวัดใจ) เป็นการเชื่อมโยงจิตวิญญาณของผู้เรียนกับเครื่องดนตรีที่เล่น
 7. ฝึกฝนเล่นให้เป็นอย่างต่อเนื่อง
 8. ฝึกฝนให้ชำนาญ
 9. นำไปทดลองปฏิบัติจริงในชุมชนด้วยการเล่นดนตรีตามงานต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น
 10. พ่อครูสร้างความรู้ความผูกพันโดยการไปเยี่ยมที่บ้าน หรือให้ผู้เรียนมาเรียนรู้ที่บ้านพ่อครู
 11. ยกระดับเมื่อชำนาญให้มีการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 12. มอบเกียรติบัตรเมื่อเรียนจบหลักสูตร
 13. ถ่ายทอดเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับศิษย์ ผลักดันให้เป็นครูต่อไป คือให้ผู้เรียนที่เรียนและฝึกฝนจนชำนาญมีความรู้ความสามารถถึงขั้นถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไปได้

การสอนดนตรีพื้นเมืองที่บ้านอุยใจคำ

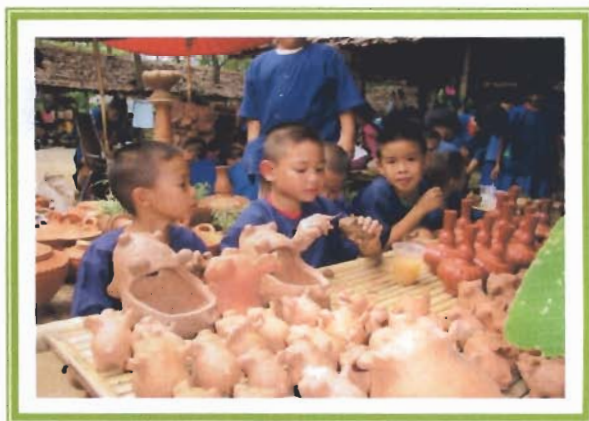
ความคิดและการต่อสู้ในการสร้างเครือข่ายผู้สอนหลานของอุ๊ยใจคำ ได้ผ่านกลไกทางสังคมที่บีบรัดให้อุ๊ยต้องอดทน อดกลั้นต่อกระแสความคิดและการปฏิบัติของลูกหลานและคนในชุมชน ที่มองไม่เห็นคุณค่าในความคิดและการกระทำของอุ๊ย ซึ่งที่แท้จริงแล้วในกระบวนการจัดการความรู้ ด้วยการใช้ภูมิปัญญาเป็นสิ่งดีให้ลูกหลาน เด็กและเยาวชนห่างไกลจากอบายมุขนั้น ยังมีความคิดของอุ๊ยที่ซ่อนทับอยู่ในวาทกรรมที่อุ๊ยและเครือข่ายผู้สอนหลานได้ร่วมกันสร้างขึ้น อีกหลายประการ เช่น การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาให้ดำรงไว้ การสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในชุมชน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวาทกรรมที่อุ๊ยใจคำและเครือข่ายสร้างขึ้นนั้น เป็นการสร้างพื้นที่เพื่อแสดงตัวตนของอุ๊ย เรียกร้องสิทธิเพื่อต่อกรต่อผู้วางชิงฐานอำนาจในบทบาทของอุ๊ยในอดีตที่เคยดำรงอยู่ในสถานภาพที่มีคุณค่า มีศักดิ์ศรีกลับคืนมา ด้วยการนำเอาภูมิปัญญา ที่สั่งสมมาในตัวตนตอบโต้ หรือประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นความมุ่งหมายของอุ๊ยใจคำและเครือข่าย ที่ได้นำเอาภูมิปัญญามาเป็นสื่อ นำให้ลูกหลานเข้ามาหา หลังจากที่ลูกหลานได้ถูกสังคมเมือง และความเจริญจากกระแสโลกาภิวัตน์ดึงตัวตนพวกเขาออกไปจากวิถีชีวิตของอุ๊ยในอดีตที่เคยมีลูกหลานอยู่รอบข้าง จึงเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของอุ๊ยใจคำและเครือข่ายผู้สอนหลานที่สามารถปฏิบัติการ แสดงอัตลักษณ์ และยึดพื้นที่ของตนเองกลับคืนมาได้อย่างสมบูรณ์

พิธีสืบชะตาป่า เทศน์ธรรมป่าจ๋อนและการเลี้ยงเจ้าพ่อขุนวาง

โครงการธรรมสัญจร

โครงการ สวน ศิลป์ กั้น แอ่ว อู้ เขียนสัญลักษณ์ปัญญาจากผู้สูงอายุเด็กและเยาวชน

บทที่ 6

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

6.1 พัฒนาการเครือข่าย : สายใยที่ร่วมกันถักทอ

เครือข่ายผู้สอนหลานโดยการก่อตั้งของอู๋ใจคำ ตาปัญญา ชายชราว่างเล็กผอมขาวโพลน ที่มีมักจะแบกถังและถุงใส่วัสดุอุปกรณ์ ไม่ว่าจะเป็น มีด เลื่อย ฆ้อน ตะปูเล็ก ๆ กระดาษทราย กาว เชือก สายลวดทองแดง ดอกที่จะใช้จักสานตัวเป็นกบ นก งู กวาง ม้า ดอกจัน ไม้ไผ่ตัดเป็นปล้องๆ เพื่อทำ ป่าช่างโหว่ นกหวีด กะลามะพร้าวที่จะทำเต่าทะเลหรือตัวสะล้อ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวัสดุอุปกรณ์ในการทำของเล่นพื้นบ้านและเครื่องดนตรีพื้นเมืองของอู๋ผู้เข้มแข็งแห่งชุมชนแม่วางที่ได้ตระเวนไปสอน สาธิต แสดงและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้วยกิจกรรมและชายของที่ประดิษฐ์ขึ้นตามงานต่างๆ ตั้งแต่งาน ชมรมผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่ที่วัดสวนดอก งานชมรมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ งานถนนคนเดินในทุกวันอาทิตย์ งานสืบสานวัฒนธรรมล้านนาที่สำนักส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม หอศิลปวัฒนธรรม คณะศึกษาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โฮงเฮียนสืบสาน ล้านนา หน่วยงานและสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดต่างๆ ในประเทศอีกมากมาย หลังจากที่สนุกกับงานและกิจกรรมที่ต้องออกมาจากชุมชนหลายปีแล้ว อู๋จึงเริ่มหันกลับไปมองที่บ้าน ที่ชุมชนแม่วาง อู๋ได้เห็นสภาพลูกหลานและเยาวชนของแม่วางถูกส่งคมภายนอกดึงออกไปจากชุมชน อู๋จึงกลับบ้านกลับชุมชนพร้อมกับความคิดในการสร้างเครือข่ายผู้สอนหลาน ด้วยการรวมตัวรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม "ผู้สอนหลาน" ขึ้น เพื่อแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นเด็กและเยาวชนในชุมชน และเพื่อสานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอู๋กับหลานที่อู๋ได้ถูกทอดทิ้งให้นั่งจับเหง้าหมองอยู่บ้าน เปิดคลังสมองที่มากด้วยความรู้ ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพชนของพ่ออู๋แม่อู๋ที่เคยเหือดแห้งไปพร้อมกับอายุขัยที่ร่วงโรยไปให้พลิกฟื้นต้นตอขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาและการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อของอู๋ใจคำและเครือข่ายได้เริ่มต้นขึ้นในชุมชน ที่ศูนย์การเรียนรู้โครงการผู้สอนหลาน โดยที่ผู้อยากเรียนจะต้องศึกษาและเรียนรู้ด้วยตนเองจึงจะสำเร็จ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนแม่วางปัจจุบันนี้ได้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ของประเทศ เนื่องจากมีผู้คนทุกเพศทุกวัยจากทั่วประเทศเข้ามาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา การประดิษฐ์ตกแต่งทำข้าวของเครื่องใช้และของเล่นในอดีต ที่เด็กในปัจจุบันไม่เคยรู้จักหรือเคยเห็นมาก่อน ด้วยความหวังว่าภูมิปัญญาที่มีอยู่จะช่วยให้เด็กและเยาวชนในชุมชนไม่หลงไปกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ พร้อมกับค่านิยมด้านการศึกษาแบบเก่า ๆ ที่มีอยู่ในเฉพาะห้องเรียนที่ใช้หลักเกณฑ์การวัดระดับความรู้ด้วยคะแนน นอกจากกิจกรรมของอู๋และเครือข่ายที่

จัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวตนของอุ๊ยแล้ว ยังมีการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน และนอกชุมชนด้วย การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตที่เคยมีอยู่ในชุมชน ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ถึงคุณค่าที่มีอยู่อย่างมากมาย เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ประเพณีเทศน์กรรมป่าจ้อน ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา พิธีสร้างบ้านแปงเมือง การตีฝาย ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ที่ทยอยสูญหายไปพร้อม ๆ กับวิถีชีวิตของอุ๊ยที่ต่างกำลังเดินทางไปสู่บ้านปลายชีวิต นอกจากนี้อุ๊ยใจคำ และเครือข่ายก็มีได้หยุดอยู่แค่การถ่ายทอด การฟื้นฟูและคิดค้นเท่านั้น กลับมีการจัดการความรู้ให้กับชุมชนและสังคมเพิ่มมากขึ้นไปอีกมากมายหลายสาขา และหลายพื้นที่ในชุมชนแม่วาง เช่น ความรู้ด้านการบำรุงรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพร ความรู้ด้านการบริหารจัดการ ความรู้ด้านโหราศาสตร์ การทำเทียนส่งเคราะห์ ฯลฯ และอุ๊ยก็สร้างเครือข่ายขยายตัวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งด้วยการจัดโครงการธรรมะสัญจรไปตามวัดต่าง ๆ ในแม่วางในทุกวันพระ กิจกรรมที่นำไปดำเนินการร่วมกับฝ่ายต่าง ๆ เช่น การตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย การป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด การฝึกอบรมเด็กและเยาวชน ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆของเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานนี้ ทำให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขึ้นในชุมชนแม่วางอย่างหลากหลายและมากขึ้น มีทั้งการคิดค้น ฟื้นฟู เติบโตและต่อยอดองค์ความรู้ในชุมชนอย่างไม่ขาดสายและไม่มีการหวงวิชาดังเช่นในอดีต

โครงการธรรมะสัญจร จัดขึ้นที่วัดต่าง ๆ ในแม่วางทุกวันพระ

รูปแบบการทำงานของอุ๊ยใจคำจะใช้วิธีปากต่อปากชักชวนกันมา ตั้งแต่เครือข่ายที่ใกล้ชิด เช่น อุ๊ยปี สุวรรณ สล่าตีมีด ที่มีภรรยาเป็นญาติกับแม่อุ๊ยปา อุ๊ยบั่น ศรีจันทร์ ทำร่ม อุ๊ยมาสาที่มีอุ๊ยผันที่

เชี่ยวชาญงานใบตอง เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกันกับอู๋ใจคำ ที่เคยเรียนหนังสือมาด้วยกัน หรือบรรดาอู๋ต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ล้วนเป็นรุ่นพี่ รุ่นน้องที่เคยเรียนหนังสือมาจากโรงเรียนโปตกานูเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ ให้มาร่วมกันทำกิจกรรม การสอน การฝึกอบรม การสาธิตและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ให้กับเด็กและเยาวชน เป็นลักษณะเดียวกันกับปรากฏการณ์ต่างๆ ในชุมชน ที่เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจะใช้ระบบเครือญาติ การรวมกลุ่มกัน การพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกันและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน โดยแนวคิดในการสร้างเครือข่ายอู๋สอนหลานนี้ เกิดจากภูมิปัญญาของอู๋ใจคำ ที่อาจถือได้ว่าเป็นการสืบทอดมาจาก วิถีการปฏิบัติทางสังคมต่อผู้คนในชุมชนนั่นเอง เพราะการรวมกลุ่มกันเป็นเครือชายนั่น เป็นประสบการณ์ชีวิตของอู๋ใจคำ ที่ได้สั่งสมมาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่อู๋ใจคำได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิดและการปฏิบัติด้านการเกษตรและการทำมาหากินมาตลอดชีวิต ทุกบทบาทที่อู๋ใจคำได้ทำและต่อสู้มาเพื่อสภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อให้พ้นจากการถูกเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจและอิทธิพลต่างๆ จึงหล่อหลอมให้อู๋ใจคำ มีภาวะความเป็นผู้นำสูงคนหนึ่งในชุมชนแม้ว่าจะไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในการทำมาหากิน ศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อหรือวิถีชีวิตต่าง ๆ จะมีอู๋ใจคำเข้าไปมีส่วนร่วมเกือบทุกครั้ง นับตั้งแต่ชมรมผู้สูงอายุอำเภอแม่ว่าง สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่ว่าง สภาวัฒนธรรมตำบลต่างๆ เครือข่ายเหมืองฝายลุ่มน้ำวาง เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวาง วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง ฯลฯ หรือแม้แต่องานภายนอกชุมชนแม่ว่างที่มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันและสถานศึกษาต่างๆ ทุกระดับทั้งในและต่างประเทศ การรวมกลุ่มของอู๋ใจคำ เพื่อสร้างเครือข่ายอู๋สอนหลาน และได้มีการขยายตัวออกไปอย่างมากมาย เป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันของชาวบ้านทำให้มีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ซึ่งถือว่าเป็น ทูทางวัฒนธรรมของสังคมชนบท(สุธรรม ธรรมทัศน์านนท์, 2542: 128) ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาร่วมกันเพราะได้มีการระดมความคิด ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้วิเคราะห์ปัญหา และได้เสริมสร้างกำลังใจซึ่งกันและกัน ทำให้รู้แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีการเชื่อมโยงแนวคิดให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคม ตลอดจนได้รับการเสริมความรู้ในเรื่องที่สนใจร่วมกัน จนเกิดกระบวนการเรียนรู้และการรวมตัวเชื่อมโยงกันเป็น “เครือข่ายในชุมชนและเครือข่ายระหว่างชุมชน” ซึ่งนอกจากจะจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ยังมีผลในการสร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนหลายวัยด้วย คือ อู๋กับหลานหรือเด็กและเยาวชนต่างๆ อู๋กับอู๋ อู๋กับผู้คนภายนอก อู๋กับคนต่างชาติต่างภาษา ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ระหว่างบุคคลและกลุ่มชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการเลื่อนไหลถ่ายเทความรู้ การถ่ายทอดความรู้ การได้รับความรู้ใหม่หรือการได้ต่อยอดจากความรู้เดิมเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาจนสามารถสร้างเป็นรายได้ของกลุ่มและตนเองได้

บทบาทการเป็นผู้นำทางความคิด ในการแนะนำและชักชวนให้มาทำกิจกรรมเพื่อชุมชนและสาธารณประโยชน์ร่วมกันของอู๋ใจคำ ได้อาศัยแนวคิดการสร้างอุดมการณ์เดียวกัน โดยเริ่มต้นจากเครือญาติและกระบวนการกลุ่ม เป็นการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน และการมีส่วนร่วมยึด

โยงเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนที่มาจากพื้นฐานการยอมรับในสถาบันหมู่บ้าน ยอมรับผลประโยชน์รวมหมู่ ซึ่งจะเห็นว่าระบบเครือข่ายระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน ล้วนมีอยู่ในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น ระบบเหมืองฝายซึ่งเป็นเครือข่ายด้านระบบนิเวศน์ ระบบหัววัดที่เป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรม และเครือข่ายแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนซึ่งเป็นเครือข่ายด้านตลาด เครือข่ายเหล่านี้เป็นมรดกตกทอดมาช้านาน ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์การทำงานในหมู่บ้าน และการร่วมมือไปมาหาสู่ติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ นั่นเอง ก่อประโยชน์ให้แก่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การใช้ระบบหัววัดเพื่อระดมทุนมาทำนุบำรุงศาสนา ประกอบประเพณีพิธีการต่าง ๆ ระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้านเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม การใช้ระบบเครือข่ายตลาดแลกเปลี่ยนเพื่อการค้าในหมู่บ้านและการค้าท้องถิ่น เพื่อตัดตอนคนกลางและลดบทบาทและอิทธิพลของทุนนิยม การใช้ระบบเหมืองฝายเพื่อการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรม และเพื่อความร่วมมือจัดการระบบนิเวศน์ระหว่างชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, 2537 : 77-78) จากประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนแม่วาง ที่พัฒนาการมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชุมชนแม่วางมีการเกาะกลุ่มรวมตัวกันเพื่อกิจกรรมในชุมชนและเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตในชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยสภาพการเกาะกลุ่มหรือการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย จะมีทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตามสภาพบทเรียนชีวิตที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา บางกลุ่มเกิดจากความคิด ความเชื่อ และความต้องการของชาวบ้านที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีเป็นฐานรองรับ บางกลุ่มเกิดจากแรงผลักดันที่มาจากภายนอกชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนต้องลุกขึ้นมารวมตัวกัน เพื่อต่อรองกับอำนาจต่างๆ ที่ขยายตัวเข้ามาสู่ชุมชนด้วยกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ประเทศก้าวเข้าสู่กลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาในรูปของการเกษตรแบบทุนนิยมจนแทบจะทำให้สังคมหมู่บ้านในชนบทล่มสลายไปพร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับต่างๆ ที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อพัฒนาให้เป็นนิคมตามประเทศเพื่อนบ้าน โดยลี้มวิเคราะห์บริบทที่แท้จริงของประเทศว่ารากเหง้าของสังคมไทย คือ สังคมการเกษตรและความพอเพียงที่อิงกับวิถีธรรมชาติ ชนบธรรมนิยมประเพณี และความเชื่อ ที่มีการใช้ชีวิตอย่างสมถะกับธรรมชาติ สภาพดิน ฟ้า อากาศที่มีความสมดุลอยู่ในตัว

กลไกที่ทำให้เครือข่ายอุ้ยสอนหลานของอุ้ยใจคำเกิดความเข้มแข็งและมีการขยายตัวเผยแพร่ไปยังที่ต่างๆ มากมายนั้น มีทั้งกลไกภายในและกลไกภายนอก กลไกภายใน คือ ตัวอุ้ยใจคำและแกนนำของเครือข่ายที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม มีผลทำให้กลุ่มและองค์กรต่างๆ ในชุมชนแม่วาง เช่น ชมรมผู้สูงอายุ เครือข่ายองค์กรเหมืองฝาย เครือข่ายพระสงฆ์ เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวาง สภาวัฒนธรรมอำเภอ โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาชุมชน วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง และองค์กรการพัฒนาต่างๆ เกิดการตื่นตัวขึ้น

มาร่วมทำกิจกรรมกับเครือข่ายผู้สูงอายุหลายอย่างไม่ขาดสาย ส่วนกลไกภายนอกคือ หน่วยงานของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ และได้เชิญผู้ใจดีและเครือข่ายออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับองค์กรภายนอก และยังมีบางหน่วยงานได้สนับสนุนทุนทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรมของผู้ด้วย และอีกหลายแห่งมีการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นอย่างมากมายหลากหลายทั่วประเทศ เช่น ชมรมผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่สอนหลาน กลุ่มผู้เฒ่าสอนหลานสานสองวัย ทำให้เกิดพลังเกื้อหนุนและเชื่อมต่อให้ขยายเป็นเครือข่ายที่มีวงกว้างขึ้น นับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าชื่นชมยกย่องเป็นอย่างยิ่งที่บรรดาผู้ทั้งหลายได้สร้างขึ้น เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ในชุมชนและสังคม เป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และขยายตัวออกไปมากขึ้น การทำงานของผู้ใจดี นอกจากจะเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานของเครือข่ายผู้สูงอายุแล้ว ยังมีการพัฒนาเครือข่ายผู้สูงอายุให้แตกแขนงไปตั้งเป็นจุดๆ ตามบ้านพักของผู้สูงอายุมีปัญหาแต่ละท่านเพื่อให้สอนเด็กและเยาวชนที่มีบ้านอยู่ใกล้ๆ เพราะเด็กบางคนไม่สามารถเดินทางไปเรียนที่บ้านผู้ใจดีได้ เนื่องจากระยะทาง และเวลาไม่เอื้ออำนวย ปัจจุบันเครือข่ายผู้สูงอายุได้ขยายตัวไปสร้างแหล่งเรียนรู้ขึ้นตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนแม้วางหลายแห่ง และด้วยผลจากการสร้างและขยายตัวของเครือข่าย ทำให้ผู้ใจดีต้องปรับตัวมากมายหลายอย่าง เช่น การนัดหมายงานต่าง ๆ ที่ต้องมีการจัดระบบจดบันทึกไว้ มีการจัดลำดับเอกสารการรับงาน มีการลง

สมุดเยี่ยมเมื่อมีผู้เข้ามาศึกษาหาความรู้ แม้กระทั่งการสื่อสารกับสมาชิกเครือข่ายที่แต่เดิมเคยใช้วิธีการบอกต่อ ๆ กันไป หรือจดหมายฝากจดโดยสารที่เข้าไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มักจะผิดพลาดการนัดหมายเพราะสารต่าง ๆ ไปไม่ถึงผู้รับโดยตรง ทำให้อุ้ยต้องเปลี่ยนวิธีการสื่อสารมาใช้โทรศัพท์แทน โดยเริ่มพัฒนาจากโทรศัพท์สาธารณะเป็นโทรศัพท์บ้าน และโทรศัพท์มือถือในที่สุด ซึ่งอุ้ยจะเป็นภาระในการจัดซื้อ จัดหาให้กับแกนนำเครือข่ายต่าง ๆ เช่น พ่อหลวงจอนิ โอโดเซา อุ้ยแก้ว พี่อัมพร ที่ต้องเป็นผู้เชื่อมประสานกลุ่มย่อยต่างๆ ในพื้นที่ของตน และด้วยความที่เป็นคนที่มีจิตใจดีเปี่ยมล้นด้วยความเมตตาและการมองโลกในแง่ดีของอุ้ยนี้เอง ที่ทำให้นาวาของเครือข่ายอุ้ยสอนหลานแล่นไปด้วยดี แม้ว่าบางครั้งมีปัญหากระทบกระทั่งกันบ้างจาก ความน้อยอกน้อยใจ ความไม่เข้าใจกันในกลุ่ม แต่ก็มิได้ทำให้อุ้ยหมดกำลังใจหรือทอดยถตรงกันข้ามอุ้ยกลับบอกว่า *“ การที่เราได้ไปร่วมกิจกรรมกับเขา เราก็ได้เรียนรู้ไปด้วย เป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ทางชีวิตและทางใจให้กับเรา ใครจะคิด จะทำอย่างไรกับอุ้ยก็ได้ แต่ขอให้อุ้ยได้ทำเพื่อสังคมและประเทศชาติก็แล้วกัน”*

6.2 การจัดการเครือข่าย : กระบวนการเรียนรู้สู่ความสำเร็จ

การทำงานของอุ้ยใจคำ เป็นการนำเอาความคิดมารวมกับประสบการณ์ชีวิตที่อุ้ยได้รับมาตลอดช่วงชีวิตนำไปสู่การจัดการความรู้ภูมิปัญญาที่ก่อประโยชน์แก่สังคม อย่างมากมาย โดยมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาหนึ่งได้มีเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวางเกิดขึ้น แต่ก็เป็นการรวมตัวกันเพื่อจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินในวิถีชีวิตที่ยังชีพด้วยการเกษตร แต่ลักษณะเครือข่ายอุ้ยสอนหลาน เป็นการจัดการเครือข่ายที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสังคมในชุมชนแม้วาง ที่อุ้ยใจคำเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่ต้องแก้ไข เพราะกระแสความเจริญต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างไม่ขาดสาย จึงเป็นหน้าที่ของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนทุกคนต้องเป็นภาระร่วมกันเพื่อสรรสร้างสังคมที่สงบสุข ฟื้นความหลัง ฝังความคิดเพื่อสร้างทักษะชีวิตที่มั่นคงให้แก่ลูกหลานในการใช้ชีวิตต่อไปในอนาคต วิถีปฏิบัติของอุ้ยใจคำ จะเริ่มต้นด้วยตนเองก่อน ด้วยการตั้งปณิธานว่า ชีวิตต่อไปนี้จะมอบให้กับสังคม ไม่ใช่ทำเพื่อตนเองแล้ว แม้ว่าในระยะแรกจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากลูกหลานและเพื่อนบ้านเท่าใดนัก แต่อุ้ยก็ทำไปเรื่อยๆ ด้วยการประดิษฐ์ของใช้ต่างๆ ในครัวเรือนจำพวก กระบวยตักน้ำ ทัพพี กระຈ่า กระชอน ไม้คนข้าวเหนียว หรือการทำของเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น บ่าข้างโหว่ นกหวีด ใบพัดไม้ไผ่ เต้ากะลา งูจับนิ้ว สานนก กบปลา ม้า สิ่งประดิษฐ์เหล่านี้ล้วนใช้วัสดุธรรมชาติเป็นส่วนประกอบทั้งสิ้น คือ เศษไม้ กะลามะพร้าว ไม้ไผ่ เชือกกล้วย เชือกปอ ดอก โดยอุ้ยจะนั่งทำงานที่อาคารโรงสีเก่าข้างบ้านทุกวันซึ่งบางครั้งในมุมมองของชาวบ้านทั่วไปที่มองไม่เห็นคุณค่าทางปัญญา และกุศโลบายที่อุ้ยได้แฝงไว้ในการทำงานทุกครั้ง จนถึงกับมีการพูดลับหลังอุ้ยว่า

“อู๋ใจคำ หยะอะหยังไปเรื่อย บ่หันมีสาระ ของเล่นละอ่อน แบบนี้ จะได้อ้อมมาเสียเวลานั่งแบ่ง ไปซื้อตี๋กาดก็ได้อันละ 10-20 บาท มาแบ่งฮื้อเสียเวลาหยะหยัง เดี่ยวละอ่อนโดนมีดบาดมือ เลือดตกยางออกแถม”

หรือบางคนถึงกับพูดหนักโดยสรุปเอาว่า “อู๋ใจคำ มันเป้นผีบ้า มันหยะไปเรื่อย บ่หันมีประโยชน์อะหยังเลย” แม้แต่ลูกๆ ของอู๋ใจคำ บางคนก็มีความคิดเห็น คล้อยตามชาวบ้านไปด้วย บางครั้งอู๋ใจคำต้องการวัสดุอะไรเพิ่มเติมที่ต้องไปซื้อไปหามา ลูก ๆ จะพากันบ่นว่าอู๋ใจว่า เสียเงิน เสียทอง ทำไปทำไมเสียเวลาด้วย อยากให้อู๋ใจอยู่บ้านเฉยๆ ได้พักผ่อนมากกว่า แต่อู๋ใจก็ได้ฟังคำทักท้วงเหล่านั้นเมื่อลูกๆ ไม่จัดหาจัดซื้อให้ อู๋ใจจะนั่งรถสองแถวประจำทางที่มีในหมู่บ้านไปซื้อเองในเมือง และยังคงประดิษฐ์ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องดนตรีพื้นเมืองต่างๆ ตามที่ชอบไปเรื่อยๆ เมื่อว่างเว้นจากกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ บางครั้งมีงานหรือกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ อู๋ใจจะนำสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ไปแสดงและสาธิตด้วย เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหว ได้ลงมือทำ ได้ใช้สมองคิด จินตนาการว่าจะนำเอาวัสดุอะไรมาประกอบกันเป็นรูปร่างอย่างไร แบบใด ทำให้ไม่เครียดและสนุกกับงานจนบางครั้งถึงกับลืมกินข้าวกลางวันไปเลยก็มี เมื่อนั่งทำยามว่างมีลูกหลานได้แวะเวียนมาเที่ยวมาเยี่ยมชม อู๋ใจจะพยายามหลอกล่อให้เด็กๆ ได้สัมผัส ได้หยิบจับ และทดลองทำ ทดลองเล่น ซึ่งในการลงมือทำของเด็กบางครั้งเด็กทำไม่ได้ ขาดความอดทนจะบ่นรำและร้องขอให้อู๋ใจทำให้ แต่อู๋ใจจะตอบอย่างมีเมตตาและให้กำลังใจว่า ใจเย็น ๆ ค่อยๆ ทำไป เดี่ยวก็ทำได้ อีกนิดเดียวจะได้แล้ว อู๋ใจจะคอยสังเกตอยู่ตลอดดั่งคำพูดของอู๋ใจที่ว่า

“ละอ่อนบ่าเดี่ยวใจมันฮ้อน เพราะเขากินนมจ้ว(นมวัว) กำนฮื้อเขาได้ฝึก ได้แบ่ง(ทำ)ของเล่น จะหยะฮื้อเขาใจเย็นลง มีความเปียน(ความเพียร)นักขึ้น”

ในที่สุดเมื่อทำไม่ได้จริงๆ ทั้งๆ ที่พยายามอย่างที่สุดแล้ว อู๋ใจจะจับมือเด็กให้ทำที่ละขั้นที่ละตอน จนกระทั่งทำได้สำเร็จ หลังจากนั้นอู๋ใจจะให้เด็กได้ฝึกทำด้วยตนเองอีกครั้ง เด็ก ๆ จะเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ของเล่นที่ประดิษฐ์ด้วยฝีมือตนเอง เอาไปอวดพ่อแม่ที่บ้าน จนกระทั่งเมื่อได้นำผลงานไปแสดง ไปสาธิตหลายครั้งเข้า มีผู้สูงอายุที่มาร่วมงานสนใจขอซื้อไปให้หลานๆ เล่นที่บ้าน จึงเป็นการเริ่มต้นการผลิตเพื่อเอาไปวางขายตามงานต่างๆ ตั้งแต่นั้นมา แต่มิได้หมายความว่าอู๋ใจจะตั้งหน้าตั้งตาผลิตเพื่อการขายเพียงอย่างเดียว เพราะจุดประสงค์เริ่มต้นของอู๋ใจคือ ต้องการทำกิจกรรมเพื่อเด็กและเยาวชนออกห่างจากอบายมุขต่างๆ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่สร้างภาระให้กับพ่อแม่ การทำงานที่เริ่มต้นจากตัวเด็กและเยาวชนหมุนวนไปสู่ผู้เฒ่าผู้แก่ และจากผู้เฒ่าผู้แก่ ไปสู่เด็กเป็นวงจรชีวิตมนุษย์ที่หมุนวนไปมา การฟื้นฟูองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวตนของอู๋ใจให้นำออกมาถ่ายทอดแก่ลูกหลาน ทำให้อู๋ใจไม่ต้องนั่งเหงา จับแจออยู่แต่ในบ้าน ต่างลุกขึ้นมาทำกิจกรรมร่วมกันทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหว ได้ใช้ความคิด และจิตใจแจ่มใสมีความสุขมากขึ้น ไม่ต้องเป็นภาระของลูกหลาน ในที่สุดความสำเร็จสูงสุดจากการประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้านของอู๋ใจคำ คือ การได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น “ครูภูมิ

ปัญญาไทยรุ่นที่ 3” เมื่อปีพ.ศ.2546 จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และเข้ารับพระราชทานโล่รางวัล จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งมีโอกาสเข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิดเป็นกรณีพิเศษด้วย สร้างความปิติและปลื้มให้แก่สมาชิกทุกคน ต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าต่อไปนี่ต้องทุ่มเทแรงใจทำงานให้เครือข่าย เพื่อลูกหลานเพื่อเด็กและเยาวชนในบ้านเมืองให้มากขึ้นตามที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงรับสั่งไว้ เป็นเสมือนพลังที่กระตุ้นให้ทุกคนมีกำลังใจที่จะทำเพื่อสังคมมากขึ้น และจากการได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติในวันนั้นทำให้ชื่อเสียงของอู๋ใจคำ ขจรขยายไปไกลยิ่งขึ้น เกิดกระแสการตอบรับจากชาวบ้านในชุมชน ที่เริ่มคล้อยตามความคิดและการกระทำของอู๋ใจคำ หลังจากที่รับรู้ว่าอู๋ใจคำได้รับรางวัลและได้เข้าเฝ้าเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินในพระราชวัง รวมทั้งบุคคลภายนอกชุมชน องค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา ต่างๆ หลังไหลเข้ามาศึกษาเรียนรู้กับอู๋ใจคำ และบางแห่งเชิญอู๋ใจคำไปเป็นวิทยากรจนแทบไม่ได้ว่างเว้น เกิดการแย่งชิงตัวอู๋ใจคำกันมากขึ้น อู๋ใจคำจึงได้มีการจัดระบบงานให้เป็นหลักฐานมากขึ้น มีการจัดทำสมุดเยี่ยม สมุดนัดหมาย จัดซื้อโทรศัพท์มือถือเพื่อการติดต่อประสานงาน โดยอู๋ใจคำจะดูแลยกย่องเครือข่ายทุกคนเท่าเทียมกัน อู๋ใจคำจะตัดสินใจว่า งานนี้ควรจะเอากิจกรรมใดไปสาธิตหรือแสดง เครือข่ายคนไหนจะไป หรืองานนี้ต้องไปกันหมดทุกคน งานนี้ 2-3 คนก็พอ ในเบื้องต้นอู๋ใจคำจะทำความเข้าใจและข้อตกลงไว้กับทุกคนว่า หลักสำคัญในการจัดการเครือข่ายที่ทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติร่วมกัน คือ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ซื่อสัตย์ เสียสละ สามัคคี และอดทน ทุกคนที่มาทำงานนี้ต้องมาด้วยใจก่อน ส่วนประโยชน์ที่จะได้รับตอบแทนเป็นเรื่องรอง และเมื่อมีรายได้ค่าตัวเข้ามาอู๋ใจคำจะแบ่งปันส่วนอย่างยุติธรรม และจัดการอย่างโปร่งใส ด้วยการหักค่าใช้จ่ายทั้งหมดก่อน ที่เหลือจะนำมาเฉลี่ยเท่ากันหมด โดยไม่มีการเก็บเงินไว้กองกลางเลย อู๋ใจคำบอกว่า

“ถ้าเก็บเงินไว้กองกลางมันจะทำให้เกิดปัญหา ระแวงแคลงใจกันเปล่าๆ ถ้าไปงานไหนก็แล้วแต่จังหวัดว่าใครจะโชคได้ค่าตัวมากหรือน้อยกว่ากัน เพราะบางงานเจ้าภาพก็มั่งบประมาณมาก บางงานก็มั่งบประมาณน้อย”

ซึ่งอู๋ใจคำและเครือข่ายก็ไม่ได้เรียกร้องอะไร บางครั้งขาดทุนต้องได้ควักกระเป๋าซื้อวัสดุเพิ่มเติมหรือซ่อมเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ กันเองอีกด้วย แต่ทุกคนก็ทำด้วยความเต็มใจ นับเป็นการเสียสละอย่างใหญ่หลวงที่บรรดาอู๋ใจคำต่างพูดกันเป็นเสียงเดียวว่า มันมีความสุขที่ได้ทำประโยชน์ให้กับลูกหลานให้กับประเทศชาติบ้านเมืองของเรา แม้จะตายก็ตายอย่างมีความสุข เดียวนี้หมดห่วงแล้ว เพราะได้คายความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ไว้กับลูกหลานหมดแล้ว

6.3 ภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิปัญญา : ตัวตนของอุ๊ยใจคำ

จากบุคลิกลักษณะที่คล่องแคล่ว ว่องไว มีสีหน้า ดวงตาที่อบอุ่นเป็นมิตร และเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตา ความมุ่งมั่นพยายามและตั้งใจสูงของอุ๊ยใจคำนี้เอง ที่เป็นกุญแจไปสู่ความสำเร็จในการทำกิจกรรมของเครือข่ายอุ๊ยสอนหลาน อุ๊ยใจคำเป็นทั้งผู้นำ(Leader) และผู้จัดการ (Manager) ผู้กระตุ้น (Facilitator) ผู้ส่งเสริม(Promotor) ผู้ปฏิบัติ(Practirc) และผู้ตาม (Follow) ทุกรูปแบบที่อุ๊ยใจคำได้เข้าร่วมกิจกรรมไม่ว่าจะอยู่ในบทบาทหรือสถานะใด อุ๊ยก็ทำด้วยความสุข ด้วยความจริงใจและเป็นกัลยาณมิตรเสมอ นี่คือจุดเด่นที่พบในตัวอุ๊ยใจคำ ในการที่มีบุคลิกภาพแบบสร้างสรรค์ (Innovative Personality) ที่มีทั้งอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเอง มีความเข้าใจตนเองและผู้อื่น มีความต้องการที่จะเอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของตนเองและผู้อื่น ซึ่งผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบสร้างสรรค์ตามแนวทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social Psychological Theories) นี้ Hagen (1962) กล่าวว่าผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบสร้างสรรค์จะมองเห็นสภาพสังคมรอบตัวเป็นขั้นตอนอย่างมีเหตุผลที่สามารถจะเข้าใจได้ และเป็นกุญแจที่จะไขไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเมื่อมองย้อนไปพิจารณาถึงช่วงชีวิตที่ผ่านมาของอุ๊ยใจคำ จะเห็นว่าอุ๊ยใจคำจะเป็นผู้นำชุมชนในเรื่องระบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างมากมาหลายครั้ง นับตั้งแต่เป็นผู้นำในการก่อตั้ง "กลุ่มชาวนา" การก่อตั้งสหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง ริเริ่มนำหอมหัวใหญ่มาปลูกครั้งแรกในแม่วาง นำถั่วเหลืองเข้ามาปลูกคนแรก เป็นผู้ก่อตั้งสหกรณ์หอมหัวใหญ่แม่วาง เป็นหัวหน้าเหมืองฝาย ทุก ๆ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน การแก้ไขปัญหาต่างๆ และการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในสังคมที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนในยุคของเศรษฐกิจพืชเชิงเดี่ยว จนในที่สุดการเป็นผู้ก่อตั้งเครือข่ายอุ๊ยสอนหลาน โดยเริ่มต้นจากการสอนและถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลาน ให้เด็กและเยาวชนที่สนใจมาศึกษา จนกระทั่งพัฒนาไปสู่การทำวิสาหกิจชุมชนที่มีเครือข่ายแตกออกไปหลายกลุ่ม เช่น เครือข่ายของเล่นเด็ก เครือข่ายทอผ้า เครือข่ายทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง เครือข่ายตีมีด เครือข่ายทำเครื่องใช้ด้วยกะลามะพร้าว ฯลฯ โดยหัวหน้าเครือข่ายแต่ละกลุ่มล้วนเป็นสมาชิกเครือข่ายอุ๊ยสอนหลาน โดยทุกๆกิจกรรมที่อุ๊ยใจคำได้เข้าไปร่วมคิด ร่วมทำ ล้วนมีผลต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง

ในชุมชนแม่วางให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นทั้งสิ้น หลังจากที่ได้ตั้งปณิธานไว้เมื่อตอนอายุได้ 60 ปี ที่จะลด ละ เลิก การทำเพื่อตนเอง มาเป็นการทำเพื่อส่วนรวม เพื่อชุมชนและสังคม ลักษณะการทำงานของ อัยใจคำ ที่เริ่มต้นด้วยการรักษา สืบค้น และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการมองอนาคตในระยะยาวที่อัยใจคำได้ปลูกฝังความมั่นคงทางใจให้แก่เด็กและเยาวชนด้วยภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวตนของอัยใจทุกคน สิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่อัยใจได้ใส่ไว้ในตัวเด็กเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชน ให้รู้เท่าทันสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการดำรงรักษาวัฒนธรรมที่จะให้ผลอย่างคุ้มค่าในระยะยาว เพราะการส่งเสริมความรู้ด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจะเป็นปัจจัยช่วยยับยั้งการไขว่คว้าผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจอย่างมีขอบเขต พร้อมทั้งช่วยส่งเสริมการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย การได้ทำงานกับเด็กและเยาวชนในชุมชนและสังคมภายนอก ทำให้อัยใจมีความสุขในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านของความสุขที่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้อธิบายไว้ว่า

- 1.) ความเป็นอยู่ที่ดีทางกาย ซึ่งครอบคลุม สุขภาพกาย เศรษฐกิจแบบพอเพียงและระบบนิเวศที่สมบูรณ์
- 2.) ความเป็นอยู่ที่ดีทางใจ ครอบคลุม เรื่องความเครียดลดลง ความมีสติและสุขภาพใจที่ดี
- 3.) ความเป็นอยู่ที่ดีทางสังคม ครอบคลุมเรื่อง การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในครอบครัว ชุมชนและสังคม รวมถึงการพัฒนาทางวัฒนธรรม
- 4.) ความเป็นอยู่ที่ดีทางจิตวิญญาณ ครอบคลุมถึงเรื่อง ความเห็นใจ การมองโลกที่ถูกต้อง และความเห็นแก่ตัวน้อยลง

องค์ประกอบความสุขทั้ง 4 ด้าน ล้วนปรากฏอยู่ในตัวตนของอัยใจทั้งสิ้น คือ มีสุขภาพกายแข็งแรง กระฉับกระเฉงแม้ว่าจะชราภาพมากแล้วก็ตาม มีการใช้ชีวิตและความเป็นอยู่แบบพอเพียง มีสติและสุขภาพจิตดี มีความสุขกับการสอน การถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน ไม่เครียดหรือวุ่นเหงาซึมเซาอยู่ในบ้าน มีสายสัมพันธ์ที่ดีกับลูกหลานในครอบครัว ด้วยการถ่ายทอดและเรียนรู้ภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น และในประเด็นสุดท้ายคือ ความเป็นอยู่ที่ดีทางจิตวิญญาณ คือ วิถีชีวิตที่รู้จักพอและมีแต่ให้ เห็นใจในความเดือดร้อนของชาวบ้านและพ่อแม่ของกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มั่วสุมกันแต่งและชิงรถมอเตอร์ไซด์ในชุมชน อัยใจจึงต้องลงมาแก้ปัญหาให้ชุมชนด้วยจิตเมตตา ด้วยภูมิรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งการทุ่มเททั้งแรงกาย แรงใจเพื่อชุมชนและสังคมส่วนรวมในบั้นปลายของชีวิตตามที่อัยใจได้ตั้งปณิธานไว้

6.4 สืบสานภูมิปัญญา : ความยั่งยืนของเครือข่าย

“อุ๊ยใจคำเป็นผู้เสียสละ ทำกิจกรรมอุ๊ยสอนหลาน ด้วยการเสียสละสถานที่ที่บ้าน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ของเด็ก ๆ นี่คือ คุณค่า ในตัวตนของอุ๊ย”

คำกล่าวของพระครูสุนทรธรรมโชติ เจ้าอาวาสวัดจำลอง ที่บ่งบอกถึงคุณงามความดี ความเมตตาปรานี ความเสียสละ และคุณค่าในตัวตนของอุ๊ย โดยเฉพาะความเมตตาและน้ำใจที่เปี่ยมล้นของอุ๊ยที่ยากจะมีผู้ใดเสมอเหมือน จึงเป็นเหตุให้คนรอบ ๆ ข้างที่อยู่ใกล้ตัวอุ๊ยเริ่มตระหนักว่าหากวันนี้พรุ่งนี้หรือวันอื่น ๆ ในภายหน้า หากไม่มีอุ๊ยอยู่แล้ว จะมีความยั่งยืนอยู่อย่างไร และทุกคนที่มีส่วนร่วมต่างเริ่มวิเคราะห์หาทางออกว่า หากต้องการให้เครือข่ายอุ๊ยสอนหลานมีความยั่งยืนสืบไปนั้น ควรดำเนินการในเบื้องต้นดังต่อไปนี้

6.4.1 การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาทั้งหลาย ควรจัดทำเป็นระบบมีการบันทึกเป็นหลักฐานไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา เรียนรู้ เช่น การจักตอก เพื่อนำไปใช้ในการจักสาน ต้องเริ่มต้นด้วยการหาไม้ไผ่มา และไม้ไผ่ต้องเป็นไม้ทงซึ่งมีปล้องยาว มีขนาดอายุก็ปีจึงจะได้ตอกที่เหนียวใช้ได้นาน เหล่านี้ต้องเขียนบันทึกไว้เป็นหลักสูตร เป็นรูปเล่ม มีสาระและวิธีการที่ชัดเจน

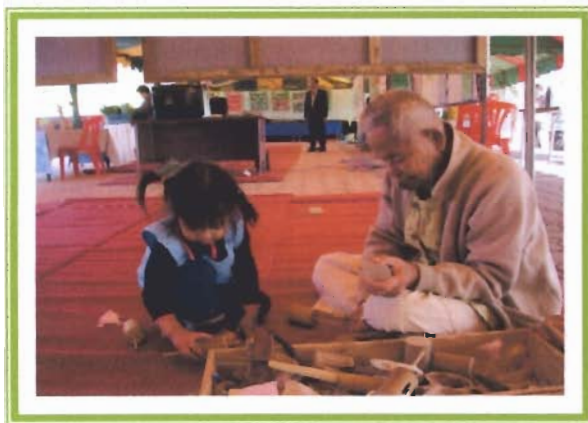
6.4.2 วิธีการดำรงชีวิตในอดีตที่ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติแบบเศรษฐกิจพอเพียง ต้องหาวิธีการถ่ายทอดไว้ให้ลูกหลานมากที่สุด เพื่อจะได้นำไปใช้ในอนาคต ที่อาจเกิดวิกฤตการณ์ที่ไม่คาดฝันขึ้นมา ด้วยการจัดกิจกรรม จัดเวที จัดตลาดเพื่อการสืบสาน ถ่ายทอดตังเด็กและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด ดังเช่น เครือข่ายอุ๊ยคนหนึ่งได้บอกว่า “เราต้องช่วยกันสร้างให้เด็กเกิดการเรียนรู้ คือ รู้จักคิด รู้จักใช้ รู้จักทำ และรู้จักรักษาสมบัติของบรรพบุรุษ โดยเฉพาะวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน”

6.4.3 การทำกิจกรรมของเครือข่ายต้องทำการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ติดตามและประเมินผลเรื่อย ๆ เพื่อการพัฒนา การทำงานทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีการวิเคราะห์ ติดตามประเมินผล เพื่อหาแก่นแท้ของกิจกรรม ต้องสร้างฐานในวันนี้ให้มั่นคงแข็งแรง

6.4.4 การทำกิจกรรมต่าง ๆ ต้องหา แกนนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีแกนนำหลาย ๆ แกนนำ เช่น ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ เด็ก เยาวชน โรงเรียน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่ต้องพร้อมใจกันมาช่วย มาร่วมมือกันเพื่อให้สังคมดีขึ้น “โครงการอุ๊ยสอนหลานจะยั่งยืนอยู่ได้ ขึ้นอยู่กับคนในยุคปัจจุบัน ที่จะช่วยกันรักษา จะสืบสานได้แค่ไหน แม้แต่ส่วนราชการ ชาวบ้าน และองค์กรต่าง ๆ ต้องมาช่วยกัน” เป็นคำพูดของพระครูสุนทรธรรมโชติ (ทวนทอง ธีปถมโม) ที่กระตุ้นเตือนให้ตระหนักถึงการสร้างความยั่งยืนให้กับเครือข่ายอุ๊ยสอนหลาน

6.4.5 วิธีการจัดการเรียนรู้ ต้องใช้กระบวนการอย่างหลากหลาย เพื่อถ่ายทอดให้เด็ก ๆ และเยาวชนให้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการดำรงชีวิตแบบพอเพียงอย่างในอดีต ควรเน้นให้เด็กได้เรียนรู้มากที่สุด เพื่อเป็นเกราะสร้างเสริมทักษะชีวิตให้แก่เขา

การจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นที่แม่วาง เป็นความรู้ที่เกิดจากคุณค่าในตัวตนของอู๋ใจคำ และเครือข่ายอู๋ใจสอนหลาน ในบทบาทของอู๋ใจในอดีตที่มีตัวตนเป็นศูนย์กลางของบ้าน เป็น“ปุชนียบุคคล” ของลูกหลาน เป็นที่เคารพสักการะของคนรุ่นหลัง เพราะการทำกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณี หรือคติความเชื่อต่างๆ จะเป็นการถ่ายทอดมาจากบรรดาพ่ออู๋ใจ แม่อู๋ใจในอดีตที่ถ่ายทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า จนถึงรุ่นผู้อาวุโสหรือผู้รู้มากที่สุดในชุมชน เป็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญา มีบทบาทในฐานะที่ปรึกษาชุมชน และสังคม เป็นผู้ให้แนวคิดเชิงจริยธรรม เพราะเป็นผู้ที่ผ่านวัย ผ่านประสบการณ์มากมาย ทั้งยังเป็นวัย ที่มีโอกาสสัมผัสกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามามาก จึงได้นำหลักธรรมเหล่านั้นมาเล่าเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้หลาน ๆ และให้คำแนะนำปรึกษาแก่ลูกหลานและคนในชุมชน ในช่วงระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมาอู๋ใจคำ ตาปัญญา ในฐานะนักคิด นักปฏิบัติ นักวิเคราะห์ และนักจัดการเรียนรู้ ได้อุทิศตนให้กับสังคมด้วยการเป็นครูอย่างสมบูรณ์แบบ โดยได้ใช้ประสบการณ์ชีวิตที่มีพื้นฐานมาจากระบบความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ระบบเครือข่ายหรือเครือข่ายที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ระบบการจัดการในวิถีชีวิตเกษตรกรรมที่ได้มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเกษตร และเพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐและนายทุนต่างๆในระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา การใช้องค์ความรู้และวิธีการจัดการความรู้ด้วยการใช้ภูมิปัญญาเป็นสื่อร่วมกับเครือข่ายอู๋ใจสอนหลาน อู๋ใจและเครือข่ายทุกคนได้ลุกขึ้นมาปฏิบัติการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม เปิดพื้นที่แสดงตัวตน เพื่อเรียกร้องสิทธิและทวงคืนอัตลักษณ์ของตนในบทบาทภาระหน้าที่ของอู๋ใจ ที่เคยเป็นศูนย์กลางของบ้าน ที่ปรึกษาในชุมชนตามคติท้องถิ่นในอดีต เป็นการตอบโต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่นับวันจะเป็นกรอบคิดหลักในการบั่นทอนความเป็นมนุษย์ ซึ่งเริ่มจะเป็นปัญหาร่วมกันของทั้งสังคมไทยและสังคมตะวันตก(อานันท์ กาญจนพันธ์,2548:68) จากสถานภาพของอู๋ใจที่ถูกกัดกร่อนให้ถอยร่นไปจากพื้นที่เดิมของตนเอง จนกลายเป็น “คนชายขอบ” ของบ้านและครอบครัว ใช้ชีวิตอย่างเงียบเหงาหวาระสุดท้ายของชีวิต สามารถพลิกฟื้นขึ้นมาสร้างกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนได้ ด้วยกระบวนการคิดและปฏิบัติการของอู๋ใจคำเพื่อผลิตใหม่ และปรับตัวภายใต้บริบทของชุมชนแม่วาง ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของอู๋ใจในการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรมด้วยการปรับหลักการเดิม ให้มีความหมายใหม่ คือ บทบาทอู๋ใจ ด้วยการใช้อนุภูมิปัญญาเป็น “สื่อ” ในการจัดการความรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ถือว่าเป็นมิติที่สำคัญต่อการพัฒนา เพราะเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ชุมชนใช้ ในการต่อต้านการครอบงำที่กำลังขยายตัวมากขึ้น พร้อมกับการพัฒนาในปัจจุบัน (อานันท์ กาญจนพันธ์,2548:112)

กิจกรรมต่างๆ ของอู๋ใจคำ ตาปัญญา

บทที่ 7 บทสรุป

7.1 ปณิธานของอู๋ย : ชีวิตนี้เพื่อชุมชนและสังคม

ชุมชนแม่วางได้ผ่านกระบวนการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงมาหลายชั่วอายุคน นับตั้งแต่มีการตั้งชุมชนขึ้นเป็นครั้งแรก จากสภาพสังคมที่ดำรงชีพด้วยการเกษตรแบบวิถีธรรมชาติ ที่พึ่งพาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันพึ่งพาอาศัยกัน จนเข้ามาสู่ยุคของอู๋ยใจคำตาปัญญา และกลุ่มเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน ที่เฝ้ามองดูพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของแม่วางมาถึง 70-80 ปี จากกระแสแห่งความเจริญที่นำเอาแผนพัฒนาต่างๆ เข้ามาในชุมชนในช่วง 40-50 ปีที่ผ่านมา ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การพึ่งพารัฐ และกระบวนการผลิตด้วยระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการแข่งขันและอยู่แบบตัวใครตัวมัน ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดภาวะวิกฤตในชุมชนขึ้นมากมาย มีการแย่งชิงกันใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากที่เคยแบ่งปันกัน มีการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบพันธะสัญญาที่สร้างวาล้มสลายให้กับชุมชนทำให้เกิดการเป็นหนี้ขึ้น อู๋ยใจคำได้ผ่านร้อนผ่านหนาวและต้องเข้าสู่กระแสการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพของตนเองและชาวบ้านต่าง ๆ ในฐานะผู้นำและผู้ตามในชุมชนที่ต้องนำพาชาวบ้านไปสู่ความอยู่ดี กินดี และมีความสุข อู๋ยเรียนรู้การปรับตัว ปรับใช้ความรู้ต่างๆ ให้เหมาะสมและอยู่รอดท่ามกลางความผันผวนของระบบการทำการเกษตรแบบพันธะสัญญา ที่อู๋ยเป็นผู้นำหอมหัวใหญ่ ที่กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของแม่วางมาตลอดปลูกในแม่วางเป็นคนแรก อู๋ยได้รับทั้งการต่อว่าที่พาให้ชาวบ้านต้องเป็นหนี้เป็นสินเมื่อผลผลิตขายไม่ได้ ค่าขึ้นขมที่นำพาวิถีชีวิตชาวนาเข้าสู่กระแสการปลูกพืชแบบพันธะสัญญา และการใช้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นที่พึ่ง ด้วยประสบการณ์ชีวิตในช่วงประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของแม่วางที่ผ่านมา ได้หล่อหลอมให้อู๋ยใจคำเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา และต่อสู้กับกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่หลังไหลเข้ามาสู่แม่วาง ด้วยระบบโครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาลที่ทำให้เกิด “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี” นี้เองที่เป็นสะพานเชื่อมโยงให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เข้าไปในแม่วางอย่างสะดวกรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการถือครองที่ดิน ระบบการจัดการน้ำ การจัดการป่า และระบบคุณค่าในวิถีชีวิตชุมชนขึ้น หลังจากที่อู๋ยใจคำได้ยุติบทบาทในการทำมาหากินในช่วงบั้นปลายชีวิต แล้วหันหน้าเข้าวัดตามวิถีปฏิบัติของพ่ออู๋ยแม่อู๋ยในอดีต โดยได้ตั้งปณิธานไว้ว่า “ชีวิตต่อไปนี้จะทำทุกอย่างเพื่อชุมชนและสังคม จะไม่ทำเพื่อตนเองอีกแล้ว” ประกอบกับภาวะวิกฤตในชุมชนที่เกิดขึ้น เช่น การไม่สนใจในองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษลูกหลานไม่สนใจและให้ความสำคัญแก่พ่ออู๋ยแม่อู๋ยที่เคยมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของบ้าน เด็กและเยาวชนมั่วสุมพากันไปหลงไหลอบายมุขต่างๆ ทั้งยาเสพติด การแต่งรถมอเตอร์ไซด์ การยกพวกชกต่อยกัน การหนีเรียน ฯลฯ ปรากฏการณ์

เหล่านี้ได้กระตุ้นจิตสำนึกและความคิดของอุ๊ยใจคำ ให้หันกลับมาพลิกบทบาทชีวิตเพื่อรับใช้สังคมอีกครั้ง แต่ไม่ใช่การป็นผู้นำในวิถีชีวิตการเกษตรเช่นในอดีตแต่เป็นผู้นำในวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่อุ๊ยใจคำนำมาจัดการเรียนรู้ในสังคมและชุมชนอย่างกว้างขวางเพื่อวางรากฐานชีวิตให้แก่เด็ก และเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป ด้วยกระบวนการสร้างเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานขึ้น เพื่อเป็นกลไกในการตอบโต้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแม้วาง เป็นการปรับตัวในบริบทสังคมแม้วางที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยความคิด ความเพียรพยายามและความมุ่งมั่นตั้งใจในการนำเอาความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวตนของอุ๊ยทุกคนมาถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชน ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างมีความสุข ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ผู้รู้ในชุมชนได้ร่วมมือกันสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ลูกหลานในชุมชนและคนสนใจทั่วไป เพื่อสานความสัมพันธ์ที่เคารพและเกื้อกูลกันของคนในวัยต่าง ๆ ในชุมชนโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับคนเฒ่าคนแก่ และเพื่อสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถาบัน องค์กรชุมชน วัดและโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การสร้างเครือข่ายของอุ๊ยใจคำ เป็นการสร้างเครือข่ายด้วยพลังใจ พลังกาย ความรู้สึกและศีลธรรมที่ยึดโยงเครือข่ายให้เกิดความเหนียวแน่น เป็นสายใยทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่ในอดีต โดยจะเน้นที่ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความสามัคคีและความอดทน ด้วยความสมัครใจของสมาชิกเครือข่ายที่ทุกคนต้องมีใจมาก่อน ปฏิบัติการของอุ๊ยใจคำเป็นระบบการรวมพลังที่เข้มแข็ง ที่เคลื่อนไหวเพื่อเรียกคืนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบทบาทของ “อุ๊ย” ในอดีตกลับคืนมาด้วยหลักคิดที่เปี่ยมคุณค่าและมีอุดมการณ์ ที่ต้องการดึงลูกหลาน เด็กและเยาวชนให้พ้นจากอบายมุขต่างๆ และมาร่วมกันอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคม เป็นการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวตนของอุ๊ยตอบโต้กับกระแสความเจริญในยุคโลกาภิวัตน์ ช่วงชิงเอาเด็กและเยาวชนกลับมาหาอุ๊ย กลับมาสู่ชุมชน ให้มาร่วมกันสืบสานองค์ความรู้ภูมิปัญญา ถักทอสายสัมพันธ์ของอุ๊ยกับหลาน ให้มันคงแข็งแรงและยั่งยืนสืบไป

ด้วยคุณค่าในตัวตนของอุ๊ยใจคำ จากผลการทำงานของอุ๊ยใจคำและเครือข่ายอุ๊ยสอนหลานที่ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในสภาพสังคมแม้วางที่มีเปลี่ยนแปลงไปจากความเรียบง่ายในวิถีชีวิตแบบชนบทที่การดำรงอยู่ของคนในชุมชนพึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นเป็นสำคัญสู่วิถีชีวิตแบบเมือง ด้วยการแสวงหาวัตถุดิบเพื่อการพัฒนาชีวิตให้ทันสมัยตามกระแสนิยมของวัฒนธรรมตะวันตก ภูมิปัญญาไทยที่เคยสร้างชาติ จึงถูกกระแสโลกาภิวัตน์บดบังให้ล้าถอยจนกลายเป็นล้าหลัง ความรู้ ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อนและมากองรวมไว้กับพ่ออุ๊ย แม่อุ๊ยทั้งหลาย ไม่ได้รับความสนใจจากลูกหลาน ทำให้เป็นที่ยอมรับว่างานของอุ๊ยและเครือข่ายเป็นงานที่ช่วยพัฒนาสังคม ช่วยเหลือให้เด็กและเยาวชนหลุดพ้นจากการมอมเมาจากอบายมุขบทบาทของอุ๊ยที่เคยถูกลืมและทอดทิ้งไปช่วงระยะหนึ่งได้กลับพลิกฟื้นขึ้นมา เป็นผู้มีบทบาทอย่างสูงในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนแม้วางอีกครั้งหนึ่ง และยังช่วยยกระดับคุณค่าชีวิตของพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ย ให้มี

ความหมายในฐานะเจ้าของ และผู้สืบสานภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งได้ช่วยให้เกิดการระลึกถึงความหลัง ความทรงจำเก่า ๆ ในอดีตที่กำลังจะลบเลือนไปพร้อมๆ กับลมหายใจของพ่ออ้ายแม่อ้าย ให้หวนกลับมาสู่ลูกหลานในปัจจุบันอย่างไม่ขาดสาย สองสะท้อนให้ลูกหลานได้ศึกษาถึงวิถีชีวิตประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณี ตำนานพื้นบ้าน ฯลฯ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้รู้จักภาคภูมิใจและตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ให้ต้องหักก่อนที่จะมองออกไปข้างหน้า และก้าวเดินอย่างมั่นคง ปัจจุบันเครือข่ายอ้ายสอนหลานที่นำโดย อ้ายใจคำ ตาปัญญา มีชื่อเสียงขจรขยายเลื่องลือไปไกล ด้วยการสร้างแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาและการเผยแพร่ความรู้ไปสู่ลูกหลานตามโรงเรียนต่าง ๆ ของชุมชนแม่วางที่เข้าร่วมเป็นโรงเรียนเครือข่ายจัดแหล่งเรียนรู้ ถึง 11 โรงเรียน รวมทั้งโรงเรียนและสถาบันการศึกษาที่อยู่นอกชุมชนแม่วางอีกหลายแห่ง ที่ได้รับการถ่ายทอดจากเครือข่ายอ้ายสอนหลาน โดยในวันหนึ่งข้างหน้าคนรุ่นลูกหลานเหล่านี้จะได้เป็นผู้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาของอ้ายทั้งหลายต่อไป เพราะทุกวันนี้กิจกรรมบางอย่างของเครือข่ายอ้ายสอนหลาน สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนเป็นอย่างดี ในวันที่ภาพผู้เฒ่าผู้แก่ที่แม่วางที่เคยนั่งอยู่ใต้ถุนบ้าน หรือแคร่ข้างบ้าน หรือบนบ้านอย่างโดดเดี่ยวเหงาหงอยเบือหน่ายกับชีวิตที่อ้างว้างขาดการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน จะไม่มีปรากฏให้เห็นอีกต่อไป เพราะอ้ายทุกคนได้ลุกขึ้นมาทำกิจกรรมสำคัญในชีวิตตามความถนัดความสนใจที่ตนเองมีอยู่ในช่วงชีวิตที่ผ่านมา บรรจงถ่ายทอด สืบสานให้ลูกหลานพร้อมทั้งถ่ายทอดสายใยแห่งความสัมพันธ์ ปลูก ปลูก และฝังความรู้ คุณธรรม จริยธรรมให้กับลูกหลาน ดึงให้เด็กและเยาวชนที่เหินห่างไปจากผู้เฒ่าผู้แก่ด้วยการไปจับกลุ่มที่มอเตอร์ไซด์ ไปเที่ยวห้าง ใช้จ่ายเงินทองอย่างฟุ่มเฟือย ไม่ตั้งใจศึกษาหาความรู้ ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและความคิดที่เกาะติดกับกระแสความเจริญให้หันกลับมาสร้าง และสืบสานสายใยความสัมพันธ์ที่เคยผูกพันกันมายาวนานในอดีต ให้เจริญงอกงามขึ้น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของพ่ออ้ายแม่อ้ายที่ได้ถ่ายทอดความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้ลูกหลาน ได้เรียนรู้ และสืบสานไว้ ขณะเดียวกันได้ช่วยกระตุ้นให้สภาพการดำเนินชีวิตของอ้าย ได้เปลี่ยนมาเป็นความมีชีวิตชีวา ความกระฉับกระเฉงว่องไว เพราะการได้เคลื่อนไหวร่างกายอยู่เสมอ ในการทำกิจกรรมมีส่วนช่วยให้สุขภาพร่างกายของพ่ออ้ายแม่อ้ายเหล่านั้น แข็งแรงยิ่งขึ้น ประกอบกับผลจากการที่ได้เป็น “ผู้ให้” ที่มี “ผู้รับ” ให้มีความสำคัญ ช่วยให้พ่ออ้ายแม่อ้ายมีสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตที่ดีมีชีวิตชีวาขึ้น ทั้งยังนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนด้วย

ความคิดและการต่อสู้ในการสร้างเครือข่ายอ้ายสอนหลานของอ้ายใจคำ ความหมายและคุณค่ากิจกรรมอ้ายสอนหลาน ไม่ได้หยุดอยู่ที่การสอน ขั้นตอน วิธีการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เท่านั้น หากแต่ในกระบวนการเรียนรู้ที่บรรดาพ่ออ้ายและแม่อ้ายทั้งหลายได้แต่งแต้มให้มัน ได้ติดอาวุธทางปัญญาด้วยการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ลูกหลาน ให้อยู่อย่างไม่ประมาทให้อยู่กับความใจเย็น ความมานะอดทน การต่อสู้ของอ้ายใจคำที่ต้องผ่านกลไกทางสังคมที่บีบรัดให้อ้ายต้องอดทน อดกลั้นต่อกระแสความคิดและการปฏิบัติของลูกหลาน และคนในชุมชนที่มองไม่เห็นคุณค่าในความคิดและการ

กระทำของอู๋ย ซึ่งแท้ที่จริงแล้วในกระบวนการจัดการความรู้ด้วยการใช้ภูมิปัญญาเป็นสื่อถึงให้ลูกหลาน เด็กและเยาวชนห่างไกลจากอบายมุขนั้นยังมีความคิดของอู๋ยที่ซ่อนทับอยู่ในวาทกรรมที่อู๋ยและเครือข่าย อู๋ยสอนหลานได้ร่วมกันสร้างขึ้นอีกหลายประการ เช่น การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาให้ดำรงไว้ การสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในชุมชน และที่สำคัญของวาทกรรมที่อู๋ยใจคำและเครือข่ายสร้างขึ้นนั้น เป็นการสร้างพื้นที่เพื่อแสดงตัวตนของอู๋ย เรียกร้องสิทธิ เพื่อต่อรองต่อสู่ช่วงชิงฐานอำนาจใน บทบาทของอู๋ยในอดีตที่เคยดำรงอยู่ในสถานภาพที่มีคุณค่า มีศักดิ์ศรีกลับคืนมา ด้วยการนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น ดนตรีพื้นเมือง การทำของเล่นพื้นบ้าน การทอผ้า การทำตุ้ง บายศรี ฯลฯ ทุกๆ กิจกรรมที่อู๋ยทำในชุมชนเป็นการใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาในตัวตน ตอบโต้หรือประยุกต์ใช้ในการ แก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นความมุ่งหมายของอู๋ยใจคำและเครือข่าย ที่จะนำเอาภูมิปัญญา มาเป็นสื่อให้นำลูกหลานเข้ามาหา หลังจากที่ลูกหลานได้ถูกสังคมเมืองและความเจริญจากกระแสโลกาภิวัตน์ดึงตัวตนพวกเขาออกไปจากวิถีชีวิตของอู๋ยในอดีตที่เคยมีลูกหลานอยู่รอบข้างและตัวตนของอู๋ยเอง ถูกเบียดขับให้กลายเป็น “คนขายของ” จึงเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของอู๋ยใจคำและเครือข่ายอู๋ยสอนหลานที่สามารถปฏิบัติกาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เพื่อแสดงอัตลักษณ์และยึดพื้นที่ของตนเองกลับคืนมา พร้อมทั้ง ได้สะท้อนให้วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ในอดีตได้ กลับมาสู่ห้วงสำนึกของเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ ให้ได้รู้จักตัวตนและรากเหง้าที่แท้จริงของตนเองอย่าง ถ่องแท้ก่อนที่จะมองออกไปข้างหน้าแล้วก้าวเดินอย่างมั่นคงต่อไป

7.2 บทสรุป : トラバラムหายใจยังไม่สิ้น

องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในชุมชนลุ่มแม่น้ำวางมืออยู่อย่างมากมาย เป็นองค์ความรู้ ที่เป็นความรู้ของผู้รู้ (อู๋ย) แต่ละคน และความรู้ของกลุ่มเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ของแหล่งเรียนรู้ ที่กระจายอยู่ทั่วชุมชนทั้งในพื้นที่ราบและบนดอย ความรู้ในงานหัตถกรรม ความรู้การทำของเล่นพื้นบ้าน การทำของใช้พื้นบ้านด้วยวัสดุธรรมชาติ การทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง การตีมีด การปั้น หม้อ การทำผางประทีป การทำร่ม การจักสาน การทำบายศรี สวยดอก ชันดอก การตัดช่อตัด ตุ้ง การทำอาหารและขนมพื้นบ้าน การปลูกพืชผักสมุนไพรพื้นบ้าน การทำการเกษตรปลอดสารเคมี การทำไร่หมุนเวียน การฉีดฝ้ายปั่นฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ การทอผ้าฝ้ายของคนเมือง การทอผ้าของ ปกาเกอญอ การทอผ้าใยกล้วย การปักผ้าของชาวม้ง การจัดการเหมืองฝาย ประเพณีพิธีกรรมทาง ศาสนาและความเชื่อ ในรอบปีที่มีทั้งของคนเมือง ไต (ไทยใหญ่) ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ม้ง (มุเซอหรือมั่ว) ฯลฯ ภูมิปัญญาต่างๆ ดังกล่าวนี้ล้วนเป็นทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุน ทางเศรษฐกิจของชุมชน ที่อู๋ยใจคำและเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน มีกลไกและกระบวนการจัดการที่มีความชัดเจนและมีศักยภาพประสานเชื่อมโยงให้ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน สร้างกระบวนการจัดการ

เรียนรู้ร่วมกัน ด้วยการปฏิบัติจริง ด้วยวัสดุอุปกรณ์จริง และอยู่ในวิถีชีวิตจริงของชุมชน เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาในชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ภายในชุมชนของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำวางตลอดสายส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเอง ปลอดภัยตนเองจากเหยื่อของความเจริญต่างๆ สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความเคารพพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และสรรพสิ่งต่าง ๆ มีวิถีชีวิตที่สงบและเป็นสุข เกิดชุมชนเข้มแข็ง ดังเช่น ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2543: 17) ได้เสนอว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในประชาสังคม เพราะเป็นองค์ความรู้ความสามารถของคนท้องถิ่นเดียวกัน พื้นบ้านเดียวกัน ภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาโดยทั้งประสบการณ์ตรงหรือทางอ้อมผ่านการเรียนรู้ จากผู้ใหญ่หรือผู้รู้ในท้องถิ่น หรือโดยจารีตประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นความสามารถในการจัดการแก้ปัญหา ปรับตัว ให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขตามควรกับอัตภาพ และจะมีการสืบทอดไปยังคนรุ่นใหม่เพื่อดำรงอยู่ต่อไป ซึ่งกระบวนการสร้างองค์ความรู้ในการนำภูมิปัญญาในตัวตนของอู้อยู่ทั้งหลายมาจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอด เกิดจากความคิด สติปัญญาของอู้อยู่ใจคำที่สั่งสมมาจากบทเรียนชีวิตและประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาด้วยการใช้ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายมาผลิตซ้ำในการสร้างเครือข่ายอู้อยู่สอนหลาน เพื่อจัดการกับปัญหาวิกฤตทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนแม่วาง ซึ่งนิพนธ์ เทียนนิหาร (2547 : 25) กล่าวว่า “ ภายใตมนุษยมีภูมิปัญญา หรือปรีชาชาญ หลังจากที่มนุษย์ไปมีประสบการณ์บางสิ่งบางอย่างแล้ว เขาก็พัฒนาประสบการณ์นั้นมาเป็นองค์ความรู้”

บทบาทของอู้อยู่ใจคำและเครือข่ายอู้อยู่สอนหลานในวันนี้ เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตกับการพัฒนาสังคมในชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านต่างๆ เช่น ของเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน การทอผ้า การตัดตุ๊ก การปั้นดิน การเรียนรู้วิถีธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อต่าง ๆ โดยกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของพ่ออู้อยู่แม่อู้อยู่เหล่านี้ ก่อให้เกิดองค์ความรู้ในชุมชนแม่วางอย่างมากมาย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกำไรที่มีอาจประเมินค่าเป็นตัวเงินได้เลย เพราะเป็นองค์ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจากวาทกรรมของอู้อยู่ใจคำและเครือข่ายอู้อยู่สอนหลานทั้งสิ้น ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

7.2.1 องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวตนของพ่ออู้อยู่แม่อู้อยู่ทุกคน ในกลุ่มเครือข่ายอู้อยู่สอนหลาน ได้มีการสั่งสมมาตลอดชีวิต ถูกนำมาจัดการเรียนรู้ และถ่ายทอดให้กับลูกหลาน จนอู้อยู่ใจคำกลายเป็นต้นแบบของความคิดและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนแม่วาง และในที่สุดก็ได้พัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้ง ๆ ที่ระยะแรกมีเพียงอู้อยู่ 2-3 คนเท่านั้น แต่ต่อมาก็ขยายตัวออกไปมากขึ้น เมื่อมีการขยายก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างรวดเร็ว เพราะแต่ละคนมีความรู้พื้นเดิมมาก่อน จึงเป็นกระบวนการพัฒนาทางวัฒนธรรมที่มีการเลื่อนไหลถ่ายเทอย่างอัตโนมัติ

7.2.2 องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในตัวเด็กหรือลูกหลาน เป็นความรู้ภูมิปัญญาที่บรรดาพ่ออู๋ยแม่อู๋ยได้บรรจงถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน ที่สอนให้ทำเป็น เล่นเป็นแล้วเด็กได้เรียนรู้ความอดทน ความพยายามและความรักความสามัคคีด้วย โดยอู๋ยได้บอกให้รู้ถึงประโยชน์ และคุณค่าที่มีอยู่พร้อมทั้งสอดแทรกความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิต ตำนาน ความเชื่อ คตินิยม และประเพณีต่าง ๆ ผ่านการบอกเล่าด้วยภาษาง่าย ๆ ไม่น่าเบื่อ เหมือนการเรียนในห้องเรียน นอกจากนี้ยังทำให้เด็กและเยาวชนเกิดองค์ความรู้ทักษะการเล่นดนตรีพื้นเมือง ทักษะการทำของเล่นพื้นเมือง ทักษะในการทอดผ้า ทักษะการตัดตุ๊ก ตัดช่อ ฯลฯ ซึ่งทักษะเหล่านี้สามารถนำไปพัฒนาเป็นวิชาชีพในอนาคตได้

7.2.3 องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนแม่ว้าง โดยที่อู๋ยใจคำได้เป็นแกนหลักในการดำเนินงานเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน ทำให้เกิดการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน องค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวพ่ออู๋ยแม่อู๋ยต่าง ๆ ได้ถูกนำมาหล่อหลอมกันอย่างไม่รู้ตัว ความรู้ที่อู๋ยแต่ละคนมีอยู่ได้นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรู้แตกฉานกว้างขวางออกไปอีก ก่อให้เกิดศักยภาพในการสร้างสรรค์ผลงานเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก รวมทั้งก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชนด้วย อีกทั้งการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันทำให้เกิดการบริหารจัดการกลุ่มด้วยการมอบหมายงานให้แก่แต่ละคนตามความถนัด เช่น อู๋ยอูนและแม่อู๋ยมูลดูแลเรื่อง การทำของใช้ด้วยกะลามะพร้าว การทำชิง สะล้อ และการทอดผ้า อู๋ยผันดูแลเรื่องงานใบตอง อู๋ยปืดดูแลเรื่องการประดิษฐ์ของใช้ด้วยไม้ไผ่ การตีมีด อู๋ยจันดูแลเรื่องการทำร่มถ้ามีการจัดสรรรายได้และการรับงานก็เป็นหน้าที่ของอู๋ยใจคำส่วนที่อัมพรจะเป็นผู้ประสานงานทั่วไปกับเครือข่ายทุกคน รวมทั้งการจัดหาวัสดุที่ใช้และยานพาหนะในการเดินทาง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมที่มีอยู่ แต่ได้ถูกนำมาต่อยอดทางความคิด จนกลายเป็นองค์ความรู้ชุมชนแม่ว้างที่เข้มแข็งและเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนและสังคมภายนอกได้เป็นอย่างดี

การทำงานของอู๋ยใจคำและเครือข่าย เป็นการแก้ปัญหาพื้นฐานให้กับชุมชนแม่ว้างโดยตรง แต่สามารถผูกโยงออกมาถึงนอกชุมชน ขยายต่อไปจนถึงระดับชาติ โดยที่กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน เป็นการเรียนรู้รอบระบบ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต เพราะเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต แหล่งเรียนรู้มีอยู่ทั่วไปทั้งในครอบครัว ชุมชน วัด และธรรมชาติ รวมทั้งผู้ถ่ายทอดต่างๆ ที่ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา สถานที่ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง ความรู้ที่เรียนมีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เด็ก ๆ สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ตั้งแต่เกิดจนตาย นับตั้งแต่อู๋ยใจคำและเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน ได้ลุกขึ้นมาทำงานทางแผนที่ วางแผนผัง ฝังภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ให้กับลูกหลานในชุมชน ให้มีความตระหนักรักท้องถิ่น รักภูมิปัญญา ภูมิใจในรากเหง้าของตนเองไม่ว่าจะเป็นเด็กข้างล่าง เด็กบนดอย เด็กในเมือง เด็กต่างเมือง ล้วนมีการตื่นตัวในการพัฒนาตนเอง ดำเนินวิถีชีวิตที่เจริญรอยตามอู๋ยทั้งหลายที่ได้สั่งได้สอนได้ปลูกฝังให้รู้จักการใช้ชีวิต การดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าในอดีตของเครือข่ายอู๋ยสอนหลาน เปลี่ยนผ่านมาสู่ตัวเอง พร้อมทั้งจะสืบสาน สืบทอด ให้กับลูกหลาน

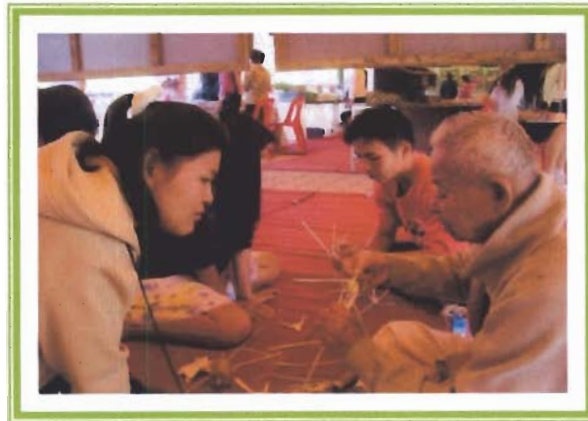
ของตัวเองสามารถยืนหยัดในสังคมได้ และใช้ชีวิตอย่างมีสติกับความพอเพียงด้วยองค์ความรู้ภูมิปัญญาของอู๋ยที่ซึมซับอยู่ทุกหนแห่งในชุมชนแม่วางชุมชนแห่งมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่ายิ่ง ทุกวันนี้ชุมชนแม่วางได้มีการเปลี่ยนแปลงไปที่ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ไม่ได้นั่งมองลูกหลานดำเนินชีวิตไปวัน ๆ หนึ่งอย่างดูตายตามวันคืนที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามวัฏจักรของธรรมชาติ แต่ทุกคนได้ลุกขึ้นมาด้วยพลังแห่งความตั้งใจมุ่งมั่นและความคิดที่จะฟื้นฟู สืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้แก่ลูกหลาน เพราะพลังความคิดและพลังปัญญาที่เคยแห้งเหือดไปในตัวอู๋ย ได้รับการกระตุ้นให้ฟื้นตัวกลับมาสร้างสรรค์ชิ้นงานให้กับลูกหลานและสังคมอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งตัวอู๋ยใจตัวเองก็ยังไม่ได้ยุติหรือหยุดยั้งแม้แตวินาทีเดียว อู๋ยยังมีงานที่จะต้องทำอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงานที่คิดขึ้นเองหรืองานส่วนรวมทุกงานล้วนแล้วเป็นงานเพื่อชุมชนและสังคมทั้งสิ้น อู๋ยมักจะพูดเสมอว่า

“เมื่ออู๋ยยังมีลมหายใจอยู่ ก็จะทำต่อไปเรื่อยๆ เพื่อในหลวงของเรา เพื่อลูก เพื่อหลาน เพื่อบ้านเรา อู๋ยจะทำจนกว่าหมดลมหายใจ ถ้าหมดเมื่อใด ก็หยุดเมื่อนั้น”

ณ วันที่แม่วาง จะไม่ได้พบเห็นเฉพาะเพียงแต่ผลผลิตชิ้นงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ความรู้ภูมิปัญญาของอู๋ยและศิษย์เท่านั้น แต่ยังสามารถพบได้เห็นบางสิ่งบางอย่างที่หวนกลับคืนมาสู่ชุมชนแม่วางด้วย คือ ความสุข ความรัก ความอบอุ่น ความผูกพัน รอยยิ้มและเสียงหัวเราะของอู๋ยกับหลานที่ได้สานสัมพันธ์ เพื่อสืบสานภูมิปัญญามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ ตราบลมหายใจไม่สิ้น

ผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัยและนานาชาติ

ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีพื้นเมืองให้แก่ นักศึกษาญี่ปุ่น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ."มองของเล่นให้เป็น สื่อ" เอกสารประกอบการบรรยาย .สถาบันพัฒนาภาษา และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล ,16 สิงหาคม 2547.
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชนบท .กรุงเทพฯ : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทย,2530.
- กองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ. รายงานการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสอนใน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา,2540.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา,2541.
- จินตนา มัชฌมบุรุษ และคณะ. ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ดาว,2537.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร.(เผยแพร่ ปีพ.ศ.2542).มโนทัศน์การจัดการความรู้ชุดภูมิปัญญาไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2548 จาก : <http://learn-together.blogspot.com>
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา.วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์,2537.
- ชะวักชัย ภาคินธุ. สารที่ถูกลืมของข้ามทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,2548.
- ชัชวาล ทองดีเลิศ. สืบสานล้านนา สานต่อลมหายใจของแผ่นดิน. เชียงใหม่ : มิ่งเมืองนวัตน์ การพิมพ์,2542.
- ช่อ สันธนิพิพัฒน์. "ภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา". วารสารวิชาการ . ปีที่6 ฉบับที่ 7 กรกฎาคม 2546.
- ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร.เชียงใหม่หัวใจล้านนา. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ : ภัคธรรม,2544.
- ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการส่งเสริมศักยภาพชุมชนฟ้าฮ่าม. การศึกษาค้นคว้า แบบอิสระ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2543.
- นันทสาร สีสลับ และคณะ. การวิจัยแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีจำกัด,2541.
- นิตยา อินยาวิเลิศ(บรรณาธิการ).ชุมชนความรู้ลุ่มน้ำวาง.โครงการห้องเรียนชุมชน วิทยาลัยการ จัดการสังคม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มปท.,2548.
- นิพนธ์ เทียนวิหาร และคณะ.ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม.กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม,2547.
- ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล(บรรณาธิการ).คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้ง,2545.

- พรรณณี ข. เจนจิต. จิตวิทยาการเรียนการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2528.
- พิชัย จุลเดช (บรรณาธิการ). แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชุมชนทุ่งหลวง. เชียงใหม่ : โลกัลล ทอล์ค มีเดียทิม, 2548.
- พรพิไล เลิศวิชาและอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน: โครงการพลวัตเศรษฐกิจ ชุมชน 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทยพ.ศ.2543-2545. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย, 2546.
- ไพบุลย์ เทวรักษ์. จิตวิทยาการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เอสดี เพรสการพิมพ์, 2540.
- ภาวินีย์ เจริญยิ่ง. ภูมิปัญญาไทยชุมชนทรัพย์แห่งแผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2547.
 ----- . "อึ้งสอนหลานสิ่งดีๆในสังคมไทย", มติชน. ฉบับประจำวันที 2 ธันวาคม 2546.
- มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2537.
- มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. ชุมชนลุ่มน้ำวาง วิถีแห่งการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำท่ามกลางการ เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์, 2548.
- มูลนิธิรักษ์ไทยและคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เอกสารประกอบการนำเสนอการ สัมมนาทางวิชาการ "เปิดรั้วโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน". หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วันที่ 26 เมษายน 2548.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 15 . กรุงเทพฯ : ธนาคาร ไทยพาณิชย์, 2542.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ (บรรณาธิการ). คู่มือการวิจัยทางวัฒนธรรม. คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548.
- รายา ผกามาศ (บรรณาธิการ). นักคำนวณความสุขในหุบเขา. เชียงใหม่ : โค-ชยัน มีเดียทิม, 2548.
- วิทยา นนทันทา. รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมการเรียนรู้ในชุมชนเขมรป่าดง. ทุนอุดหนุน การวิจัย จากคณะกรรมการวิจัยการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรม ของกระทรวง ศึกษาธิการ, 2544.
- วิทยาลัยครูเชียงใหม่. ล้านนากับการศึกษาแบบใหม่. รวมบทความ. กรุงเทพฯ : บริษัททวณก, 2527.
- สวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2539.
 ----- . วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ่อน, 2542.
- สวิง ต้นอุต. คู่มือการถอดกระบวนการเรียนรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการ จัดการทางสังคม, 2547.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา, 2534.

- สุธรรม ธรรมทัศน์านนท์. **เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน.วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2542.**
- สุเทพ สุนทรภักซ์. **ทฤษฎีสังคมวิทยาพร้อมสมัย. เชียงใหม่ : บริษัทสำนักพิมพ์โกลบอลวิชั่น,2540.**
- สุรางค์ โค้วตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2541.**
- สมชาติ ช่างสกุล. **บทสำรวจสถานการณ์ท้องถิ่นและการศึกษาของท้องถิ่นในสังคมไทย.เอกสารประกอบการประชุมประจำปี การวิจัยเพื่อท้องถิ่นครั้งที่ 1 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภาคเหนือ.**
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ภาคเหนือ.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2546.**
- **เอกสารประกอบโครงการสัมมนา “เครือข่ายการศึกษาทางเลือก”. ห้องประชุมกำแพงพหลางกูร สำนักงานเลขาธิการสภา,วันที่ 28-29 มิถุนายน 2548.**
- สำนักงานศูนย์ประสานงานวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง. **วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มแม่น้ำวาง. เชียงใหม่ : มปท.,2548.**
- อัมพร ไชโย. **พัฒนาการรูปแบบกลุ่มเหมืองฝายในเขตลุ่มแม่น้ำวาง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2545.**
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์,2548.**
- **วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,2544.**
- **พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา. เชียงใหม่ : สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2527.**
- **“ทิศทางการวิจัยและแนวทางการพัฒนาแนวคิดการศึกษาชาติพันธุ์ ภูมิปัญญาและทรัพยากร” การวิจัยในมิติวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2542.**
- **ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2335.**
- อารี พันธุ์ณี. **จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน.กรุงเทพฯ : ไยใหม่,2546.**
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์,2544.**
- **ภูมิปัญญาล้านนา. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์,2544.**

อำเภอ อุดตารธรรม.ความเป็นประชาสังคมในการปฏิบัติการสังคม ของชุมชนภาคเหนือ.

วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2542.

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา. ห้องเรียนภูมิปัญญาล้านนา ห้องเรียนชีวิต เรียนรู้ภูมิปัญญา
เพื่อการพึ่งพาตนเอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยูเนี่ยน,2548.

----- .ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์,2544.

Anan Ganjanapan. The Patial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand
(1900-1981). Ph.D. Desertation, Faculty of Graduate School. Cornell
University,1984.

Bernard, H.W. Psychology of Learning and Teaching. New York : McGraw-Hill Book
Company,1972.

Gagne, R.S. The Conditions of Learning. New York : Holt , Rinehart and Winston.

Hagen, Everett E. On the Theory of Social Change : How Economic Growth Begins.
Dosey Press, Homewood,III,1962.

Lefrancois, C.R. Psychology for Teaching. California : Wadsworth Publishing
Company Inc,1972.

Paul T. Cohen. The Politics of Economic Development in Northern Thailand, 1967-
1978. A Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy to the
London School of Economics and Political Science,University of London,1981.

การสัมภาษณ์

อุ้ยใจคำ ตาปัญญา ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑล เชียงสอาด ผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบล
กัวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

พระครูสุนทรธรรมโชติ เจ้าอาวาสวัดจำลอง ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑล เชียงสอาด ผู้สัมภาษณ์ ที่
วัดจำลอง ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

อุ้ยจ๋าน ศรีวิชัย ผู้ให้สัมภาษณ์, อินทชัย อินทชัย และมณฑล เชียงสอาด ผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
11 หมู่ 1 ตำบลทุ่งปี อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

อุ้ยคำมูล ศรีวิชัย ผู้ให้สัมภาษณ์, วิทวัส คำอ้าย และ อินทชัย อินทชัย ผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
11 หมู่ 1 ตำบลทุ่งปี อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

อุ้ยป๋น ศรีจันทร์ ผู้ให้สัมภาษณ์, อินทชัย อินทชัย และมณฑล เชียงสอาด ผู้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 215 ตำบลดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

- อุ้ยคำ ศรีสุวรรณ ผู้ให้สัมภาษณ์, สนธยา จันทร์ตาและมณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- อุ้ยจัน ศรีสุวรรณ ผู้ให้สัมภาษณ์, ศิริพุด บุญเป็งแก้วและมณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- อุ้ยปี สุวรรณ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปฎิวัติ นามเจิง และมณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ 1 ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- อุ้ยผัน จีโปทา ผู้ให้สัมภาษณ์, อโนทัย อินเขียวสวาย และมณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 184 หมู่ 4 ตำบลดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- พ่อหลวงจอนิ โอโตเซา ผู้ให้สัมภาษณ์, อโนทัย อินเขียวสวาย ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลกิวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- อุ้ยจายแก้ว คำแสน ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลกิวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- อุ้ยแดง อินตะวงค์ ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลกิวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- อุ้ยจายแก้ว คำแสน ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลกิวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- นายเสน่ห์ ปิยสิทธิคุณ ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลกิวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- นายบั้นแก้ว กุณาแปง ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลกิวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
- นางอำพร เรือนคำ ผู้ให้สัมภาษณ์, มณฑา เขียวสอาด ผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลกิวแลป่าเป้า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ภาคผนวก

ครูภูมิปัญญาเครือข่ายอุ้ยสอนหลาน

พ้ออุ้ยใจคำ ตาปัญญา

บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489228

ความสามารถ

มีความสามารถด้านการผลิตของเล่นพื้นบ้าน เช่น ภู
ป่าช่างโหว่ นกหวีด จักจั่น และดนตรีพื้นเมือง

พ้ออุ้ยอูน ศรีวิชัย

บ้านเลขที่ 143 หมู่ 1 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-363637

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานงานจักสาน ผลิตเครื่องดนตรี
และผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว ของเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ

พ้ออุ้ยปิ่น ศรีจันทร์

บ้านเลขที่ 12 หมู่ 4 ตำบลดอนเป่า อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ -

ความสามารถ

มีความสามารถด้านการผลิตร่มโบราณ

แม่อุ้ยดำ ศรีสุวรรณ

บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489226

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานปั้นน้ำดัน ผางประทีป และสัตว์

แม่อุ้ยมัน จีโปทา

บ้านเลขที่ 184 หมู่ 4 ตำบลคอนเปา อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489561

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานใบตอง เช่น ทำกรวยดอกไม้
บายศรีต่าง ๆ และเครื่องสักการะ

แม่อุ้ยปา ตาปัญญา

บ้านเลขที่ 227 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489228

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานปั้นฝ้าย และงานจักสาน

แม่บัวศรี สมเที่ยง

บ้านเลขที่ 228 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489448

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานจักสาน การประยุกต์งานจักสาน
เป็นโมบายรูปแบบต่าง ๆ

แม่ผั้น จันสาม

บ้านเลขที่ 246 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-830412

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานจักสาน การประยุกต์งานจักสาน
เป็นโมบายรูปแบบต่าง ๆ

แม่บัวคำ สุขสวัสดิ์ชีวิน

บ้านเลขที่ 183 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 06-7307649

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานตัดตุ่ง ตัดช่อ และเครื่อง
จักการะ

แม่สม แสนพรหม

บ้านเลขที่ 207 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-830526

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานปั่นฝ้าย และอัดฝ้าย

นางอำพร เรือนคำ

บ้านเลขที่ 224 หมู่ 1 ตำบลยางคราม กิ่งอำเภอดอยหล่อ
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-939769 มือถือ 07-1733343

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานจักสาน การประยุกต์งานจักสาน
เป็นโมบายรูปแบบต่าง ๆ

แม่อุไร โปธิเรือน

บ้านเลขที่ 47 หมู่ 6 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-830520

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานปั่นฝ้ายประทีป

พ่ออุ้ยจายแก้ว คำแสน

บ้านเลขที่ 271 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ -

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานจักสาน และการผลิตของเล่น
พื้นบ้านจากงานจักสาน

แม่ตา กาใจ

บ้านเลขที่ 275 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-830811

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานถักข้าว การจ้อย ซอ

อาจารย์เสน่ห์ ปิยสิทธิคุณ

บ้านเลขที่ 3 หมู่ 3 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489124 มือถือ 07-1733343

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานดนตรีพื้นเมือง
ตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่วาง

พ่ออุ้ยแดง อินตะวงค์

บ้านเลขที่ 207 หมู่ 3 ตำบลบ้านแม่ อำเภอสันป่าตอง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-635042 มือถือ 04-8084136

ความสามารถ

ด้านดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซึง ขลุ่ย ระนาด

พ่ออัยปี สุวรรณ

บ้านเลขที่ 26 หมู่ 1 ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 01-5578158

ความสามารถ

มีความสามารถด้านการตีมีด ผลิตภัณฑ์ของเล่นพื้นบ้าน และ
ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว

นายชัยวัฒน์ จันทร์ทอง

บ้านเลขที่ 179 หมู่ 4 ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-836184 มือถือ 013862895

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานดนตรีพื้นเมือง ผลิตเครื่องดนตรี
ต่าง ๆ อาทิ ขลุ่ย สะล้อ และซึง

แม่อุ้ยมูล ศรีวิชัย

บ้านเลขที่ 143 หมู่ 1 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-363637

ความสามารถ

มีความสามารถด้านการทอผ้า

สล่าแดง สมทรัพย์ ศรีสุวรรณ

บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489226

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานปั้นน้ำตัน

พ่ออุ้ยจัน ศรีสุวรรณ

บ้านเลขที่ 45 หมู่ 6 ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-489226

ความสามารถ

มีความสามารถด้านงานปั้นน้ำตัน

พ่อหลวงจอนิ โอิโตเขา

บ้านเลขที่ 12 หมู่ 4 บ้านหนองเต่า ตำบลแม่วิน
อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ -

ความสามารถ

มีความสามารถด้านการอนุรักษ์ป่า

อาจารย์เรืองเนตร พลอยแดง

บ้านเลขที่ 49 หมู่ 11 ตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง
จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 09-8557186

ความสามารถ

มีความสามารถด้านการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
และเป็นผู้สนับสนุนงานวัฒนธรรมอำเภอ